

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ЗВАРИЧ РОМАН ЄВГЕНОВИЧ

УДК 517.383

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИКИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ДОХОДІВ
НАСЕЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ РОЗШИРЕННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник
Адамик Вікторія Віталіївна
кандидат економічних наук, доцент

ТЕРНОПІЛЬ – 2009

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	12
1.1.Посилення інтеграційних процесів як основна детермінанта впровадження і трансформації політики конвергенції доходів населення в Європейському Союзі	12
1.2.Теоретичне обґрунтування взаємозв'язку конвергенції доходів з номінальною та реальною конвергенцією	31
1.3.Науково-концептуальні засади формування завдань та інструментарію дослідження політики конвергенції доходів в ЄС.....	45
Висновки до розділу 1	67
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	70
2.1.Соціально-економічний розвиток ЄС-15 як орієнтир для трансформації політики конвергенції доходів	70
2.2.Аналіз процесів конвергенції доходів населення у ЄС-27	94
2.3.Оцінювання готовності країн-аплікантів до вступу в ЄС за критерієм конвергенції доходів населення	116
Висновки до розділу 2	130
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОПОРЦІЙ У ЄС ТА КРАЇНАХ-АПЛІКАНТАХ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ОНОВЛЕНОЇ ПОЛІТИКИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ	133
3.1.Механізми вирішення соціально-економічних проблем у ЄС-15 в контексті підвищення конвергенції доходів населення	133
3.2.Економіко-політичні важелі забезпечення оптимальних макроекономічних та соціальних показників у нових членах ЄС.....	151
3.3.Соціально-економічні зміни в Україні як передумова конвергенції доходів з країнами ЄС та євроінтеграції	171
Висновки до розділу 3	188
ВИСНОВКИ	191
ДОДАТКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	218

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС-15 – 15 країн Європейського Союзу (Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Франція, Велика Британія, Данія, Ірландія, Греція, Іспанія, Португалія, Австрія, Фінляндія, Швеція).

ЄС-10+2 – 12 нових членів Європейського Союзу (Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словенія, Словаччина, Угорщина, Чехія, Болгарія, Румунія), використовується в рисунках під назвою «ЄС-12».

ЄС-27 – 27 країн Європейського союзу (Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Франція, Велика Британія, Данія, Ірландія, Греція, Іспанія, Португалія, Австрія, Фінляндія, Швеція, Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словенія, Словаччина, Угорщина, Чехія, Болгарія, Румунія).

С-3 – 3 країни, потенційні кандидати на вступ в Європейський Союз (Хорватія, Туреччина, Україна).

BE – Бельгія	UK – Великобританія
DE – Німеччина	EE – Естонія
EL – Греція	CY – Кіпр
ES – Іспанія	LV – Латвія
FR – Франція	LT – Литва
IE – Ірландія	HU – Угорщина
IT – Італія	MT – Мальта
LU – Люксембург	PL – Польща
NL – Нідерланди	SI – Словенія
AT – Австрія	SK – Словаччина
PT – Португалія	BG – Болгарія
FI – Фінляндія	HR – Хорватія
CZ – Чехія	RO – Румунія
DK – Данія	TR – Туреччина
SE – Швеція	UA – Україна

ВСТУП

Актуальність теми. Вступ нових членів у Європейський Союз став важливим каталізатором ефективних ринкових трансформацій і позитивних структурних зрушень у цих країнах. Впровадження стандартів спільного ринку ЄС сприяло модернізації технологічних основ їх національних економік, додало їм динамічності, підвищило рівень міжнародної конкурентоспроможності. Водночас значною перешкодою для гармонійного розвитку Європейського Союзу є соціально-економічні відмінності між країнами першої, другої та третьої хвиль приєднання, що проявляються у різниці в доходах населення. Подолання цих диспропорцій – мета політики конвергенції доходів.

Використання раціонально трансформованого інструментарію політики конвергенції доходів, адаптованого до соціально-економічних змін в ЄС, викликаних його розширенням, є запорукою підвищення рівня життя населення як дійсних, так і потенційних членів ЄС.

Концептуальні засади конвергенції доходів населення в євроінтеграційному просторі висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема теоретичні аспекти міжнародних інтеграційних процесів досліджували Б. Балаші, О. Брайєн, І. Гладій, М. Куллох, Р. Лукас, А. Мокій, Ж. Моне, П. Ромер, Є. Савельєв, А. Філіпенко та інші.

Низка наукових розробок зосереджена на проблемах розширення Європейського Союзу на Схід (Д. Азіз, В. Будкін, О. Гаврилишин, Г. Друзенко, В. Адамик, А. Роуз, Р. Сальгадо, С. Черненко, О. Чугаєв). Питання номінальної і реальної конвергенції та соціально-економічного розвитку Європейського інтеграційного простору розглядали Ф. Агіон, Р. Арон, Ф. Бачетта, Д. Бен-Давід, С. Биховський, М. Блехер, Г. Брюкер, О. Галор, Д. Гелбрейт, М. Конноллі, П. Кругман, Т. Купманс, М. Обстфельд, Д. Сачс, Е. Сискос, П. Сорокін, Ф. Рамсі, Г. Узава.

Разом із тим, у науковій літературі немає ґрунтовних інтегрованих досліджень процесів конвергенції доходів населення в умовах розширення Європейського Союзу та проблеми модифікації політики, спрямованої на соціально-економічне

зближення дійсних членів ЄС і країн-аплікантів. Також залишаються теоретично і практично невідпрацьованими питання підвищення рівня готовності України, держави, що поступається новим, й особливо старим членам ЄС за економічними та соціальними показниками, рівнем життя населення, до вступу в Європейський Союз – регіонального блоку, що характеризується найвищими у світі соціальними стандартами. Актуальність окреслених проблем із огляду на євроінтеграційні прагнення України обумовила вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з виконанням наукових досліджень, передбачених планом НДР Тернопільського національного економічного університету, зокрема введених у координаційний план виконання науково-дослідних робіт Міністерства освіти і науки України тем „Новітні тенденції розвитку світової економіки” (державний реєстраційний номер 0107U012233) і „Дослідження глобальної проблеми бідності та механізмів її розв'язання” (державний реєстраційний номер 0106U006991, особисто автор виконував підрозділ „Конвергенція доходів у Європейському Союзі”).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є виявлення тенденцій, оцінка інституційного та економічного середовища реалізації політики конвергенції доходів населення у процесі розширення ЄС і обґрунтування механізмів оптимізації соціально-економічних пропорцій для ЄС-15, ЄС-10+2 та України.

На основі мети дослідження у роботі окреслені такі завдання:

- дослідити теоретичні основи реалізації політики конвергенції доходів населення в Європейському Союзі для уточнення категоріального апарату і виявлення основних чинників, що обумовлюють трансформацію її цілей та інструментарію;
- виявити зв'язок між номінальною й реальною конвергенцією і конвергенцією доходів та сформулювати методичний підхід до визначення тенденцій конвергенції доходів населення в ЄС і країнах-аплікантах;
- проаналізувати тенденції соціально-економічного розвитку ЄС-15 з метою виявлення орієнтирів для трансформації політики конвергенції доходів населення у Розширеному ЄС;

- визначити рівень конвергенції доходів населення в ЄС-27 та оцінити соціально-економічну готовність країн-аплікантів (зокрема Хорватії, Туреччини, України) до вступу в Європейський Союз із метою формування напрямків оновлення політики конвергенції доходів;
- обґрунтувати економіко-політичні важелі забезпечення оптимальних макроекономічних і соціальних показників у ЄС-15 та нових членах ЄС у контексті посилення конвергенції доходів на рівні ЄС-27;
- конкретизувати завдання та функції інституцій, що реалізовуватимуть політику конвергенції доходів на різних рівнях;
- запропонувати заходи, спрямовані на наближення показників доходів громадян України до рівня Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є процеси конвергенції доходів населення в євроінтеграційному просторі.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та інституційні засади реалізації політики конвергенції доходів населення в умовах розширення ЄС.

Методи дослідження. Методологічними засадами дисертаційної роботи є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, що стосуються проблематики інтеграційних процесів, соціальної політики, перспектив конвергенції та зростання доходів населення в Європі. У роботі використано такі методи дослідження: логічно-теоретичний (при побудові структурно-логічної схеми дослідження проблеми, а також виокремленні основних критеріїв, за якими можна охарактеризувати процеси конвергенції доходів населення у розширеному ЄС); класифікації (при систематизації критеріїв номінальної і реальної конвергенції та чинників трансформації політики конвергенції доходів); системного аналізу й синтезу (при дослідженні тенденцій конвергенції доходів населення в ЄС); статистичні та економіко-математичні методи (при визначенні рівня конвергенції доходів у Європейському Союзі та оптимальних соціально-економічних пропорцій у дійсних членів ЄС і країн-аплікантів), зокрема метод зваженого усереднення (при дослідженні рівня конвергенції країн Європи) і метод ідентифікації функції економічної поведінки (при обґрунтуванні заходів із

посилення конвергенції доходів населення в європейському інтеграційному просторі).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних та інституційних засад реалізації політики конвергенції доходів населення та розробці науково-практичних рекомендацій щодо її трансформації у напрямку оптимізації соціально-економічних пропорцій в країнах ЄС та розв'язання цієї проблеми для України.

Наукову новизну засвідчують такі конкретні наукові результати:

вперше:

- сформовано теоретичну модель політики конвергенції доходів у ЄС, у якій відображено зміст політики (згідно з авторським трактуванням), її мету (поліпшення і конвергенція соціально-економічних показників країн-членів ЄС-27), рівні реалізації (загальноєвропейський, національний, регіональний), інструментарій (важелі монетарної, фіскальної, регіональної, соціальної та зовнішньоторговельної політик), інституційну базу та середовище трансформації, утворене під впливом глобальних і внутрішньо-інтеграційних чинників;

- розроблено комплекс пропозицій щодо впровадження механізмів посилення конвергенції доходів населення України з ЄС-27; зокрема, проведення оцінки готовності країн-аплікантів до вступу в ЄС дало змогу розглядати збільшення валових національних заощаджень як пріоритетний важіль конвергенції доходів; встановлено оптимальні співвідношення для 40 макроекономічних та соціальних показників України; охарактеризовано інституційну базу для реалізації механізмів конвергенції доходів України з ЄС-27;

удосконалено:

- методичний апарат дослідження конвергенції доходів, за допомогою якого здійснено емпіричну перевірку нових членів ЄС і країн-аплікантів на відповідність критеріям номінальної і реальної конвергенції, на основі чого обґрунтовано висновки щодо: (а) необхідності ідентифікації критеріїв номінальної і реальної конвергенції для кожної групи країн, (б) використання методу зваженого усереднення для визначення рівня економічної конвергенції і методу ідентифікації

функції економічної поведінки для оптимізації соціально-економічних пропорцій; систематизовано існуючий досвід емпіричної оцінки конвергенції доходів, що дало змогу: (а) розробити теоретичну модель політики конвергенції доходів у ЄС, (б) провести типологію механізмів реалізації політики конвергенції доходів та визначити специфіку їх застосування для поглиблення конвергенції в розрізі країн ЄС-27 і України, (в) сформулювати структурно-логічну схему дослідження політики конвергенції доходів ЄС в процесі розширення;

набули подальшого розвитку:

- категорійний та термінологічний апарат об'єкту дослідження, при цьому дано авторське трактування низки термінів: економічного змісту категорії „доходи населення” шляхом доповнення їх кількісних параметрів якісними, зокрема виокремленням економічних, соціальних і демографічних умов, що забезпечують рівень і динаміку доходів; „політики конвергенції доходів” як діяльності національних та наддержавних інституцій у межах інтеграційного об'єднання, спрямованої на поліпшення та зближення соціально-економічних показників країн-членів ЄС, що характеризують рівень доходів їх громадян; запропоновано застосування категорії „інструментів реалізації політики конвергенції доходів” як засобу, призначеного для впливу на зростання доходів населення країн ЄС з метою їх конвергенції;

- ідентифікація механізмів подальшого зростання доходів населення в ЄС-15 та механізмів конвергенції доходів населення в розрізі груп країн ЄС-27; на основі методу зваженого усереднення проведено емпіричний аналіз і виокремлено тенденції конвергенції доходів в ЄС-15 і ЄС-27, що дозволило довести доцільність подальшого зростання витрат на охорону здоров'я, освіту і стимулювання народжуваності в країнах групи ЄС-15 та доцільність мінімізації інфляції та підвищення зайнятості населення для конвергенції доходів ЄС-10+2 з ЄС-15; на основі методу ідентифікації функції економічної поведінки визначено оптимальні соціально-економічні пропорції для кожної з груп (ЄС-15, ЄС-10+2) і відповідні їм інструменти впливу на зростання доходів та інститути, що забезпечують їх реалізацію.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені автором пропозиції з модифікації наявних та впровадження нових механізмів підвищення доходів населення нових членів Європейського Союзу і країн-аплікантів, у т. ч. України, можуть слугувати методологічною й практичною основою визначення цілей та інструментарію зовнішньоекономічної політики України, в економіко-аналітичній і прогностичній роботі міністерств економіки, праці та соціальної політики, закордонних справ, управлінь зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності облдержадміністрацій.

Основні результати дослідження теоретичних основ і середовища реалізації політики конвергенції доходів населення в країнах-членах ЄС прийняв до використання при розробленні засад розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом в економічній сфері департамент співробітництва з Європейським Союзом Міністерства економіки України (довідка про впровадження № 4701-18/315 від 4. 12. 2008 р.). Висновки щодо необхідності й шляхів посилення конвергенції доходів населення України та ЄС позитивно оцінені департаментом Європейського Союзу Міністерства закордонних справ України (довідка про впровадження № 311/17-110-2497 від 30. 12. 2008 р.). Результати оцінювання готовності країн-аплікантів до вступу у ЄС за критерієм конвергенції доходів населення використано при розробці регіональної цільової програми міжрегіонального та зовнішньоекономічного співробітництва Тернопільської області на 2009 – 2013 роки управлінням зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 449-2/01-19 від 18. 11. 2008 р.). Результати аналізу тенденцій конвергенції доходів населення у ЄС використано при розробці напрямків соціальної політики України в контексті зовнішньоекономічного співробітництва з Європейським Союзом головним управлінням Пенсійного фонду України в Тернопільській області (довідка про впровадження № 4503/01 від 17. 11. 2008 р.). Результати досліджень еволюції інтеграційних процесів в Європейському Союзі використано в навчальному процесі при викладанні курсів „Міжнародна економіка”, „Теорія міжнародної економіки”, „Міжнародна економічна діяльність України”,

„Міжнародна економічна політика” у Тернопільському національному економічному університеті (довідка про впровадження № 126-06/1913 від 7. 11. 2008 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, які містяться в дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на 8 міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях і 2 круглих столах, зокрема: „Економічний і соціальний розвиток України у XXI столітті: національна ідентичність та проблеми глобалізації” (м. Тернопіль, 2006 р.), „Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір” (м. Маріуполь, 2006 р.), „Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації”(м. Тернопіль, 2007 р.), „Економіка країн Євроазіатського та африканського континентів і Україна” (м. Тернопіль, 2007 р.), „Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період” (м. Тернопіль, 2007 р.), „Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: світові економічні кризи” (Туреччина, Анталія, 2007 р.), „Інтеграція України у світовий економічний простір” (м. Тернопіль, 2008 р.), „Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2008 р.), „Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період” (м. Тернопіль, 2008 р.), „Перспективи участі України в міжнародних інтеграційних процесах” (м. Тернопіль, 2008 р.), „Міжнародна та європейська інтеграція: регіональний аспект” (м. Тернопіль, 2008 р.), „Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2009 р.), „Формування нового світового економічного порядку” (м. Тернопіль, 2009 р.). Наукові результати дослідження обговорювались і отримали позитивну оцінку на наукових семінарах кафедри міжнародної економіки та маркетингу Тернопільського національного економічного університету у 2005 – 2009 рр.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 12 одноосібних наукових праць, у тому числі 4 статті у фахових виданнях і 8 статей і тез у інших виданнях і збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих робіт становить 3,7 д. а.

Структура і обсяг роботи. Дисертація загальним обсягом 237 сторінок складається з вступу, трьох розділів, висновків, містить 21 додаток обсягом 23 сторінки та список використаних джерел із 220 найменувань на 20 сторінках. Дисертаційна робота ілюстрована 32 рисунками, які розміщені на 32 сторінках і містить 30 таблиць на 30 сторінках.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

1.1. Посилення інтеграційних процесів як основна детермінанта впровадження і трансформації політики конвергенції доходів населення в Європейському Союзі

Становлення сучасного Європейського Союзу – результат п'ятдесятип'ятирічної інтеграційної діяльності в Європі. Інтеграційні процеси, що посилюються в останньому десятилітті, розгортаються одночасно з економічною конвергенцією регіону. Значним є вплив міжнародних інтеграційних процесів на функціонування не лише регіональних міжнародних систем і становлення нового міжнародного порядку, а й окремих суспільств та держав, їхньої внутрішньої політики, на щоденне життя людей. Об'єднана Європа стала потужним, важливим економічним гравцем на геополітичній карті світу, продовжуючи об'єднувати менш економічно розвинені центрально-східні європейські економіки. З одного боку, ці процеси створюють полігон для ЄС-15 (економічно розвиненіших країн) для перенесення свого виробництва в країни з нижчою оплатою робочої сили і більшою забезпеченістю ресурсами. З іншого боку, це дає змогу для бідніших економік, наприклад Болгарії і Румунії, наблизитися до рівня розвитку ЄС-15. Інтеграційні процеси на цьому в Європі не зупинилися, вони триватимуть. Так, про бажання стати членом ЄС заявили Туреччина, Хорватія, Україна. Країни-лідери Європейського Союзу – Німеччина, Франція, Великобританія – набули свого статусу в Європі саме завдяки інтеграції навколо себе інших членів.

Теоретичні основи аналізу міжнародних інтеграційних процесів закладені в роботах Д. Бірса, Д. Вінера та О. Байє, які сформулювали теорію митних союзів. Найповніше її обґрунтував Д. Вінер у праці «Питання митного союзу» [220]. Однак варто зазначити, що до проблематики митних союзів також зверталися основоположники сучасної економічної науки. А. Сміт, Д. Рікардо, М. Куллох. Зокрема, аналізуючи Месенську угоду 1703 р. між Англією та Португалією про взаємні торговельні преференції, оцінили її як таку, що

підриває основи вільної торгівлі [205, С. 5]. Так, загалом у 1818–1924 рр. було засновано 16 митних союзів. Їх аспекти розглядали Е. Ліст (1885), Д. Грегорі (1921), В. Габерлер (1936), Ф. Джонсон, Д. Купер, М. Массел (1965), О. Брайєн (1976) та ін. Зазначимо, що від 1950-х років теорія митних союзів найглибше описує міжнародну економічну інтеграцію. «Під інтеграцією, – відзначив П. Стріттен¹, – варто розуміти спільну політику зайнятості, спільну монетарну та фіскальну політику, а також спільну антимонопольну політику» [214, С. 16]. У загальному розумінні інтеграція (від лат. слів *integer* – цілий та *integratio* – відновлювати, поповнювати) означає поєднання в ціле окремих частин, елементів, що набувають деяких ознак цілого, а отже системності [102, С. 18]. Як цивілізаційне явище вона пов'язана з прагненням до впорядкованості суспільних відносин та людського соціуму загалом. А. Парканский розглянув інтеграцію як тривалий процес і в цьому контексті дав наступне визначення: інтеграційні процеси – процеси, за допомогою яких відносини між частинами соціальної системи впорядковують способом, що забезпечує їхнє гармонійне функціонування в системі [80]. Сучасні міжнародні інтеграційні процеси розвивались у контексті процесів глобалізації і стали одним із її проявів. Тому цивілізаційними і об'єктивними передумовами сучасних інтеграційних процесів є розвиток міжнародного поділу праці, міжнародної господарської кооперації і загалом посилення процесів взаємозалежності й тенденцій до організованості та впорядкованості на рівні глобальної світової системи. Розгортання глобалізаційних процесів у сфері економіки як процесу відтворення та поширення в світовому масштабі відносин та механізмів регулювання, характерних для ринкової економіки, що поєднувалося з одночасним поширенням і засвоєнням ліберальних вартостей, зумовило прояв інтеграційних процесів насамперед через економічну інтеграцію – як секторну (функціональну), так і ширшу. Варто зауважити, що на ранніх етапах дослідження інтеграційних процесів міжнародну економічну інтеграцію навіть

¹ У середині 1960-х років деякі французькі, англійські та італійські економісти піддали критиці неоліберальні підходи до економічної інтеграції і запропонували інші моделі, що отримали назву «структурна школа», представником якої є П. Стріттен. Справжня інтеграція – це дещо більше, ніж просто об'єднання кількох національних господарств, вона можлива лише на стадії економічного союзу.

ототожнювали з торговельною та платіжною лібералізацією. М. Алле наголошував, що «багатосторонньо прийнятними правилами для тісної економічної інтеграції між демократичними суспільствами є правило вільного ринку» [122, С. 8]. В. Рьопке вбачав у європейській інтеграції не що інше, як спробу виправити становище, що склалося після 1914 р., коли було зруйновано інтеграцію національних економік [208, С. 500]. О. Власюк зазначив, що в сучасному світі міжнародна економічна інтеграція є регіональною, її тлумачать, із одного боку, як специфічний процес формування системи взаємозалежності й взаємодоповнюваності національних господарств, що супроводжується комплексною координацією економічного і соціального розвитку, а з іншого – як специфічний тип взаємодії між господарськими суб'єктами в межах окремих регіонів країни. Так, міжнародна економічна інтеграція – це етап інтернаціоналізації господарського життя, який передбачає зближення і взаємопереплетіння національних економік, проведення узгодженої державної економічної політики [205, С. 5]. Відповідно, суть економічної інтеграції проявляється в міждержавному регулюванні економічних процесів, формуванні замість більш або менш незалежних один від одного національних народногосподарських комплексів регіонального господарського комплексу із загальною структурою відтворення, усуненні адміністративних і економічних бар'єрів, що перешкоджає вільному рухові товарів, робочої сили та фінансових ресурсів у межах регіону, зближенні внутрішніх економічних умов у державах, які беруть участь в інтеграційних об'єднаннях. В. Єр'омін слушно вказав на економічну інтеграцію як на планомірну трансформацію структури окремих країн, спільне використання науково-дослідного потенціалу, створення та вдосконалення міжнародної співпраці, активізацію ролі внутрішньої економічної політики для поглиблення ефективності господарських зв'язків з іншими країнами. На погляд провідного теоретика міжнародної економічної інтеграції в країнах ЄС Б. Балаші, соціально-економічні акції урядів країн-учасниць регіональної інтеграції набувають певних послідовних форм, які розвиваються по висхідній лінії від найпростіших до складніших. Економічна

інтеграція держав Європейського Союзу охоплює п'ять основних етапів. Класичною в рамках теорії інтеграції вважають схему Б. Балаші (див. табл. 1.1), що стала теоретичною основою розвитку інтеграційних процесів у Західній Європі й втілена в утворенні Європейського Союзу.

Таблиця 1.1

Етапи розвитку міжнародної економічної інтеграції [122, С. 8]

Форми (стадії) інтеграції	Заходи				
	Скасування тарифів і квот	Загальний зовнішній тариф	Вільний рух факторів виробництва	Гармонізація економічної політики	Уніфікація економічної політики
Зона вільної торгівлі	X				
Митний союз	X	X			
Спільний ринок	X	X	X		
Економічний союз	X	X	X	X	
Повна інтеграція	X	X	X	X	X

Досліджуючи динаміку європейської інтеграції Б. Забарко, А. Кудряченко, П. Рудяков звертали увагу на різні аспекти інтеграційного процесу, особливості приєднання нових членів до Європейської спільноти. А. Кудряченко наголосив, що в розвитку ЄС мав кілька етапів, які відрізнялися рівнем розвитку інтеграції, її результатами та розширенням сфер взаємозв'язку. П. Рудяков вказав, що об'єднання Європи не було б можливим без створення стійкої основи побудови спільної європейської економіки. Е. Сискос зазначив, що, долаючи труднощі, країни-члени ЄС домагалися відповідних результатів економічного і соціального розвитку завдяки застосуванню здебільшого економічних важелів, прогресивних форм відносин. ЄС зазнав кількарізного розширення і нині постає як союз двадцяти семи європейських держав. Перші конкретні кроки на шляху до нового союзу було зроблено завдяки Ж. Моне та Р. Шуману, які в травні 1950 р. запропонували в Парижі новий план часткової економічної інтеграції, основним завданням якого було створення спільної економічної бази та звільнення від усіх митних платежів у переміщенні вугілля та сталі між країнами-членами організації. Вперше концепцію митного союзу висунув Д. Вайнер наприкінці 1940-х р. [16]. Концепція митного союзу одержала новий поштовх завдяки розробкам Р. Ліпсея, Д. Міда і Ф. Гереса, які дійшли до висновку, що ефект ланцюгової

реакції може привести до поліпшення добробуту, якщо вигоди від зміни структури споживання на користь дешевших імпортованих товарів переважають втрати від переорієнтації з торгівлі з країною, що виробляє товар із нижчими затратами, на торгівлю з країною, що витрачає на виробництво того самого товару значно більше ресурсів. Членами нової організації стали Франція, ФРН, Італія, Голландія, Бельгія та Люксембург. У лютому 1953 р. утворений спільний ринок вугілля, залізних руд і металобрухту, в серпні 1954 р. – сталі, об'єднавши найбільш економічно і соціально розвинені країни Європи. Вивчаючи еволюцію інтеграційних процесів в Європі, Р.Казімір відзначив, що економічні успіхи Співтовариства стимулювали країн-членів до подальшого поглиблення процесів інтеграції. Шість держав, серед яких Бельгія, Франція, Голландія, Люксембург, Німеччина та Італія, підписали в Римі договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства². Договір передбачив програму заходів щодо полегшення умов трудової міграції, зокрема скасування на внутрішньому ринку перешкод щодо вільного пересування товарів, осіб, послуг і капіталів між державами-членами співтовариства. Задекларована повна свобода пересування робочої сили, яка передбачала ліквідацію дискримінації громадян держав-членів ЄС за національністю, а також щодо укладення трудового договору, винагороди, інших умов праці й зайнятості. Було передбачено соціально-орієнтований розвиток економіки як вагомому компоненту довготривалого розвитку, поступову ліквідацію митних платежів при товарообміні між країнами-членами ЄЕС, встановлення спільних митних тарифів і впровадження спільної торговельної політики з третіми країнами, запровадження спільної сільськогосподарської політики, стандартизації національних законодавств країн-членів до тієї міри, яка буде необхідна для функціонування спільного ринку. Т. Бурлай зауважив, що в 1957 р. поліпшення добробуту громадян схвалено як першочергове прагнення об'єднання. Країни зобов'язалися поділитися досвідом

² (Римський договір) підписаний в Римі 25 березня 1957 р.

перетворень у соціальній сфері, встановити і уніфікувати соціальні мінімуми. Це призвело до того, що договір став витоком тривалого процесу економічної конвергенції Європи. Завданням ЄЕС були діяльність, спрямована на гармонізацію економічного розвитку, забезпечення сталого та рівномірного економічного зростання, а також прагнення до тіснішої співпраці між країнами-членами Співтовариства.

Зазначимо, що соціально-економічний розвиток об'єднання на європейському континенті виявився мультиплікатором розширення інтеграційного об'єднання³. На початку 1970 рр. створено "валютну змію" (механізм, що регулював коливання національних валют країн-членів), а у 1973 р. – Європейський Фонд Валютної Співпраці. В 1978 р. створено Європейську Валютну Систему, яка визначала нову якість економічної інтеграції європейських держав [203, С. 146]. Друга половина 1970 рр. позначена світовою економічною кризою, виникли труднощі з бюджетом, функціонуванням спільного ринку та соціальним забезпеченням населення. Внаслідок цього в грудні 1990 р. у Римі розпочалася конференція, де Бельгія запропонувала напрацювати принципи для поглиблення економічного союзу, поліпшення добробуту, суттєвого підвищення доходів громадян та впровадження спільної валюти (ЕКЮ). 7 лютого 1992 р. в Маастрихті підписано Договір про створення Європейського Союзу⁴.

Ю. Шишков, досліджуючи вплив глобалізації на економіку Європи, прийшов до висновку, що економічно-суспільні зміни в посткомуністичних країнах та їх бажання стати членами Співтовариства змусили ЄС виробити стратегію на майбутнє⁵ [186, С. 292]. Маастрихтський Договір передбачив можливість перегляду та змін деяких положень, зокрема тих, що стосувалися

³ 1 січня 1981 р. в ЄЕС вступила Греція, 1 січня 1986 р. – Іспанія, Португалія, а в 1995 р. – Австрія, Швеція та Фінляндія.

⁴ Згідно з Маастрихтським Договором в ЄС передбачено створення спільного внутрішнього ринку і митного союзу, спільну торговельну, сільськогосподарську політику та політику рибальства, спільну транспортну та енергетичну політику, створення Європейського Соціального Фонду, спільну політику з питань охорони навколишнього середовища, захист конкуренції, підтримку наукового і технологічного розвитку, охорону здоров'я та споживачів.

⁵ Відповідний документ був прийнятий на саміті у Гессені в 1994 р.

соціальної спрямованості економіки⁶. Позитивним результатом наступної конференції в Туріні (1996 р.) стало прийняття рішення про вдосконалення системи інституцій, моніторингу економічного розвитку з огляду на майбутнє прийняття нових членів, соціальне наближення ЄС до його громадян, а також надання ЄС нових функцій в інтеграційній сфері. Для усунення недоліків країни-члени запропонували Комісії підготувати проект нової економічної реформи. Європейська Комісія розробила План дій-2000, де окреслила стратегію соціально-економічного зміцнення ЄС перед розширенням, передбачаючи потребу реформування систем спільної соціальної політики⁷. Так, основні питання, що стосувалися соціальної сфери потенційних кандидатів, перспективи конвергенції доходів населення і можливих економічних наслідків для ЄС, розглянула Європейська Рада в Ніцці (2000 р.). Міжнародна конференція завершилася підписанням Ніццького Договору, положення котрого були офіційно визнані такими, яких цілком достатньо для потреб розширення ЄС.

Готуючи часові рамки діяльності Співтовариства, Європейська Комісія визначила, що країни Центральної та Східної Європи будуть готовими до приєднання вже в 2002 р. і, починаючи із цього року, передбачила в бюджеті відповідне асигнування. С. Биховский, досліджуючи процес розширення ЄС, розробив, на нашу думку, найприйнятнішу для конвергенції модель «Європи трьох швидкостей» у контексті розширення ЄС, маючи на увазі різнорівневу участь країн-членів у інтеграційних процесах [10, С. 318–320]. Учений вважав, що, враховуючи індивідуальну специфіку країн ЄС і ЦСЄ, можна запобігти суттєвих соціальних шоків. За рахунок цієї моделі Європейський союз розширився до 27 країн-членів, не зазнавши суттєвих економічних потрясінь. Так, під час саміту в Копенгагені (2002 р.) ЄС завершив переговори з 10 країнами-кандидатами, вирішивши основні питання, що стосувалися соціальної допомоги певним верствам населення, виплати субсидій і урядових компенсацій. Контури Європейського Союзу розширилися 1 травня 2004 р. –

⁶ Вирішено проводити інституційно-економічні реформи, щоб підготувати ЄС до розширення на Схід.

⁷ План дій-2000 ухвалила Рада ЄС в Берліні 24–25 березня 1999 р.

десять нових країн (Польща, Чехія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Латвія, Литва, Естонія, Мальта та Кіпр) стали повноправними членами ЄС (див. табл. 1.2). Г. Друзенко, досліджуючи подальші перспективи розширення ЄС, звернув увагу на унікальність події, яка полягала в тому, що при зростанні чисельності населення ЄС майже на чверть ВВП зріс лише на 5%, а дохід на душу населення становив 43% середнього рівня ЄС.

Таблиця 1.2

Етапи розширення ЄС

Рік	Кількість країн-членів	Країни, що приєдналися до ЄС
1951	6	Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Франція
1973	9	Велика Британія. Данія, Ірландія
1981	10	Греція
1986	12	Іспанія, Португалія
1995	15	Австрія, Фінляндія, Швеція
2004	25	Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словенія, Словаччина, Угорщина, Чехія
2007	27	Болгарія, Румунія

Процес розширення мав кілька характерних особливостей – по-перше, приєдналися 10 країн із істотно нижчими соціально-економічними показниками порівняно з ЄС-15, що доводить принципову можливість об'єднання різних за рівнем розвитку груп країн на засадах не тільки вільної торгівлі або митного союзу, а й економічного союзу. По-друге, розширення Союзу стало важливим етапом еластичної, без економічних шоків, адаптації економік ЄС-10 до нових умов конкурентного середовища Єдиного внутрішнього ринку ЄС. По-третє, позитивні результати розширення відчули як нові країни-члени (насамперед), так і старі (ЄС-15) на всіх рівнях реалізації економічних ефектів цього процесу: споживачі, виробники, національні економіки, інтеграційне об'єднання в цілому. Варто зазначити, що Г. Зеленько правильно вказав на економічно взаємну вигоду розширення Європейського Союзу як для ЄС-10, так і для ЄС-15, адже цей крок добре спланували, ефективно впорядкували, його ризики та витрати були інтернаціоналізовані і мінімізовані в межах Союзу і країн, що приєдналися. Матеріальна допомога і швидкі темпи економічного розвитку

нових членів ЄС суттєво наблизили інтеграційні перспективи країн-претендентів на вступ. Вступ в ЄС двох нових членів (Болгарії і Румунії) – 1 січня 2007 р. підтвердив важливі структурні зрушення в національних економіках. По-перше, національні економіки нових країн-членів ЄС стають органічними складовими Єдиного внутрішнього ринку Союзу. На частку ЄС-15 після розширення припадає 62% зовнішньої торгівлі нових членів (ЄС-10+2) (в експорті до 67%) за високої відкритості їх економік: зовнішньоторговельний обіг становив 93% від НД. По-друге, використовуючи вже наявні конкурентні переваги, виробники ЄС-10+2 формують нові переваги, будучи при цьому ланками європейських (і не тільки) інтегрованих виробничих систем. Вони об'єднують підприємства різних країн Союзу для організації досліджень, розроблення, виробництва, збуту, обслуговування відповідної продукції. По-третє, орієнтація на попит Єдиного внутрішнього ринку ЄС сприяє дифузії передових технологій, активно формує виробництво третього і четвертого технологічних укладів.

Вступ нових країн в Європейський Союз дав змогу ефективно ринково трансформувати національні економіки цих країн і надати їм позитивних структурних зрушень. Орієнтація на Єдиний внутрішній ринок ЄС сприяла модернізації технологічних основ їх національних економік, додала їм динамічності, підвищила конкурентоспроможність. Саме так – як органічні складові економічної системи ЄС – нові країни-члени зустрічають виклики глобалізації, ефективно адаптуються до нових, жорсткіших умов міжнародної конкуренції в ХХІ ст. Досвід нових членів ЄС підтверджує, що вступ малих економік у високонкурентні міжнародні економічні угруповання має позитивний ефект. Так, свої наміри щодо вступу в ЄС задекларували Хорватія, Туреччина й Україна. Ці країни є негетерогенними за економічним, демографічним і соціальним рівнями розвитку, проте зберігають шанси на приєднання до Євроспільноти. Найвагомим стимулом заохочення країн до приєднання в ЄС є високорозвинена соціальна сфера. Більш як п'ятдесятилітній час існування ЄС створив власну соціальну модель, згідно з якою кожен

європеєць може бути впевненим у своєму майбутньому завдяки високому рівневі загальноєвропейського рівня життя. Тобто, високий рівень доходів громадян та соціальна орієнтація економіки є основними складовими соціальної моделі Європейського Союзу. Підставою ж для такого асоціативного сприйняття стали тривалі економічні перетворення держав, які належать до Європейського Союзу. Так, Т. Бурлай, з'ясовуючи зміст і специфіку розгортання економічних інтеграційних процесів у Європі, враховуючи сучасні тенденції світового масштабу, вказав, що є суттєві переваги, котрі економічна інтеграція забезпечує для розвитку господарської системи окремих країн, регіонів та світу в цілому [15]. Відповідно для країн перехідного типу ці переваги є ще важливішими, оскільки вони одночасно сприяють і ефективній трансформації їх соціально-економічного устрою.

Таким чином, інтеграція у світове економічне співтовариство (Європейський Союз) спрямована як на його розширення, так і на поглиблення. Поглиблення інтеграції дає економічно менш розвиненим країнам шанс не лише отримати нові можливості для їх економічного розвитку (за рахунок формування, розбудови та вдосконалення національних ринків і розширення доступу на інші ринки), а й ефективніше трансформуватися й забезпечити економічне зростання у тривалій перспективі (за рахунок підвищення конкурентоспроможності). Курс на поглиблення закріплений у Договорі про Європейський Союз (стаття 1) як прагнення створити в Європі «дедалі міцніший союз» (an ever closer union) між народами, і його реалізують через створення митного союзу (скасування тарифів і квот, встановлення загального зовнішнього тарифу), спільний ринок (забезпечення вільного руху факторів виробництва), єдину валюту, спільну економічну політику тощо. Поглиблення відбувається паралельно з розширенням, а інколи є необхідним попереднім кроком.

К. Мартін у своїх працях, присвячених проблемам інтеграції і глобалізації, вказав на те, що економічна інтеграція та конвергенція в Європейському Союзі відбуваються одночасно й тісно між собою пов'язані

[193, С. 514]. Неможливо вести мову про повну інтеграцію економік держав-членів, не торкаючись питання їхньої економічної конвергенції. Застосування вперше терміну «конвергенція» пов'язують із виникненням теорії конвергенції (1960–1970 рр.). Цю теорію розробляли представники інституціоналізму (П. Сорокін, У. Ростоу, Д. К. Гелбрейт, Р. Арон) і економетрики (Я. Тінберген, Д. Шельский і О. Флехтхайм). Вона передбачає взаємодію і взаємовплив двох економічних систем капіталізму та соціалізму в процесі науково-технічної революції як основних факторів руху до певної «гібридної, змішаної системи» [170, С. 1056–1069]. Отже, конвергенція – це процес зближення різних економічних систем, стирання відмінностей між ними, обумовлений спільністю соціально-економічних проблем і наявністю єдиних об'єктивних закономірностей розвитку [92]. Д. Сакс вказав на те, що економічна конвергенція передбачає сценарій, за яким економічно слабший суб'єкт демонструє швидкі темпи розвитку економіки і наздоганяє сильнішого до остаточного злиття двох економічних систем. Сучасна економічна теорія трактує економічну конвергенцію як процес зближення рівнів економічного розвитку провідних індустріальних держав і країн, що їх економічно «наздоганяють» [15; 195, С. 121]. З огляду на це можна зробити висновок, що економічна конвергенція окреслює наближення економічних систем у часі, завдяки прискоренню темпів економічного розвитку в слабкіших країнах-учасниках цього процесу. Про економічну конвергенцію в ЄС можна говорити, починаючи з четвертого етапу економічної інтеграції – економічного союзу, тобто з етапу, на якому скасовано тарифи і квоти між інтеграційним об'єднанням і країною-новим членом, встановлено загальний зовнішній тариф та вільний рух факторів виробництва, гармонізовано економічну політику та створено передумови для формування оптимальної валютної зони.

Враховуючи викладене, робимо висновок, що інтеграція – це передумова економічної конвергенції певного регіону в умовах взаємозалежності та сучасного технологічного розвитку, через поглиблення взаємовигідного

співробітництва між країнами в процесі реалізації відповідної політики⁸. Економічна конвергенція, зокрема конвергенція доходів населення, як і політика, спрямована на їх зближення, є феноменом Європейського Союзу і непритаманна для інших інтеграційних блоків. Політика, за М. Вебером, – це керівництво або здійснення впливу на керівництво політичного союзу чи держави; тобто – це прагнення до участі у владі або до впливу на розподіл влади чи то між державами, чи всередині держави між групами людей, які вона містить [15]. О. Панарін зазначив, що політика є видом ризикової (негарантованої) колективної діяльності в галузі владних відносин, учасники якої намагаються змінити свій статус у суспільстві і перерозподілити сфери впливу в контексті історичних можливостей, які склалися [78]. Пов'язуючи політику з прагненням реалізувати суб'єктивні інтереси, В. Ільїн визначив політику як соціально значимий рід занять із контролювання міжіндивідуального обміну діяльністю, ефективізації суб'єктивних зв'язків відповідно до заявлених інтересів [51]. С. Мочерний зазначив, що в основі політики – передусім економіка, економічні явища і процеси, економічні потреби, інтереси та цілі [33, С. 796]. Здійснення політики передбачає наукове обґрунтування концепції та формулювання стратегічної мети, визначення перспективних цілей і завдань із урахуванням потреб й інтересів основної продуктивної сили – людини. Останній етап поглиблення інтеграції визначено як здійснення узгодженої загальноєвропейської економічної політики з метою наближення доходів населення на Європейському континенті, тому очевидним пріоритетом економічної конвергенції є політика доходів, спрямована на їх зближення. Інструментарій політики доходів розробили кейнсіанці (Д. Гікс, П. Самюелсон) у таких основних формах: встановлення рекомендаційних обмежень темпів зростання номінальної заробітної плати, «заморожування» заробітної плати (використовують за галопуючої інфляції), встановлення державою лімітів на підвищення номінальної заробітної плати, індексація – підвищення номінальної

⁸ *Політика* (гр. *politica* – державні або громадські справи) – діяльність класів, соціальних верств, груп та індивідів, пов'язана з визначенням і впливом на устрій державної влади, сутність (у т. ч. функції) та форми держави, виконувани нею завдання, а також на відносини з іншими класами, націями, країнами з метою реалізації власних потреб та інтересів. [37, С. 796]

заробітної плати відповідно до зростання цін, встановлення лімітів приросту заробітної плати, за перевищення яких роботодавець сплачує вищі податки, і навпаки, стримування темпів підвищення заробітної плати у поєднанні з установленням обмежень на зростання цін, прибутків компаній [33, С. 797]. За визначенням С. Мочерного, політика доходів – це практика державного адміністративного регулювання цін, грошових доходів населення та підприємств. В Європейському Союзі першочерговим завданням, на яке спрямована політика доходів, є поступова конвергенція доходів населення. Відповідно до Єдиного Європейського Акта (ЄЄА)⁹, Співтовариство має функціонувати для «забезпечення гармонійного розвитку» і «скорочення диспропорцій у доходах населення різних регіонів». Умови ЄЄА і Маастрихтського Договору ЄС пошвидко інтеграційні процеси, започаткували економічний і монетарний союзи та визначили напрямки реалізації загальноєвропейської політики конвергенції доходів. Реалізацію основних конструктивних напрямків загальноєвропейської політики конвергенції доходів населення задекларовано «незмінним процесом» [198], який розпочався в 1989 р. і триває досі. Координацію цього процесу покладено на Європейський Союз із його поточною структурою, (Європейська Комісія 1989, 1993, 1994–1999 і Рада Європи 1999–2009) [116; 157; 166; 187]. Політика конвергенції доходів поєднує характеристики міжнародної та внутрішньої (національної) політик. Відповідно, політика конвергенції доходів – це спільна, цілеспрямована політика ЄС щодо нівелювання різниці в особистих доходах різних категорій населення [91]. Враховуючи недостатність охоплення даним визначенням усієї суті питання політики конвергенції доходів в ЄС та відсутність інших визначень, вважаємо, що об'єктивно необхідним є авторське трактування даного терміну як діяльності національних (державних і громадських) та наддержавних (паневропейських) інституцій у межах інтеграційного об'єднання, спрямованої на поліпшення та зближення (підтягування) соціально-економічних показників країн-членів ЄС, що характеризують рівень життя

⁹ Ст. 158 – Single European Act (SEA), 1986

(доходів) їх громадян. Ця діяльність передбачає використання широкого спектру інструментів бюджетно-фіскальної, монетарної, соціальної, демографічної та торговельної політик, до того ж, завдання та інструментарій політики конвергенції доходів трансформуються або потребують цілеспрямованої корекції у зв'язку з впливом геополітичних, глобальних і національних економічних, соціальних та демографічних чинників. Мета даної політики полягає в забезпеченні утримування курсу зростання доходів населення соціально-економічно розвинених країн і поступової конвергенції з ними доходів населення менш економічно розвинених країн завдяки вищим темпам зростання. Політику конвергенції доходів реалізують на загальноєвропейському, державному та регіональному рівнях. Враховуючи складність утримування курсу зростання доходів населення старих членів ЄС і одночасної конвергенції до них доходів нових членів, необхідні постійна координація і трансформація політики конвергенції доходів відповідно до поточних економічних умов. Трансформацію політики конвергенції доходів населення також обумовлюють інші додаткові передумови, зокрема зростання розриву в економічних показниках між старими та новими членами і ймовірність нового розширення ЄС.

Відштовхуючись від практики реалізації політики конвергенції доходів у ЄС, вважаємо необхідним уточнення у контексті даного дослідження змісту економічної категорії «доходи населення». Згідно традиційною точкою зору, доходи населення – це частина національного доходу, яку населення використовує для споживання або заощадження та відображають у статистичних збірниках показником ВВП на душу населення [10; 11; 12; 29; 92]. На відміну від номінальних, реальні доходи характеризують кількість матеріальних благ і послуг із урахуванням зміни роздрібних цін і витрат на виплату податків, а також інших обов'язкових платежів. Доходи населення також трактують як кошти, що отримує й акумулює населення, і безпосередньо пов'язані з розподілом національного доходу, виробництвом товарів та послуг [11]. Основні джерела грошових доходів населення – це оплата праці, дохід від

підприємницької діяльності, грошові виплати, пов'язані із соціальним забезпеченням і заходами щодо соціального захисту населення (пенсії, допомоги, стипендії, обсяг пільгових послуг), доходи від реалізації продукції особистого підсобного господарства та індивідуальної трудової діяльності, доходи від власності (виплата відсотків за депозитами, страхові винагороди, рента, роялті) [11]. Досліджуючи проблему реалізації політики конвергенції доходів, необхідно, на нашу думку, розглядати не лише елементи національного доходу, які населення використовує для споживання або заощадження, а саме: оплату праці, дохід від підприємницької діяльності, соціальні трансферти, кошти, отримані від реалізації продукції особистого підсобного господарства та індивідуальної трудової діяльності, доходи від власності, а й фактори, що прямо чи опосередковано визначають доходи населення – якість освітніх і медичних послуг, схильність до заощадження, рівень зайнятості, демографічний приріст. Зазначене обумовлює перелік соціально-економічних показників, що будуть розглянуті у процесі виявлення тенденцій конвергенції в ЄС (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Соціально-економічні показники, які аналізують у процесі дослідження конвергенції доходів

Соціальні	Економічні
Рівень соціальних виплат	ВВП на душу населення
Рівень соціальних внесків	Рівень експорту
Рівень субсидій	Рівень імпорту
Рівень урядових компенсацій	Дефіцит бюджету
Рівень витрат сфери споживання	Обмінний курс
Рівень витрат на соціальний захист	Рівень інфляції
Рівень ризику стати бідним	Довготермінова % ставка
Густота лікарняних ліжок	Національний борг
Густота лікарів	Мінімальна заробітна плата
Густота виписаних хворих	Номинальна заробітна плата
Витрати на охорону здоров'я	Реальна заробітна плата
Густота школярів і студентів	Рівень непрямих податків
Густота людей із вищою освітою	Рівень прямих податків
Демографічні	Рівень зайнятості
Густота населення	Рівень зростання зайнятості
Прогноз густоти населення	Рівень безробіття
Середній вік матері при народженні першої дитини	Продуктивність праці

Продовження таблиці 1.3

Демографічні	Економічні
Вікова структура населення	Рівень заощаджень населення
Густота шлюбів	Рівень цін
Густота розлучень	
Рівень чистої міграції	
Густота новонароджених	

* Склав автор

Орієнтирами для визначення цілей політики конвергенції доходів є співвідношення між різними чинниками, що обумовлюють той чи інший соціально-економічний стан країн, охоплених даною політикою, іншими словами – середовище її реалізації (табл. 1.4). Кожне розширення ЄС викликає нові диспропорції в соціальному і демографічному житті населення, які потребують кардинальніших змін у загальноєвропейській соціальній системі. Економічну обґрунтовану політику конвергенції доходів населення реалізують через якісний вплив як на соціальну, так і на демографічну ситуації ЄС. Вагомим чинником впровадження політики конвергенції доходів у процесі інтеграції є демографічні зміни в ЄС унаслідок впливу загальноєвропейської тенденції і посилення процесу міграції робочої сили. Головною демографічною проблемою Євросоюзу і значним чинником впровадження політики конвергенції доходів експерти визначили старіння населення. Зокрема, І. Дейвідсон вдало підмітив, що вікова структура населення ЄС в тривалому періоді істотно змінюється, нації старіють, ситуація вкрай загрозлива особливо для соціально орієнтованих країн групи ЄС-15 [27]. Ми також погоджуємось із В. Мандрагелем, який, досліджуючи диспропорції демографії в ЄС, зробив висновок, що старіння нації в ЄС спричинить зниження темпів розвитку економіки, через нестачу кваліфікованої робочої сили і зниження відсотка населення віком 18–50 рр. до загального відсотка населення, яке є економічно активним у виробництві ВВП. Саме ця частина населення забезпечує наповнення бюджету, стабільні й своєчасні соціальні виплати, субсидії, пенсії та урядові компенсації для соціально незахищених груп суспільства. Така

тенденція призводить до поступового підвищення ризику¹⁰ бідності в ЄС в умовах зменшення соціальних виплат, що свідчить про відчутну залежність населення від доходів. В умовах євроінтеграційного прагнення країн – не членів ЄС така залежність зростатиме і буде довготривалою. Отже, політика конвергенції доходів може суттєво збалансувати процес інтеграції стосовно економічно менш розвинених країн Європейського Союзу.

Таблиця 1.4

Чинники впровадження і трансформації політики конвергенції доходів у ЄС

ГЛОБАЛЬНІ	ВНУТРІШНЬО-ІНТЕГРАЦІЙНІ		
	СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ		ЕКОНОМІЧНІ
Вступ нових членів	Міграція робочої сили	Старіння населення	Зростання цін
Транснаціоналізація	Зміна вікової структури населення	Зростання ризику бідності	Зростання інфляції
Фрагментація економічного простору	Зниження рівня освіти і медицини	Зростання середнього віку матері	Зростання безробіття
Міжнародна кооперація	Зростання витрат на споживання	Зниження народжуваності	Зниження рівня заощадження

Склав автор

Важливими соціально-демографічними чинниками є тенденція шлюбності та розлучень – процесів, що формують структуру сімей і домогосподарств, а саме поступову плюралізацію форм шлюбу та, як наслідок, зниження рівня офіційної шлюбності, підвищення середнього віку взяття першого шлюбу. Інститут шлюбу дискредитований в Європі, значною мірою завдяки високому рівневі міграції населення і стабільно високим соціальним виплатам (допомога при народженні дитини, пенсії, стипендії). Високі соціальні виплати знизили залежність жінки від чоловіка, завдяки чому молода матір в ЄС забезпечена після народження дитини і спроможна одноосібно прогодувати дитину, а після декретної відпустки має значні переваги в отриманні робочого місця. Дана ситуація у контексті відсутності гендерної градації суспільства і дискримінації вплинула на поступове зростання середнього віку матері при народженні першої дитини. В останніх 10 років

¹⁰ Рівень ризику бідності – частка жінок/чоловіків із доходами менше 60% від середньонаціонального рівня доходу після сплати податків. Показник визначають як рівень ризику бідності до і після здійснення соціальних виплат [201].

жінки стараються подбати спочатку про власну кар'єру, а вже потім – про створення сім'ї. Через зменшення кількості шлюбів, зростання показника розлучень, підвищення середнього віку народження першої дитини і старіння нації знижується кількість новонароджених. Як зазначила Н. Фойгт, сучасною особливістю кореляції процесів формування сімейної структури і народжуваності як базисної складової відтворення демографічного потенціалу є послаблення та певна зміна детермінації їх взаємодії, про що свідчить швидке збільшення числа позашлюбних народжень [104].

Із огляду на європейську тенденцію зменшення народжуваності основними джерелами збереження демографічного потенціалу стають зниження смертності й активізація міграційних процесів, які за останніх 10 років значно поширилися на Європейському континенті, особливо завдяки змінам у внутрішньоінтеграційній політиці ЄС. Регіон став досить привабливим для робочої сили з країн Азії і Центрально-Східної Європи, становище вміло використали певні країни ЄС (Італія, Іспанія, Португалія), привабивши кваліфіковану низькооплачувану робочу силу та підвищивши рівень зайнятості суспільства. Зміна вікової структури населення знижує темпи зростання економіки і негативно змінює соціально-демографічні й економічні показники. Зростання економіки забезпечує збільшення соціальних виплат для соціально незабезпеченого населення, підвищує рівень безробіття і посилює конкуренцію робочої сили. Зростання безробіття в умовах розширення Європейського Союзу й активізації міграційних процесів спонукає політику конвергенції доходів до активних дій. Особливість цих дій полягає в зниженні показника безробіття через підвищення загальноєвропейського рівня зайнятості та створення нових робочих місць. Інші важливі внутрішньоінтеграційні чинники політики конвергенції доходів – це стан охорони здоров'я та освіти. Розвиток освіти і медицини є важливою проблемою сьогодення, що свідчить на економічний розвиток країни в контексті державного дотування і поступового переходу на приватне фінансування.

Внутрішні ціни відображають суспільно необхідні витрати праці в кожній окремій країні через особливості її соціально-економічного розвитку та специфіку зовнішньоекономічних зв'язків. Конвергенція доходів населення має частково стабілізувати загальносвітову тенденцію зростання цін за допомогою зниження рівня інфляції та якісного зростання витрат населення на сферу споживання. Також серед економічних чинників варто виокремити зростання рівня інфляції. Завдяки впровадженню політики конвергенції доходів цей чинник є короткотривалим насамперед в економічно розвинених регіонах ЄС. Як наслідок, зростання інфляції підвищує збільшення витрат населення на сферу споживання та знижує рівень заощаджень, що є реальним зменшенням доходів населення.

Важливий вплив на впровадження політики конвергенції доходів здійснюють глобальні чинники. Вступ нових членів приносить в ЄС суттєвий економічний дисбаланс, згладженням якого займається в тривалому процесі політика конвергенції доходів. Фрагментація економічного простору (нова економічна географія), транснаціоналізація та міжнародна економічна кооперація також суттєво коригують ситуацію і провокують економічну дивергенцію в ЄС. Як наслідок, економічна конвергенція і гармонійно-рівномірний розвиток регіонів ЄС можливі за умов зростання та конвергенції доходів населення завдяки реалізації політики конвергенції доходів.

Отже, встановивши зв'язок між інтеграційними процесами й економічною конвергенцією, розширивши поняття доходи та виділивши основні чинники трансформації політики конвергенції доходів, необхідно визначити основні критерії реальної конвергенції. Ми вважаємо, що правильно встановлені критерії реальної конвергенції можуть високоякісно охарактеризувати реальний вплив того чи іншого чинника. Дотримання критеріїв реальної і номінальної конвергенції забезпечить безперервність процесу європейської інтеграції і політики зростання, а також конвергенції доходів населення.

1.2. Теоретичне обґрунтування взаємозв'язку конвергенції доходів з номінальною та реальною конвергенцією

Економічна теорія не дає однозначної відповіді на фундаментальне питання, чи схильні доходи населення бідних країн конвергуватися з доходами інших країн. Так, О. Галор зазначив, що конвергенція показника доходу на душу населення ґрунтована на його зближенні в бідних та багатих економіках, незважаючи на початкові запаси, якщо всі інші умови є однаковими [170, С. 1056–1069].

Гіпотезу про конвергенцію доходів можна вивести з неокласичної моделі зростання, котра, як вважав Р. Солоу, базована на припущенні про економіку з одним сектором, що описують виробничою функцією з постійним ефектом масштабу і постійною нормою заощаджень або, на думку Ф. Рамсі, Д. Касса і Т. Купманса, – ендегенними заощадженнями та циклічними міжчасовими перевагами [136; 139, С. 233–240; 181; 204, С. 543–559; 213, С. 64–90]. У цій моделі економіка схильна до конвергенції з єдиною і стабільною точкою рівноваги (станом стабільності), незважаючи на початкові запаси основного та людського капіталу. В згаданій точці рівноваги довготерміновий шлях зростання визначається екзогенним темпом технологічного прогресу. Як наслідок, економіки зі слабкими початковими запасами зростають швидше, ніж багаті країни до моменту конвергенції показників доходу на душу населення, якщо інституціональні й технологічні умови та міжчасові переваги економічних учасників (тобто їх схильність зберігати) є однаковими.

На нашу думку, провідна сила конвергенції в цій моделі – виробнича функція з постійним ефектом масштабу. Адже накопичення основного та інших видів капіталу не збільшує у довготерміновій перспективі темпи зростання, оскільки гранична продуктивність знижується в ході накопичення факторів, якщо запаси інших факторів, таких, як робоча сила або земля та технологічний процес залишаються на тому самому рівні. Г. Узава вважав, що неокласична модель зростання з виробничою функцією і постійним ефектом масштабу може призвести до численних станів стабільності з різними рівнями доходів або до

постійного відхилення в значеннях доходу на душу населення, якщо економіка країни складається з більш як одного сектору, і виробничі функції не відповідають певним обмежувальним припущенням. Згодом О. Галор і Т. Райдер зауважили, що еластичність заміни індивідуальних факторів виробництва є низькою чи непостійною, а Г. Брюкер та В. Шреттл слушно доповнили, що індивіди розглядають мінімальний рівень споживання [137, С.5–13; 170, С. 351–386; 219, С. 40–47].

На нашу думку, моделі ендогенного зростання, які базуються на виробничих функціях (П. Ромер, Р. Барро і Х. Сала-і-Мартін, М. Фрідман, Д. Куа), демонструють зростаючий ефект масштабу і призводять до постійних чи зростаючих відмінностей у рівнях доходу. В простій моделі ендогенного зростання з виробничою функцією, що демонструє зростаючий ефект масштабу і постійний ефект накопичення одного фактора, відмінності у доходах на душу населення зберігатимуться в часі. Але деякі з моделей ендогенного зростання (Д. Бен-Давід, М. Слотер, М. Лові, А. Кімі) демонструють властивості умовної конвергенції, наприклад, якщо функція виробництва базована на накопиченні більш як одного фактора виробництва, або якщо моделі складаються з кількох секторів, де відбувається накопичення факторів. Тому теорія ендогенного зростання не надає однозначних висновків щодо конвергенції показників доходу на душу населення. А це означає, що функції виробництва не відображають зростаючий ефект масштабу в жодному зі секторів економіки [13; 207, С. 1002–1037; 209, С. 1325–1352].

До цього моменту економіку розглядали ізольованою, хоча в неокласичній моделі зростання з постійним ефектом масштабу мобільність факторів виробництва має тенденцію до зрівняння цін у різних економіках. Так А. Маунтфорд зазначив: якщо внутрішні заощадження будуть нижчими за рівень, необхідний для розширення чи збереження внутрішнього основного капіталу, то мобільність факторів може викликати конвергенцію показників доходу на душу населення. Тому ймовірніше те, що відкриті економіки є більш схильними до конвергенції, ніж ізольовані. В цьому контексті, на нашу думку,

створення і розширення Європейського Союзу має забезпечити в довготривалому періоді подолання соціальної нерівності та конвергенцію доходів населення, адже інтеграція в ЄС пришвидшила перехід до відкритої економіки. Діяльність, яка спрямована на подолання соціальної нерівності між країнами-членами ЄС, виражена в політиці конвергенції доходів населення та ґрунтується на посиленні рівня номінальної і реальної конвергенції.

Роль номінальної конвергенції полягає в забезпеченні валютної стабільності у країнах-членах Європейського валютного союзу та є передумовою зближення рівня доходів населення. Більшість науковців, зокрема А. Кутан та Т. Їджіт визначають номінальну конвергенцію як зближення таких номінальних змінних – цін, виробничих витрат і валютних курсів [15; 42, С. 56–59; 184, С. 23–36; 185, С. 387–400]. Відповідно до цього пропонуємо трактувати номінальну конвергенцію як процес, що окреслює об'єктивно справжнє наближення макроекономічних показників для забезпечення валютної стабільності та з метою попередження валютної кризи і зростання поляризації доходів населення. Для забезпечення валютної стабільності та номінальної конвергенції в цілому, згідно з Маастрихтським договором, офіційно впроваджено критерії номінальної конвергенції. Критерій (гр. *criterion* – засіб для думки) – ознака, на підставі якої здійснюють оцінку, визначення або класифікацію чогось [91]. Відповідно до цього, критерії номінальної конвергенції нами трактуються як показники макроекономічної оцінки валютної стабільності процесу номінальної конвергенції, виконання яких забезпечить конвергенцію доходів населення. Згідно зі статтею 121 Угоди про утворення ЄС і Протоколу про критерії номінальної конвергенції, її рівень оцінюють за такими критеріями:

- 1) інфляція не може перевищувати рівня, наявного у трьох державах-членах з найстабільнішими цінами, більш як на 1,5 відсоткових пункти;
- 2) бюджетний дефіцит має становити не більше 3% ВНД країни;

3) коливання обмінних курсів національних валют (коли не було їх девальвації у попередніх 2 роки) має залишатись у межах, встановлених для європейської валютної системи (“+”, “-” 2,25%);

4) довготермінова відсоткова ставка має не перевищувати 2% від середньої ставки трьох членів ЄС, які мають найнижчу відсоткову ставку;

5) зовнішній борг має не перевищувати 60% ВНД [196, С. 167–182].

Метою впровадження критеріїв номінальної конвергенції є оцінка рівня гармонійності розвитку країн-членів та рівня доходів населення. Показники, покладені в основу цих критеріїв, вважають важливими факторами валютної стабільності, порушення якої у найрадикальнішому вигляді може призвести до валютної кризи, котра негативно відобразиться на конвергенції доходів. Дотримання цих критеріїв сприяє стабільності «євро» після його введення у країнах-нових членах ЄС і знижує ризик виникнення валютної кризи в цих країнах, яка б фактично унеможливила їх приєднання до зони євро у середньотерміновій перспективі та несла загрозу номінальної конвергенції.

Особливу роль виконанню критеріїв номінальної конвергенції відводять в умовах пожвавлення інфляційних процесів та зростання цін як факторів зниження доходів населення. Цінові фактори враховують у низці теоретичних моделей, що описують валютні кризи і поляризацію доходів. Наприклад, у моделі М. Конноллі та Д. Тейлора збільшення різниці між темпами зростання внутрішнього кредиту і темпами девальвації призводить до більшого відносного зростання цін на неторгові товари порівняно з цінами на торгові товари, що відображає зростання реального курсу національної валюти і сприяє погіршенню балансу поточних операцій [143, С. 194–207]. Ф. Агіон, Ф. Бачетта і А. Банерджі у своїй моделі показують, що в економіках із середнім рівнем розвитку фінансового сектора відкриття внутрішнього ринку для іноземного капіталу може стати дестабілізуючим фактором, котрий створює циклічні коливання, через які після періоду економічного зростання і припливу іноземного капіталу відбувається спад виробництва та відтік іноземного капіталу. Це можна пов'язати з тим, що приплив іноземних інвестицій

призводить до зростання виробництва, але й підвищує ціну специфічного для країни фактора виробництва. З часом це зменшує прибутки фірм, їхню кредитоспроможність, кредитування, інвестиції і виробництво. Відтік іноземного капіталу призводить до знецінення національної валюти. Після цього цикл починається знову. Це не стосується прямих іноземних інвестицій, оскільки тоді ціна специфічного фактора виробництва зростає зазвичай лише до рівноважного рівня [113, С. 46].

Д. Корсетті та Б. Маков'як пов'язують виникнення поляризації доходів і валютних криз із фіскальним дисбалансом, до того ж, величина, час та прогнозованість девальвації залежать від величини державного боргу і його строкової структури [145, С. 33]. Ф. Агіон, Ф. Бачетта і А. Банерджі зазначають, що дефіцит державного бюджету не є обов'язковою умовою виникнення поляризації доходів, але може підвищити загрозу цього завдяки тому, що збільшення державного боргу спроможне посилити проблеми приватного боргу в країні шляхом заміщення кредиту приватному секторові кредитом державі [114, С. 43].

Згідно з моделлю П. Кругмана, небажаним є фіксований валютний курс (унаслідок сприяння реальному подорожчання курсу національної валюти), але лише за умов фінансування дефіциту державного бюджету за рахунок експансійної грошово-кредитної політики. Захист проти цього – орієнтація на перший і другий критерій конвергенції [182, С. 311–325]. За висновками М. Конноллі та Д. Тейлора, поляризація доходів і валютна криза можливі й за умов повзучої прив'язки, але якщо темпи девальвації нижчі за темпи зростання внутрішнього кредиту. Ф. Агіон, Ф. Бачетта й А. Банерджі зазначили, що поляризація доходів унаслідок валютної кризи може виникнути і за умов гнучкого валютного курсу [182, С. 311–325].

У своїй моделі М. Обстфельд показав роль номінальних процентних ставок у створенні оберненого зв'язку між поведінкою приватних структур і держави. Очікування девальвації призводять до підвищення номінальної процентної ставки. Це підвищує витрати на обслуговування державного боргу і

ще помітніше збільшує очікування девальвації. Моделювання такого зв'язку показує, що у країні можуть бути одночасно дві точки рівноваги. Перша точка рівноваги передбачає низьку процентну ставку та очікування низької девальвації, друга – високу процентну ставку й очікування значної девальвації. Перехід із однієї точки рівноваги до іншої відбувається завдяки самореалізаційній спекулятивній атаці, тобто внаслідок раптової дії зовнішнього керованого фактора [200, С. 24–38]. Згодом М. Обстфельд показав, що збільшення номінальних процентних ставок може підвищити очікування девальвації через не лише збільшення вартості обслуговування державного боргу, а й погіршення стану фінансових посередників або небажаний для уряду перерозподіл доходів. За висновками Р. Флада і Н. Маріон, вплив національних процентних ставок неоднозначний, оскільки їх зростання, з одного боку – збільшує витрати уряду на обслуговування боргу, а з іншого боку, підвищує привабливість національних активів для інвесторів [167, С. 31; 199, С. 1037–1047].

М. Блехер і Л. Шумахер, досліджуючи вплив платоспроможності центрального банку на поляризацію доходу в процесі виникнення валютної кризи, вказали на несумісність режиму фіксованого валютного курсу або повзучої прив'язки з високою ризикованістю портфеля активів центрального банку. Зокрема, ризик неплатоспроможності центрального банку підвищує коливання валютного курсу, процентних ставок, нестабільність потреб бюджетного сектора [160, С. 21–23].

Емпіричні дослідження О. Чугаєва свідчать, що валютним кризам і поляризації доходів у цілому передують інфляція більша, ніж у спокійні періоди [108, С. 423–429]. Особливо це характерне для розвинутих країн, якщо її перевищення вимірюється у стандартних відхиленнях, але, якщо перевищення вимірюється у відсотках, то в країнах, що розвиваються, воно більше. Д. Азіз, Ф. Карамазза і Р. Сальгадо вказують на те, що перед поляризацією доходів дефіцит державного бюджету більший, аніж у спокійні періоди [120, С. 20]. Вплив цього показника, за висновками М. Сасіна, має велике значення для

країн, що розвиваються, і значно менше для розвинутих країн [210, С. 21]. Аналізуючи рівень заборгованості, беруть до уваги здебільшого – зовнішній борг у цілому, а не борг державний. Проте Д. Френкель і А. Роуз, використовуючи пробіт-регресію¹¹, показують, що більша частка державного боргу в зовнішньому збільшує ймовірність поляризації доходів, хоча графічний метод показує протилежні результати [169, С. 29]. Що стосується валютного курсу, то автори в більшості досліджень аналізують вплив реального курсу, а не курсу номінального. Д. Азіз, Ф. Карамазза і Р. Сальгадо стверджують, що перед початком часткової поляризації доходів реальний валютний курс у країнах, що розвиваються, більший, ніж у спокійний період, на 0,4 стандартні відхилення, а в розвинених країнах – на 0,6. Проте у процентному вимірі переоцінка реального валютного курсу в країнах, що розвиваються, більша. Тому валютним кризам і відповідно поляризації доходів передують підвищення номінальних процентних ставок, тобто перед валютними кризами, пов'язаними з проблемами банківського сектора, реальні процентні ставки у цілому більші, ніж у спокійні періоди [120, С. 20].

Номінальні критерії є першочерговими вимогами, ступінь виконання яких впливає на статус країни щодо повної інтеграції в Європейський Союз (див. табл. 1.5). Впровадження номінальних критеріїв створює підґрунтя для розвитку економіки й економічної гармонізації ЄС. Із вступом 10 нових членів до Європейського Союзу в 2004 р. і Болгарії та Румунії в 2007 р., актуалізувалося питання їхньої номінальної конвергенції з ЄС. Для номінальної гармонізації Євроспільноти на початку вересня 2004 р. Європейська Комісія прийняла план змін до Пакту стабільності щодо «пом'якшення» критеріїв номінальної конвергенції країн ЄС. Занепокоєння ЄС викликало перевищення 3% бар'єра дефіциту бюджетів і 60% зовнішнього боргу найбільших країн ЄС – Франції та Німеччини протягом 2005–2008 років. Хоча впевненості щодо прийняття змін у цілому до кінця 2009 р. нема, особливо в умовах світової фінансової кризи, відповідно до цього, на думку європейських аналітиків, Пакт

¹¹ Пробіт-регресія – регресія, побудована методом пробітів (побудова лінії регресії за методом найменших квадратів із використанням даних експерименту $Y=a+bX$).

має бути гнучкішим та містити додаткові критерії щодо введення санкцій до країн-порушників [49, С. 213–215].

Таблиця 1.5

Виконання новими членами ЄС і кандидатами на вступ критеріїв номінальної конвергенції, 2004, 2006, 2007*****

Показник	Рівень інфляції	Довготермінова відсоткова ставка	Загально-державний борг	Дефіцит бюджету	Коливання валютного курсу
Значення критеріїв	$\leq 2,5\%$	$\leq 5,3\%$	$\leq 60,0\%$	$\geq -3,0\%$	“+”, “-“ 2,25
Країна					
Литва	-	+	+	+	+
Чехія	+	+	+	-	-
Польща	+	+	+	-	-
Естонія	-	+	+	+	+
Мальта	-	+	-	+	+
Латвія	-	+	+	+	+
Кіпр	+	+	-	+	+
Словенія	+	+	+	+	+
Словаччина	-	+	+	-	+
Угорщина	-	-	+	-	-
Болгарія**	-	+	+	+	+
Румунія**	-	-	+	+	+
Туреччина***	-	-	-	-	+
Хорватія***	-	+	+	-	+
Україна***	-	-	+	+	+

* Склад автор за [28; 160; 161]

Хоча Європейська Комісія і ЄЦБ в основному цікавляться номінальною конвергенцією, вони також наголошують на важливості реальної конвергенції у контексті розширення ЄС на Схід¹². Іншими словами, встановлення критеріїв реальної конвергенції пришвидшить продовження процесу трансформації в напрямку до ринкової економіки. Д. Брада розуміє під реальною конвергенцією зниження різниці у таких реальних змінних, як продуктивність праці, доходи та рівень життя [133]. Реальна конвергенція тісно взаємопов'язана з номінальною і характеризує зближення в умовах соціальної переорієнтації економіки. Реальна конвергенція передбачає мінімізацію відмінностей у головних макроекономічних показниках та інших індикаторах та стандартах, як

¹² Критерії, що визначають перспективи членства в ЄС і передбачають реальну конвергенцію, були запропоновані на саміті в Копенгагені.

наприклад, рівень життя населення, умови праці, функціонування економічних інститутів та структур у межах ЄС, які впливають на зростання доходів, тому її можна ототожнювати з конвергенцією доходів населення. Враховуючи це, пропонуємо власне тлумачення реальної конвергенції як процесу, котрий окреслює об'єктивно справжнє наближення економічних систем завдяки мінімізації відмінностей в основних макроекономічних показниках для наближення доходів населення. Тобто, «конвергенція доходів населення» передбачає реальну і номінальну конвергенцію в Європейському Союзі, й ці процеси тісно взаємозв'язані. Іншими словами, конвергенція доходів населення в ЄС є результатом забезпечення реальної і номінальної конвергенції.

Суть реальної конвергенції передбачає дії, спрямовані на реальне зближення доходів населення та рівнів економічного розвитку країн. Навіть якщо конвергенція доходів населення залежить від економічного зростання, то ці дві економічні категорії взаємопов'язані з міжнародною кооперацією, зокрема з торгівлею і переміщенням капіталу, передачею технологій, міграцією робочої сили, посиленням конкуренції. Саме тому є взаємозалежність між критеріями реальної конвергенції в процесі розширення ЄС [195, С. 121–131].

Згідно з теорією торгівлі Д. Вінера, поглиблення економічної інтеграції має інтенсивніше впливати на конвергенцію доходів, хоча відповідно до новішої теорії П. Кругмана інтеграція може бути результатом нерівності доходів і найшвидшим шляхом до економічного розквіту слабших суб'єктів [183; 278]. Це саме описують нові теорії економічного зростання, що розглядають реальну конвергенцію як наслідок економічного зростання і розвитку, хоча моделі зростання П. Ромера і Р. Лукаса взагалі не передбачають можливість реальної конвергенції [190, С. 3–42; 207, С. 1002–1037]. Найобширніше емпіричне дослідження – Д. Бен-Давіда показало, що доходи на душу населення найсуттєвіше поляризувалися у всьому світі впродовж 1960–1985 рр., тобто в сучасних умовах економічних передумов для конвергенції більше, ніж для дивергенції. Нові емпіричні дослідження свідчать, що

тенденція щодо конвергенції доходів неодмінно є в однорідній¹³ групі країн, і її абсолютно нема у випадку її диференціації країн.

Для визначення ступеня реальної конвергенції та необхідності макроекономічних змін використовують критерії реальної конвергенції як ознаки, на підставі котрих оцінюють зниження різниці в таких реальних змінних, як продуктивність праці, доходи та рівень життя населення [133]. Так, критерії реальної конвергенції – це показники макроекономічної оцінки процесу реальної конвергенції економічних систем. Тобто, критеріями реальної конвергенції доходів є не тільки продуктивність праці, доходи та рівень життя населення, а й зайнятість, безробіття, рівень оподаткування, ступінь розвитку зовнішньої та внутрішньої торгівлі. Критерії реальної конвергенції не мають чітко встановлених на урядовому рівні числових параметрів, тобто урядова політика має бути спрямована на максимально можливе підвищення їх рівня.

А.Де-ла-Фуенте одним із перших вказав на показник ВВП на душу населення як на критерій, котрий описує ступінь реальної конвергенції та оцінює соціально-економічний розвиток країни в реальній купівельній спроможності громадян [151, С. 25–45]. В оцінці ефективності політики конвергенції доходів він відіграє важливу роль, оскільки відображає реальний стан розвитку економіки країни і демонструє, на який соціальний захист можуть розраховувати громадяни в умовах розширення ЄС. Д. Невен і С. Гует вдало підмітили, що економічний успіх будь-якої країни світу базований на зовнішній торгівлі. Тому ми вважаємо, що досягнення реальної конвергенції можливе з урахуванням наступного важливого критерію – поточного стану і динамічності торгівлі, який проявляється через ступінь експортно-імпоротної активності. Ще жодна країна не спромоглася створити ефективну національну економіку, ізолювавши себе від світової економічної системи. Д. Невен і С. Гует вказали на можливість позитивної динаміки імпорту завдяки інтенсивному ввезенню сировини, новітніх технологій та інвестицій [197, С. 47–65]. Імпортно-експортні операції в контексті реальної конвергенції забезпечують

¹³ Автори мають на увазі групу країн, яка характерна тісною економічною співпрацею, близька за економічним і соціальним розвитком та географічним розташуванням.

податкові надходження і наповнення загальнодержавного та місцевого бюджетів. Важливий критерій реальної конвергенції, за твердженням Х. Сала-і-Мартіна, – поточний стан ринку праці Європейського Союзу, який виражається показниками рівня зайнятості та безробіття [209, С. 1325–1352]. За даними європейської статистичної служби, в ЄС є значні регіональні відмінності за рівнем безробіття. Завдяки соціальним та економічним реформам, проведеним в ЄС, протягом 2007 р. рівень безробіття в зоні євро зменшився і, як результат у 30-и з 266-и європейських регіонів був нижчим від 4,1%. Тому на цей рівень безробіття і необхідно орієнтуватися новим членам ЄС, а також країнам-аплікантам як на оптимальний критерій реальної конвергенції. Що стосується зайнятості, то оптимальний її рівень для реальної конвергенції встановлений у 2000 р. Так, на Лісабонському саміті 2000 р. лідери ЄС окреслили собі завдання підвищити до 2010 р. загальний рівень зайнятості до 70%, а серед осіб у віці від 55 до 64 років – до 50%. Підвищення рівня зайнятості та мінімізація безробіття відобразяться на демографічній і економічній ситуації, порівнявши ці зміни, можна говорити про конвергенцію, що сприятиме зростанню доходів.

Критерієм реальної конвергенції в ЄС є, на думку П. Раффаль і Ф. Пігліару рівень продуктивності праці, який зростає в умовах запровадження новітніх технологій. Реальна конвергенція показника – це передумова збільшення доходів населення і результат зростання реальної заробітної плати. У даному випадку конвергенція зводиться до адекватної реакції реальної заробітної плати в процесі зростання номінальної, яка відобразиться на ринку праці та відповідно – на демографічній і економічній ситуаціях в ЄС. За критерієм податкових стягнень характеризують конвергенцію в умовах податкової уніфікації, хоча для зростання доходів необхідний індивідуальний податковий підхід. Так, відзначає С. Гангоф, країни з надлишком капіталу вводять додаткові податкові стягнення, а ті, котрі потребують грошових впливань громадян, знижують податкові ставки [171]. Загальний рівень оподаткування економіки в країнах-членах ЄС (2007 р.) становив 38,2%, отже, оптимальним рівнем оподаткування економіки щодо подальшого зростання

доходів населення економічно розвинених країн ЄС-15 буде 40,0%, щодо конвергенції доходів населення країн-нових членів ЄС та країн-аплікантів – 32,0%¹⁴. Фіскальна політика контролює рівень доходів громадян, хоча крім податків, громадяни ЄС сплачують також соціальні внески (обов'язкові та добровільні). Так, у кожній країні ЄС створені добровільні приватні пенсійні фонди, які підвищують рівень життя людей пенсійного віку, додаючи до заробленої державної пенсії додаткову з приватних фондів. Надлишковий капітал населення інвестується в економіку країни через валові національні заощадження, а через механізм заощаджень, як зазначив М. Філіп, держава може контролювати доходи громадян. Зростання показника свідчить про суттєве підвищення доходів населення, відповідно до цього рівень валових національних заощаджень є важливим критерієм реальної конвергенції [202, С. 85–105].

За рахунок грошових стягнень здійснюють соціальні виплати, урядові компенсації і надають субсидії соціально незахищеним верствам населення. Соціальні виплати суттєво підвищують рівень доходів населення; до них належать виплати після народження дитини (в ЄС їх рівень – один із найвищих в світі), пенсії людям пенсійного віку, або тим, хто не досягнув його внаслідок втрати працездатності, виплати інвалідам, виплати на покриття медичного страхування, виплати студентам. Урядові компенсації є одноразовими, їх видають під час втрати здоров'я на робочому місці, фермерам і аграріям, населенню під час стихійних лих (повеней, землетрусів, посух, пожеж). Критерій виплат – важливий індикатор допомоги населенню, який координує забезпечення доходами верстви суспільства. Субсидії надають тим, хто їх найбільше потребує, хоча практика вказує на те, що країни, які забезпечують населення високим рівнем доходів, поступово відмовляються від субсидій. Субсидії компенсують соціальними доплатами і надбавками. Державні податки та виплати найсуттєвіше впливають на рівень доходів населення. Їх рівень координують соціальною політикою і політикою конвергенції доходів [159].

¹⁴ Structures of the taxation systems in the European Union. Data 1995–2007. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008.

М. Феррера, А. Гемерік і М. Родс зазначили, що соціально розвинені держави світу виділяють третину ВВП на соціальний захист. Щодо цього показника є суттєва різниця між країнами, подолавши яку, можна забезпечити реальну конвергенцію доходів. Стабільний соціальний захист викликає залежність населення від державної допомоги, завдяки чому в соціально розвинених країнах рівень ризику стати бідним – низький [163]. У країнах ЄС до категорії бідних відносять людей, які не мають коштів для поліпшення добробуту чи отримання певних соціальних благ. Варто зауважити, що спільного тлумачення оцінки бідності в країнах Європейського Союзу – немає. В Німеччині до основних показників добробуту людини поряд із доходами належать інші характеристики – рівень освіти, стан здоров'я, якість житла, сімейний статус та соціальні зв'язки. У Великобританії використовують один із базових показників – рівень доходу. Бідною вважають людину, дохід якої – 40–50 відсотків від середнього доходу в країні. Цей підхід є пріоритетним для визначення бідності у країнах Європейського Союзу. Показник ризику бідності населення в ЄС оцінюють через порівняння рівня ризику бідності до соціальних урядових виплат і після них. Велика залежність населення від урядової допомоги збільшує показник рівня ризику бідності до здійснення соціальних урядових виплат. Така соціальна залежність знижує темпи розвитку економіки, економічно розвинені країни можуть дозволити собі високий ступінь соціалізації економіки, для країн, що розвиваються, це неприпустимо. Показник витрат сфери споживання розвинених країн перебуває на високому рівні й зростає в довготривалому періоді. Високий рівень витрат сфери споживання дає змогу розвиватись економіці, позитивно впливає на розвиток споживчої сфери [48, С. 45–47].

Зауважимо, що зростання сфери споживання стимулює розвиток сфери послуг, а саме освіта та охорона здоров'я, рівень розвитку яких – важливий критерій для Європейського Союзу. Зростання кількості студентів і школярів характеризує рівень доступності освіти, а відповідно й зростання доходів населення. Доступність освіти передбачає як зростання кількості людей із

вищою освітою, так і підвищення рівня освітніх послуг. Рівень медицини окреслює економічний розвиток країни. Так, у країнах Західної Європи, стрімкий розвиток медицини відбувся після переходу її на приватне фінансування, завдяки чому держава виділяє кошти лише на лікування соціально незахищених верств населення. Економічно розвинені країни можуть дозволити собі часткове зниження відсотка витрат на фінансування, перекриваючи його приватним фінансуванням. П. Ромер зазначив, що країни, які хочуть високоякісно підвищити рівень медичних і освітніх послуг, змушені виділяти кошти на суму не менше 10% ВВП. Отже, поточний стан і темп розвитку приватної медицини й освіти – це критерії реальної конвергенції, що потребують стабільних і високих доходів громадян (див. рис. 1.1) [207, С. 71–102].

П. Ніколаус зазначив, що реальна конвергенція передбачає зближення країн Співтовариства через вирівнювання стандартів життя населення, нівелювання обсягів безробіття та відповідно соціального становища людей, які

втратили роботу [185]. Критерії реальної конвергенції охоплюють ширшу сферу економіки і соціальної політики, ніж показники номінальної. Отже, конвергенція доходів населення – це скорочення розриву рівнів доходів населення між економічно розвиненими країнами ЄС-15 та новими членами ЄС-10+2 і країнами-аспірантами на основі забезпечення номінальної та реальної конвергенції. Відповідно, критерії конвергенції доходів охоплюють критерії як реальної, так і номінальної конвергенції. Різниця в доходах і поточний стан економіки детермінують різні підходи до економічного розвитку країни, але після повної інтеграції в Європейський Союз країни переорієнтовуються на загальноєвропейську модель економічного і соціального розвитку. Європейський Союз зацікавлений у стабільному та рівномірному розвитку всіх регіонів, що не передбачає поляризації доходів населення.

1.3. Науково-концептуальні засади формування завдань та інструментарію дослідження політики конвергенції доходів в ЄС

Складність і багатовимірність категорії «політика конвергенції доходів» потребує визначення цільового вектора дослідження, гносеологічних підходів і застосування набору методів. Методологія дослідження політики конвергенції доходів, трансформація інструментарію охоплює набір підходів для дослідження проблеми, способи і засоби досягнення мети, яка полягає в повному та ґрунтовному розкритті суті предмета й об'єкта дослідження і виявленні основних закономірностей їх розвитку.

Як один із основних загальнонаукових підходів у контексті нашого дослідження запропоновано системний підхід. Згідно з цим підходом політика конвергенції доходів є цілісною динамічною системою, методи реалізації та інструментарій якої мають постійно змінюватися під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. На основі логічно-теоретичного методу, а також методу аналізу й синтезу ми змогли відібрати та систематизувати основні чинники трансформації політики конвергенції доходів у ЄС. Суть логічно-теоретичного методу в контексті дослідження полягає у побудові послідовних теоретичних

підходів до дослідження проблеми, а також у виокремленні основних критеріїв, за якими можна оцінити рівень конвергенції доходів населення в межах Розширеного ЄС. За допомогою методу аналізу і синтезу нами досліджено основні макроекономічні показники (див. табл. 1.3), що відображають рівень конвергенції доходів в ЄС, і відібрали ті, які найбільш якісно характеризують та відображають поточну ситуацію. Це дозволило зробити висновок, що політику конвергенції доходів здійснюють через забезпечення номінальної і реальної конвергенції в ЄС для зближення рівнів доходів між різними групами країн (ЄС-15 і ЄС-10+2). Системний підхід передбачає цілісне структурно-функціональне пізнання політики конвергенції доходів як складної динамічної системи заходів, котра потребує індивідуального підходу до країн і постійно перебуває в процесі трансформації. Політика конвергенції доходів трансформується під впливом чинників і реалізується за допомогою основних її механізмів. Реалізація механізмів трансформації політики конвергенції доходів обумовлює використання інструментарію, тобто послідовності дій у соціальній, монетарній, регіональній, зовнішньо-торговельній та фіскальній політиках, спрямованих на забезпечення конвергенції доходів населення в Європейському Союзі. Реалізація системного підходу в процесі дослідження здійснена через поєднання і взаємодію його основних підходів:

- системно-історичного, що розглядає еволюцію інтеграційних процесів та причини виникнення необхідності реалізації політики конвергенції доходів у Європейському Союзі;
- системно-цільового, що визначає мету і завдання трансформації політики конвергенції доходів у ЄС;
- системно-структурного, що описує чинники і критерії конвергенції доходів у ЄС та їх місце і роль у системі реалізації політики конвергенції доходів;
- системно-пріоритетного, що визначає пріоритетність чинників та критеріїв, котрі потребують аналізу і заходів забезпечення конвергенції доходів в ЄС.

Системний підхід у дисертації використаний для дослідження соціально-економічних факторів реалізації політики конвергенції доходів у ЄС і обґрунтування механізмів посилення конвергенції доходів населення в Євроінтеграційному просторі. Послідовність аналізу об'єкта і предмета дослідження для формування пропозицій щодо їх подальшого вдосконалення така:

1) окреслення системи показників, що характеризують доходи в контексті дослідження;

2) визначення географічних кордонів дослідження (країн-членів Європейського Союзу, а також країн-аплікантів);

3) визначення критеріїв конвергенції доходів населення (встановлення критеріїв номінальної і реальної конвергенції), на основі яких розроблятимуть та здійснюватимуть оцінку їхньої ефективності;

4) окреслення проблематики – виділення проблем у процесі розширення ЄС і обґрунтування необхідності трансформації політики конвергенції доходів у Розширеному ЄС і Україні;

5) виявлення мети трансформованої політики доходів населення в ЄС – забезпечення подальшого зростання доходів громадян країн Розширеного ЄС та конвергенції соціально-економічних показників у Євроінтеграційному просторі.

Важливу роль у дослідженні відіграють економіко-математичні методи, на основі яких проаналізовано соціально-економічну конвергенцію в Розширеному ЄС за критеріями реальної і номінальної конвергенції, оцінено соціально-економічне становище країн-аплікантів¹⁵ та оптимізовано соціально-економічні пропорції. Аналітична частина роботи присвячена дослідженню соціально-економічних факторів середовища трансформації політики конвергенції доходів у Європейському Союзі, що передбачає використання факторного аналізу для визначення необхідних змін у соціальній та економічній політиці держав-членів ЄС і країн-аплікантів у напрямку оптимізації макроекономічних та соціальних пропорцій.

¹⁵ Аплікантами вважають країни, які подали заявку щодо можливого набуття статусу асоційованого члена Європейського союзу (Туреччина, Хорватія та Україна).

Визначення рівня конвергенції країн Європи виконано на основі якісного й кількісного зіставлення групи соціальних, економічних та демографічних показників для кожної окремої країни та середнього значення цих показників для тих чи інших груп країн. Враховуючи те, що країни-члени ЄС перебувають на різних рівнях економічного та соціального розвитку, їх умовно можна розділити на дві групи: ЄС-15 та ЄС-10+2. Середнє значення показників обчислено за допомогою методу зваженого усереднення, що запропонували Я. Матвійчук та В. Паучок. Суть цього методу полягає в обчисленні середньозваженого значення, в якому вагові коефіцієнти обернено-пропорційні до відстані окремого елемента, тобто до середнього значення, яке шукають. Інколи такий підхід знаходження середніх значень пов'язують із так званими гравітаційними моделями, в яких ступінь взаємодії елементів обернений квадрату відстані між ними [67, С. 13–18].

Застосування згаданого методу усереднення для дослідження процесів конвергенції пов'язано з тим, що окремі країни по-різному впливають на загальноєвропейський соціально-економічний розвиток, визначають його тенденції та відповідно є «ближчими» до середнього значення для групи країн. І навпаки, держави, котрі слабше впливають на позицію групи країн, будуть віддаленими від середнього значення тієї чи іншої величини, спільного для групи країн. Такій концептуальній ідеї відповідає середньозважене усереднення, в якому вагові коефіцієнти обернено пропорційні до «відстані» деякої країни від середнього «центру мас» групи країн. А відстань дорівнює різниці між значенням величини, яка усереднюється для окремої країни та її середньозваженим значенням. «Центр мас» – це середньозважене значення цієї величини.

При знаходженні середньозваженого значення показників соціально-економічного розвитку групи країн невідомими є і значення, і вагові коефіцієнти усереднення. Для пошуку цього невідомого значення у застосовано інерційний алгоритм, що полягає у наведеній нижче послідовності обчислень.

Нехай $y_k(t_i)$, $i = \overline{1, m}$; $k = \overline{1, K}$ – залежність деякого показника від часу для k -тої країни; t_i – момент часу; m – кількість дискретних значень цієї величини; K – кількість країн. У першому наближенні вагові коефіцієнти для всіх країн рівні між собою $w_k = 1/K$. Так, середньозважене значення дорівнює $\bar{y}(t_i) = \sum_{k=1}^K w_k y_k(t_i)$ для всіх $i = \overline{1, m}$. Після виконання $j=1$ кроку усереднення «відстань» між середньозваженим значенням $\bar{y}(t_i)$ та окремими значеннями $y_k(t_i)$ дорівнює $w_k = |\bar{y}(t_i) - y_k(t_i)|$, або $w_k(t_i) = (\sqrt{(\bar{y}(t_i) - y_k(t_i))^2})^{-1}$. Тоді на $j+1$ крок середньозваженого усереднення значення вагових коефіцієнтів отримують більшу величину для величин «віддалених» від центру мас $\bar{y}(t_i)$ і меншу величину для величин, близьких до нього. Отже, $j+1$ крок усереднення вираховуємо за формулою $\bar{y}(t_i) = \sum_{k=1}^K w_k(t_i) y_k(t_i)$ для всіх $i = \overline{1, m}$, отримавши при цьому «відстань» між середньозваженим значенням та окремими значеннями за певний період.

Стисло цей метод обчислення середньозваженого значення викладено в алгоритмі обчислення середньозваженої величини, зваженої на коефіцієнтах, обернено пропорційних до відстані між середнім та усереднюваними значеннями.

Задано дискретні функціональні залежності $y_k(t_i)$, $i = \overline{1, m}$; $k = \overline{1, K}$. Необхідно знайти середньозважену величину $\bar{y}(t_k)$ в усіх точках t_i , $i = \overline{1, m}$. Для цього необхідно:

- 1) вибрати перший крок ітераційного зважування $j = 1$;
- 2) визначити перше наближення вагових коефіцієнтів $w_k(t_i) = 1/K$; $i = \overline{1, m}$;
 $k = \overline{1, K}$;
- 3) встановити середньозважене значення $\bar{y}(t_i) = \sum_{k=1}^K w_k y_k(t_i)$; $i = \overline{1, m}$;

4) визначити уточнене значення вагових коефіцієнтів

$$w_k(t_i) = \frac{1}{\sqrt[2]{(\bar{y}^2(t_i) - y_k^2(t_i))}}; k = 1, \bar{K}; i = 1, \bar{m};$$

5) збільшити лічильник кроків усереднення $j = j + 1$;

6) повторити пункти 3–5, якщо нове значення усередненої величини $\bar{y}(t_i)$ помітно відрізняється від її значення, обчисленого на попередньому $j-1$ -му кроці, або коли не досягнуто умови $j > Y_{\max}$ [67, С. 13–18].

Обчислення, виконані за описаним вище алгоритмом, дають змогу знаходити середньозважені значення, що відповідають концептуальній суті досліджуваної задачі, вивченню процесів зближення чи віддалення соціально-економічних показників окремих країн певного територіального регіону. Так, експерименти зі статистичними даними показали, що процедура обчислення середнього значення показника (координати центру мас), побудована на основі описаного вище алгоритму, є достовірною.

Для досягнення окресленої мети, а саме оптимізації соціально-економічних пропорцій у ЄС і країнах-аплікантах шляхом реалізації оновленої політики конвергенції доходів населення, використано метод ідентифікації функції економічної поведінки, що запропонували Я. Матвійчук, Л.Буяк і В.Паучок. Науковці зазначають: ідентифікація функцій економічної поведінки – виробничих функцій, функцій споживання тощо – на основі аналізу економічних явищ потребує розуміння їх суті, що ускладнює розроблення моделі. Відтак постає завдання встановлення функцій економічної поведінки за експериментальними даними [66, С. 412–415].

Для розв'язання поставленої проблеми застосовано методи регуляризованої квадратичної апроксимації багатовимірними степеневими поліномами.

Нехай x – результат економічної поведінки, наприклад, доходи населення, обсяг заощадження, розмір споживання тощо, котрі залежить від параметрів u_1, \dots, u_n , де n – кількість параметрів, що впливають на результат x .
Значення результату

$$x_j, j=1, \dots, m \quad (1)$$

відомі значення для m однотипних випадків, що повторилися за незмінних економічних умов, – відрізків часу, економічних операцій тощо. Також відомі значення відповідних параметрів

$$u_{1j}, \dots, u_{nj}, j=1, \dots, m. \quad (2)$$

Завдання встановлення функції поведінки за даними (1), (2) полягає у визначенні такої невідомої функціональної залежності

$$x = f(u_1, \dots, u_n), \quad (3)$$

яка достатньо точно відображає множину значень (1) і (2).

Згідно з теоремою Стоуна-Вейєрштраса, функцію (3) апроксимує багатовимірний степеневий поліном, складений аргументами цієї функції

$$x = P(u_1, \dots, u_n, c), \quad (4)$$

де u_1, \dots, u_n – вектор аргументів багатовимірного поліному, c – невідомі коефіцієнти поліноміальної багатовимірної апроксимації. Виберемо r – ступінь полінома (4):

$$x = \sum_{i_1, \dots, i_n=0}^r c_{i_1, \dots, i_n} u_1^{i_1} \dots u_n^{i_n}; \quad i_1 + \dots + i_n \leq r \quad (5)$$

Параметрична ідентифікація структури (5) полягає у визначенні коефіцієнтів апроксимації з лінійної задачі мінімізації

$$\min_c \sum_{j=1}^m \left(x_j - \sum_{i_1, \dots, i_n=0}^r c_{i_1, \dots, i_n} u_{1j}^{i_1} \dots u_{nj}^{i_n} \right)^2. \quad (6)$$

Задача (6) суттєво некоректна згідно з твердженнями Адамара щодо умов коректності задач, тому для її розв'язання необхідно застосувати алгоритм регуляризації.

Класичний метод розв'язання (6) полягає у мінімізації регуляризаційного функціоналу Тіхонова [99, С. 232]

$$\min_c \left(\sum_{j=1}^m \left(x_j - \sum_{i_1, \dots, i_n=0}^r c_{i_1, \dots, i_n} u_{1j}^{i_1} \dots u_{nj}^{i_n} \right)^2 + \alpha \sum_{i_1, \dots, i_n=0}^r c_{i_1, \dots, i_n}^2 \right), \quad (7)$$

де $\alpha > 0$ – параметр регуляризації, котрий підбирають емпірично.

Однак вектор c із задачі (7) далеко не завжди дає бажану якість наближення (5). З уваги на це запропоновано метод додаткової регуляризації задачі (7), який полягає у виявленні та видаленні “зайвих” факторів апроксимаційного степеневого полінома (5) [61, С. 31–36].

Для цього у задану множину значень (1) вносять малі випадкові збурення, двічі розв’язують задачу (5) – без збурень і зі збуреннями – та видаляється той доданок полінома, коефіцієнт якого внаслідок збурень отримав найбільше відносне відхилення:

$$\delta_i = |(\tilde{c}_i - c_i) / \tilde{c}_i|; \quad (8)$$

де \tilde{c}_i , c_i – i -ті коефіцієнти апроксимації збуреної та незбуреної задач (7).

Багатократне повторення процедури редукції зменшує розмірність вектора коефіцієнтів c і значно поліпшує якість наближення (7) в сенсі відтворення заданої залежності (3).

Стислий опис методу ідентифікації функції економічної поведінки подано в алгоритмі регуляризованої ідентифікації скалярної функції економічної поведінки векторного аргумента методом редукції апроксимаційного поліному і згладжуючого функціоналу Тихонова, що передбачає виконання таких завдань:

- 1) встановити експериментальні дані (1), (2);
- 2) задати максимальну кількість ітерацій редукції;
- 3) вибрати значення параметра регуляризації α ;
- 4) розв’язати рівняння (7);
- 5) за умовою (8) видалити відповідний доданок полінома (5), тобто зменшити розмірність апроксимаційного базису;
- б) якщо не перевищена задана кількість ітерацій редукції, перейти до п. 4.

Якщо кількість ітерацій більша максимальної – припинити редукцію.

Для розв’язування рівняння (7) застосовано метод неповного розкладу Холецкого [66, С. 412–415].

Запропонований метод ідентифікації функцій економічної поведінки придатний для розкриття економічних закономірностей, аналізу масивів

економічних даних, впровадження в засоби економічного моделювання. Він слугує високоефективним інструментом, зручним для застосування в інших моделях, зокрема – динамічних математичних моделях економічних явищ [66, С. 412–415].

Описаний вище метод був застосований, зокрема, для дослідження функціональної залежності деяких вибраних соціальних чи економічних показників окремих країн та їх груп від решти соціально-економічних параметрів за відповідні моменти часу. На основі якісного аналізу цих функціональних залежностей зроблено висновки щодо перспектив подальшого зростання доходів як в окремих країнах, так і в тих чи інших групах, а також щодо можливостей конвергенції доходів. Оптимізація соціально-економічних показників у ЄС і країнах-аплікатах полягає у встановленні оптимальних пропорцій важелів політики конвергенції доходів від зміни тих чи інших макроекономічних показників у групі країн. Тобто, максимізацію чи мінімізацію встановленого на основі аналізу важеля конвергенції доходів населення необхідно здійснювати до рівня найможливішого для групи країн.

При розв'язанні проблеми трансформації політики конвергенції доходів населення в процесі розширення Європейському Союзу у дисертації дотримано таких принципів:

- принципу швидкого економічного розвитку, згідно з яким використання запропонованих механізмів посилення конвергенції доходів забезпечить поступове зближення доходів населення країн-нових членів із доходами населення країн ЄС-15;

- принципу реалізму, що передбачає окреслення завдань, виконання яких можливо забезпечити за даних економічних, соціальних і демографічних умов;

- принципу запозичення досвіду зарубіжних країн, це стосується як країн-нових членів, так і України в економічній системі процесу інтеграції в ЄС;

— принципу можливості зближення, що передбачає розв'язання тих проблем, які забезпечать номінальну та реальну конвергенцію між країнами ЄС, а також конвергенцію доходів населення [68].

Мета політики конвергенції доходів полягає у забезпеченні поступового зростання і конвергенції доходів населення в Розширеному ЄС. Для досягнення наміченої мети необхідно застосувати інструментарій реалізації політики конвергенції доходів. У нашому випадку інструментарій – це набір інструментів, призначений для досягнення конвергенції доходів у ЄС [92]. Враховуючи визначення поняття «інструмент»¹⁶, у контексті дослідження запропоновано застосування категорії інструменту реалізації політики конвергенції доходів як засобу, призначеного для впливу на зростання доходів населення країн ЄС з метою їх конвергенції (див. рис. 1.3). Інструменти трансформації політики конвергенції доходів взаємопов'язані та об'єднані у механізми¹⁷ посилення конвергенції доходів населення в ЄС. У контексті дослідження механізм розглянуто як сукупність економічних інструментів, за допомогою яких можна прямо чи опосередковано впливати на конвергенцію доходів населення в Розширеному ЄС.

Необхідність змін соціальної, регіональної, монетарної та фіскальної політик на загальноєвропейському рівні й рівні окремої країни обумовлює реалізацію макроекономічних механізмів. До основних механізмів посилення конвергенції доходів населення в Розширеному ЄС ми відносимо грошово-кредитний, фіскальний, соціальний, зовнішньо-торговельний і регіональний механізми (див. рис. 1.3).

Грошово-кредитний механізм є одним із важелів, які Європейський Союз використовує для коригування ситуації на ринку грошей та кредиту з метою посилення конвергенції доходів населення у Розширеному ЄС. Ефективна організація й функціонування ринків грошей та кредиту показали, що дієздатна монетарна система сприяє зростанню доходів населення і їх конвергенції між

¹⁶ Інструмент – засіб, призначений для впливу на предмет із метою його зміни [91].

¹⁷ Механізм – сукупність станів і процесів, із яких складається певне економічне явище [Сучасний толковий словар Єфремовой].

групами країн. Підвищення облікової ставки з боку Європейського центробанку може призвести до збільшення вартості запозичень у євро, що, своєю чергою, може негативно позначитися на обсягах кредитування, оскільки бажаючих брати кредити в євро стане менше. А це на практиці заважатиме як розвитку підприємництва й створенню додаткових робочих місць, так і конвергенції доходів між групами країн ЄС-15 та ЄС-10+2. Останнім часом на Європейський центральний банк (ЄЦБ) намагається тиснути фінансова влада Євросоюзу, яка закликає до зниження базової облікової ставки. Це рішення могло б допомогти в боротьбі зі зміцненням євро, відповідно посприяло б і зростанню доходів населення.

Зауважимо, що зміна офіційної облікової ставки ЄЦБ – це свого роду орієнтир для комерційних банків. Тобто ця зміна свідчитиме про перехід центрального банку до нової грошово-кредитної політики і стимулюватиме комерційні банки вносити корективи у відсоткові ставки щодо власних кредитів. Проте такий інструмент грошово-кредитної політики буде недостатньо ефективним, оскільки охоплюватиме лише ті комерційні банки, які мають потребу в кредитах центрального банку. Тому зміною облікової ставки як інструментом грошово-кредитної політики в рамках політики конвергенції доходів центральний банк має користуватись у поєднанні з іншими інструментами, до яких належать, зокрема, операції ЄЦБ на відкритому ринку. Так, ринок цінних паперів країн-членів ЄС може виконувати функцію обслуговування державного боргу, крім цього, відігравати роль регулюючого фінансового інструменту. При нарощуванні в країні інфляційних тенденцій державам слід розпочати випуск державних цінних паперів і, таким чином, «зв'язати» частину грошей, вилучивши їх із обігу. Такі дії допоможуть зменшити інфляційний тягар на фінансову систему і забезпечать конвергенцію доходів населення між групами країн ЄС.

На заваді зниження інфляційного тягаря на фінансову систему може стати нестабільність банківської системи. Відповідно одним із заходів забезпечення стабільності банківської системи є встановлення з боку центральних емісійних

банків мінімальних норм обов'язкових резервів. За умов подальшого зростання інфляції центральним банкам країн слід поступово збільшувати норми резервування. У такому випадку відбуватиметься зв'язування грошових коштів комерційних банків. Ці дії поступово зменшать обсяг грошової маси, а відповідно й інфляційний тиск, тобто конвергенція доходів населення буде ймовірнішою. Варто зауважити, що прогноз щодо зростання рівня інфляції частково може бути пояснений тиском світової економічної кризи та, відповідно, зменшенням обсягів виробництва, тому для центральних банків економічно вигідним буде зниження норми резервування. Грошові засоби будуть поступово вивільнятися, що призведе до зростання інфляції, однак стимулюватиме розвиток виробництва, збільшення зайнятості, підвищення реальної заробітної плати і конвергенції доходів населення. Варто зауважити, що обов'язкові резерви виконують також функцію страхування депозитів, а це може суттєво впливати на доходи населення економічно менш розвинених країн ЄС, особливо в умовах економічної кризи, коли зростає кількість банків, яким загрожує банкрутство. Функцію страхування вкладів населення виконує також показник співвідношення залучених вкладів громадян і власних коштів банку, що може пояснювати зростання ризику втрати населенням своїх заощаджень у певних країнах ЄС, банки яких відзначаються нижчим ступенем капіталізації.

Також до механізмів посилення конвергенції доходів населення у Розширеному ЄС можна віднести механізм фіскальної політики. Реалізація цього механізму залежить від необхідних змін в економіці ЄС і відбувається через дискреційну й автоматичну фіскальну політику (політику вбудованих стабілізаторів). У рамках реалізації дискреційної політики країни Європейського Союзу через державні фонди закупівлі можуть регулювати рівень державних закупівель товарів та послуг, надаючи вітчизняному виробникові гарантії і тим забезпечуючи стабільне зростання зайнятості населення. Така політика допоможе країнам частково конвергувати доходи населення завдяки стабільності та своєчасності їх надходження. З іншого боку,

урядам країн через профільні міністерства слід вдатися до фінансування у вигляді безоплатної допомоги, тобто до так званих трансфертних платежів. Так, відтермінування боргових платежів певним компаніям, які перебувають на грані банкрутства, в умовах світової економічної кризи забезпечить збереження робочих місць і надходження доходів населення. З іншого боку, уряд, вдаючись до трансфертних платежів, збільшить дефіцит бюджету, і це призведе до зростання безробіття та зменшення виробництва.

У рамках політики вбудованих стабілізаторів конвергенція доходів населення може посилюватися через податкову ставку. Для деяких країн ЄС зниження прибуткового податку на доходи фізичних осіб може суттєво підвищити реальні доходи населення. Інші країни ЄС, піднявши соціальні податки, активніше сприятимуть конвергенції в Європейському Союзі і при цьому покривають дефіцит свого соціально-орієнтованого бюджету. Світова економічна криза може негативно позначитися на економіці ЄС, особливо на виробничій сфері. Тобто сприятливими для конвергенції доходів населення Європейського Союзу можуть бути дії парламентів окремих країн, спрямовані на зменшення податку на прибуток і податку на додану вартість для допомоги вітчизняному виробникові й запобіганню зростання безробіття в регіоні.

Встановлення додаткових видів податків може забезпечити соціальні виплати, але для певних соціально незабезпечених верств суспільства такі урядові зміни можуть стимулювати поляризацію доходів у межах країни. В такому випадку для того, щоб забезпечити реальне зростання доходів населення для всіх верств суспільства, об'єктивно необхідним є застосування для окремих платників податків переваг, у т. ч. можливості не сплачувати податок або сплачувати його у меншому розмірі, тобто запровадити на певний час податкові пільги. Фіскальний механізм відіграє важливу роль у рамках реалізації політики конвергенції доходів населення, а отже його реалізація може бути пріоритетною.

Система соціального захисту спроможна відігравати важливу роль у забезпеченні зростання доходів населення та їх конвергенції в ЄС. Вона

гарантує безпеку громадянам, а також економічний успіх, політичну і соціальну стабільність. Сучасна соціальна система в Європейському Союзі в усіх державах-членах проходить тестування, не останню роль у якому відіграють негативні демографічні тенденції. Однак загрозу для системи соціального захисту можуть становити не тільки демографічні зміни, а й високий рівень безробіття. Таким чином, в умовах реалізації соціального механізму посилення конвергенції доходів населення перед країнами-членами Європейського Союзу може постати завдання реформування своєї системи соціального захисту з метою забезпечення їх фінансової сталості та ефективності у майбутньому.

Основними інструментами соціального механізму в рамках забезпечення зростання зайнятості населення та можливості людей влаштуватися на роботу є: тренінги, курси підвищення кваліфікації, курси перекваліфікації та консультації щодо кар'єрного зростання, застосовуючи які, уряди можуть гарантувати роботу для людей із відповідними навичками і знаннями, необхідними на ринку праці. Уряди держав-членів можуть досягти цих цілей, відповідно і поліпшити соціальний захист тільки тоді, коли організації та профспілкові комітети, які представляють інтереси роботодавців і робітників, дійдуть згоди щодо підвищення можливості навчання на тренінгах та курсах, збільшення часу навчання й створення інших можливостей для отримання навичок.

Окрім розвитку активної політики ринку праці, в рамках реалізації соціального механізму конвергенції доходів країнам Європейського Союзу можна звернути увагу на надання допомоги представникам групи ризику, соціально незахищеним верствам, особливо з позицій їх конкурентоспроможності на ринку праці. Також країни можуть вдатися до поліпшення загальної та професійної освіти з метою надання можливостей розвивати професійні навички, які постійно мають попит на ринку праці.

Також варто зауважити, що Європейська Соціальна хартія передбачає такі основоположні принципи, як право переїжджати з метою пошуку роботи з однієї держави-члена до іншої, право займатися будь-якою діяльністю на тих

самих умовах, що застосовують до працівників, котрі займаються такою самою діяльністю в країні перебування, а також право на захист здоров'я та безпеку на робочому місці. Зауважимо, що в усіх країнах ЄС необхідно дотримуватися принципу, котрий передбачає, що кожен громадянин, який не отримує прибутку від своєї роботи, має отримувати мінімальний прибуток від держави. Також модернізація системи соціального захисту в країнах ЄС має сповна захищати інтереси людей пенсійного віку. Що стосується системи соціальних виплат в ЄС, то тут також слід звернути увагу на контроль щодо призначення і нарахування соціальної допомоги, пільг і субсидій. Такі соціальні виплати – суттєве навантаження на загальноєвропейський бюджет, котре може впливати як на фінансову стабільність країни, так і на конвергенцію доходів населення завдяки зростанню ризику щодо отримання допомоги соціально незабезпеченими верствами суспільства.

У рамках реалізації регіонального механізму, для посилення конвергенції доходів населення в Розширеному ЄС, необхідно звернути увагу на збалансованість просторового розвитку регіону, тобто наявність різниці у розвитку між країнами ЄС-15 («центр») та ЄС-10+2 («периферії»). Основними пріоритетними напрямками розвитку територій, відповідно і їх конвергенції, є забезпечення інформацією та професійний розвиток людських ресурсів, тісніший обмін знаннями і технологіями й інтеграція зв'язків між місцевими підприємствами. В даному випадку заслуговує на увагу концепція “децентралізації бідності”, тобто пояснення регіоналізму як свідомої відмови загальноєвропейських органів від функцій, які вони не спроможні адекватно виконати, на користь національних урядів країн-членів ЄС. Водночас, субнаціональні та локальні органи влади, усвідомлюючи власну неспроможність реалізувати додаткові завдання, мають шукати механізми кооперування з приватним та громадським секторами. Разом із тим варто також звернути увагу на концепцію “нового регіоналізму”, яка пропонує об'єднати централізований (“зверху – вниз”) та децентралізований (“знизу – вверху”) підходи до розв'язання проблем регіонального розвитку ЄС. Поширенню таких

поглядів сприятиме концепція “контрактної культури” і “партнерства” як специфічних рис політико-соціальних процесів, котрі відбуваються на місцевому та регіональному рівнях. Відповідно до цього, основним стимулом для формування партнерських відносин у країнах-нових членах ЄС та країнах-претендентах на вступ може бути залучення громадськості у процеси прийняття рішень щодо стратегічного планування розвитку території, реалізації складених програм та розв’язання локальних політичних проблем.

За допомогою фінансових важелів (соціальних, грошово-кредитних, фіскальних) можна стимулювати окремі країни, регіони й громади до пошуку консенсусу між різними рівнями влади і суспільними секторами – державним, громадським та приватним. Окрім того, сучасні реалії регіонального розвитку передбачають важливість інформації, знань і стану людських ресурсів узагалі як передумови поширення новітніх технологій та інновацій, а, отже, зростання можливостей для саморозвитку регіонів в умовах конвергенції доходів населення. У Розширеному ЄС може зрости важливість формальних і неформальних знань, тобто мережі міжособистих та інституційних зв’язків певної території, тіснішого ознайомлення з місцевими культурами й традиціями нових членів ЄС та країн-аплікантів. Нові економічні реалії підкреслюють зростання ролі місцевих органів влади та територій їх розташування, а, отже, необхідності пошуку нових інструментів стимулювання економічного розвитку, зокрема шляхів об’єднання зусиль місцевого бізнесу, самоврядування та держави для подолання наслідків кризи.

В умовах забезпечення конвергенції груп країн Розширеного ЄС також корисним може бути використання підходу Е. Блеклі, згідно з яким альтернативи розвитку громад слід визначати на основі їх характеристик і специфіки економічної та соціальної структур [116]. Для країн-нових членів ЄС основною метою політики конвергенції може стати, одночасно, пошук альтернативних шляхів розвитку економіки, а також підвищення ефективності діяльності традиційної економіки. Для країн, економіка яких зазнала фінансової кризи, цілком доречним є практичне випробовування концепції зони

соціального підприємництва як створення консорціуму громадських організацій, які у співробітництві з органами влади та приватним бізнесом реалізують узгоджену стратегію поліпшення соціального стану депресивних територій. Водночас, важливим є зауваження, що започаткування будь-якої моделі розвитку території слід узгоджувати зі соціально-економічною стратегією як Європейського Союзу, так і окремої країни в цілому, визначеними пріоритетами регіональної політики на національному та міжнародному рівнях.

Важливу роль в умовах посилення конвергенції доходів населення в ЄС відіграватиме механізм зовнішньоторговельної політики, основними елементами якого є торговельна політика, валютна політика і політика іноземного інвестування. Протекціонізм в Європейському Союзі може стати доцільним лише за умови, що він буде тимчасовим. Так, протекціонізм у галузі експорту може відігравати важливу роль лише під час світової фінансово-економічної кризи і виступатиме у формі надання з боку країн-членів ЄС вітчизняним виробникам пільг при експортуванні та пільгових кредитів. Також відкрито протекціоністську політику можна здійснювати на загальноєвропейському рівні у сфері експорту космічних та військово-оборонних послуг. Метою захисту окремих галузей в ЄС є усунення тих ринкових недосконалостей, які стримують їх швидке зростання. У процесі захисту молодих галузей промисловості доцільною є концепція так званих позитивних структурних змін в економіках країн. Відповідно до цієї концепції уряд має допомагати розвитку і створенню науковомістких динамічних галузей, у яких країна має конкурентну перевагу перед іншими виробниками. В результаті це може призвести до створення нових місць праці. Так, Європейський Союз за умов єдиної митної території і свободи внутрішньої торгівлі мав єдиний режим торгівлі з третіми країнами, рівномірно розподіляючи експорт між усіма членами Співтовариства. При цьому можна використовувати найрізноманітніші заходи зовнішньо-торговельного регулювання: імпортне мито з номінальною ставкою для зовнішніх імпортерів

та пільговою на певні товари, що визначають економічне зростання ЄС. Така практика посилить конвергенційний процес у регіоні й гармонійність регіонального розвитку.

Вільну торгівлю в ЄС можна здійснювати без обмежень і державного втручання. Відповідно до цієї політики не держава, а ринок регулюватиме експорт та імпорт товарів і послуг. Така торгівля має стимулювати конкуренцію та обмежувати монополію. Відповідно для здійснення ефективної експортної політики країнам ЄС слід насамперед підвищити конкурентоспроможність більшості готових виробів, пришвидшити перехід на випуск нових товарів та постійно знижувати собівартість товарів. Позитивним у рамках вільної торгівлі можна буде вважати зростання обсягу імпорту інвестиційних товарів, що будуть спрямовані на задоволення потреб вітчизняного виробництва. Із врахуванням цього, для забезпечення зростання і конвергенції доходів населення в ЄС, у межах реалізації механізму вільної торгівлі, стратегічними напрямками вдосконалення зовнішньоторговельної діяльності можуть бути:

- 1) поступова переорієнтація економічно менш розвинених економік країн ЄС на активний експорт;
- 2) збільшення експортного потенціалу країн із питомою вагою у його структурі виробів машинобудування та послуг;
- 3) зменшення імпорту товарів непершорядного значення;
- 4) диверсифікація ринків енергоносіїв та інших стратегічно важливих сировинних і матеріальних ресурсів;
- 5) регулювання на рівні окремих країн зовнішньоторговельного балансу для зменшення від'ємного сальдо.

Валютний механізм політики конвергенції доходів використовують для регулювання лібералізації валютного ринку, тобто регламентації доступу окремих резидентів до валютних операцій. Також цей механізм можна реалізувати через нормування обов'язкових валютних резервів комерційних банків окремих країн, які уповноважені здійснювати валютні операції і контроль за розподілом іноземної валюти, що надходить до резидентів країни.

В умовах економічної кризи країнам ЄС, які не є членами ЄМС, слід частіше застосувати валютні інтервенції і впливати на співвідношення між попитом та пропозицією на валютному ринку, завдяки чому обмежувати коливання валютного курсу. Політика іноземного інвестування покликана створювати у країнах відповідний клімат для залучення іноземного капіталу, відповідно і для створення додаткових робочих місць та зростання доходів населення. Поряд із об'єктивними факторами великий вплив на створення привабливого клімату щодо іноземного інвестування може мати державна політика кожної окремої країни. Доцільно застосовувати як прямі адміністративні заходи, так і важелі економічного стимулювання. Прямі адміністративні заходи мають регламентувати правила залучення іноземного капіталу та форми його фінансування, систему гарантій іноземного капіталу, галузеві пріоритети іноземного інвестування. Так, економічне стимулювання зростання доходів населення можна забезпечити завдяки таким важелям фіскального впливу, як податкові та інвестиційні пільги.

Впровадження механізмів реалізації політики конвергенції доходів населення в ЄС обумовлює використання відповідної інституційної бази. До інституційної бази реалізації політики конвергенції доходів населення в ЄС належать загальноєвропейські, державні та регіональні інституції (див. табл. 1.6; рис 1.3)

Таблиця 1.6

Інституційна база реалізації політики конвергенції доходів населення в ЄС та їх функції

Інституції 1	Функції 2
Загальноєвропейські інститути	
Європейський Парламент	вирішує законодавчі та бюджетні питання
Рада Європейського Союзу	вирішує законодавчі та бюджетні питання, укладає міжнародні договори
Європейська Комісія	законотворча ініціатива виконання бюджету, спостерігає за виконанням європейських законів та бюджетів
Європейський центральний банк	відповідає за монетарну політику, валютні операції та управління валютними резервами країн євро
Європейський інвестиційний банк	фінансує проекти, що сприяють європейській інтеграції, збалансованому розвитку, економічному й соціальному вирівнюванню та розвитку інноваційної економіки
Європейський банк реконструкції та розвитку	надає фінансову допомогу країнам Центральної та Східної Європи, які встановили демократичні форми правління і прийняли стратегію переходу до ринкової економіки

Продовження таблиці 1.6

1	2
Європейський Суд аудиторів	контролює управління фінансами / перевіряє законність і правильність прибутків і видатків Європейського Союзу згідно з бюджетом, а також оцінює управління фінансами
Європейський соціально-економічний комітет	забезпечує представництво інтересів різних економічних і соціальних груп таких як роботодавці, профспілкові діячі та представники різних груп інтересів (професійних об'єднань, фермерів, захисників довкілля, споживачів тощо)
Європейський соціальний фонд	підтримує заходи, спрямовані на скорочення безробіття та розвиток людських ресурсів – перепідготовку кадрів, професійно-технічну виучку молоді тощо
Комітети Європейського Союзу	
Комітет із зайнятості	перевіряє політику держав членів у сфері зайнятості та ринків праці, сприяє її координації
Комітет регіонів	консультативний орган ЄС, що висловлює думку місцевих і регіональних органів влади
Фонди Європейського Союзу	
Європейський фонд регіонального розвитку	підтримує розвиток інфраструктури, інвестує в створення нових робочих місць, переважно у сфері підприємництва, та підтримує проекти, що сприяють місцевому розвитку
Європейський інвестиційний фонд	фінансує (інвестує) у малі й середні підприємства, його діяльність зосереджена в галузі ризикового капіталу і надання гарантій
Європейський фонд управління та забезпечення в сільському господарстві	дбає про розвиток сільської місцевості та допомогу фермерам у малорозвинутих районах
Фонд гуртування	фінансує розвиток транспортної інфраструктури та екологічні проекти
Агентства Європейського Союзу	
Агентства, що сприяють функціонуванню внутрішнього ринку:	
Бюро гармонізації внутрішнього ринку	
Європейське агентство з безпеки харчових продуктів	
Європейський центр із профілактики та контролю хвороб	
Моніторингові центри:	
Європейське агентство з охорони довкілля	
Європейський моніторинговий центр із наркотиків і наркотичної залежності	
Агентства, що підтримують соціальний діалог на європейському рівні:	
Європейський центр розвитку професійної освіти	
Європейська фундація з поліпшення умов життя і праці	
Європейське агентство з безпеки й охорони здоров'я на роботі	
Агентства, що реалізують у своїх галузях програми й завдання від імені ЄС:	
Європейська освітня фундація	
Європейське агентство з відбудови	
Державні інститути реалізації політики конвергенції доходів населення	
Державний законодавчий орган	вирішує законодавчі та бюджетні питання
Центральний орган виконавчої влади (уряд)	
Профільні міністерства	формує та реалізує державну політику у відповідних сферах суспільного життя (секторах державного управління)
Центральний банк	Відповідає за монетарну (грошово-кредитну) і валютну політику держави
Державні служби	спеціальні служби створені для реалізації відповідної політики і забезпечення громадянам відповідних гарантій на всій державній території
Державні комітети	спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади у відповідних галузях
Державні агентства	організації, які сприяють розвитку певних проблемних напрямків економіки
Державні громадські організації	об'єднання громадян, які утворені для спільної реалізації, спільних інтересів (економічних, регіональних, соціальних)
Регіональні інститути реалізації політики конвергенції доходів населення	

1	2
Органи місцевого самоврядування	регулюють і управляють значною часткою суспільних справ, що належать до їх компетенції, в інтересах місцевого населення
Департаменти	місцеві адміністративні одиниці, які координують розвиток регіону
Інспекції	спеціальні органи, що здійснюють нагляд і контроль на місцевому рівні
Громадські організації	об'єднання громадян, які утворені для спільної реалізації, спільних інтересів (економічних, регіональних, соціальних)

Склад автор

Отже, реалізація політики конвергенції доходів в ЄС – це багатогранний процес, який обумовлений наявністю чинників її впровадження і трансформації, механізмів реалізації та інститутів реалізаторів (див. рис. 1.3).

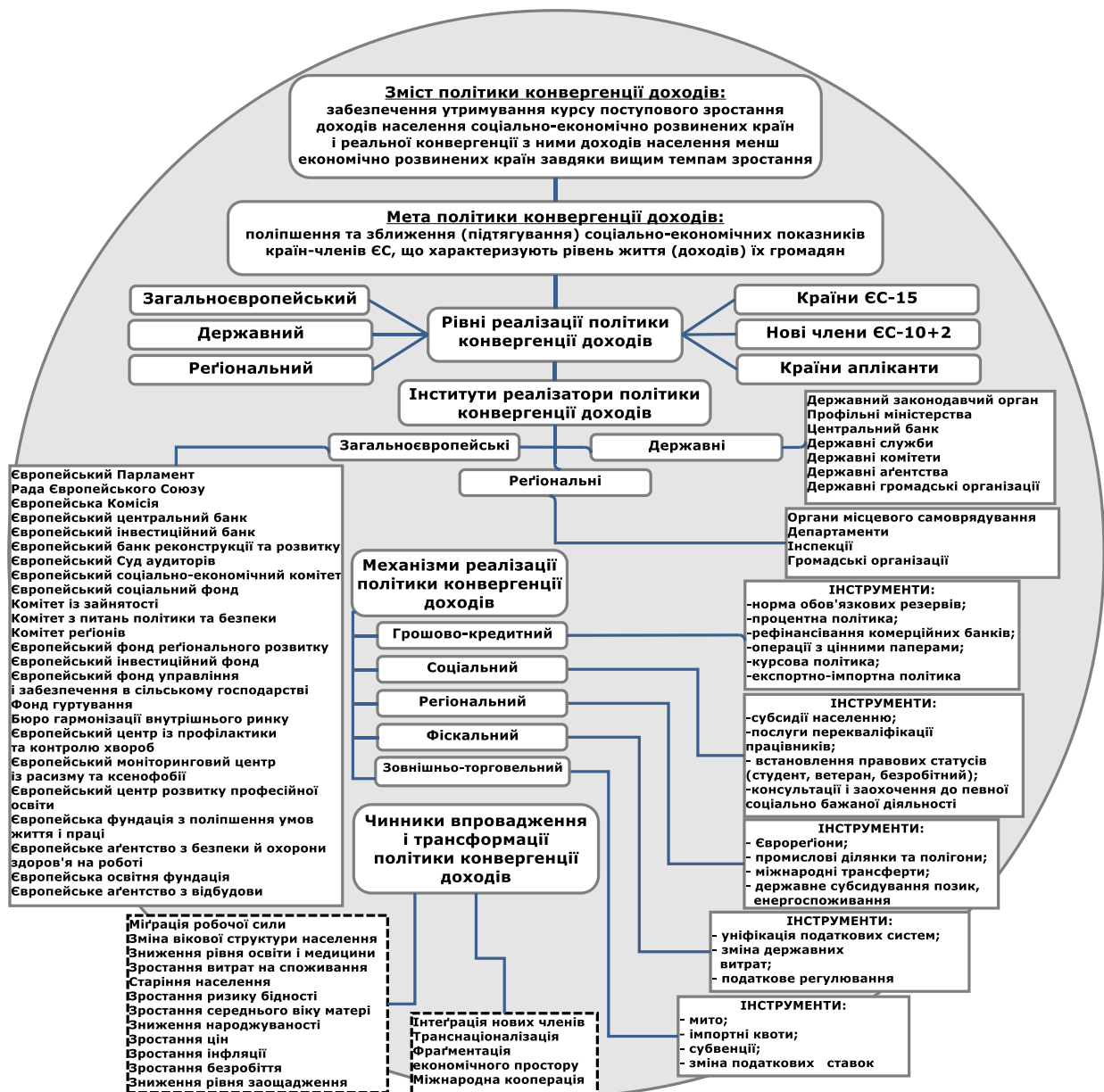

Рис. 1.3. Теоретична модель політики конвергенції доходів у ЄС.

Склад автор

Реалізація політики конвергенції доходів населення передбачає використання індивідуальних (трансформованих) для кожної групи країн інструментів, що забезпечать зростання і конвергенцію доходів населення в ЄС. Теоретична

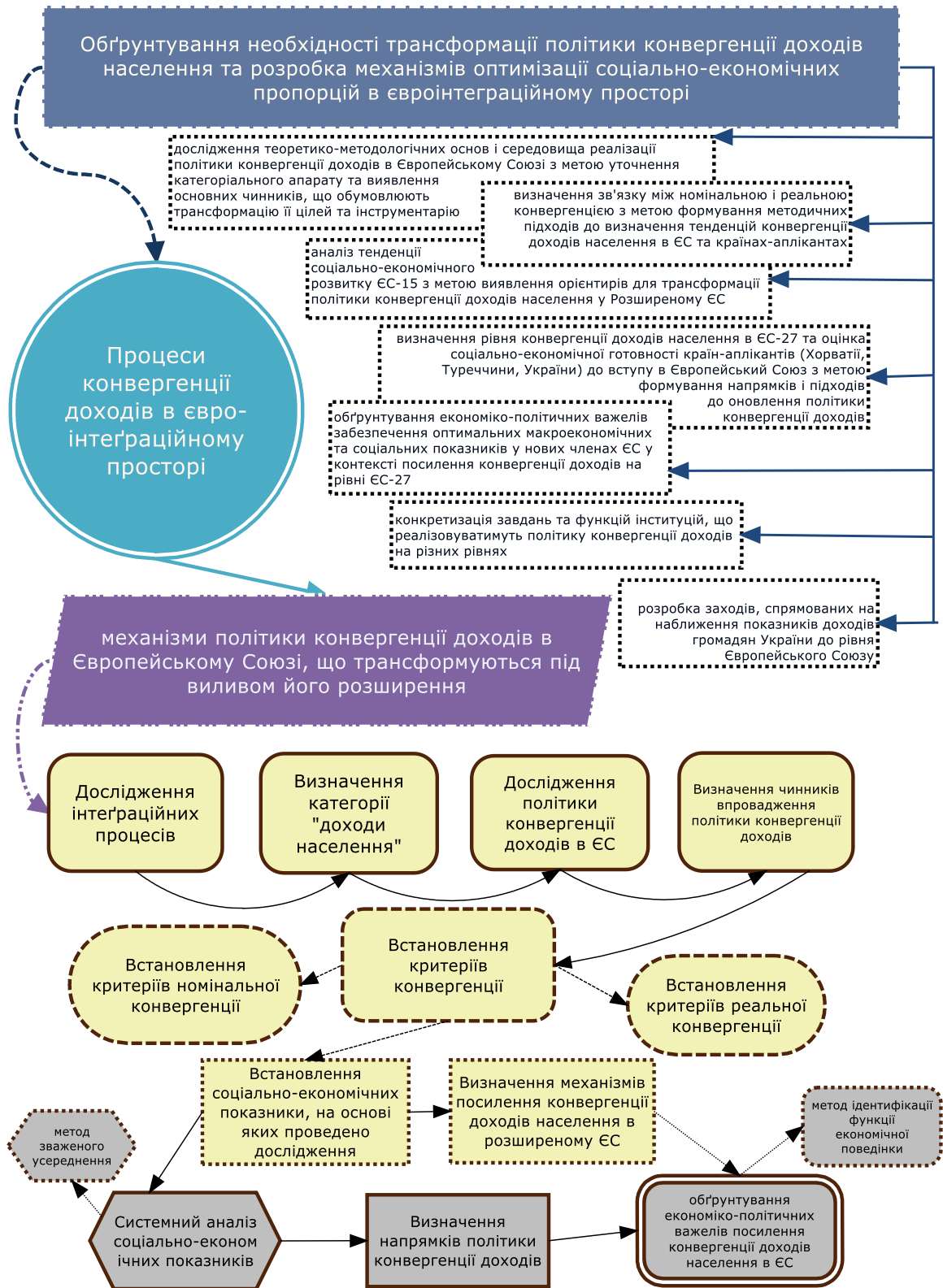

Рис. 1.4. Структурно-логічна схема дослідження політики конвергенції доходів в ЄС в процесі розширення.

Склад автор

модель політики конвергенції доходів у ЄС відображає зміст, мету, основні механізми та чинники впровадження і трансформації політики конвергенції доходів. Також модель показує взаємозв'язок між рівнями реалізації даної політики та інститутами її реалізаторами. Зокрема, зміст політики конвергенції доходів населення полягає в забезпеченні курсу поступового зростання доходів населення соціально-економічно розвинених країн Європейського Союзу і конвергенції з ними доходів населення менш економічно розвинених країн завдяки вищим темпам зростання. Відповідно до цього, метою політики конвергенції доходів є поліпшення та зближення (підтягування) соціально-економічних показників країн-членів ЄС, що характеризують рівень життя (доходів) їх громадян. Так, політика конвергенції доходів населення реалізується для кожної групи країн індивідуально на загальноєвропейському, державному і регіональному рівнях, яким відповідають відповідні інститути реалізатори.

Наведені концептуальні засади дисертаційного дослідження дають змогу розкрити суть та особливості розвитку процесів конвергенції доходів населення в євроінтеграційному просторі, виявити багатовекторні типи зв'язків між їх елементами та структурами, звести їх у єдину теоретичну картину, а на цій основі – розробити адекватну схему (див. рис. 1.4) шляхів та механізмів трансформації політики конвергенції доходів населення в Європейському Союзі.

Висновки до розділу 1

Інтеграція в економічне співтовариство спрямована як на його розширення, так і на поглиблення. Поглиблення інтеграції дає економічно менш розвиненим країнам шанс отримати нові можливості для їх економічного розвитку і ефективніше трансформуватися й забезпечити економічне зростання у тривалій перспективі. Економічна інтеграція є передумовою економічної конвергенції певного регіону. Економічна конвергенція – це наближення економічних систем у часі, завдяки прискоренню темпів економічного розвитку

в слабкіших країнах-учасницях цього процесу. Економічна конвергенція притаманна виключно для Європейського Союзу, оскільки процеси конвергенції виникають в помітних масштабах лише на етапі економічного союзу.

Передумовою конвергенції доходів населення в Європейському Союзі є реальна і номінальна конвергенція. Номінальна конвергенція – це процес уніфікації макроекономічних параметрів країн-членів ЄС для забезпечення валютної стабільності. Реальна конвергенція окреслює наближення економічних систем в часі завдяки мінімізації основних відмінностей в макроекономічних показниках. Дотримання критеріїв реальної і номінальної конвергенції забезпечить безперервність процесу європейської інтеграції і політики зростання, а також конвергенції доходів населення.

Економічна конвергенція і гармонійно-рівномірний розвиток регіонів ЄС можливі за умов зростання та конвергенції доходів населення завдяки реалізації політики конвергенції доходів. Політика конвергенції доходів населення – це діяльність національних (державних і громадських) та наддержавних (панєвропейських) інституцій у межах інтеграційного об'єднання, спрямована на поліпшення та зближення (підтягування) соціально-економічних показників країн-членів ЄС, що характеризують рівень життя (доходів) їх громадян. Мета даної політики полягає в забезпеченні утримування курсу зростання доходів населення соціально-економічно розвинених країн і поступової конвергенції з ними доходів населення менш економічно розвинених країн завдяки вищим темпам зростання.

Політика конвергенції доходів населення впроваджується як на загальноєвропейському рівні, так і на рівні окремих груп та країн, з використанням різних механізмів та інструментів. Впровадження механізмів реалізації політики конвергенції доходів населення в ЄС потребує використання інституційної бази, до складу якої входять загальноєвропейські, державні і регіональні інституції. До основних механізмів політики конвергенції доходів населення в ЄС віднесено грошово-кредитний,

фіскальний, соціальний, зовнішньо-торгівельний і регіональний механізм. Реалізація політики конвергенції доходів населення передбачає використання індивідуальних (трансформованих) для кожної групи країн інструментів, що забезпечать зростання і конвергенцію доходів населення в ЄС. Чинники впровадження і трансформації політики конвергенції доходів в ЄС поділено на глобальні і внутрішньо-інтеграційні. Необхідність впровадження і трансформації політики конвергенції доходів населення обумовлено динамічним процесом економічного розвитку країн старих членів ЄС і одночасним приєднання менш економічно розвинених країн нових учасників, а також з метою запобігання посилення розриву між ними.

Основні положення даного розділу знайшли своє відображення в таких друкованих працях: [41; 42; 47; 51].

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Соціально-економічний розвиток ЄС-15 як орієнтир для трансформації політики конвергенції доходів

Перші етапи поглиблення європейської інтеграції, об'єднання країн ЄС-15 були характерні тим, що ці країни залишалися близькими за економічним розвитком та керувалися принципами порівняно сильного колективного протекціонізму, який протягом певного періоду сприяв становленню Європейських Співтовариств як одного з найпотужніших центрів Глобальної економічної системи. На сучасному етапі розвитку Європейський Союз розширює свій соціально-економічний простір, жертвуючи поточними інтересами – забезпеченням максимально високого життєвого рівня членів Співтовариства. Ця стратегія базована на тому, що завдяки ширшому інтеграційному просторові ЄС у перспективі зможе отримати істотні геоекономічні переваги.

Водночас із поглибленням інтеграційного процесу об'єктивно виникають проблеми, пов'язані зі забезпеченням однорідності Співтовариства за критерієм доходу. Це обумовлено вступом в ЄС нових членів, які за рівнем соціально-економічного розвитку є менш підготовленими до участі у вищих формах інтеграційного процесу. Крім цього, слід зауважити, що істотне зниження рівня доходів населення в Розширеному ЄС може спричинити невдоволення широких верств населення країн групи ЄС-15, оскільки вони не миритимуть зі зниженням свого життєвого рівня заради допомоги у вигляді компенсацій країнам-новим членам ЄС. Тобто, завдання для політики конвергенції доходів населення змінюються; якщо на попередньому етапі інтеграції вони були спрямовані на забезпечення зростання доходів населення та їх конвергенцію в групі країн ЄС-15, то на сучасному етапі – на подолання розриву між групами країн ЄС-15 і ЄС-10+2. При розробленні напрямків трансформації політики конвергенції доходів в ЄС потрібно орієнтуватися на макроекономічні та соціально-демографічні пропорції саме в ЄС-15, а також на те, що в

перспективі вони поліпшуватимуться, тобто може виникнути додатковий бар'єр для конвергенції. Отже, соціально-економічний розвиток ЄС-15 є орієнтиром при виборі цільових параметрів оновленої політики конвергенції доходів населення у Розширеному ЄС.

Політика конвергенції доходів населення протягом 1990–2008 рр. була спрямована на зростання та зближення доходів населення в групі країн ЄС-15. Доходи населення країн ЄС-15 найдинамічніше підвищувались протягом 2000–2008 рр. (див. Додаток Ф). Найвагомніше зростання відбулося в Ірландії (+195%), Іспанії (+187%), Великій Британії (+180%); лише у Німеччині доходи знизились на 30%. Приріст доходів населення в ЄС-15 відбувся в основному за рахунок збільшення грошових виплат, пов'язаних із соціальним забезпеченням і заходами щодо соціального захисту населення в більшості країн групи, а також за рахунок зростання доходів від власності (відбулося незначне підвищення відсоткової ставки за депозитами). Підвищення доходів населення у ЄС-15 є своєрідним викликом для політики конвергенції доходів населення, оскільки без застосування відповідних заходів може посилити поляризацію доходів у розширеному ЄС.

Демографічні зміни в Західній Європі протягом 1960–2008 рр. можна назвати позитивними. Основними показниками, що, на нашу думку, характеризують демографічну ситуацію в Європейському Союзі, є густота населення, середній вік матері при народженні першої дитини, густота шлюбів, густота розлучень, рівень чистої міграції, густота новонароджених, вікова структура населення. В абсолютному відношенні населення ЄС-15 зросло з 299,834 млн. у 1960 р. до 390,805 млн. у 2007 р., тобто на 90,941 млн., або на 30,33%. Найбільша частка населення – 67,8% ЄС-15 – проживає в Німеччині, Великобританії, Франції, Італії; за територією ці країни є лідерами (357022 км², 242900 км², 551500 км² і 301318 км² відповідно) (див. додаток Ч, табл. 1). Народжуваність у країнах ЄС-15 поступово зменшується, а тривалість життя зростає. Середній вік тих, хто народився в 1960 р., становитиме 67 років для чоловіків і 73 роки для жінок. Малюки, які народились у 2002 р., житимуть

значно довше – чоловіки до 75 років, жінки до 81. Зростання тривалості життя населення частково підвищує ризик бідності, який негативно впливає на збільшення середнього віку матері при народженні першої дитини, що відповідно знижує рівень народжуваності.

Показник густоти населення у ЄС-15 протягом 1960–2007 рр. зріс із 98 осіб/км² до 122 [160]. Так найвищий рівень спостерігається в Нідерландах і Бельгії, найнижчий – у Фінляндії та Швеції. Відповідно до цього, відносна конвергенція показника в межах ЄС-15 спостерігається між Данією, Португалією і Францією – це результат правильної та цілеспрямованої демографічної політики (див. табл. 2.1), а саме: у 1980-х роках населення Данії зростало за рахунок імміграції (близько 11 тис. осіб на рік), Португалія повернула власну кваліфіковану робочу силу зі закордону і привернула увагу заробітчан із Центрально-Східної Європи, з 1990 р. населення Франції збільшилося на 12 млн. (70% – природний приріст; 20% – імміграція; 10% – репатріація французів із колишніх колоній). Варто зауважити, що позитивно віддалений від ЄС-15 Люксембург – 178 осіб/км², суттєво наближаючись до Італії, стрімке зростання показника якої відбулось у 1999 р. за рахунок легалізації робочої сили з Центрально-Східної Європи. Також суттєво населення збільшилось 3 жовтня 1990 р. в Німеччині – в результаті об'єднання територія країни зросла на 1/3, населення – з 63,253 млн. до 79,984 млн., або на 26% [160; 161]. Помітна позитивна дивергенція³⁸ показника густоти населення спостерігається у Великобританії, Бельгії та Нідерландах, а найнегативніша³⁹ – в Ірландії, Швеції та Фінляндії. В 1994 р. на території ЄС-15 народилося 4,053 млн. дітей, у т. ч. в Німеччині – 770 тис., Великобританії – 751, Франції – 711 тис., в 2005 р. відбулося збільшення +45 тис. до 4,098 млн. дітей (Франція +57 тис. – 768 тис., Великобританія -35 тис. – 716 тис., Німеччина -64 тис. – 706 тис. дітей). Середнє значення ЄС-15 в 2005 р. перебувало на рівні 1083 д/100тис. осіб, в 1994 р. – 1140 д/100тис. осіб, тобто відбувся негативний спад -57, або -

³⁸ Маємо на увазі рівень густоти населення, що протягом 1998–2008 рр. максимально зріс порівняно зі середнім значенням ЄС-15.

³⁹ Маємо на увазі рівень густоти населення, що протягом 1998–2008 рр. максимально знизився порівняно зі середнім значенням ЄС-15.

5,7 на рік (Рис. Б1) [160]. В ЄС-15 стимули народження дітей найкращі в Європі, але спостерігається частково негативна конвергенція цього показника⁴⁰, тому тенденцію слід оцінити як істотно негативну (див. табл. 2.1). Така тенденція має місце в ЄС-15 унаслідок зниження рівня показника абсолютної більшості країн у довготривалому періоді. Відзначимо, що орієнтація на збільшення матеріальної допомоги сім'ям не завжди допомагає розв'язати проблему народжуваності. Необхідні системні, комплексні дослідження, які враховують певні кластери показників залежно від рівня урбанізації, особливостей життєвих стандартів, динаміки їх змін у регіонах. Так, вирішення цього питання дасть змогу групі країн ЄС-15 знайти шляхи, що забезпечать подальше зростання доходів населення. Закономірно, що у 15 країн ЄС середній вік жінки, яка народжує першу дитину, збільшився з 24 років у 1980 р. до 29 років у 2007 р. Тенденція швидше негативна, ніж позитивна, оскільки, маючи першу дитину в пізньому віці, більшість сімей відмовляються від другої чи третьої. Ситуація призводить до проблеми з репродуктивним відтворенням роду⁴¹ і пояснюється бажанням більшості жінок ЄС спочатку подумати про кар'єру, а потім про сім'ю, внаслідок чого тенденція стала більше популярною, ніж об'єктивною. Середній вік матері при народженні першої дитини в ЄС-15 – 29,55 р.; найнижчий рівень в Австрії – 28,8 р. і Великобританії – 28,8, найвищий в Іспанії – 30,8 та Ірландії – 30,6. Спостерігається негативна конвергенція показника, яка неодмінно призведе до його зростання в довготривалому періоді (див. табл. 2.1). Очевидним вирішенням даного питання є поступове зниження ризику бідності завдяки правильній інтеграційній політиці щодо приєднання нових членів і зростання рівня доступності освіти.

Інститут традиційного шлюбу протягом останнього часу зазнає суттєвої трансформації. Так, середньостатистичний показник кількості шлюбів для ЄС-15 у 2005 р. становив 4,7 од./1000 осіб, у 1994 р. – 5,2 од., середнє значення ЄС-

⁴⁰ Масмо на увазі наближення країн із найвищим рівнем показника до країн із нижчим рівнем.

⁴¹ Репродуктивне відтворення роду передбачає народження в повноцінній сім'ї, яка складається з одного батька та однієї матері, не менше двох здорових дітей

15 – на рівні 4,9 одиниць (рис. А1⁴²). Найвищий рівень – у Німеччині: 4,8 од. і Австрії – 4,7 од., найнижчий у Бельгії – 4,1 од., усі інші країни перебувають у діапазоні відносного відхилення – «+» «-» 0,04 одиниці. Кількість розлучень в ЄС-15 зросла з 1960 р. до 2007 р. на 1,65 од./1000 осіб і становила 2,25 (рис. А4) [160; 161]. Найвищий рівень спостерігався в Бельгії, найнижчий – в Ірландії та Італії. Хоча загальноєвропейська негативна тенденція тісно пов'язана з поступовим зростанням доходів населення, така ситуація вкрай загрозливо відображається на формуванні свідомості молодих європейців і дедалі більше загострює питання щодо перспектив існування інституту шлюбу в ЄС-15.

Таблиця 2.1

Рівень конвергенції соціально-демографічних показників у ЄС-15, 2007 р.

Показник	Густина населення осіб/км ²	Новонароджені діти дітей/100тис.	Середній вік матері, років	Лікарняні ліжка ліжок/100тис.	Лікарі лікарів/100тис.	Витрати на охорону здоров'я, %	Чиста міграція тис. осіб
Країна							
Бельгія	+221	+20	-0,3	+102	+93	+1,3	+0,6
Німеччина	+108	-228	-0,5	+290	+36	+1,8	+39
Греція	-38	-144	0,0	-174	+131	+0,4	-1,3
Іспанія	-35	-20	+1,1	-226	+28	-0,4	+569
Франція	-8	+154	-0,1	+211	+34	+2,6	+61
Ірландія	-61	+445	+1,0	+422	+35	+0,3	+17
Італія	+73	-115	+0,7	-166	+25	+0,2	+484
Люксембург	+56	+241	0,0	+60	-55	-0,5	-34
Нідерланди	+272	+108	+0,7	-120	-65	+1,9	-42
Австрія	-23	-117	-0,8	+255	+37	+0,8	+29
Португалія	-6	-20	-0,6	-218	-32	+0,2	-1,0
Фінляндія	-106	+26	+0,2	+139	+6	+0,2	-29
Данія	+6	+120	+0,4	-187	-16	-0,2	-31
Швеція	-102	+39	+0,6	-81	+32	+2,2	-14
Великобританія	+127	+114	-0,8	-188	-84	+1,4	+184

Розрахував автор за [67; 160]

Смертність в економічно розвинених країнах Європейського Союзу – одна з найнижчих у світі завдяки високому поточному⁴³ стану системи охорони здоров'я. Так, у 2007 р. в ЄС-15 померло 250 чоловіків і 140 жінок на 100 тис. населення, здебільшого внаслідок ракових захворювань, хвороби серця та нещасних випадків (див. додаток Ч, табл. 2). Якщо розвиток і зростання доступності охорони здоров'я в ЄС знизили рівень смертності населення, то

⁴² Рис. А1 – маємо на увазі: додаток А, рисунок 1.

⁴³ Маємо на увазі стабільно високий рівень охорони здоров'я протягом 1998–2008 рр.

продовження такого курсу зможе позитивно позначитися на зростанні доходів населення. Середнє значення кількості ліжок у лікарні в довготривалому періоді зменшується; в 2007 р. – 584 од./100 тис. жителів, завдяки спадній тенденції більшості країн і суттєвій дивергенції показника в довготривалому періоді (див. табл. 2.1). Такий негативний стан показника викликаний стрімким зростанням населення (переважно імміграція) і нездатністю держави адекватно на це реагувати. Найпозитивніша тенденція – в Ірландії, а негативна – в Люксембурзі та Італії. Хоча варто зауважити, що кількість лікарів у Європейському Союзі зростає, більшість країн наближені між собою на рівні середнього значення ЄС-15 із 1995 р. (див. табл. 2.1). Найвищий рівень показника у Греції – 432 л./100 т.осіб і Бельгії – 394, найнижчий у Великобританії – 216, Нідерландах – 235 і Люксембургу – 245. Найпозитивніша тенденція – в Бельгії й Австрії (завдяки спеціалізації країн на наданні медичних послуг), негативна – в Італії та Фінляндії (інтенсивна еміграція лікарів із останньої у Швецію). Отже, беручи до уваги два попередніх показники, можна зробити висновок, що в Італії порівняно низький рівень доступності охорони здоров'я. Іншим показником, що відображає доступність медицини, є кількість виписаних хворих, найбільше яких у 2004 р. було в Австрії – 13835 осіб/100 тис. населення (завдяки розвитку австрійської медицини і популярність її закордоном) і Фінляндії – 11672 (через несприятливий природний клімат і розвиток системи медичного страхування). Найнижчий рівень – у Португалії: 4213 осіб/100 тис. населення (сприятливі кліматичні умови і низька індустріальна розвиненість економіки), Нідерландах – 4369 (недоступність вітчизняної медицини та недовіра до неї). Що стосується витрат на охорону здоров'я, то у 1995 р. в ЄС-15 виділено – 7,4% ВВП, в 2004 р. – 7,7%, тобто відбулося зростання – 4%, а також триває реальна конвергенція показника (див. табл. 2.1). Так, середнє значення в ЄС-15 – 6,2% ВВП (рис. В4), найвищий рівень у Франції – 8,9%, Швеції – 8,5%, Нідерландах – 8,2% та Німеччині – 8,1%, тобто країни суттєво поліпшують якість медичних послуг [160]. Відповідно до цього, найпозитивніша тенденція спостерігається у

Великобританії, Франції і Швеції, негативна – в Іспанії, Нідерландах та Німеччині. Завдяки державному фінансуванню суттєво підвищують рівень охорони здоров'я Італія, Греція, Бельгія і Великобританія, де витрати на охорону здоров'я збільшують у довготривалому періоді, що свідчить про поступове зростання доходів населення і реальність збереження цієї тенденції в майбутньому. Також суттєву увагу варто приділити Іспанії і Португалії, для яких втримувати тенденцію, притаманну для групи країн ЄС-15, із кожним роком дедалі важче.

Народжуваність в ЄС-15 становить 1055 дітей на 100 тис. населення, природній приріст дорівнює +665 людей на 100 тис., або 2,5 млн. людей (враховуючи похибку +/- 1%). Протягом 1980–1990-х рр. рівень народжуваності частково зріс, але останнім часом знизився, відповідно смертність становила 10,61 осіб/1000 мешканців (2007 р.), а смертність новонароджених – 3,47 осіб/1000 новонароджених (2007 р.). Це призвело до того, що зі зниженням народжуваності та підвищенням очікуваного продовження життя змінилася вікова структура населення. Вікова структура населення ЄС-15 у 2006 р. така: населення до 14 років – 16,3% (всього населення ЄС-15), від 15 до 24 років – 12,2%, від 25 до 49 років – 36,6%, від 50 до 64 років – 17,9%, від 65 до 79 – 12,5%, від 80 років – 4,2% [160]. Рівень конвергенції вікової структури населення ЄС-15 спостерігається в населення віком 20 та 45 років. За віковою структурою населення віком до 15 років, 25–35 років і старше 60 років ЄС-15 розділилося на дві групи, так, одна група країн характерна високою соціальною орієнтованістю економіки і низьким відсотком молодого населення (Італія, Іспанія, Німеччина, Люксембург, Греція, Португалія), а інша – навпаки. Враховуючи кількісну перевагу населення першої групи над другою, можна констатувати зростання середньої тривалості життя в ЄС-15, що створює додатковий орієнтир для трансформації політики конвергенції доходів населення.

У 1950 р. 60-річний громадянин ФРН сподівався прожити до 76 років, сьогодні — до 81. Середня тривалість життя в Німеччині – 80 р. (див. додаток

Ч, табл. 3), понад 16% німців – люди віком від 66 р. і лише 18% молодші 18 р., тому основне джерело поповнення й омолодження населення Німеччини – імміграція. Серед некорінного населення – 23% молодь до 18 років, а людей похилого віку – 3,2%. Також збільшився термін тривалості життя в Австрії і Бельгії; так, на 100 жінок тут припадає 96 чоловіків: до 15 років – на 100 жінок 105 чоловіків, із 15 до 64 р. – на 100 жінок 102 чоловіки, старше 65 років – на 100 жінок 69 чоловіків. Уже сьогодні в ЄС-15 на 100 працюючих припадає 30 пенсіонерів, у 2040 р. (за даними ООН) ця цифра збільшиться в 2,3 раза – до 70. Всупереч цьому демографічний прогноз для ЄС-15 на наступних 50 років негативний. Якщо в 2000 р. населення становило 377,652 млн. осіб, у 2007 р. 390,805 млн., то в 2010 р. – 390,7 млн., 2020 – 397,5, 2030 – 398,7, 2040 – 394,6, 2050 р. – 384,4 млн. [161]. Варто відзначити, що ключовим стане 2040 рік, за умов, якщо не відбудуться суттєві зміни в демографічній політиці ЄС (зростання народжуваності, міграція). Найнегативнішу тенденцію щодо зменшення населення в довготривалому періоді 2010–2050 рр. прогнозують у Німеччині та Італії, позитивну в Люксембурзі й Ірландії. Зі зростанням тривалості життя в ЄС-15 населення поступово старіє, що вже нині завдає Євроспільноті великих економічних збитків. Розв'язання цієї проблеми можливе завдяки зростанню показників народжуваності та імміграції. Тобто змінюються орієнтири для Розширеного Європейського Союзу і виникають додаткові труднощі для реалізації політики конвергенції доходів населення, що пов'язане з контролем внутрішнього рівня міграції.

Ключову роль в ЄС відіграє міграція, найвищий рівень якої в Іспанії – 610 тис. осіб та Італії – 520 тис. осіб, найнижчий у Нідерландах – 7 тис. осіб (рис. Б4). Середнє значення рівня чистої міграції в ЄС-15 протягом останніх десяти років стабільно додатне. Так, реальна конвергенція показника розпочалася з 2003 р. (див. табл. 2.1), відповідно, тенденція для групи країн сприятлива. Найпозитивнішу тенденцію в довготривалому періоді демонструють: Іспанія, Італія, Великобританія, Австрія та Ірландія, негативну: Нідерланди, Німеччина і Франція. Позитивна тенденція свідчить про правильну міграційну політику,

особливо враховуючи демографічні проблеми з попитом на робочу силу. В Іспанії, Італії, Німеччині, Франції і Португалії кількість іммігрантів суворо контролюють. Динамічні міграційні рухи у Великобританії та Ірландії вказують на недостатню кількість власної робочої сили і високий рівень контролю процесів із боку уряду.

Найбільш визначально-привабливий для іммігрантів є рівень соціально-економічного розвитку країни, важливий індикатор якого – є показник ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності), середнє значення котрого в ЄС-15 у 2006 р. становило 25400 євро (рис. Д1). Так, даний показник більшості країн конвергований у довготерміновому періоді з частковою дивергенцією в 2004 р., що вказує на відносну соціально-економічну відмінність в групі (див. табл. 2.2). Найвищий рівень показника – в Люксембурзі: 58000 євро, Ірландії – 32100 євро, найнижчий – у Португалії: 16700 євро і Греції – 19200 євро. Варто зауважити, що відмінність суттєва, а отже, зі зростанням доходів населення в групі необхідно забезпечити поступову конвергенцію цього показника. У довготерміновому періоді найпозитивніше зріс показник у Люксембурзі та Ірландії, найменш – у Португалії та Італії. Хоча в загальному зростання рівня показника в довготривалому періоді всіх членів ЄС-15 свідчить про зростання доходів населення як важливий орієнтир для нових членів ЄС.

Таблиця 2.2

Рівень реальної і номінальної конвергенції в ЄС-15, 2007

Показник	ВВП на душу населення, €	Експорт, %ВВП	Імпорт, %ВВП	Інфляція, %	Дефіцит бюджету, %ВВП	Довготермінова ставка, %	Національний борг, %ВВП
Країна							
1	2	3	4	5	6	7	8
Бельгія	+1172	+48,6	+47,3	+0,2	+1,5	-0,12	+34
Німеччина	-728	+0,6	-2,6	-0,07	-0,3	-0,16	+14
Греція	-7227	-22,0	-13,7	+1,76	-2,9	+0,07	+50
Іспанія	-3330	-18,7	-10,5	+1,33	+2,2	-0,106	-15
Франція	-928	-15,2	-12,0	+0,06	-2,5	-0,097	+10
Ірландія	+5672	+35,8	+25,4	-0,64	+4,0	-0,18	-30
Італія	-2327	-14,9	-13,3	+0,17	-3,5	+0,12	+52
Люксембург	+31572	+125,7	+103	+1,42	+1,7	-0,12	-49
Нідерланди	+2472	+35,6	+28,6	-0,98	+2,4	-0,1	-5

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Австрія	+2270	+11,0	+6,3	-0,15	-0,5	-0,128	+7
Португалія	-9727	-13,0	-2,8	+0,03	-3,7	-0,14	+10
Фінляндія	-227	-2,2	-3,9	-1,86	+5,3	-0,112	-16
Данія	+2672	+8,9	+4,1	-0,74	+5,6	-0,123	-25
Швеція	+473	+8,0	+1,7	-1,06	+4,3	-0,097	-6
Великобританія	+872	-15,1	-9,6	+0,41	-2,3	+1,03	-10

Розрахував автор за [67;160;161; <http://epp/eurostat.ec.europa.eu>]

Важливу роль у зростанні економіки, а відповідно і в зростанні доходів населення відіграє зовнішня та внутрішня торгівля. Відповідно до цього експорт ЄС-15 у 1960 р. становив 19,7% ВВП, у 2007 р. він зріс до 38,8% (рис. Е1). Отже, середнє значення ЄС-15 збільшувалося в довготривалому періоді, досягнувши максимального рівня у 1984, 2001 і 2007 рр., відтак, найвищий рівень показника в Люксембурзі – 169,2% ВВП, а найнижчий у Греції – 21,5%. Суттєво віддалені від середнього значення ЄС-15 в довготривалому періоді: Нідерланди, Ірландія і Бельгія, отже, країни мають підґрунтя щодо економічного зростання, а й зростання доходів (див. табл. 2.2). Також варто зауважити, що позитивно зростає інтраекспорт⁴⁴; у 1960 р. він становив 6,3%, в 2007 р. – 20%. Більшість країн перебувають у діапазоні 9–23%. Що стосується екстраекспорту⁴⁵, то він зріс із 8,3% (1960 р.) до 11,2% (2007 р.), або на 35% [160; 161]. Середнє значення екстраекспорту ЄС-15 – менш стабільне, з негативними періодами (1975–78, 1985–92 рр.), хоча у 2007 р. воно досягло максимального значення за останніх 45 років. Отже, регіон економічно тісно взаємопов'язаний, що сприяє економічній конвергенції між країнами, а значить, і конвергенції доходів населення. Різниця між імпортом і експортом у групі країн ЄС-15 свідчить про позитивне сальдо торгового балансу (рис. Е4). Хоча в 1960 р. імпорт становив 19,2% ВВП, у 2007 р. він зріс до 38,5%, або на 200,5%. Частина країн позитивно віддалені від середнього значення ЄС-15 – 42%, основна група країн перебуває у в діапазоні 27–37%, тобто показник вказує на відносну конвергенцію регіону (див. табл. 2.2). Найнижчий рівень імпорту в Греції – 28,5% ВВП, Італії – 28,8%, Франції – 30,0%, Іспанії – 31,6% і Великобританії – 32,2%, найвищий в Ірландії – 67,5%, Нідерландах – 71,0%,

⁴⁴ Інтраекспорт – внутрішній експорт, експорт у межах ЄС.

⁴⁵ Екстраекспорт – зовнішній експорт, експорт за межами ЄС.

Бельгії – 89,6% і Люксембурзі – 145,1%, тобто в країнах, які здійснюють виробництво за рахунок імпортованої сировини [160; 161]. Найпозитивніша тенденція в Люксембурзі та Бельгії, негативна в Греції і Португалії, завдяки тому, що останніх дві країни (Греція і Португалія) споживають мало імпортованих енергоносіїв і здійснюють виробництво переважно з місцевої сировини. Отже тенденція також позитивна і є передумовою для підвищення доходів населення. Інтраімпорт⁴⁶ суттєво не змінюється, середнє значення ЄС-15 зростає, тобто посилюється взаємозв'язок між членами групи. Тому в 2007 р. середнє значення показника перебувало на рівні 20%. Середнє значення екстраімпорту⁴⁷ в 2007 р. – 11,5%, більшість країн розташувались в інтервалі +/- 3%, з них абсолютно позитивно віддалені Нідерланди, Бельгія і Люксембург. Відповідно до того, що відбувається динамічне зростання зовнішньої торгівлі зі стабільно позитивним сальдо торгового балансу, можна зробити висновок щодо правильності напрямку розвитку економіки та підвищення доходів громадян, зокрема завдяки зростанню споживання і виробництва.

Вважаємо за необхідне відзначити, що інфляція є важливим критерієм визначення напрямку політики конвергенції доходів ЄС-15 і орієнтиром для її трансформації. При цьому показник інфляції зростав до 2001 р. до 2,2%, після чого він стабілізувався і в 2007 р. становив 2,0% (рис. Д4). Найвищий рівень інфляції в Греції – 3,3%, Люксембурзі – 3,0% та Іспанії – 3,6%, найнижчий у Фінляндії – 1,3%, тобто країни перебувають у допустимих межах номінальної конвергенції [161]. Усі країни групи з 2004 р. суттєво знизили рівень показника, номінально і реально його зблизивши (див. табл. 2.2). Найпозитивніша тенденція у Фінляндії, Нідерландів та Ірландії, негативна – в Греції, Іспанії, Люксембурзі й Великобританії, котра, як і Швеція та Данія, не бажають приєднуватися до ЄМС, тому відповідність номінальній конвергенції є обов'язковою тільки в рамках реального зростання доходів населення. Суттєве зниження показника з 2003 р. свідчить про ефективні зміни в монетарній

⁴⁶ Інтраімпорт – внутрішній імпорт, імпорт у межах ЄС.

⁴⁷ Екстраімпорт – зовнішній імпорт, імпорт у треті країни за межі ЄС.

політиці (стабільний валютний курс, зменшення дефіциту бюджету, контроль довготермінова відсоткової ставки) і стабільніше реальне зростання доходів громадян. Середнє значення дефіциту бюджету в ЄС-15 становить 1,6% ВВП, що відповідає Маастрихтському критерієві і значно нижче, ніж у США (4,4%) та в Японії (6,5%) (рис. Ж1). Відповідно до цього, найбільший профіцит в 2007 р. був у Данії – 4,2% ВВП, Фінляндії – 3,9%, Швеції – 2,2% та Ірландії – 2,9%, а найбільший дефіцит у Португалії – 3,9%, Італії – 4,4% і Греції – 2,6%, а також суттєво негативно віддалені від середнього значення Великобританія і Франція (див. табл. 2.2). Найбільш позитивні зміни відбулись в Данії та Іспанії, негативні – в Італії, Португалії і Люксембурзі. Так, із 2004 р. в ЄС-15 зріс показник та відповідно змінився орієнтир політики конвергенції доходів для нових членів, що дало Співтовариству змогу динамічніше впроваджувати соціальні програми для населення і забезпечити стабільність реального зростання їх доходів. До Європейського монетарного союзу належать 12 країн ЄС-15. Абсолютна конвергенція обмінного курсу 12-ти держав відбулась у 1998 р., коли був підписаний Маастрихтський договір, який передбачив з 1999 р. емісію єдиної валюти “євро” Європейським центральним банком. Середнє значення обмінного курсу ЄС-15 стабільно зростає, частково до нього наближається Великобританія (насамперед завдяки зміцненню євро у світі) й абсолютно нестабільно віддалені Швеція і Данія (країни не відповідають критеріям номінальної конвергенції) (рис. 31). Відповідно до цього в ЄС відбуваються рівномірний розвиток і номінальна конвергенція всіх країн групи ЄС-15, а також зростання експортно-імпортних операцій. Хоча варто зауважити, що в умовах економічної кризи (2008–2010 рр.) стабільно високий курс євро стосовно американського долара суттєво послабить експортний потенціал ЄС. Довготермінова відсоткова ставка ЄС-15 у 2006 р. перебувала на рівні 3,4%, порівняно з попередніми двома роками вона знизилась на 17%, що привело до позитивної дивергенції показника в Італії і Греції, а також абсолютно позитивної у Великобританії (рис. 34) [160]. Найстабільніший рівень даного показника є в Бельгії і Франції, нестабільний у Португалії та Греції, що

негативно впливає на їх інвестиційний клімат (див. табл. 2.2). Позитивне зниження довготермінової відсоткової ставки з 1983 р. забезпечило групу країн поточними інвестиціями та, відповідно, новими робочими місцями і реальними доходами.

Відношення національного боргу до ВВП країн групи ЄС-15 як один із критеріїв номінальної конвергенції перебуває (2007 р.) у допустимих межах, окрім Італії – 106,8%, Греції – 104,6%, Бельгії – 89,1%, Німеччини – 67,9%, Португалії – 64,7%, Франції – 63,9%, Австрії – 62,2%, які суттєво перевищили ліміт (рис. Ж4) [161]. Середнє значення показника в ЄС-15 у 2007 р. становило 55%, відповідно найбільш позитивна тенденція відстежувалася в Бельгії, Данії та Іспанії, негативна – в Італії і Німеччині (див. табл. 2.2). Рівень цього показника для країн ЄС-15 перебуває в допустимих межах, адже більшість розвинених держав живуть у борг: так, у 2006 р. рівень боргу Японії – 164%, Канади – 70,7%, США – 63,4%. Стабільно спадний рівень показника національного боргу в ЄС-15 свідчить про незалежність економіки від зовнішніх кредиторів і зниження запозичень через поступову переорієнтацію економіки на вітчизняного інвестора, насамперед на власних громадян, що є результатом реального зростання їх доходів.

На нашу думку, іншим важливим фактором, що характеризує рівень доходів, є показник зайнятості населення. Рівень зайнятості в ЄС-15 – один із найвищих у світі, в 1975 р. становив 60,9%, у 2007 – 66,4%, хоча й цей показник спав у Нідерландах, Швеції й Австрії (рис. И1). В загальному з 1995 р. відбувається позитивна реальна конвергенція показника, яка вказує на поступове об'єднання ринку праці в групі країн (див. табл. 2.3). Найбільш позитивна тенденція відстежується в Люксембурзі та Ірландії, негативна – в Швеції, очевидно країна збільшує доходи громадян завдяки соціальним виплатам. Приріст рівня зайнятості ЄС-15 додатний – 1,3%, тобто на ринку праці відбуваються позитивні зрушення, що є пропорційними зростанню робочих місць. Найвищий приріст у 2007 р. спостерігався в Ірландії – 4,2%, Іспанії – 3,3% і Люксембурзі – 3,7%, найнижчий у Нідерландах – 1,2% (див.

табл. 2.3). Відповідно до цього найбільш позитивна тенденція у довготривалому періоді в Ірландії, Іспанії і Данії, негативна – в Нідерландах, Франції та Італії. Забезпечення зростання приросту зайнятості – один із пріоритетних напрямів соціальної політики ЄС, отже, в групі ЄС-15 відбуваються позитивні зрушення, які підвищують доходи населення через створення нових робочих місць і перекваліфікацію. Безробіття в єврозоні у 2007 р. становило 8,2% (11,5 млн.), в ЄС-15 – 7,6% (13,4 млн.), отже, соціально орієнтовані Швеція і Великобританія – роблять вагомий внесок у зниженні рівня показника групи країн (рис. И4). Відповідно найнижчий рівень показника – в Данії (3,8%) та Нідерландах (3,9%), найвищий – у Франції (9,3%) і Німеччині (9,2%) (див. табл. 2.3). Зазначимо, що відстежується негативна тенденція в Португалії, Франції та Німеччині, де безробіття частково зростає через великий притік нелегальної робочої сили, хоча на загальну спадну тенденцію ЄС-15 із 2005 р. це не вплинуло. Зниження показника особливо характерне в умовах зростання кількості дешевої робочої сили з країн Азії і ЦСЄ, а також в умовах старіння населення, що свідчить про високий рівень контролю імміграції і ринку праці. Третину 100-мільярдного бюджету ЄС використовують для створення нових робочих місць і стимулювання економіки країн, які цього потребують. Зайнятість і безробіття тісно пов'язані з продуктивністю праці, яка найвища в Люксембурзі, найнижча в Португалії, до того ж варто зауважити, що в Люксембурзі у довготривалому періоді вона зростає, а в Португалії спадає (рис. К4). Якщо продуктивність праці на одного працівника ЄС-27 умовно оцінити за 100, то в ЄС-15 вона становитиме 119 (рис. К1). Найбільш негативна тенденція показника в Португалії та Італії, позитивна в Греції, Німеччині, Ірландії і Бельгії. Так, продуктивність праці у Люксембурзі втричі перевищує показник Португалії, що свідчить про різний рівень промислового розвитку країн та, відповідно, про передумови реального зростання доходів, хоча в загальному більшість країн групи демонструють зростаючий, порівняно однаковий рівень продуктивності праці.

Таблиця 2.3

Рівень реальної конвергенції в ЄС-15, 2007 р.

Показник	Зайнятість, %	Приріст зайнятості, %	Безробіття, %	Мінімальна з/плата, €/місяць	Номинальна з/плата, %	Реальна з/плата, %	Прямі податки, %ВВП	Непрямі податки, %ВВП
Країна								
Бельгія	-7,0	-0,26	+0,57	+21	-1,0	-0,8	+3,5	-0,8
Німеччина	+2,8	-0,75	+2,55	—	-3,2	-2,1	-3,4	-2,2
Греція	-7,0	-0,26	+1,75	-583	+1,8	+0,9	-4,4	-1,4
Іспанія	-0,77	+2,4	+1,1	-652	+0,1	-1,2	-2,2	-2,1
Франція	-2,8	-0,77	+2,51	+28	0,0	+0,3	-2,1	+0,9
Ірландія	+0,9	+3,6	-2,7	+247	+1,6	+0,8	-0,9	-1,8
Італія	-2,8	-0,9	+0,2	—	-0,5	-0,4	+0,6	-0,4
Люксембург	+37,8	+2,1	-0,76	+318	-0,2	-1,0	+1,0	-0,7
Нідерланди	+7,1	-2,1	-3,1	+48	-0,5	+0,3	-1,8	-1,6
Австрія	+7,8	-0,64	-2,3	—	+0,1	+0,5	-1,4	-0,3
Португалія	+3,5	-0,42	+1,63	-796	-0,7	-1,2	-4,1	+1,4
Фінляндія	+2,4	0,0	+0,35	—	-0,7	+0,7	+3,9	-0,4
Данія	+8,9	-0,05	-3,5	—	+0,6	+0,4	+15,7	+2,5
Швеція	+5,3	-0,17	-0,09	—	+1,1	+1,1	+6,5	+2,6
Великобританія	+4,7	-0,84	-2,2	+128	+1,2	+1,0	+4,6	-1,7

Розрахував автор за [67; 160; 161; <http://epp/eurostat.ec.europa.eu>]

Дев'ять із 15-ти країн ЄС мають встановлений законом національний мінімум заробітної плати (як і Україна, Канада, Японія, США). Німеччина, Італія, Кіпр, Австрія, Фінляндія, Данія і Швеція використовують колективні договори як механізм регулювання мінімальної заробітної плати. Ірландія і Великобританія запровадили національні системи мінімальної заробітної плати наприкінці 1990-х. У 2007 р. уряд Австрії, федерація профспілок і представництво роботодавців підписали угоду про впровадження мінімальної зарплати 1000 євро брутто в місяць (нетто 818 євро для робітників та 820 євро для службовців). Найвища мінімальна місячна зарплата – в Люксембурзі (1570 євро), Ірландії (1499 євро), Великобританії (1380 євро), Нідерландах (1300 євро) і Бельгії (1272 євро), найнижча – в Португалії (456 євро) та Іспанії (599 євро), тобто різниця між країнами суттєва. Хоча середнє значення ЄС-15 в 2007 р. сягало 1251 євро/місяць, різниця між Люксембургом і Португалією становить 1114 євро/місяць (див. табл. 2.3). Встановлений мінімум заробітної плати є певним орієнтиром для нових членів ЄС і прямо пропорційно впливає на рівень реальної конвергенції, а відповідно – на рівень доходів населення. Зростання номінальної заробітної плати ЄС-15 у довготривалому періоді – стабільно

додатне (рис. Л1), хоча й було зниження показника в Італії у 1998 р. (1,6%) та Німеччині (2007 р. 0,1%). У 2007 р. показник номінальної заробітної плати ЄС-15 становив 2,9% (див. табл. 2.3), відповідно найвищий рівень спостерігався в Греції – 5,0% та Ірландії – 4,8%, найнижчий – у Німеччині – -0,1%, при цьому наблизилася до середнього значення ЄС-15 Бельгія – 2,2%. Найбільш позитивні зміни відбулись в Ірландії, Великобританії і Греції, негативні – в Португалії та Німеччині. Отже, явище позитивне – відносна конвергенція показника в групі за останніх 10 років. Зростання реальної заробітної плати в ЄС-15, як і номінальної, стабільно додатне (рис. Л4). Так, найнегативніший рівень спаду реальної заробітної плати зафіксований у Люксембурзі (1982 р.) – 3,5%, хоча зростання номінальної становило 6,9%, Греції (1986 р.) – реальної спад 5,8%, номінальної зростання 12,0%, Італії (1998 р.) – реальної спад 4,1%, номінальної спад 1,6%, Іспанії (2005 р.) – реальної спад – 1,8%, номінальної зростання – 2,5% [160; 161]. Найвищий рівень зростання в 2007 р. спостерігавсь у Швеції – 2,1%, найнижчий – у Німеччині – -1,2% (див. табл. 2.3). Відповідно найбільш позитивна тенденція мала місце в Греції, Ірландії та Фінляндії, негативна – в Німеччині, Іспанії і Португалії. Даний показник підтверджує конвергенцію і поступове зростання доходів населення в групі. Так, середня щомісячна заробітна плата у 25 країнах ЄС в 2006 р. становила 2900 євро. Найбільше, згідно з цими даними, заробляють шведи – 4312 євро, а найменше португальці – 1320 євро. Однак ті ж шведи у 1996 р. отримували щомісячно приблизно 3300 євро, а португальці – близько 800. За майже десятиліття доходи громадян ЄС суттєво зросли, що є лише одним зі свідчень правильного застосування політики конвергенції доходів і того, що ЄС перебуває у стані постійного розвитку [40, С. 311–317; 160].

Прямий вплив на рівень реальної заробітної плати має обсяг сплачених прямих і непрямих податків. Так, в ЄС-15 показник прямих податків у 2007 р. перебував на рівні 13,1%, при цьому найвищим він був у Данії – 29% і Швеції – 19,2%, найнижчим у Греції – 9,1% і Португалії – 9,1% (рис. М1). Країни за цим показником в довготривалому періоді частково наближаються з позитивно

спадною тенденцією для рівня доходів населення (див. табл. 2.3). Протягом останніх років знизили рівень прямих податків Греція, Німеччина, Франція, Австрія, Фінляндія, Швеція і Данія, підвищили Італія та Великобританія. Рівень непрямих податків ЄС-15 у 2007 р. був вищим за прямі – 14,5% (рис. М4). Так, найвищий показник у Данії – 16,9% і Швеції – 16,9%, а найнижчий в Іспанії – 12,2% та Німеччині – 12,9%, рівень конвергенції даного показника вищий, аніж рівень конвергенції прямих податків (див. табл. 2.3). Беручи до уваги відсутність чітких меж щодо встановлення рівня показників і часткову відмінність у стані розвитку економіки (Німеччині та Португалії), можна стверджувати, що реальні доходи за таких умов зростатимуть. Суттєво знизили рівень непрямих податків Греція, Ірландія, Данія й Австрія, підвищили Німеччина, Іспанія, Нідерланди, Португалія і Швеція, до того ж, Німеччина, Іспанія і Португалія підвищили рівень показника до максимального значення за останніх 40 років. Рівень оподаткування в ЄС-15 – один із найвищих в Європі, хоча, враховуючи наявність лояльної податкової системи і зниження рівня прямих податків, у довготерміновій перспективі відбудеться суттєвіше зростання доходів населення і зміна орієнтира показника для нових членів ЄС. У 2007 р. соціальні внески ЄС-15 становили 13,8%, а середнє значення повільно зростало в довготривалому періоді. Відповідно, найвищий рівень спостерігався у Франції – 18,5%, найнижчий у Данії – 2,8% [160]. Суттєво знизився рівень соціальних внесків у Ірландії, Австрії, Бельгії та Німеччині, зріс у Португалії, Греції і Франції, до того ж, для Греції – це максимальне значення за останніх 40 років. Таке зростання відбулося завдяки створенню приватних соціальних фондів, із яких після досягнення працівником пенсійного віку здійснюють доплати до загальнодержавних нарахувань; їхня сума може суттєво перевищувати державний мінімум, що є позитивним проявом загальноєвропейського зростання доходів громадян.

Державні компенсації працівникам в ЄС-15 зменшувалися з 1973 р. і в 2007 р. становили 10,7% ВВП (рис. Р4). Відповідно, третина країн перебуває нижче середнього рівня ЄС-15, проте більшість країн позитивно віддалені, хоча

їхній спад буде довготривалим (див. табл. 2.4). Так, негативна тенденція є в довготривалому періоді у Німеччини, Австрії, Швеції і Данії, до того ж, цей рівень найнижчий за останні 30 років. Так, суттєво підвищили рівень компенсацій Ірландія, Великобританія, Греція, Бельгія і Португалія, хоча ЄС поступово відходить від цієї практики, активно передаючи підприємства у приватну власність. Як показує досвід, рівень доходів населення від цього тільки зростає і є довготривалим, окрім того, зростання очікують і в майбутньому. Значно збільшилися соціальні виплати в ЄС, і в 2007 р. середнє значення ЄС-15 становило 11,6% ВВП (рис. П4). Найнижчий рівень виплат у Греції – 5,7% ВВП, найвищий у Швеції – 19,2% ВВП (див. табл. 2.4), також значно зросли соціальні виплати в Португалії, Великобританії, Ірландії, Нідерландах, Бельгії, Фінляндії, хоча зменшилися в Італії, Німеччині і Данії [160]. Так, довготривала тенденція зближення показника країн протягом 2005–2007 рр. є сприятливою для зростання рівня доходів населення. Обсяг субсидій у ЄС-15 становив 1,1% ВВП і поступово зменшується в довготривалому періоді (рис. Р1). Найвищий рівень субсидій у 2007 р. спостерігався в Австрії 2,6%, найнижчий у Греції 0,1% (див. табл. 2.4). Варто зауважити, що найсуттєвіше скоротили обсяг субсидій Швеція, Португалія, Фінляндія, Ірландія, Великобританія і Греція, збільшила тільки Данія – з 1,2% (1977 р.) до 2,2% (2007 р.), або на 83%. Зниження даного показника вказує на зростання життєвого рівня населення в групі й зменшення кількості незабезпечених сімей, що потребують соціальної підтримки, також суттєво впливає на показник загальноєвропейська політика зайнятості, а вплив інфляції на зростання доходів населення - маловідчутний. Тобто зниження рівня урядових компенсацій, соціальних виплат і субсидій не заважатиме конвергенції нових членів ЄС із ЄС-15.

Таблиця 2.4

Рівень реальної конвергенції в ЄС-15 (соціальний аспект), 2007 р.

Показник	Урядові компенсації, % ВВП	Соціальні виплати, % ВВП	Субсидії, % ВВП	Заощадження, % ВВП	Витрати на соціальний захист, % ВВП	Витрати сімей на споживання, %
Країна						
Бельгія	+2,07	+2,6	-0,23	+1,8	+0,3	-1,4
Німеччина	-3,16	-1,1	-0,09	-0,2	+3,4	+4,0
Греція	+1,92	-5,4	-1,49	-5,5	+0,5	+18,0
Іспанія	-0,63	-1,6	-0,35	-0,2	-6,5	+7,5
Франція	+3,16	+3,7	-0,01	-1,4	+2,6	+3,4
Ірландія	+0,26	-0,9	-0,96	+1,7	-12,6	-9,7
Італія	+0,31	-1,2	-0,60	-1,9	-0,6	+7,0
Люксембург	-2,35	-1,6	+0,06	+7,8	-5,1	-6,1
Нідерланди	-0,59	+2,9	-0,45	+4,7	-0,4	-4,2
Австрія	-1,87	-0,9	+1,48	+3,4	+1,8	+4,6
Португалія	+4,08	+0,8	+0,17	-9,6	-4,0	+10,9
Фінляндія	+3,49	+3,2	-0,36	+2,3	+0,4	-3,1
Данія	+6,45	+5,5	+1,17	+3,3	+2,0	-4,9
Швеція	+5,33	+7,2	-0,51	+1,5	+4,0	-6,0
Великобританія	+1,37	+1,9	-1,04	-6,6	+0,5	+8,7

Розрахував автор за [67;160;161]

Валові національні заощадження в 2007 р. у середньому в ЄС-15 сягнули 20,6% ВВП, що було максимальним значенням за останніх дев'ять років (рис. Н1). Найбільше в ЄС-15 заощаджують у Люксембурзі – 29,8% ВВП, а найменше в Португалії – 12,4% (див. табл. 2.4). Відповідно найбільш негативна тенденція в Португалії і Люксембурзі, а позитивна в Данії, Швеції й Австрії. Тому показник вказує на реальне зростання доходів громадян у більшості країн групи, а також на зміну орієнтира для трансформації політики конвергенції доходів. Зауважимо, позитивним є той факт, що загальні витрати сімей на сферу споживання протягом 1995–2005 рр. не змінилися, і в середньому в ЄС-15 вони становлять 56,8% ВВП (14100 євро на душу населення) (рис. Н4). Також зауважимо, що середнє значення ЄС-15 знизилося внаслідок спаду в Бельгії – 51% ВВП (13700 євро), Ірландії – 42,7% (13200 євро), Швеції – 46,4% (12300 євро), Люксембурзі – 46,3% (25000 євро), Португалії – 63,4% (12900 євро) та Іспанії – 60,0% (див. табл. 2.4); це можна пояснити реальним зростанням ВВП ЄС. Найбільший рівень витрат спостерігався в Греції (13300 євро) і Португалії, найменший – в Ірландії. Хоча найнегативніша тенденція – в Греції і Ірландії, позитивна у Фінляндії – 49,3% ВВП (12700 євро), Франції –

55,8% (13900 євро) та Німеччині – 56,4% (13800 євро). Враховуючи відсутність високого рівня інфляції і зростання ВВП країн, незначне зниження валових споживчих витрат і значне зростання валових національних заощаджень свідчить, без сумніву, про реальне зростання доходів населення.

Ціни в ЄС-15 найвищі в Європі, хоча порівняно з реальними доходами вони перебувають в оптимальному⁴⁸ коридорі. Так, ціни на спожиту електроенергію ЄС коливаються в діапазоні 7–22 євро за 100 кВт/Г (див. додаток Ч, табл. 4) Суттєво підвищили ціни Данія, Німеччина, Нідерланди, Швеція, Ірландія та Фінляндія, знизили Франція, Іспанія і Великобританія. Ціни на газ також зростають у довготривалому періоді, так, в ЄС-15 середня ціна на газ – 13 євро за 100 м³ спожитого газу (див. додаток Ч, табл. 4). За останніх 20 років ціна на газ зросла вдвічі, найнестабільніше поводитьься Німеччина, яка до 1991 р. знижувала ціну для населення. Ціна на бензин зросла несуттєво, в середньому на 9% протягом 2002–2008 рр. – із 0,93 євро/літр бензину марки А95 у 2000 р. до 1,02 євро/літр в 2008 р. (див. додаток Ч, табл. 4). Знизила ціну на пальне Великобританія – з 1,22 євро/літр у 2000 р. до 1,13 євро/літр у 2008 р. Не змінилися в ЄС-15 протягом 2000–2005 рр. ціни на місцевий зв'язок, а на зв'язок у межах держави вони знизилися на 52%. У середньому в ЄС-15 10 хвилин розмов місцевого зв'язку коштує 0,37 євро, національного – 0,87 євро (див. додаток Ч, табл. 4). Національний зв'язок переважно дешевшав, найсуттєвіше у Великобританії з 2002 р., Бельгії, Австрії, Греції, Іспанії, Португалії, місцевий у Великобританії з 2002 р., Австрії, Франції і Данії. Ціни – підвищують пропорційно до зростання доходів населення, отже для населення, це є маловідчутним, хоча влітку 2008 р. відбулося значне загальносвітове підвищення цін на продукти харчування, яке частково похитнуло доходи населення. Також необхідно зауважити, що ціни в ЄС поступово вирівнюються, але вони не можуть бути орієнтиром конвергенції для нових членів.

⁴⁸ Маємо на увазі (згідно з теорією А.Маунтфорда) рівень цін, за якого співвідношення загальних витрат сім'ї на сферу споживання до рівня реальних доходів не перевищує 20%, і при цьому населення має змогу заощаджувати.

Витрати на соціальний захист та пільги в Європейському Союзі за останніх 40 років зросли на 52% – з 15,3% ВВП ЄС-15 до 26,9% (рис. П1). Найбільше витрачає на соціальний захист Швеція – 32,3%, найменше – Ірландія – 15,8% (див. табл. 2.4) [161]. Із 1995 р. витрати на соціальний захист збільшили Греція, Португалія, Італія та Німеччина, найсуттєвіше вони зросли в Нідерландах, Франції й Австрії, зменшилися в Ірландії і Люксембурзі. Конвергенція показника часткова, а це свідчить про можливе зближення показників країн ЄС-15 у майбутньому внаслідок скорочення витрат на соціальну сферу практично у всіх країнах цієї групи, що частково знизить темпи зростання реальних доходів населення. Особливо вагомо таке зниження проявляється у контексті зростання рівня ризику бідності, зокрема, цей показник у 1998 р. до надання соціальної урядової допомоги становив 25%, а в 2006 р. – 27%. Після соціальної державної допомоги протягом 1998–2006 рр. показник ризику бідності стабільно зупинився на рівні 15%. За гендерною ознакою показник відрізняється, зокрема, частка чоловіків у зоні ризику в ЄС-15 менша (див. табл. 2.5). Без втручання уряду (до здійснення державних виплат) у зоні ризику в ЄС-15 (1998 р.) перебували 24% чоловіків і 26% жінок, у 2006 р. – 26% чоловіків і 28% жінок. Після державної допомоги показник є стабільно нижчим: 14% – чоловіки і 16% – жінки [160]. Найбільш позитивна ситуація в Люксембурзі (з 12 до 10% завдяки впровадженню відчутнішої державної допомоги ризик знижено), негативна в Ірландії (ризик збільшено з 19 до 21%). Зниження рівня ризику свідчить про поступову втрату залежності населення від державної допомоги переважно завдяки підвищенню рівня зайнятості населення і зростанню реальної заробітної плати.

Таблиця 2.5

Ризик бідності в ЄС-15, 2006 р.

Показник	BE	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	DK	SE	UK
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Чоловіки до державних виплат	28	21	24	21	24	35	22	23	22	23	25	27	30	30	28

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Жінки до державних виплат	30	25	25	23	25	38	23	24	24	26	26	29	33	34	30
Чоловіки після державних виплат	14	13	20	18	12	20	19	9	12	12	17	11	11	12	17
Жінки після державних виплат	16	17	22	20	13	22	21	11	12	14	20	12	12	12	19

Склав автор за: [161]

Кількість школярів і студентів в ЄС за останніх 10 років збільшилася на 3,462 млн. осіб – до 76,463 млн. осіб. У середньому на 1000 жителів ЄС припадало 195 студентів у 1995 р. і 201 студент – у 2006 р. У 2006 р. на освіту в ЄС-15 виділено загальнодержавних коштів 4,9% ВВП і приватних – 0,6% ВВП, в сумі більш як 617 млрд. євро. Зі збільшенням фінансування освіти і зростанням доходів населення підвищується доступність освіти, завдяки чому людей із вищою освітою в 2006 р. в ЄС налічувалося більше 13,860 млн. осіб (11,513 млн. у 1995 р.), в 2005 р. на 1000 жителів ЄС-15 припадало 39 осіб із вищою освітою (33 в 1999 р.). Зростання доходів населення дає європейцям змогу багато подорожувати, а також здобувати освіту за кордоном, тому вони інтенсивніше вивчають іноземні мови; в 2002 р. європесць у середньому знав 1,2 іноземної мови, в 2006 р. – 1,4. Розвиток освітніх послуг сприяє країнам ЄС-15 в утримуванні економічне зростання та підвищує рівень доступності освіти для населення. Освітні та фінансовані програми охоплюють щорічно майже 200 тисяч громадян країн Союзу. Представники Єврокомісії підраховали, що кожен рік навчання впливає на економічне зростання держав ЄС у короткотерміновій перспективі на 5% і в довготерміновій – додатково на 2,5%. У людей із вищою освітою шанси знайти роботу вдвічі більші, ніж у людей без неї. Дослідження організації “Євростат” за 2007 р. свідчать, що серед безробітних лише 4,9% осіб, які мають вищу освіту [160; 161].

На основі результатів аналізу соціально-економічного розвитку ЄС-15 можна змалювати тенденції в сфері конвергенції доходів у цій групі країн, що,

своєю чергою, допоможе намітити напрямки трансформації політики конвергенції доходів населення в Розширеному ЄС (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Тенденції конвергенції доходів в ЄС-15

Показник	Середній показник у групі	Діапазон показника групи	Тенденції руху показника	Конвергенція в групі
1	2	3	4	5
Позитивні тенденції				
ВВП на душу населення	25400 євро	17000–37000 євро	Зростаюча	Конвергенція
Мінімальна заробітна плата	1210 євро/місяць	450–1500 євро/місяць	Зростаюча	Конвергенція
Валові національні заощадження	22% ВВП	13–30% ВВП	Зростаюча	Конвергенція
Інфляція	2%	0,1–3,7%	Спадна	Конвергенція
Прямі податки	13% ВВП	8–25% ВВП	Спадна	Конвергенція
Витрати на охорону здоров'я	6,3% ВВП	5,7–8,7% ВВП	Зростаюча	<u>Дивергенція</u>
Кількість новонароджених	1090 на 100 тис. осіб	850–1550 на 100 тис. осіб	Зростаюча	<u>Дивергенція</u>
Чиста міграція	35000 осіб	-5000 – +600000 осіб	Спадна	Конвергенція
Рівень зайнятості	67%	60–75%	Зростаюча	Конвергенція
Приріст рівня зайнятості	1,9%	0,5–5,4%	Зростаюча	Конвергенція
Рівень безробіття	7,3%	3,8–10%	Спадна	Конвергенція
Дефіцит бюджету	1,7% ВВП	-5 – +4,2% ВВП	Зростаюча	Конвергенція
Довготермінова % ставка	3%	3,5–4,5 %	Спадна	Конвергенція
Державний борг	57% ВВП	25–105% ВВП	Спадна	Конвергенція
Експорт товарів та послуг	45% ВВП	20–85% ВВП	Зростаюча	Конвергенція
Соціальні виплати	12% ВВП	6,8–19,7% ВВП	Зростаюча	Конвергенція
Урядові компенсації працівникам	10% ВВП	7–16% ВВП	Спадна	Конвергенція
Субсидії	1,4% ВВП	2,9–0,1% ВВП	Спадна	Конвергенція
Соціальні внески	12% ВВП	3–18% ВВП	Зростаюча	Конвергенція
Негативні тенденції				
Темпи зростання номінальної заробітної плати	+4% в рік	0–5 % в рік	Спадна	Конвергенція
Темпи зростання реальної заробітної плати	+1,1% в рік	-1,2 – +2,2% в рік	Спадна	Конвергенція
Загальні витрати сфери споживання	53% ВВП	42–71% ВВП	Спадна	Конвергенція
Обмінний курс	+1,2%	+0,8 – +1,3%	Зростаюча	Конвергенція

Продовження Таблиці 2.6

1	2	3	4	5
Кількість студентів і школярів	192 на 1000 осіб	157–277 на 1000 осіб	Спадна	<u>Дивергенція</u>
Кількість шлюбів	4,5 на 1000 осіб	3,8–6,8 на 1000 осіб	Спадна	Конвергенція
Кількість розлучень	2,1 на 1000 осіб	0,6–2,6 на 1000 осіб	Зростаюча	Конвергенція
Середній рік матері при народженні першої дитини	29,5 років	28,7–30,7 року	Зростаюча	Конвергенція
Витрати на соціальний захист	25,5% ВВП	13–30% ВВП	Спадна	Конвергенція
Непрямі податки	14,3% ВВП	12,5–17,5% ВВП	Зростаюча	Конвергенція
Ціна на електроенергію	9,5 євро/100кВтг	3–15 євро/100кВтг	Зростаюча	Конвергенція
Імпорт товарів і послуг	42% ВВП	27–82% ВВП	Зростаюча	Конвергенція

Склав автор

Аналіз соціально-економічного розвитку ЄС-15 показав, що країни з даної групи перебувають частково на однакових рівнях економічного розвитку, хоча є певна різниця в доходах населення, яку можна ліквідувати завдяки політиці конвергенції доходів. Підстави твердити про однаковий економічний розвиток країн ЄС-15 дає аналіз, який підтверджує схожість курсу, пройденого країнами в демографічній, монетарній, фіскальній і соціальній сферах. Саме на основі аналізу ми отримали тенденції конвергенції доходів в ЄС-15, які умовно розділено на позитивні й негативні. До позитивних тенденцій конвергенції можна віднести ті зміни в економіці груп країн, на які потрібно орієнтуватися країнам-новим членам ЄС. Тобто, для забезпечення процесу конвергенції необхідно зважати на значення середнього показника в групі ЄС-15. До негативних тенденцій у групі ЄС-15 слід віднести ті зміни, які необхідно вирішити в рамках реалізації політики конвергенції доходів населення у розширеному ЄС і на які не потрібно орієнтуватися новим членам ЄС. Аналіз також підтвердив можливість подальшого зростання доходів населення в групі ЄС-15 завдяки підвищенню якості й рівня доступності медичних та освітніх послуг для населення (див. Додаток С), приросту населення (див. Додаток Т) і завдяки збільшенню показника кількості новонароджених дітей. Варто

зауважити, що економічний розвиток ЄС-15 створює додаткові труднощі при реалізації політики конвергенції доходів населення, оскільки може збільшуватися розрив між групами країн ЄС-15 і ЄС-10+2. З іншого боку, політика конвергенції доходів ЄС має забезпечити «підтягування» доходів нових членів ЄС до рівня ЄС-15. Передумовою такого зближення є поточний економічний стан нових членів ЄС, який проаналізовано у параграфі 2.2, і правильно трансформована політика конвергенції доходів населення.

2.2. Аналіз процесів конвергенції доходів населення у ЄС-27

Інтеграційні процеси на європейському континенті привели до збільшення Європейського Союзу до 27 країн-членів. Основним заохочуючим чинником інтеграції в ЄС для нових членів є високий, постійно зростаючий рівень доходів населення у Співтоваристві. Аналіз процесів конвергенції доходів у нових членах ЄС та в розширеному ЄС полягатиме не лише у визначенні рівня конвергенції макроекономічних і соціальних показників, що характеризують доходи населення, а й у виявленні основних прогалин у соціальній, демографічній, монетарній та фіскальній політиках нових членів ЄС. Реалізація політики конвергенції доходів населення в ЄС упродовж 1990–2008 рр. допомогла «підтягнути» економічно слабші країни групи ЄС-15 до значення середнього в групі. Країни-нові члени ЄС економічно розвиваються подібно до країн групи ЄС-15, однак перебувають на дещо нижчому щаблі цього розвитку. Можна припустити, що зростання доходів населення в групі ЄС-10+2 відбуватиметься завдяки використанню інструментів політики конвергенції доходів, що відрізнятимуться від тих, які застосовують у ЄС-15. Аналіз процесів конвергенції доходів у нових членів ЄС та розширеному ЄС має окреслити позитивні та негативні напрямки конвергенції, виявити її рівень як у групі країн ЄС-10+2, так і між групами країн (ЄС-15 та ЄС-10+2), а також допомогти обґрунтувати інструментарій оновленої політики конвергенції доходів населення.

Мета політики конвергенції доходів – сприяти зменшенню різниці в доходах між ЄС-15 і новими членами Євросоюзу. Доходи населення нових членів ЄС протягом 2000–2008 рр. стрімко зростали (див. додаток X). Найвідчутніше це відбулося в Румунії (+784%), Латвії (+696%), Естонії (+537%) і Литві (+531%), найменш помітно – на Мальті (+122%), у Польщі (+131%) та Словенії (+172%). Стрімке зростання доходів населення в усіх країнах ЄС-10+2 пояснюється зростанням рівня оплати праці, грошових соціальних виплат, доходів від власності, особливо виплати відсотків за депозитами і ренти.

Рівень конвергенції демографічних показників є наслідком зростання доходів населення і залежить від соціальних та економічних перетворень у групі країн. Такі перетворення впливають на зростання доходів населення, які на нашу думку, проявляються в позитивній динаміці показника густоти населення. Густина населення ЄС-27 і ЄС-15 зростає в довготривалому періоді, водночас цей показник у ЄС-10+2 знижується, тобто демографічний приріст в ЄС забезпечують завдяки ЄС-15. Так, у 2007 р. на території ЄС-27 проживало 464,818 млн. осіб – на 19% більше, ніж на території ЄС-15 (див. додаток Ч, табл. 5) [160]. Варто зауважити, що густина населення в ЄС-10+2 знижується з 1993 р. внаслідок спаду в Естонії (спад почався з 1988 р.), Латвії (з 1990 р.), Литві (з 1993 р.), Болгарії (з 1985 р.), Румунії (з 1992 р.), Угорщині (з 1984 р.) і Чехії (з 1989 р.). Відповідно до цього найнижча густина населення у 2007 р. була в Естонії – 30 осіб/км², найвища на Мальті – 1304 осіб/км²; крім того, що показник суттєво розділив групу, зауважимо: його дивергенція триватиме, адже рівень густоти населення Мальти у довготривалому періоді зростатиме, а в Естонії – спадатиме [розраховано за 160]. Відповідно до цього, приріст населення ЄС-10+2 буде до 2025 р., а з 2030 р. прогнозують його різкий спад. Отже, важливим завданням для демографічної політики ЄС на наступних 20 років є забезпечення приросту населення, зокрема завдяки зростанню і конвергенції доходів людей.

Враховуючи прогноз Європейської Комісії щодо зменшення населення в групі ЄС-10+2, важливе значення для його зміни матиме показник кількості народжених дітей, який в ЄС поступово збільшується [161]. Абсолютно негативна для ЄС-27 тенденція спостерігалася до 2002 р. (рис. Б2), а в 2007 р. у ЄС-27 народилося 4,796 млн. дітей, що більше, ніж в ЄС-15. Середнє значення показника ЄС-10+2 зменшилося до 925 д/100 тис. осіб на 2003 р., і стало найнегативнішим за останніх 30 років. Тобто кількість новонароджених дітей на 100 тис. осіб в ЄС-10+2 значно менша, ніж у ЄС-27 і ЄС-15, що можна пояснити різницею в доходах населення. Найсприятливіша ситуація на Кіпрі, де значення показника на рівні ЄС-15 найвище в ЄС-10+2, хоча у довготривалому періоді воно також спадає. Відносно конверговані з групою ЄС-15 Естонія, Словаччина, Румунія і Мальта, до того ж, остання – внаслідок спаду показника з 2002 р. (див. табл. 2.7). Найнегативніша тенденція за останніх 15 років – на Кіпрі й Мальті, а позитивна – в Естонії та Болгарії, тобто такі країни як Кіпр і Мальта забезпечують демографічне зростання за рахунок імміграції. Показник кількості новонароджених зменшується переважно внаслідок зростання в ЄС-27 середнього віку матері, яка народжує першу дитину, хоча порівняно з ЄС-15 ситуація в ЄС-10+2 дещо краща і вік матері на 2 роки менший – 27,3 р. Найсприятливіша тенденція у 2007 р. була в Болгарії – 25,5 р. і Румунії – 26,2 р., найгірша – на Мальті – 29,3 р. та Кіпрі – 29,3 р. (див. табл. 2.7). Так, конвергенція показника з ЄС-15 відбулася внаслідок негативної тенденції у Словенії, на Кіпрі й Мальті, що до 1998 р. була позитивно спадною, а також відносна конвергенція в Чехії, Угорщині, Польщі з наближенням до них Естонії і Латвії, тобто частка соціальних виплат у загальних доходах населення зменшується і відбувається поступова конвергенція з ЄС-15. Показник кількості шлюбів ЄС-10+2 частково наближений до рівня ЄС-27, але поступається рівневі ЄС-15 (рис. А2). Найнегативніше значення у Словенії – 3,3 од./1 тис. осіб і Болгарії – 4,0 од./1 тис. осіб, позитивне на Кіпрі – 7,2 од./1 тис. осіб і в Румунії – 6,6 од./1 тис. осіб [160]. Однак відбулася конвергенція на рівні значення ЄС-10+2 між Угорщиною, Латвією, Естонією, Словаччиною, Чехією

та Польщею, зокрема в останніх трьох – за рахунок негативної тенденції. Кількість розлучень в ЄС-15 зростає, що є негативною тенденцією для даного регіону (рис. А5). Найпозитивніша ситуація в Словенії – 1,2 розлучення/1 тис. осіб, а негативна в Естонії – 3,1 розлучення/1 тис. осіб (до того ж, із 1995 р. відбувся суттєвий спад – на 67%), Чехії – 3,2 розлучення/1 тис. осіб і Литві – 3,2 розлучення/1 тис. осіб у двох останніх унаслідок позитивного наближення до середнього значення ЄС-10+2. Так, основна група країн, які позитивно знизили середнє значення ЄС-10+2: Естонія, Латвія, Литва, Болгарія, Польща і Словенія. Зниження показника розлучень є наслідком поступового зростання доходів населення у групі країн в умовах реалізації політики конвергенції доходів.

Таблиця 2.7

Рівень конвергенції соціально-демографічних показників країн ЄС-10+2, 2007р.

Показник Країна	Середній вік матері, років			Новонароджені діти, дітей/100 тис.			Чиста міграція, тис. осіб			Витрати на охорону здоров'я, % ВВП		
	ЄС- 10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС- 10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС- 10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС- 10+2	ЄС-15	ЄС-27
Чехія	+0,7	-1,6	-1,2	+14	-123	-72	+11,6	-18,3	+4,4	+2,9	+0,7	+0,8
Естонія	+0,4	-1,9	-1,5	+92	-45	+6	-6,5	-36,4	-13,7	0,0	-2,2	-2,1
Кіпр	+1,9	-0,4	0,0	+136	-1	+50	+13,3	-16,6	+6,1	-0,1	-2,3	-2,2
Латвія	+0,2	-2,1	-1,7	-80	-217	-166	-6,4	-36,3	-13,6	-1,2	-3,4	-3,3
Литва	-0,1	-2,4	-2,0	-72	-209	-158	-14,5	-44,4	-21,7	-0,2	-2,4	-2,3
Угорщина	+0,6	-1,7	-1,3	-6	-143	-92	+13,3	-16,6	+6,1	+2,1	-0,1	0,0
Мальта	+1,8	-0,5	-0,1	+52	-85	-34	-3,5	-33,4	-10,7	+0,6	-1,6	-1,5
Польща	+0,5	-1,8	-1,4	-12	-149	-98	-10,5	-40,4	-17,7	+0,1	-2,1	-2,0
Словенія	+1,6	-0,7	-0,3	-44	-181	-130	-4,5	-34,4	-11,7	+3,6	+1,4	+1,5
Словаччина	-0,1	-2,4	-2,0	+58	-79	-28	-3,5	-33,4	-10,7	+1,6	-0,6	-0,5
Болгарія	-1,9	-4,2	-3,8	-45	-182	-131	-5,5	-35,4	-12,7	-1,0	-3,2	-3,1
Румунія	-1,1	-3,4	-3,0	+51	-86	-35	-19,4	-49,3	-26,6	-0,5	-2,7	-2,6

Розраховував автор за [160]

Унаслідок зміни демографічних показників відбувається зміна вікової структури населення ЄС-10+2, яка і так частково неоднорідна. В групі країн спостерігається абсолютна конвергенція населення віком 20 років, що свідчить про різні передумови щодо економічного зростання країн. Так, «наймолодші» країни⁴⁹ ЄС-10+2 – це Словаччина, Кіпр, Чехія, «найстарші»⁵⁰ – Болгарія, Латвія і Естонія. Найвищий відсоток населення середнього віку (25–50 рр.) у Чехії та Угорщині, цим пояснюється їх стрімкий економічний розвиток за

⁴⁹ Наймолодші країни – країни, де відсоток населення віком до 45 років найвищий.

⁵⁰ Найстарші країни – країни, де відсоток населення віком понад 45 років найвищий.

останніх 10 років. Відсоток населення до 15 р. у ЄС-10+2 вищий, ніж в ЄС-15 і ЄС-27, із них найбільше в Польщі – 37% й на Кіпрі – 35%, найменше у Словенії – 27%, Чехії – 28%, Угорщині – 28,8% і Болгарії – 27,5%, а найпозитивніша ситуація на Мальті й Кіпрі. Відсоток населення віком 25–50 рр. в ЄС-10+2 найменший в ЄС, що в майбутньому може економічно віддалити групу від ЄС-15 унаслідок нестачі людського ресурсу, який частково вже сьогодні перетікає в країни ЄС-15. Економічно сприятлива ситуація в ЄС-10+2, яка характерна низьким відсотком населенням віком 65 років і старше, що обтяжує бюджет, є наслідком негативної соціальної політики та низького рівня життя. Таким чином, даний показник негативно окреслює перспективи щодо економічного зростання, а отже, й підвищення та конвергенції доходів населення, хоча ситуацію частково можна виправити, насамперед завдяки імміграції.

Суттєвий вплив на демографічне становище має рівень охорони здоров'я ЄС-10+2, який нижчий, ніж у ЄС-15, особливо якість медичних послуг та рівень доступності медицини населенню. Кількість лікарняних ліжок на 100 тис. населення в ЄС-27 – 618, це більше ніж у ЄС-15 – (593), що спричинено швидким зменшенням кількості населення в групі ЄС-10+2. Так, найкраща ситуація в Чехії – 868 ліжок/100 тис. населення, найнегативніша на Кіпрі – 431 ліжок/100 тис. населення і в Словенії – 509; ці країни схожі між собою можливістю негативно спадної тенденції в майбутньому, що викликано швидким приростом населення і неспроможністю медицини адекватно прореагувати на це, а також помірним кліматом та, відповідно, меншою госпіталізацією пацієнтів [160]. Зауважимо, що позитивні зміни відбулися щодо показника кількості лікарів на 100 тис. населення. Так, середні значення ЄС-10+2 і ЄС-15 були абсолютно конверговані між собою в 2008 р. Найменш забезпечені лікарями Румунія – 200 лікарів/100 тис. населення, Словенія, Естонія і Польща, найбільше Литва – 395, Чехія, Болгарія, до того ж, вони є лідерами в ЄС [161]. Рівень показника кількості виписаних хворих на 100 тис. населення в ЄС-10+2 перевищує аналогічний показник у ЄС-15. Тенденція показника кількості виписаних хворих на 100 тис. населення в ЄС-10+2 є

негативною за рахунок його щорічного приросту внаслідок високого ступеня серйозних захворювань, зокрема на СНІД і серцево-судинні захворювання. Незважаючи на динамічний розвиток рівня медицини та її доступності населенню зростає показник смертності ЄС-10+2, який частково перевищує ЄС-15 (див. додаток Ч, табл. 6). Витрати на охорону здоров'я в групах країн суттєво відрізняються (рис. В5): у ЄС-15 вони становлять 7,7% ВВП (850,3 млрд. євро), у ЄС-27 – 7,5% ВВП (885,4 млрд. євро), а у ЄС-10+2 – 4,6% ВВП (35,1 млрд. євро) [160]. Тенденція щодо конвергенції негативна, адже медицину ЄС-15 фінансуєть здебільшого з приватних джерел, у ЄС-10+2 це поки прерогатива держави (див. табл. 2.7). Протягом 1998–2008 рр. фінансування найбільше зросло в Чехії і на Мальті, найменше – в Словаччині; відносна конвергенція даного показника до рівня ЄС-10+2 спостерігається в Польщі, Естонії і на Кіпрі.

У цілому порівняно з ЄС-15 у групі країн ЄС-10+2 негативна демографічна ситуація, яку визначає, зокрема, високий рівень еміграції населення в країни ЄС-15 і США. Для групи ЄС-10+2 в 2007 р. цей показник позитивний +5,5 тис. осіб, що пояснюється поверненням заробітчач додому і відносною відкритістю кордонів для іммігрантів із Сходу. Найвищий рівень показника чистої міграції на Кіпрі – 17 тис. осіб, в Угорщині – 19 тис. осіб і Чехії – 17 тис. осіб, а найнегативніший – в Румунії – -14 тис. осіб, Литві – -9 тис. осіб і Польщі – -5 тис. осіб (рис. В5). Часткова конвергенція за даним показником спостерігається між ЄС-15 та Кіпром, Угорщиною і Чехією (див. табл. 2.7). Найпозитивніші зміни щодо залучення робочої сили відбуваються на Кіпрі та в Польщі, а негативні – в Румунії. Поліпшення демографічної ситуації можливе в умовах кардинальних економічних змін, що мають стосуватися насамперед зростання якості й доступності освіти і медицини та підвищення купівельної спроможності громадян завдяки динамічному економічному розвитку й тісній співпраці між країнами ЄС. Тобто, ефективним стимулом для еміграції робочої сили в країни ЄС-10+2, зокрема повернення заробітчач на

батьківщину, є зростання рівня доходів населення і поступова їх конвергенція з ЄС-15.

Розподіл товарів та послуг одиниць-резидентів у сфері матеріального і нематеріального виробництва якісно характеризує показник ВВП на душу населення. Показник ВВП на душу населення в ЄС-10+2 у 2007 р. був на 90% нижчий, ніж у ЄС-15, і становив 13550 євро (рис. Д2). Жодна країна ЄС-10+2 не відповідає рівневі ЄС-15 і лише Кіпр частково наближається до значення ЄС-27. Така відмінність відображає різницю в доходах населення і в економічному розвитку груп країн. Так, найвищий рівень даного показника на Кіпрі – 19500 євро, в Словенії – 18700 євро і Чехії – 17100 євро, найнижчий у Болгарії – 7500 євро та Румунії – 8100 євро. Відносне зближення на рівні ЄС-10+2 в довготривалому періоді спостерігається між Латвією, Польщею, Литвою, Словаччиною, Естонією; воно отримано на основі аналізу показника ВВП на душу населення за допомогою методу зваженого усереднення (див. табл. 2.8). Це свідчить про те, що рівень конвергенції показника в групі ЄС-10+2 нижчий, аніж у групі ЄС-15, а отже, зростання доходів населення є нерівномірним, тобто групи країн повільно зближуються.

Таблиця 2.8

Рівень реальної конвергенції у ЄС-10+2, 2007 р.

Показник Країна	ВВП на душу населення, €			Інфляція, %			Експорт, % ВВП			Імпорт, % ВВП		
	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27
Чехія	+4300	-9400	-2900	-1,4	+0,3	+0,2	+15,7	+34,5	+29,0	+1,4	+31,7	+24,9
Естонія	+600	-13100	-6600	+1,2	+2,9	+2,8	+27,6	+46,4	+40,9	+23,5	+53,8	+47,0
Кіпр	+6700	-7000	-500	-1,1	+0,6	+0,5	-11,2	+7,6	+2,1	-16,4	+13,9	+7,1
Латвія	-1800	-15500	-9000	+4,8	+6,5	+6,4	-11,6	+7,2	+1,7	-6,8	+23,5	+16,7
Литва	-600	-14300	-7800	+0,7	+2,4	+2,3	+3,1	+21,9	+16,4	+0,6	+30,9	+24,1
Угорщина	+1500	-12200	-5700	+0,1	+1,8	+1,7	+13,8	+32,6	+27,1	+5,8	+36,1	+29,3
Мальта	+3400	-10300	-3800	-0,6	+1,1	+1,0	+8,7	+27,5	+22,0	+9,2	+39,5	+32,7
Польща	-1100	-14800	-8300	-2,2	-0,5	-0,6	-22,7	-3,9	-9,4	-31,2	-0,9	-7,7
Словенія	+5900	-7800	-1300	-1,7	0,0	-0,1	+5,3	+24,1	+18,6	-3,3	+27,0	+20,2
Словаччина	+100	-13600	-7100	+0,3	+2,0	+1,9	+26,6	+45,4	+39,9	+17,9	+48,2	+41,4
Болгарія	-5300	-19000	-12500	+3,9	+5,6	+5,5	+3,7	+22,5	+17,0	+10,7	+41,0	+34,2
Румунія	-4700	-18400	-11900	+3,2	+4,9	+4,8	-29,7	-10,9	-16,4	-25,6	+4,7	-2,1

Розрахував автор за [67;160;161]

Приріст зовнішньої торгівлі групи країн ЄС-10+2 динамічніший, ніж у ЄС-15, – це позитивна і природна ситуація (в країнах ЄС-10+2 активно зростає

ВВП), що зможе забезпечити економічну конвергенцію в ЄС. Експорт товарів і послуг у ЄС-15 на кінець 2007 р. становив 38,8% ВВП, на відміну від ЄС-10+2, де він перевищив 60% ВВП (рис. E2). Тенденція пояснюється позитивним розвитком економік і виробництв, зокрема найбільш експортно орієнтовані країни – це Естонія – 89,9% ВВП і Словаччина – 88,9%, найменш – Румунія – 32,5% і Польща – 39,4%. Відносна конвергенція зі середнім значенням ЄС-10+2 – в Словенії, Болгарії і Литві, з ЄС-27 – на Кіпр і у Латвії. Відповідно позитивно віддалені від середнього показника ЄС-10+2 Чехія, Угорщина і Мальта, при цьому найпозитивніша тенденція в Естонії, Словаччині та Чехії, негативна – в Словенії, Мальті, Латвії і Литві (див. табл. 2.8). Рівень інтраекспорту ЄС-10+2 вищий за ЄС-15 – 30% ВВП, а найвищий рівень показника в Словаччині – 68,9%, найнижчий на Кіпрі – 7%. Відбулася конвергенція показника екстраекспорту товарів і послуг між ЄС-10+2 і ЄС-15 на кінець 2007 р. Показник екстраекспорту зблизився між групами країн за рахунок його зростання в ЄС-10+2. Серед країн ЄС-10+2 найбільший рівень екстраекспорту на Мальті – (24,2% ВВП) і в Словенії – (21,5%), найменший на Кіпрі – (2,6%) і в Польщі – (7,8%). Імпорт збільшується динамічно, так, на кінець 2007 р. показник ЄС-10+2 переважав ЄС-15 на 70% і становив 69% ВВП (рис. E5). Найбільш імпоротно орієнтовані країни: Естонія – 96% ВВП і Словаччина – 90,3%, найменш – Польща – 41% і Румунія – 46,7%. Польща – єдина країна, імпорт якої перебуває на рівні ЄС-15, Румунії – на рівні ЄС-27, інші країни характерні вищим рівнем, тобто країни конверговані лише частково (див. табл. 2.8). На кінець 2007 р. позитивне сальдо торгового балансу спостерігалось тільки в Чехії – +4,2% ВВП (4,95 млрд. євро). Інтраімпорт ЄС-10+2 вдвічі перевищує ЄС-15 завдяки приросту, що відбувся в 2003 р. Найвищий рівень у Словаччині – 62,0% ВВП та Естонії – 59,2%, найнижчий на Кіпрі – 28,5% і в Польщі – 27,3%. Екстраімпорт ЄС-10+2 спадав (2001–2006 рр.) внаслідок зростання всіх членів групи, крім Польщі, Кіпру і Мальти. Найбільший рівень екстраімпорту в Литві – 30,6% ВВП, найменший у Польщі – 9,7% і на Кіпрі – 9,2%. Зростання екстраекспорту ЄС-10+2 переважає

аналогічний показник ЄС-15 і ЄС-27, хоча в близькому майбутньому конвергенція не відбудеться (країни ЄС-10+2 володіють значними запасами сировини). Від'ємне сальдо торгового балансу – це наслідок відкритості національних ринків ЄС-10+2 і неспроможності вітчизняних товарів конкурувати із закордонними. Варто відзначити позитивні зрушення у зовнішній торгівлі країн групи ЄС-10+2 – це щорічний приріст імпорту й експорту країн, а також тісна торговельна взаємозалежність із країнами ЄС-15.

Рівень інфляції у країнах ЄС-10+2 перевищує рівень ЄС-15 і становив у 2008 р. 5,0%. Цей показник з 2003 р. поступово зростає унаслідок слабкості монетарної політики і неспроможності країн ЄС-10+2 його контролювати протягом тривалого періоду (рис. Д5). Так, найвищий рівень інфляції в Латвії – 7,2%, Болгарії – 7,4% і Румунії – 6,6%, найнижчий у Польщі – 2,3%, Словенії – 2,7% і Чехії – 2,9%, що є нижче рівня ЄС-15. Тобто з ЄС-15 за рівнем інфляції порівняно конверговані Словенія, Польща, Чехія та Кіпр (див. табл. 2.8). Зауважимо, що найпозитивніші зміни відбулися в Румунії, яка з 1997 р. знизилася інфляцію з 158,4% до 6,6% в 2007 р. Маастрихтський договір зобов'язав країн-учасників ЄМС стримувати інфляцію в коридорі $\geq 1,5\%$ від показника країни-члена ЄМС із найнижчим рівнем, що зобов'язало країни групи ЄС-15 предметніше контролювати показник. Завдяки зниженню дефіциту бюджету та привабленню іноземних інвестицій відбувається відносне зближення між ЄС-10+2 і ЄС-15, у результаті прагнення країн групи ЄС-10+2 приєднатися до ЄМС, що значно підвищує доходи населення цієї групи.

Дефіцит бюджету в країнах ЄС-10+2 становить у середньому (-1,7%) ВВП, тобто відповідає рівневі ЄС-15 (рис. Ж2). Абсолютна конвергенція між групами відбулась у 2003 р., після чого ЄС-10+2 динамічніше скоротила свій дефіцит. Найвищий профіцит в Естонії – 3,8% ВВП і Болгарії – 3,3% ВВП, дефіцит в Угорщині – -9,2% ВВП. Відносна конвергенція на рівні середнього значення ЄС-10+2 – між Латвією і Литвою, на рівні ЄС-27 – між Румунією і Словенією (див. табл. 2.9). Найпозитивніша тенденція у Мальти, Естонії і Болгарії, найнегативніша – в Польщі та Угорщині. Зменшення дефіциту

бюджету ЄС-10+2 підвищує впевненість соціально незахищеної групи населення в отриманні допомоги від уряду, що є передумовою реального зростання доходів населення.

Таблиця 2.9

Рівень номінальної конвергенції країн ЄС-10+2, 2007 р.

Показник Країна	Дефіцит бюджету, % ВВП			Довготермінова % ставка, %			Національний борг, % ВВП			Прямі податки, % ВВП		
	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27
Чехія	-2,3	-1,62	-1,63	-0,3	+0,03	-0,28	+12,7	-26,1	-9,1	+1,0	-4,4	-2,4
Естонія	+4,2	+4,88	+4,87	-0,3	+0,03	-0,28	-12,6	-51,4	-34,4	-1,5	-6,9	-4,9
Кіпр	-2,2	-1,52	-1,53	+1,4	+1,73	+1,42	+49,8	+11,0	+28,0	+0,5	-4,9	-2,9
Латвія	+1,1	+1,78	+1,77	-0,06	+0,27	-0,04	-6,3	-45,1	-28,1	-0,3	-5,7	-3,7
Литва	+0,4	+1,08	+1,07	-0,3	+0,03	-0,28	+1,2	-37,6	-20,6	+0,2	-5,2	-3,2
Угорщина	-7,1	-6,42	-6,43	+2,8	+3,13	+2,82	+49,4	+10,6	+27,6	+0,6	-4,8	-2,8
Мальта	-2,6	-1,92	-1,93	+0,7	+1,03	+0,72	+49,9	+11,1	+28,1	+4,6	-0,8	+1,2
Польща	-2,9	-2,22	-2,23	+1,9	+2,23	+1,92	+31,1	-7,7	+9,3	-1,4	-6,8	-4,8
Словенія	-1,2	-0,52	-0,53	-0,1	+0,23	-0,08	+11,2	-27,6	-10,6	+0,5	-4,9	-2,9
Словаччина	-2,7	-2,02	-2,03	-0,1	+0,23	-0,08	+13,6	-25,2	-8,2	-2,9	-8,3	-6,3
Болгарія	+3,4	+4,08	+4,07	-0,04	+0,29	-0,02	+5,8	-33,0	-16,0	-1,3	-6,7	-4,7
Румунія	-0,4	+0,28	+0,27	-0,2	+0,13	-0,18	-4,6	-43,4	-26,4	-1,5	-6,9	-4,9

Розрахував автор за [67; 160; 161; <http://epp/eurostat.ec.europa.eu>]

Спостерігається відносна конвергенція обмінного курсу між ЄС-10+2 і ЄС-15 (рис. 32). Поступова ревальвація національних валют центральними банками країн ЄС-10+2 частково нівелює інфляційний тиск, а отже, й підвищує рівень доходів населення. Так, найпозитивніші зрушення щодо ревальвації національної валюти до євро відбулись в Литві та Чехії, найнегативніші в Словаччині, Угорщині та Румунії. У загальному за останні роки ЄС-10+2 частково наблизилися до групи ЄС-15; це свідчить про те, що країни групи готуються до приєднання в ЄМС, а частина країн ЄС-10+2 (Словенія – 1 червня 2007 р., Кіпр, Мальта – 1 червня 2008 р., Словаччина – 1 червня 2009 р.) вже є його членами. Цей крок дав населенню змогу отримати економічну вигоду від переходу на стабільну вільноконвертовану валюту і поліпшив купівельну спроможність, особливо при купівлі імпортованих товарів, ціна на які зменшилася через відсутність валютно-обмінних операцій. Тобто конвергенція показника сприяла зростанню доходів населення в групі країн.

Рівень показника довготермінової відсоткової ставки суттєво відрізняється між групами країн Європейського Союзу, так, у групі країн ЄС-

10+2 він становить 3,8%, що на 8% вище за рівень ЄС-15 (рис. 35). Тенденція протягом 2000–2008 рр. позитивна, характерна конвергенцією більшості країн ЄС-10+2 до ЄС-15. Високий рівень відсоткової ставки в групі ЄС-10+2 є наслідком низького рівня економічного розвитку і високим рівнем інвестиційного ризику. У 2007 р. абсолютно негативно віддаленими від ЄС-15 були Мальта, Кіпр, Польща, Угорщина, а наближеними – Литва, Чехія та Естонія (див. табл. 2.9). У цілому ж відбулася суттєва конвергенція показника, і така тенденція триватиме. Так, у групі ЄС-10+2 відбулися позитивні зміни, спрямовані на конвергенцію даного показника, хоча варто звернути увагу на Угорщину, Польщу, Кіпр і Мальту, яким слід суттєво поліпшити інвестиційний клімат. У загальному тенденція показника сприяє конвергенції доходів населення групи ЄС-10+2 з ЄС-15 завдяки притоку іноземного капіталу, створенню робочих місць і зниженню відсоткових ставок за кредитами для населення.

Середнє значення державного боргу в групі країн ЄС-10+2 становить 17% ВВП, що більш як у три рази менше, ніж у ЄС-15 (рис. Ж5). Найменша державна заборгованість в Естонії – 4,1% ВВП, і Латвії – 10,0%, найбільша на Мальті – 66,5% і в Угорщині – 66,0%, що є одним із найвищих рівнів у ЄС, який перевищує критерій номінальної конвергенції [46]. Після 2004 р. рівень державного боргу ЄС-10+2 частково знизився, на відміну від ЄС-15, де тенденція спостерігається протягом 1995–2008 рр., тобто конвергенція в ЄС можлива лише за умов зниження показника в ЄС-15 (див. табл. 2.9). Враховуючи поточний економічний стан країн групи ЄС-10+2, можна сказати, що їх відповідальність критеріям номінальної конвергенції – часткова. Тобто, такі країни як Чехія, Польща, Латвія, Литва, Естонія та Угорщина в близькому майбутньому стануть членами ЄМС, що позитивно позначиться на зростанні доходів їх населення.

Рівень зайнятості у ЄС-27 зростає з 1988 р., хоча тенденції між групами країн – абсолютно протилежні (рис. И2). У 1985 р. в ЄС-15 був найнижчий рівень показника зайнятості за двадцять років – 61,4%, а до 2007 р. він

поступово зріс до рівня 66,9%. Цілком протилежна тенденція в групі ЄС-10+2, де не змогли зупинити спад рівня зайнятості протягом 1990–2007 рр. до рівня – 61,6% [161]. Найвищий рівень зайнятості в Чехії – 67,9% та Естонії – 67%, найнижчий на Мальті – 51,8% і в Польщі – 54,4% [160]. Негативно диверговані від ЄС-15 Мальта, Польща, Словаччина і Болгарія, частково наближена тільки Естонія (див. табл. 2.10). Найпозитивніша тенденція в довготривалому періоді у Словенії та Угорщини, негативна – в Чехії, Румунії, Латвії, Словаччині, Польщі й Мальти (країни користувалися послугами дешевої робочої сили зі Сходу і відзначалися високим рівнем еміграції). Позитивне зростання показника в 2005 р. пояснюється легальним виїздом великої кількості кваліфікованої робочої сили з групи ЄС-10+2 в країни ЄС-15. Приріст рівня зайнятості населення ЄС-10+2 і ЄС-27 зростає в довготривалому періоді й на 2007 р. становить 1,6%. Так, найвищий приріст у Польщі – 3,3% та Естонії – 5,4%, найнижчий в Угорщині – 0,7% і Румунії – 0,2% [160]. Рівень показника ЄС-10+2 перевищує рівень ЄС-15, що є позитивною тенденцією завдяки великій кількості інвестицій із ЄС-15, дешевій робочій силі та позитивному інвестиційному кліматові. Безробіття в ЄС-10+2 до 2001 р. зростало до 9,8%, після чого відбувся спад – у 2007 р. до 8,0% (рівень 1998 р.) (рис. И5). Найвищий рівень безробіття в Польщі – 15,2% і Словаччині – 14,8%, найнижчий на Кіпрі – 5,4% [161]. Конверговані з групою країн ЄС-15 або позитивно віддалені від неї Естонія, Кіпр, Литва і Словенія; частково наближаються Чехія, Латвія, Угорщина, Мальта і Румунія (див. табл. 2.10). Найпозитивніша тенденція в Естонії, Латвії, Литві та Болгарії, негативна – в Польщі, Словаччині й на Мальті. Враховуючи те, що безробіття у ЄС-15 зростає, а в ЄС-10+2 спадає, можна зробити висновок, що ці зміни показника взаємозалежні. Так, 2001 рік був характерний інтенсивним переміщенням кваліфікованої робочої сили з ЄС-10+2 в ЄС-15, що привело до підвищення рівня зайнятості в ЄС-10+2 та збільшення безробіття в ЄС-15. Ці процеси відбулись у зв'язку з різницею в оплаті праці між ЄС-10+2 та ЄС-15 і привели до конвергенції показника безробіття, завдяки суттєвому скороченню рівня ЄС-10+2 і незначному

зростанню у ЄС-15. Продуктивність праці в Європейському Союзі відрізняється між групами країн: так, середнє значення у ЄС-15 знаходиться на рівні вдвічі вищому, ніж у ЄС-10+2 (рис. К5). Найвища продуктивність на годину на Мальті – 72,8%, Кіпрі – 68,5%, найнижча в Латвії – 35,9% і Болгарії. З 2005 р. спостерігається відносна конвергенція на рівні середнього значення ЄС-10+2 в Чехії, Угорщині та Словаччині, часткова в Польщі, Литві й Естонії, при цьому продуктивність праці на годину зросла найбільше в Словенії, Чехії і Естонії, найменше – на Мальті. Конвергенція показника відбувається повільними темпами. Так, упродовж 2001–2006 рр. продуктивність праці в ЄС-15 зросла на 2%, у ЄС-10+2 – на 8% до 52% від показника ЄС-15. Жодна з країн ЄС-10+2 не відповідає середньому рівневі ЄС-15 і ЄС-27. Продуктивність праці в ЄС-15 на 58% вища за продуктивність у ЄС-10+2 (рис. К2). Порівняно конверговані зі середнім значенням ЄС-10+2 Угорщина, Словаччина, Чехія, Естонія, Польща, Литва і Латвія. Продуктивність праці ЄС-15 за 8 років зросла на 9%, ЄС-10+2 – на 29% і становила на кінець 2007 р. 75% від рівня ЄС-27, що є позитивною тенденцією, однак така суттєва різниця показника між групами країн заважає конвергенції і зростанню доходів населення в ЄС-10+2.

Таблиця 2.10

Рівень конвергенції зайнятості, безробіття, номінальної і реальної заробітної плати країн ЄС-10+2, 2007 р.

Показник Країна	Зайнятість, %			Безробіття, %			Номінальна заробітна плата, %			Реальна заробітна плата, %		
	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-15	ЄС-27
Чехія	+6,0	+0,7	+3,6	-0,4	+0,5	+0,4	-0,9	+1,7	+1,1	0,0	+1,8	+1,3
Естонія	+5,6	+0,3	+3,2	-1,8	-0,9	-1,0	+5,1	+7,7	+7,1	+5,1	+6,9	+6,4
Кіпр	+2,5	-2,8	+0,1	-2,9	-2,0	-2,1	-2,5	+0,1	-0,5	-1,6	+0,2	-0,3
Латвія	-2,6	-7,9	-5,0	-0,1	+0,8	+0,7	+6,0	+8,6	+8,0	+2,7	+4,5	+4,0
Литва	-1,9	-7,2	-4,3	-1,5	-0,6	-0,7	+2,2	+4,8	+4,2	+2,4	+4,2	+3,7
Угорщина	-4,6	-9,9	-7,0	-0,1	+0,8	+0,7	-1,9	+0,7	+0,1	-1,9	-0,1	-0,6
Мальта	-10,1	-15,4	-12,5	-0,07	+0,83	+0,73	-3,0	-0,4	-1,0	-2,7	-0,9	-1,4
Польща	-7,8	-13,1	-10,2	+6,5	+7,4	+7,3	-0,8	+1,8	+1,2	+0,9	+2,7	+2,2
Словенія	+1,1	-4,2	-1,3	-1,8	-0,9	-1,0	-0,9	+1,7	+1,1	-0,4	+1,4	+0,9
Словаччина	-5,5	-10,8	-7,9	+6,5	+7,4	+7,3	+0,6	+3,2	+2,6	+0,8	+2,6	+2,1
Болгарія	-5,1	-10,4	-7,5	+0,2	+1,1	+1,0	+3,3	+5,9	+5,3	+2,1	+3,9	+3,4
Румунія	-2,8	-8,1	-5,2	-0,3	+0,6	+0,5	+4,9	+7,5	+6,9	+1,2	+3,0	+2,5

Розрахував автор за [67; 160; 161]

Мінімальна заробітна плата ЄС-10+2 в 2007 р. була в чотири рази нижча, ніж у ЄС-15, і становила 310 євро/місяць. Кіпр, як і частина країн ЄС-15, не

встановлює мінімум заробітної плати. Найвища мінімальна зарплата на Мальті – 602 євро/місяць і у Словенії – 538 євро/місяць, найнижча в Болгарії – 92 євро/місяць та в Румунії – 115 євро/місяць. Частково наближаються до середнього значення ЄС-10+2 Чехія, Польща й Угорщина. Рівень зростання номінальної заробітної плати в ЄС-10+2 перевищує рівень ЄС-27 і ЄС-15 (рис. Л2), така ситуація допомагає суттєво зменшити різницю в доходах між групами ЄС-15 і ЄС-10+2. На 2007 р. показник становив 7,0%, це більше ніж удвічі перевищувало ЄС-15, при цьому найвищий рівень зростання зафіксований у Латвії – 12,0%, Естонії – 11,1% і Румунії – 10,9%, найнижчий на Мальті – 3,0% [161]. Середнє значення показника ЄС-10+2 з 2004 р. спадає, що може спричинити негативну тенденцію в майбутньому. Болгарія, Литва і Словаччина – це позитивно віддалені країни, які зобов'язані демонструвати високі темпи зростання показника, щоб наздогнати своїх сусідів у групі (див. табл. 2.10). Високий рівень показника ЄС-10+2 свідчить про бажання урядів частково зблизити з ЄС-15 рівень доходів. Реальна заробітна плата в ЄС-10+2 зростає вищими темпами, ніж у ЄС-15, і становила на 2007 р. 3,6% (рис. Л5). В ЄС-10+2 є суттєва різниця в темпах зростання між реальною і номінальною заробітними платами. Так, спад реальної заробітної плати зафіксовано у Румунії в 1991 р. (-23,1%), в Угорщині 1995 р. (-1,4%), Болгарії у 1996 р. (-21,8%) [161]. На 2007 р. найвищий рівень показника в Естонії – 7,8%, найнижчий на Мальті – 0,1%, при цьому позитивно були віддалені від ЄС-10+2 Латвія, Литва, Болгарія (див. табл. 2.10). Враховуючи те, що рівень показника ЄС-10+2 вищий, аніж у ЄС-15, можна зробити висновок про наявність поступової конвергенції доходів населення, адже тенденція зростання реальної заробітної плати групи ЄС-10+2 дуже ймовірна і протягом 2009–2014 рр. Також потрібно сказати, що проблемною країною для ЄС-10+2 залишається Мальта, де з 2002 р. зростання реальних доходів спадає і лише в 2007 р. почалося зростання.

У контексті конвергенції доходів податкова система в ЄС відіграє важливе значення, зокрема впливаючи на соціальну політику держави. Так,

обсяг прямих податків поступово знижується з 2000 р. і становить в ЄС-10+2 – 8,4% ВВП, що значно нижче, ніж у ЄС-15 (13,8%) (рис. М2). Ситуація характеризує соціальну орієнтованість бюджету внаслідок наповнення його з інших додаткових джерел. Найвищий рівень стягування податків – на Мальті (11,9% ВВП), найнижчий – у Словаччині (5,5%). Рівень непрямих податків ЄС зріс, хоча в ЄС-10+2 він стабільно однаковий із 2003 р., що свідчить про відкритість ринків для імпортової продукції, тобто економіка країн поступово переорієнтовується на задоволення потреб національного споживача. Найвищий рівень непрямих податків на Кіпрі – 17,3% ВВП, до того ж він значно вищий, ніж у ЄС-15, найнижчий у Румунії – 10,9%, Литві – 11% (рис. М5). Найбільш позитивна тенденція спостерігається в Чехії, Угорщині, Литві та Румунії, негативна – на Кіпрі, Мальті й у Польщі, де рівень непрямих податків із 2000 р. зростає.

Рівень державних компенсацій працівникам суттєво відрізняється між групами країн, що викликано різницею в надходженнях до бюджету і ступенем соціальної орієнтації економіки. Водночас впродовж 1990–2008 рр. показник державних компенсацій працівникам між групами країн наближається, що спричинене поступовим підвищенням його рівня в ЄС-10+2 і зниженням у ЄС-15 (Рис. Р5). Рівень державних компенсацій на Мальті становить 14,3% ВВП, на Кіпрі – 14,4%, в Угорщині – 12,5%, Словенії – 11,7%, що вище, ніж у ЄС-15. Також суттєво відрізняється між групами країн ЄС розмір соціальних виплат, хоча й відбулось їх відносне зростання в ЄС-10+2 протягом 1993–2008 рр. (рис. П5). Найвищий рівень виплат – в Угорщині (13,0%), найнижчий – у Словаччині (8,1%); наближаються до рівня ЄС-15 Мальта і Словенія (див. табл. 2.11). Найбільш позитивні зміни відбулись в Угорщині й на Мальті, негативні – в Естонії, Латвії і Литві, де рівень соціальних виплат знизився з 1998 р. більш як на 3% ВВП. Отже, за показником державних компенсацій доходи населення між групами країн зближуються. За рівнем конвергенції показника соціальних виплат конвергенція доходів між групами країн лише часткова, адже рівень соціальних виплат більшості країн групи ЄС-10+2 нижчий за рівень ЄС-15.

Таблиця 2.11

Рівень конвергенції країн ЄС-10+2 (соціальний аспект), 2007 р.

Показник Країна	Соціальні виплати, % ВВП			Заощадження, % ВВП			Витрати на соціальний захист, % ВВП			Витрати сімей на споживання, %		
	ЄС- 10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС- 10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС- 10+2	ЄС-15	ЄС-27	ЄС- 10+2	ЄС-15	ЄС-27
Чехія	+1,3	-1,0	+0,7	+4,2	+3,6	+3,9	+1,6	-8,2	-3,3	-11,0	-0,6	-3,5
Естонія	-0,2	-2,5	-0,8	+6,0	+5,4	+5,7	-4,7	-14,5	-9,6	-4,7	+5,7	+2,8
Кіпр	-1,4	-3,7	-2,0	-5,7	-6,3	-6,0	-1,7	-11,5	-6,6	+13,1	+23,5	+20,6
Латвія	-1,3	-3,6	-1,9	+1,2	+0,6	+0,9	-4,8	-14,6	-9,7	-1,6	+8,8	+5,9
Литва	-0,6	-2,9	-1,2	-2,9	-3,5	-3,2	-4,9	-14,7	-9,8	+3,2	+13,6	+10,7
Угорщина	+3,7	+1,4	+3,1	-5,3	-5,9	-5,6	+3,9	-5,9	-1,0	-9,0	+1,4	-1,5
Мальта	+2,1	-0,2	+1,5	-8,6	-9,2	-8,9	+0,2	-9,6	-4,7	+13,5	+23,9	+21,0
Польща	+0,2	-2,1	-0,4	-1,5	-2,1	-1,8	+3,5	-6,3	-1,4	+0,4	+10,8	+7,9
Словенія	+2,0	-0,3	+1,4	+5,1	+4,5	+4,8	+6,2	-3,6	+1,3	-5,5	+4,9	+2,0
Словаччина	-1,7	-4,0	-2,3	+4,4	+3,8	+4,1	-0,2	-10,0	-5,1	-7,0	+3,4	+0,5
Болгарія	-1,3	-3,6	-1,9	-3,1	-3,7	-3,4	-6,3	-16,1	-11,2	+9,0	+19,4	+16,5
Румунія	-1,2	-3,5	-1,8	-7,4	-8,0	-7,7	-6,2	-16,0	-11,1	+4,1	+14,5	+11,6

Розрахував автор за [67; 160; 161]

Рівень прямих та непрямих субсидій ЄС-10+2 частково перевищує рівень ЄС-15, що викликано як розміром бюджету, так і кількістю населення з рівнем доходів нижче середнього, котре потребує державної допомоги (рис. P2). Найнижчий рівень субсидування населення в Польщі – 0,9%, найвищий у Чехії – 2,7% ВВП і на Мальті – 2,1%; наближається до них у довготривалому періоді Словенія – 1,6% [161]. Румунія, Естонія і Словаччина за субсидуванням наблизилися до ЄС-15. Варто зауважити позитивне зменшення субсидування населення в ЄС-10+2, адже для доходів населення субсидії відіграють позитивну роль, але уповільнюють загальний розвиток економіки, що викликає довготривалий негативний ефект.

Рівень валових національних заощаджень у ЄС-27 на кінець 2007 р. становив 20,6% ВВП. Відзначимо, що після 2004 р. показник заощаджень в ЄС-10+2 зріс завдяки поступовому збільшенню доходів населення групи (рис. H2). Спостерігалось зближення таких країн, як Естонія, де заощадження у 2007 р. становили 25,9% ВВП, Словенія – 25,9%, Словаччина – 25,3% і Чехія – 25,1% – на рівні, вищому за середнє значення ЄС-15 (див. табл. 2.11). Враховуючи світове зростання цін та їх відносну конвергенцію в ЄС, ситуація, в якій загальні витрати домогосподарств на споживання у довготривалому періоді в

ЄС-10+2 зменшуються, свідчить про позитивні зміни в економіці й зростання ВВП (рис. Н5). У середньому в ЄС-15 відношення загальних витрат домогосподарств на споживання до ВВП становило в 2006 р. 56,8% (14100 євро на душу населення), в ЄС-10+2 – 63% (8000 євро на душу населення). Найвищий показник спостерігався на Кіпрі й Мальті, найнижчий у Чехії (див. табл. 2.12). Найсуттєвіше зменшилося відношення загальних витрат домогосподарств на споживання в Естонії, Угорщині й на Кіпрі, збільшилось у Литві, Латвії і на Мальті; при цьому найвищий рівень споживання у грошовому еквіваленті – на Кіпрі, Мальті, у Словенії, а найнижчий – у Румунії, Болгарії, Латвії та Словаччині. Зростання показника в Латвії і на Мальті викликано активним розвитком країн у туристичній сфері, що збільшило доходи населення, підняло ціни і вплинуло на зростання витрат на споживання.

Таблиця 2.12

Загальні витрати домогосподарств на споживання в ЄС-10+2, 2007 р.

Показник	CZ	EE	CY	LV	LT	HU	MT	PL	SI	SK	BG	RO
% ВВП	51,9	58,0	75,9	61,1	66,0	53,8	76,3	63,2	57,2	55,8	71,8	66,9
євро	8300	7000	14200	5900	7100	7300	12200	7000	10200	6700	5100	4900

Склав автор за: [160]

Ціни за спожиту електроенергію в ЄС зростають рівномірно, темпи підвищення цін ЄС-10+2 не поступаються темпам ЄС-15. У середньому 100 кВт спожитої електроенергії у 2007 р. в ЄС-10+2 коштувало 9 євро, що на 30% менше за ціну 13 євро в ЄС-15. Найвища ціна на електроенергію була в Словаччині, а найнижча – в Болгарії (див. додаток Ч, табл. 7). Із урахуванням динамічного зростання середнього значення ЄС-10+2 та стрімкого подорожання електроенергії на європейському континенті, конвергенція показника може відбутися протягом 10-тирічного періоду. Ситуація викликана відсутністю на території ЄС-10+2 власних електростанцій та підняттям цін із боку імпортерів. Країни ЄС-15 сплачують за газ вищу ціну – 11,75 євро за 100 м³, проти 6,6 євро за 100 м³ в ЄС-10+2 (див додаток Ч, табл. 7). Розмір ціни на газ залежить від розташування країни, географічної відстані, а також можливості транзиту. З урахуванням цього найбільш негативна тенденція в довготривалому періоді – у Словенії, Словаччині і Чехії, позитивна – в Польщі,

Болгарії, Литві та Естонії. Ціна на бензин протягом 2003–2008 рр. суттєво зростала, хоча в другій половині 2008 р. ситуація змінилася, і така тенденція притаманна не тільки для Євросоюзу. Різниця в ціні на бензин між групами країн суттєва: літр бензину А-95 в ЄС-15 коштує 1,02 євро, в ЄС-10+2 – 0,80 євро (див додаток Ч, табл. 7). Порівнявши темпи зростання ціни на бензин між групами країн, можна відзначити, що в останні роки відбувається конвергенція показника. Ситуацію спричинили зростання світової ціни на нафту впродовж 2001–2008 рр. і її спад у другій половині 2008 р. та присутність на ринку нафтопродуктів однакових монополістів, а також світова фінансова криза в другій половині 2008 р.

Локальний зв'язок в Європейському Союзі подорожчав, національний – подешевів; так у середньому місцевий зв'язок в ЄС-10+2 коштує 0,31 євро/10 хв., національний – 0,77 євро/10 хв. (див. додаток Ч, табл. 7). Конвергенція цін на зв'язок між групами країн відбулася впродовж 2003–2008 рр., така тенденція спостерігатиметься і в майбутньому. Зв'язок належить переважно інвесторам із Франції, Німеччини і Великобританії, які вирівнюють ціни в ЄС, підвищуючи їх в ЄС-10+2 для максимізації прибутку, а це негативно впливає на конвергенцію доходів населення.

Державні витрати на соціальний захист та пільги в ЄС-10+2 перебувають на рівні 17% ВВП, при цьому найбільше коштів виділяє Словенія – 24,0%, найменше Болгарія – 11,9% і Румунія – 12,2% (рис. П2). Спостерігається відносна конвергенція між ЄС-15 та Чехією, Польщею й Угорщиною. Така часткова конвергенція показника стала можливою внаслідок зменшення витрат на соціальний захист в ЄС-15 та збільшення їх в ЄС-10+2 (див. табл. 2.11). В зоні ризику бідності до здійснення соціальних виплат в ЄС-15 перебувало 25% населення, в ЄС-10+2 – 22% (чоловіки в ЄС-15 – 23%, ЄС-10+2 – 21%, жінки в ЄС-15 – 26%, ЄС-10+2 – 23%) [161]. У зоні ризику бідності після соціальних виплат перебувало 15% населення в ЄС-10+2 (для чоловіків – 14%, жінок – 17%). У ЄС-15 більша залежність громадян від державної соціальної допомоги. Найвищий ризик щодо здійснення соціальних виплат населенню в 2006 р.

спостерігався в Польщі – 31% (чоловіки – 32%, жінки – 31%), після здійснення соціальних виплат, у Словаччині – 21% (чоловіки – 21%, жінки – 21%) [161]. Відповідно, найнижчий рівень ризику до здійснення соціальних виплат населенню був у Болгарії – 16% (чоловіки – 14%, жінки – 18%), після здійснення соціальних виплат – у Чехії – 8% (чоловіки – 7%, жінки – 9%) [161]. Ситуація свідчить про сприятливу соціальну політику в Чехії і неефективну – в Словаччині, де мінімально скорочують кількість людей, які перебувають у зоні ризику після здійснення соціальних виплат.

Кількість школярів і студентів в ЄС щорічно збільшується: так, у ЄС-15 ця кількість зростає, в ЄС-10+2 від 2004 р. спадає. Густота школярів і студентів в ЄС-10+2 (204 осіб/1000 жителів, або 21,430 млн. осіб) дещо вища, ніж у ЄС-15 (201 чол./1000 осіб, або 76,463 млн. осіб) (рис. В2). З 2004 р. почалася конвергенція показника, викликана зниженням показника в ЄС-10+2 і стабільним приростом у ЄС-15. Так, із 2004 р. 10 країн ЄС-10+2 стали повноправними членами ЄС, що дало громадянам змогу вибирати, де здобувати освіту. Частина студентів із цього часу здобуває освіту у Великобританії, Німеччині, Нідерландах та інших країнах ЄС-15. Найвищий показника густоти школярів і студентів – в пострадянських країнах, хоча відбулася втрата позицій рівня радянської освіти, що призвело до зниження конкурентоспроможності цих країн (Латвія, Литва, Естонія) на сучасному ринку освітніх послуг. Рівень густоти населення з вищою освітою конвергувався між ЄС-10+2 і ЄС-15 у 2003 р. Конвергенція показника густоти населення з вищою освітою спричинена негативними явищами в ЄС-10+2: так, багато людей виїхали в країни ЄС-15 через відсутність роботи або низький рівень оплати праці на батьківщині. Витрати на освіту в ЄС-10+2 становили у 2006 р. 52,1 млрд. євро проти 470,5 млрд. євро в ЄС-15 [159]. Найбільше коштів виділяла Польща – 21,9 млрд. євро, найменше Мальта – 300 млн. євро, Естонія – 800 млн. євро та Кіпр – 900 млн. євро [160]. Найбільша частка коштів на освіту у ВВП – на Кіпрі, зокрема 6,5% ВВП державних коштів і 1,4% ВВП приватних, найменше в Болгарії – 3,9% ВВП державних коштів та 0,7% ВВП приватних [161]. У грошовому еквіваленті

найбільше коштів на одного студента/школяра виділяли Кіпр – 5690 євро і Словенія – 4698 євро, найменше Болгарія – 1634 євро, Румунія – 1620 євро і Литва – 2129 євро [розраховано за 160; 161]. За умов зростання доходів населення освітні послуги дорожчають, а це, своєю чергою, потребує підвищення якості цих послуг, тобто ЄС-10+2 слід поступово переорієнтовуватися на приватне фінансування освіти.

На основі результатів аналізу процесів конвергенції доходів населення у ЄС-27 можна змалювати тенденції в сфері конвергенції доходів між групами країн ЄС-10+2 і ЄС-15, що допоможе намітити напрямки трансформації політики конвергенції доходів населення в Розширеному ЄС (див. табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Тенденції конвергенції доходів в ЄС-27

Показник	Середній показник у групі		Діапазон показника групи		Тенденції руху показника у групі		Конвергенція між ЄС-10+2 і ЄС-15
	ЄС-10+2	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-27	ЄС-10+2	ЄС-27	
1	2	3	4	5	6	7	8
Позитивні тенденції							
ВВП на душу населення	12800 євро	20050 євро	7500–19500 євро	7500–37000 євро	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Мінімальна заробітна плата	310 євро/місяць	490 євро/місяць	95–600 євро/місяць	95–1500 євро/місяць	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Валові національні заощадження	20,8% ВВП	21% ВВП	12,1–26,8% ВВП	12,1–30% ВВП	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Інфляція	3,4%	2,2%	1,1–8,2%	0,1–8,2%	Спадаюча	Зростаюча	<u>Дивергенція</u>
Прямі податки	8,5% ВВП	11,8% ВВП	5,5–13,1% ВВП	5,5–25% ВВП	Спадаюча	Спадаюча	Конвергенція
Витрати на охорону здоров'я	4,2% ВВП	6,2% ВВП	3,0–7,8% ВВП	3,0–8,7% ВВП	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Кількість новонароджених	945 на 100 тис. осіб	1031 на 100 тис. осіб	865–1081 на 100 тис. осіб	850–1550 на 100 тис. осіб	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Чиста міграція	5500 осіб	12700 осіб	-14000 – +18700 осіб	-14000 – +600000 осіб	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Рівень зайнятості	61,6%	64%	51,5–67,6%	51,5–75%	Спадаюча	Зростаюча	<u>Дивергенція</u>

Продовження таблиці 2.13

1	2	3	4	5	6	7	8
Приріст рівня зайнятості	2,0%	4,1%	-0,1–4,2%	-0,1–5,4%	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Рівень безробіття	8,1%	7,2%	5,1–14,6%	3,8–14,6%	Спадн а	Спадн а	Конвергенція
Витрати на соціальний захист	14% ВВП	17,7% ВВП	11,4–24% ВВП	11,4–30% ВВП	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Довготермінова % ставка	3,8%	3,7%	3,4–6,6 %	3,4–6,6 %	Спадн а	Спадн а	Конвергенція
Державний борг	16,5% ВВП	38,3% ВВП	4,0–66,5% ВВП	4,0–105% ВВП	Спадн а	Спадн а	Конвергенція
Експорт товарів та послуг	62% ВВП	49% ВВП	32–89% ВВП	20–89% ВВП	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Соціальні виплати	9,8% ВВП	10,3% ВВП	8,1–13,5% ВВП	6,8–19,7% ВВП	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Урядові компенсації працівникам	8,6% ВВП	10,6% ВВП	7,4–15% ВВП	7–16% ВВП	Зростаюча	Спадн а	Конвергенція
Субсидії	1,2% ВВП	0,8% ВВП	0,1–2,1% ВВП	0,1–2,9% ВВП	Спадн а	Спадн а	Конвергенція
Соціальні внески	10,6% ВВП	11% ВВП	8,2–15,3% ВВП	3–18% ВВП	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Негативні тенденції							
Темпи зростання номінальної заробітної плати	+6% в рік	+3,9% в рік	3–12 % в рік	0–12 % в рік	Спадн а	Спадн а	Конвергенція
Темпи зростання реальної заробітної плати	+2,9% в рік	+1,5% в рік	+0,1–+7,9% в рік	-1,2–+7,9% в рік	Спадн а	Спадн а	Конвергенція
Загальні витрати сфери споживання	62% ВВП	55% ВВП	52–76% ВВП	42–76% ВВП	Спадн а	Спадн а	Конвергенція
Обмінний курс	+6%	+2%	+0,4–+240%	+0,4–+240%	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Дефіцит бюджету	-0,7% ВВП	0,4% ВВП	-7,8–+3,4% ВВП	-7,8–+4,2% ВВП	Зростаюча	Зростаюча	Конвергенція
Кількість студентів і школярів	195 на 1000 осіб	193 на 1000 осіб	161–237 на 1000 осіб	157–277 на 1000 осіб	Спадн а	Зростаюча	Конвергенція
Кількість шлюбів	4,5 на 1000 осіб	4,6 на 1000 осіб	3,3–6,2 на 1000 осіб	3,3–6,8 на 1000 осіб	Спадн а	Спадн а	Конвергенція

Продовження таблиці 2.13

1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість розлучень	1,6 на 1000 осіб	2,1 на 1000 осіб	0,9–3,0 на 1000 осіб	0,6–3,0 на 1000 осіб	Спадн а	Зроста юча	<u>Дивергенція</u>
Середній рік матері при народженні першої дитини	27,3 років	29,2 років	25,4–29,4 року	25,4–30,7 року	Зроста юча	Зроста юча	Конвергенція
Непрямі податки	14,2% ВВП	14,5% ВВП	10,9–18,2% ВВП	10,9–18,2% ВВП	Зроста юча	Зроста юча	Конвергенція
Ціна на електроенергію	9,0 євро/100кВтг	10,3 євро/100кВтг	6,5–13,5 євро/100кВтг	3–15 євро/100кВтг	Зроста юча	Зроста юча	Конвергенція
Імпорт товарів і послуг	72% ВВП	49% ВВП	41–96% ВВП	27–96% ВВП	Зроста юча	Зроста юча	Конвергенція

Склав автор

Метою політики конвергенції доходів у Європейському Союзі є забезпечення зростання і конвергенції доходів населення між групами країн ЄС-10+2 та ЄС-15. Враховуючи результати аналізу процесів конвергенції доходів у Розширеному ЄС, можна зробити висновок, що соціально-економічні показники, котрі характеризують доходи населення в ЄС-10+2, поступово наближаються до рівня ЄС-15. Конвергенція між групами країн спостерігається за всіма показниками, крім рівня інфляції і зайнятості, тенденція зміни яких за характером схожа на поляризацію. Основні проблеми, що заважають конвергенції доходів населення у ЄС-27, потребують їх розв'язання на місцевому рівні. Так, Румунії необхідно змінити негативне значення показника чистої міграції, а в Польщі варто знизити рівень безробіття і довготермінову відсоткову ставку. Також у Словаччині потрібно зменшити безробіття й частково підвищити соціальні виплати та урядові компенсації працівникам. В Угорщині важелі політики конвергенції доходів мають бути спрямовані на зниження дефіциту бюджету, державного боргу, обмінного курсу та довготермінової відсоткової ставки. Кіпр із 2000 р. характерний надто високим рівнем непрямих податків. Схожа ситуація з показником непрямих податків на Мальті, якій варто поступово нарощувати обсяги експорту товарів і послуг. Для Латвії, Литви та Естонії притаманний низький рівень соціальних виплат та

урядових компенсацій працівникам. У Словенії варто звернути увагу на зниження обмінного курсу, а в Болгарії – на доступність освіти населенню. Також варто зауважити, що відбуваються позитивні економічні зрушення в ЄС-15, і якщо не вдасться до кардинальних демографічних, економічних та соціальних змін, то темпи конвергенції доходів населення ЄС-10+2 поступово знизяться. Тому, проаналізувавши процеси конвергенції доходів у Розширеному ЄС, можна зробити висновок, що їх прискорення можливе передусім за умови мінімізації інфляції (див. додаток Т), а також підвищення зайнятості населення країн-нових членів ЄС (див. додаток У).

2.3. Оцінка готовності країн-аплікантів до вступу в ЄС за критерієм конвергенції доходів населення

Оцінка готовності країн-аплікантів до вступу в ЄС передбачає аналіз основних соціальних і макроекономічних показників Хорватії, Туреччини й України (С-3) та визначення їх конвергенції з параметрами розширеного ЄС. Доходи населення в цих країнах протягом 2000–2008 рр. стрімко зростали і поступово наближаються до рівня ЄС-27 (див. додаток Ц). Найсуттєвіше доходи зросли в Україні – +642%, в Хорватії відбувся приріст +290%, у Туреччині – +214%, що пояснюється зростанням оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та реалізації продукції особистого підсобного господарства й індивідуальної трудової діяльності. Населення цих країн протягом 2000–2008 рр. також отримало значні грошові виплати у вигляді пенсій, стипендій та інших соціальних трансфертів.

Поступовий перехід країн-аплікантів до європейської моделі соціальної орієнтації економіки можливий за умов поліпшення демографічної ситуації в країні. Так, населення групи кандидатів на вступ С-3⁵¹ – це 125,3 млн. осіб (Хорватія – 4,4 млн., Туреччина – 74,3 млн., Україна – 46,6 млн.), або 30% населення ЄС-27. Густота населення групи країн С-3 зростає з 1997 р. і є

⁵¹ С-3 – так ми пропонуємо назвати групу країн, які є потенційними кандидати на вступ в Європейський Союз (Хорватія, Туреччина, Україна).

найвищою у Туреччині (96 осіб/км²), а найнижчою – в Україні (77). Показник густоти населення групи С-3 найнижчий в Євроінтеграційному просторі через його негативно спадну тенденцію в Україні, що є наслідком низького рівня доходів. Прогноз щодо густоти населення групи С-3 свідчить про зростання показника та його абсолютну конвергенцію зі середнім значенням ЄС-15. Зауважимо, що в групі С-3 спостерігатиметься дивергенція між Туреччиною, показник якої зростає з 1990 р., та Україною і Хорватією, де густина спадає. Так, прогнозують через 50 років негативний спад показника в Хорватії на 20%, Україні – на 25% і позитивне його зростання в Туреччині – на 87% [160].

Демографічний стан у групі залежить також від рівня показника кількості новонароджених дітей у країнах С-3, який найвищий в ЄС і з 2005 р. зростає (рис. Б3). Найвищий рівень у Туреччині – 1894 народжень на 100 тис. осіб із частковим спадом з 2000 р., найнижчий у Хорватії – 900 [160]. Показник групи С-3 зріс у результаті його приросту в Україні – 985, яка в другій половині 2005 р. досягла рівня ЄС-10+2, а в 2007 р. випередила ЄС-10+2 (див. табл. 2.14). На кількість новонароджених дітей групи країн С-3 позитивно впливає низький як для країн ЄС середній вік матері, котра народжує першу дитину, хоча він і повільно зростає у довготривалому періоді й у 2007 р. становив 26,9 року. Найвищий показник у Хорватії – 28,0 р., найнижчий у Туреччині – 25,6 року [161]. Зауважимо, що всі країни групи С-3 позитивно віддалені від ЄС-27 (див. табл. 2.14). Найпозитивніша тенденція показника протягом 1992–2007 рр. спостерігалася в Туреччині, негативна – в Україні. Так, високий показник Хорватії та України притаманний соціально розвинутих країнам Європейського Союзу. Найнегативніша тенденція в Хорватії, показник якої наблизився до ЄС-15, і він негативно впливає на природний приріст населення. Іншим взаємопов'язаним показником є кількість шлюбів у групі С-3, за яким ці країни – абсолютні лідери в ЄС, із 2002 р. демонструючи позитивне зростаюче відхилення від ЄС-27 (рис. А3). Найвищий рівень в Україні – 7,1 шлюбів/1 тис. осіб і Туреччині – 6,8, найнижчий у Хорватії – 5,2. Хорватія позитивно віддалилася від ЄС в 2003 р., хоча на 2007 р. найпозитивніша тенденція

спостерігалась в Україні [161]. На рівень показника України і Туреччини впливають культурні звичаї та соціальний статус інституту шлюбу. Так кар'єрний ріст і здобуття високоякісної освіти для жінок у Туреччині історично не є пріоритетними, а в Україні створення сім'ї – це важлива та обов'язкова подія у житті. Кількість розлучень у С-3 дещо зростає з 2002 р., така тенденція нівелює високий рівень попереднього показника (рис. А6). Найвищий показник в Україні – 3,7 розлучення/1 тис. осіб, найнижчий у Хорватії – 0,9, а Туреччина наближена до середнього значення ЄС10+2 – 1,1. Найнегативнішу тенденцію зростання розлучень в Україні спричинило зростання еміграції протягом 1998–2005 рр.

Таблиця 2.14

Рівень конвергенції соціально-демографічних показників групи С-3, 2007 р.

Показник		Країна		
		Хорватія	Туреччина	Україна
Середній вік матері, роки	С-3	+1,2	-1,2	+0,1
	ЄС-(27+3)	-1,0	-3,4	-2,1
	ЄС-27	-1,1	-3,5	-2,2
	ЄС10+2	0,9	-1,5	-0,2
	ЄС-15	-1,6	-4,0	-2,7
Густота новонароджених дітей, осіб/100 тис.	С-3	-359	+635	-274
	ЄС-(27+3)	-132	+862	-47
	ЄС-27	-127	+867	-42
	ЄС10+2	-51	+943	+34
	ЄС-15	-174	+820	-89
Чиста міграція, тис. осіб	С-3	+4,5	-2,5	-2,5
	ЄС-(27+3)	-3,3	-10,3	-10,3
	ЄС-27	-1,7	-8,7	-8,7
	ЄС10+2	+5,5	-1,5	-1,5
	ЄС-15	-24,4	-31,4	-31,4
Витрати на охорону здоров'я, % ВВП	С-3	-0,5	+0,1	+0,6
	ЄС-(27+3)	-1,9	-1,3	-0,8
	ЄС-27	-1,8	-1,2	-0,7
	ЄС10+2	-1,6	-1,0	-0,5
	ЄС-15	-3,5	-2,9	-2,4

Розрахував автор за [28; 67; 160]

Унаслідок різних підходів до здійснення демографічної політики в групі С-3 сформувалася різна вікова структура населення. Відповідно «наймолодша» країна – це Туреччина, «найстарші» – Хорватія та Україна. Населення групи С-3 значно молодше за населення ЄС-27. Так, відсоток населення віком до 20 років найвищий у Туреччині – 46,6%, найнижчий у Хорватії – 29,7%; Україна (30,1%) перебуває на рівні С-3; частка населення віком 25–50 рр. найбільша у

Хорватії (53,8%) і Україні (53,5%), а найменша в Туреччині (47,5%), частка населення віком від 65 р. найбільша у Хорватії (16,5%), найменша в Туреччині (5,9) [розраховано за 160]. Найсприятливіша демографічна ситуація в Туреччині, адже молоде населення (до 20 років) забезпечить у довготривалому періоді демографічний приріст населення. Сприятливе становище склалось у Хорватії і Україні завдяки значно вищому відсоткові економічно активного населення – така тенденція має дати поштовх динамічному розвитку економіки. Соціальна орієнтованість економіки в Хорватії та Україні збільшила частку осіб пенсійного і передпенсійного віку. Найпозитивніша тенденція щодо омолодження нації спостерігається в Туреччині, щодо економічного розвитку – в Україні та Хорватії. Отже, для України й Хорватії актуальним є вирішення питання народжуваності та зміни вікової структури населення, а для Туреччини – питання поліпшення охорони здоров'я і пенсійного забезпечення.

Вагомий вплив на показник вікової структури має рівень охорони здоров'я, який у групі С-3 є одним із найнижчих в Європі. Зокрема, в країнах групи С-3 спостерігається низький рівень доступності медицини для малозабезпечених верств населення. Так, кількість лікарняних ліжок у С-3 перебуває на рівні ЄС-15, що значно нижче, ніж у ЄС-10+2. Найвищий рівень показника в Україні – 941 ліжок/100 тис. осіб, найнижчий у Туреччині – 235, Хорватія (568) перебуває на рівні середнього значення С-3. Кількість лікарів у Європі постійно зростає; так, найвищий показник в Україні – 479 лікарів/100 тис. жителів, найнижчий у Туреччині – 139. В Україні один із найвищих рівнів підготовки медичних працівників у Європі. Випускників українських медичних ВНЗ визнають в Європі як висококваліфіковану робочу силу. Фінансування охорони здоров'я у країнах групи С-3 менше середнього рівня в ЄС-27 (рис. В6). Зростання фінансування медицини в Україні та в Хорватії розпочалось у 1999 р. Найвищий рівень фінансування медицини в Україні – 4,2% ВВП, найнижчий у Хорватії – 3,1% і Туреччині, яка поступово збільшила цей показник на 2007 р. до 3,7% (див. табл. 2.14) [28;160].

Унаслідок порівняно малого фінансування медицини та екологічного контролю зростає рівень смертності в країнах групи С-3, які у 2007 р. випередили аналогічний показник Європейського Союзу (див. додаток Ч, табл. 8). Високу смертність та низьку народжуваність частково можна нівелювати зростанням чистої міграції в рамках реалізації демографічної політики (рис. Бб). У 2006 р. показник чистої міграції у С-3 становив +6,5 тис. осіб, що вп'ятеро менше, ніж у ЄС-15, але на 18% більше, ніж у ЄС-27. Найвищий рівень чистої міграції в Хорватії – +11 тис. осіб, найнижчий в Україні – +4 і в Туреччині – +4 [160]. Країни групи С-3 наближаються до рівня ЄС-10+2, але суттєво поступаються середньому значенню ЄС-27 (див. табл. 2.14). Україна як транзитер робочої сили з Азії в Європу відіграє важливу роль у насиченні ринку праці Європейського Союзу. Низький приріст показника чистої міграції в Україні свідчить про відсутність привабливого середовища для робочої сили, яка мігрує зі Сходу на Захід через її територію.

Демографічне становище в групі країн суттєво залежить від економічного розвитку, який у країнах групи С-3 поступається рівневі ЄС-27. Рівень показника ВВП на душу населення в С-3 на 47% нижчий, ніж у ЄС-10+2 (рис. Д3). Найвищий ВВП на душу населення в Хорватії – 11400 євро, нижчий в Україні – 6900 євро і Туреччині – 7200 євро. Рівень ВВП на душу населення зростає в довготривалому періоді у всіх країнах С-3. Найпозитивніша тенденція такого зростання – в Хорватії та Україні (див. табл. 2.15). Зауважимо, що збільшення показника в Україні не відповідає її реальному економічному потенціалу, а це дає підставу стверджувати, що країна неефективно використовує ресурси.

Таблиця 2.15

Рівень реальної конвергенції в групі С-3, 2007 р.				
Країна		Хорватія	Туреччина	Україна
Показник				
1	2	3	4	5
	С-3	+2900	-1300	-1600
ВВП	ЄС-(27+3)	-7600	-11800	-12100
на душу	ЄС-27	-9600	-13800	-14100
населення, €	ЄС10+2	-1600	-5800	-6100
	ЄС-15	-15000	-19200	-19500

Продовження таблиці 2.15

1	2	3	4	5
Інфляція, %	C-3	-5,0	+1,8	+3,3
	ЄС-(27+3)	+0,7	+7,5	+9,0
	ЄС-27	+0,8	+7,6	+9,1
	ЄС10+2	-0,5	+6,3	+7,8
	ЄС-15	+0,9	+7,7	+9,2
Експорт, % ВВП	C-3	+11,2	-6,4	-4,9
	ЄС-(27+3)	+0,2	-17,4	-15,9
	ЄС-27	-1,0	-18,6	-17,1
	ЄС10+2	-14,3	-31,9	-30,4
	ЄС-15	+4,4	-13,2	-11,7
Імпорт, % ВВП	C-3	+11,5	-6,3	-5,2
	ЄС-(27+3)	5,6	-12,2	-11,1
	ЄС-27	5,8	-12,0	-10,9
	ЄС10+2	-17,6	-35,4	-34,3
	ЄС-15	12,6	-5,2	-4,1

Розрахував автор за [28; 67; 160; 161]

Розвиток зовнішньої торгівлі у країнах С-3 менш динамічний порівняно з ЄС-27. Сукупний експорт у групі С-3 невисокий, хоча він суттєво зріс у 1999 р. (рис. Е3). Найвищий показник у 2007 р. у Хорватії – 47,8% ВВП, найнижчий у Туреччині – 30,2% та Україні – 31,7%. Показник Хорватії перебував на рівні середнього значення ЄС-27 і був значно вищим за середнє значення ЄС-15. Найпозитивніший приріст показника відбувся в Хорватії, найменший в Україні (див. табл. 2.15). Україна, володіючи великими запасами сировини і робочої сили, найменш ефективно використовує експортний потенціал. Рівень імпорту групи С-3 випередив показник групи ЄС-15 і суттєво зріс з 1999 р. – завдяки Україні (рис. Е6). Найвищий показник у Хорватії – 54,8% ВВП, найнижчий у Туреччині – 37,0% та Україні – 38,1%. Рівень імпорту у Хорватії перевищує середнє значення ЄС-27, але частково поступається показникові ЄС-10+2. Найбільш позитивна тенденція в довготривалому періоді спостерігається в Туреччині та Україні, найменш – у Хорватії (див. табл. 2.15). Зростання показників у майбутньому очікують завдяки нарощуванню у цих країнах виробничих потужностей, що сприятиме конвергенції доходів з ЄС.

Для конвергенції доходів населення групи С-3 з ЄС-27 слід забезпечити їх реальне зростання в довготривалому періоді, яке обумовлює рівень інфляції. Середнє значення інфляції в групі С-3 значно перевищило показник ЄС-27 і становило в 2007 р. 7,8% (рис. Д6). Рівень показника поступово зростав із

2005 р. завдяки Туреччині та Україні, відповідно найбільше його значення у 2007 р. було в Україні – 14% (найвищий рівень в євроінтеграційному просторі), найнижче у Хорватії – 2,8% (рівень нижчий, аніж у ЄС-10+2) (див. табл. 2.15) [28; 161]. Варто зауважити, що в Україні одночасно зі зростанням доходів населення вони швидко знецінюються. Для групи країн С-3 характерний найвищий в євроінтеграційному просторі рівень дефіциту бюджету, який стрімко спадає з 2002 р. (рис. Ж3). Найвищий цей показник в Україні – 3,7% ВВП, наближена до ЄС Хорватія (3,2%), найнижчий у Туреччині (1,2) (див. табл. 2.16). Так, Туреччина за 5 років скоротила дефіцит на 96,3%, а Україна протягом 2004–2008 рр. змінила бюджетний профіцит на дефіцит [28; 160]. Отже, в Україні посилюється ризик незахищеності соціально незабезпечених верств населення (пенсіонерів, багатодітних сімей, сільського населення).

Таблиця 2.16

Рівень номінальної конвергенції в групі С-3, 2007 р.

Країна		Хорватія	Туреччина	Україна
Показник	С-3	-0,5	+1,5	-1,0
	Дефіцит бюджету, %	+0,2	+2,2	-0,3
	ЄС-(27+3)	+0,4	+2,4	-0,1
	ЄС-27	+0,6	+2,6	+0,1
	ЄС10+2	+0,3	+2,3	-0,2
Довгострокова % ставка, %	С-3	-4,3	+3,5	+0,7
	ЄС-(27+3)	-0,1	+7,7	+4,9
	ЄС-27	+0,5	+8,3	+5,5
	ЄС10+2	-0,2	+7,6	+4,8
	ЄС-15	+0,8	+8,6	+5,8
Зовнішній борг, % ВВП	С-3	-1,6	+20,9	-19,3
	ЄС-(27+3)	+5,5	+28,0	-12,2
	ЄС-27	+6,4	+28,9	-11,3
	ЄС10+2	+28,2	+50,7	+10,5
	ЄС-15	-10,6	+11,9	-28,3
Прямі податки, % ВВП	С-3	+7,5	-1,4	-6,1
	ЄС-(27+3)	+11,2	+2,3	-2,4
	ЄС-27	+11,7	+2,8	-1,9
	ЄС10+2	+14,9	+6,0	+1,3
	ЄС-15	+10,4	+1,5	-3,2

Розрахував автор за [28; 67; 160; 161; <http://epp/eurostat.ec.europa.eu>]

Обмінний курс валют усіх членів групи С-3 перебуває у валютному коридорі між ЄС-27 і ЄС-10+2 (рис. 33). Ситуація стабільна завдяки правильній монетарній політиці Туреччини та України, які намагаються відповідати критерієві номінальної конвергенції. Орієнтація Туреччини на надання

туристичних послуг допомогла країні зміцнити національну валюту. В Україні циклічно відбувається стрімка девальвація гривні одночасно з повільним зростанням експорту, що може дати поштовх інфляційним процесам, які негативно відобразяться на доходах і купівельній спроможності громадян. Довготермінова відсоткова ставка в групі С-3 найбільша в ЄС і більше ніж вдвічі перевищує рівень ЄС-27 (рис. 36). Найбільше довготермінова відсоткова ставка в Туреччині – 12,3%, негативно спадна в Україні – 9,5% і Хорватії – 4,5%, яка поступово наближається до середнього значення ЄС-10+2 (див. табл. 2.16). Високий рівень показника свідчить про нестабільний інвестиційний клімат, переважно через політичну нестабільність в Україні й Туреччині. Отже, найпозитивніші зміни за останніх 20 років відбулись в Україні, негативні – в Хорватії. Так, Туреччина, економіка якої тільки готується до тісної співпраці зі закордонним інвестором, має поліпшити інвестиційний клімат. Зовнішній борг групи країн С-3 з 2001 р. наближається до рівня ЄС-27 (рис. Ж6). Найвищий рівень показника в Туреччині – 67,2% ВВП, наближається до С-3 Хорватія – 44,7%, найнижчий в Україні – 27,0% [27; 160; 161]. Туреччина не відповідає цьому критерієві номінальної конвергенції в ЄС, тому їй слід знизити рівень показника, активізувати приватизаційні процеси і залучаючи іноземні інвестиції (див. табл. 2.16). Найпозитивніша тенденція, пов'язана зі скороченням зовнішнього боргу, спостерігається в Україні, саме завдяки активній приватизації державного майна. Україна може збільшити свій борг більше, ніж удвічі, й при цьому тільки наблизитися до рівня ЄС-15 і граничного рівня критерію номінальної конвергенції.

Так, рівень зайнятості в групі С-3 зростає впродовж 45-тирічного періоду (рис. И3). У 2007 р. рівень зайнятості у С-3 був найнижчим в ЄС. Найвищий рівень показника в Україні – 58,1%, частково наближається до неї Хорватія – 53,2%, найнижчий рівень серед країн С-3 в Туреччині – 47,1% (див. табл. 2.17). Позитивна тенденція в Україні спричинена швидким зменшенням населення, у той час коли негативна ситуація в Туреччині характерна спадним показником із 1980 р. за рахунок динамічного його приросту, що заважає країні наповнювати

бюджет. Приріст рівня зайнятості групи С-3 стабільно додатний із 2001 р. і поступово наближається до середнього значення ЄС-15. Так, високий рівень показника в Туреччині – 1,6% та Хорватії – 1,5% і порівняно низький в Україні – 0,2% [27; 160; 161]. Україна з 2005 р. не змогла збільшити показник приросту зайнятості, тому країні слід приділити увагу створенню нових робочих місць і контролю за рівнем еміграції. Рівень безробіття С-3 протягом 1980–2003 рр. зростав, а в 2007 р. показник опустився до того, що був у 1999 р. (рис. И6). Найвищий рівень безробіття в Хорватії – 12,3% й у Туреччині – 9,9%, найнижчий в Україні – 8,0% (див. табл. 2.17). Відповідно, найбільш позитивна тенденція в Україні (завдяки активній еміграції вітчизняної робочої сили), найменш – у Хорватії (завдяки поступовому поверненню вітчизняної робочої сили зі закордону). Продуктивність праці у групі С-3 на 50% нижча, ніж у ЄС-10+2 і в 2,4 рази нижча, ніж у ЄС-15 (рис. К3). Найвищий показник в Хорватії – 66,1%, найнижчий в Україні – 39,1%. Україна внаслідок низької продуктивності праці значно опустилась в рейтингу за показником міжнародної конкурентоспроможності країн, що негативно відобразилося на інвестиційному кліматі країни, обсягах зовнішніх інвестицій і доходах населення. Продуктивність праці в Україні вчетверо нижча, ніж у Німеччині, вдвічі нижча, ніж у Польщі (рис. К6). Отже, в Україні найнегативніша тенденція щодо продуктивності праці серед країн С-3, до того ж, показник найбільше знизився протягом 1994–2008 рр.

Таблиця 2.17

Рівень реальної конвергенції зайнятості, безробіття, номінальної і реальної заробітної плати країн групи С-3, 2007 р.

Країна		Хорватія	Туреччина	Україна
Показник				
1	2	3	4	5
Зайнятість, %	С-3	+0,4	-5,7	+5,3
	ЄС-(27+3)	-10,7	-16,8	-5,8
	ЄС-27	-11,3	-17,4	-6,4
	ЄС10+2	-8,9	-15,0	-4,0
	ЄС-15	-14,3	-20,4	-9,4
Безробіття, %	С-3	+2,3	-0,1	-2,0
	ЄС-(27+3)	+5,1	+2,7	+0,8
	ЄС-27	+5,4	+3,0	+1,1
	ЄС10+2	+4,5	+2,1	+0,2

Продовження таблиці 2.17

1	2	3	4	5
Безробіття, %	ЄС-15	+5,5	+3,1	+1,2
Номінальна заробітна плата, %	С-3	-9,7	-4,2	+13,9
	ЄС-(27+3)	+1,9	+7,4	+25,5
	ЄС-27	+2,2	+7,7	+25,8
	ЄС10+2	+0,2	+5,7	+23,8
Реальна заробітна плата, %	ЄС-15	+2,4	+7,9	+26,0
	С-3	-4,7	-4,3	+9,0
	ЄС-(27+3)	+2,9	+3,3	+16,6
	ЄС-27	+3,1	+3,5	+16,8
	ЄС10+2	+1,8	+2,2	+15,5
	ЄС-15	+3,5	+3,9	+17,2

Розрахував автор за [28; 67; 160; 161]

Усі члени групи С-3 встановлюють мінімальну заробітну плату, яка нижча, ніж у ЄС-27. Найвища у 2007 р. спостерігалася в Хорватії – 321 євро/місяць і в Туреччині – 302 євро/місяць (вища ЄС-10+2), найнижча в Україні – 62 євро/місяць (2007 р., курс UAH/EUR – 7,2/1). Найбільш позитивна тенденція спостерігається в Туреччині, яка протягом 2003–2007 рр. підвищила показник у 1,5 раза, негативна – в Україні, яка у 2004 р. почала підвищувати мінімальну зарплату і демонструє найнижчий показник в ЄС за найменших темпів його зростання. Підвищення номінальної заробітної плати у групі С-3 більше порівняно з ЄС-27 (рис. Л3), хоча показник суттєво знизився в 2006р. Найвищий показник в Україні – 29,2%, найнижчий у Хорватії – 5,6% (рівень ЄС-10+2), тобто спостерігається одночасна конвергенція країн з ЄС (див. табл. 2.17). Зростання реальної заробітної плати у С-3 суттєво перевищує темпи ЄС-27, отже, відбувається поступова конвергенція доходів населення, хоча показник частково поступається рівневі зростання номінальної заробітної плати (рис. Л6). Найвищий показник реальної заробітної плати і найпозитивніша тенденція в Україні – 18,3%, найнижчий у Хорватії – 4,6% і Туреччині – 5,0% (див. табл. 2.17).

Відношення обсягу прямих податків до ВВП стрімко зростає в групі С-3 з 2003 р. і на 2007 р. перевищувало середнє значення ЄС-27 і частково поступається ЄС-15 (рис. М3). Найвищий показник у Хорватії – 23,7% ВВП, наближається до С-3 Туреччина – 14,8%, найнижчий в Україні – 10,1% (див. табл. 2.16). Зауважимо, що Хорватія демонструє стабільно негативну тенденцію

щодо зростання прямих податків у довготерміновому періоді, що сповільнює реальне зростання доходів населення. Рівень непрямих податків у С-3 абсолютно наблизився до показника ЄС-27 в 1998 р. і суттєво зріс у 2007 р. на 31,7%. (Рис. М6) [27; 160; 161]. Найвищий показник у Туреччині – 28,6% ВВП, найнижчий в Україні – 15,7%. Найнегативніша тенденція, пов'язана зі стрімким зростанням рівня непрямих податків, спостерігалась у Туреччині та Хорватії. Туреччина змогла б забезпечити активніше зростання як економіки, так і доходів населення – за умов поступового зниження рівня оподаткування.

Що стосується соціальних критеріїв конвергенції доходів населення, то показник державних компенсацій групи С-3 перевищує значення ЄС-10+2 і частково наближається до ЄС-15 (рис. Р6). Найвищий рівень державних компенсацій працівникам в Україні становить 11,2% ВВП, найнижчий у Туреччині – 6,9% [27]. Найбільш позитивна тенденція в Україні, рівень показника якої відповідає значенню ЄС-15, негативна і нестабільна в – Туреччині, де з 2003 р. відбувся суттєвий спад. Тобто в Туреччині урядові компенсації зростають непропорційно до зростання ВВП. Показник соціальних виплат у країнах групи С-3 найвищий в Європейському Союзі завдяки зростанню у довготривалому періоді (рис. П6). Показник у Хорватії є найвищим у С-3 та в ЄС-27 і становить 17,4% ВВП, на відміну від Туреччини, значення якої – 7,7% (див. табл. 2.18). Зазначимо, що в Україні показник стрімко зріс після 1986 р., тобто після Чорнобильських подій, і в 2007 р. досягнув 14,5%. Внаслідок такого динамічного підвищення, що відбулося після 1986 р., майже 5% жителів України отримали статус постраждалих від Чорнобильської аварії і право на соціальні виплати від держави.

Таблиця 2.18

Рівень реальної конвергенції в країнах групи С-3 (соціальний аспект), 2007 р.

Країна		Хорватія	Туреччина	Україна
Показник				
1	2	3	4	5
Соціальні виплати, % ВВП	С-3	+4,2	-5,5	+1,3
	ЄС-(27+3)	+6,7	-3,0	+3,8
	ЄС-27	+6,7	-3,0	+3,8
	ЄС10+2	+6,9	-2,8	+4,0
	ЄС-15	+5,6	-4,1	+2,7

Продовження таблиці 2.18

1	2	3	4	5
Заощадження, % ВВП	C-3	+3,1	-0,5	-2,5
	ЄС-(27+3)	+3,6	0,0	-2,0
	ЄС-27	+3,5	-0,1	-2,1
	ЄС10+2	+3,2	-0,4	-2,4
	ЄС-15	+2,7	-0,9	-2,9
Витрати на соціальний захист, % ВВП	C-3	+1,2	-4,0	+2,8
	ЄС-(27+3)	-5,2	-10,4	-3,6
	ЄС-27	-6,1	-11,3	-4,5
	ЄС10+2	-1,0	-6,2	+0,6
	ЄС-15	-12,4	-17,6	-10,8
Витрати сімей на споживання, %	C-3	-5,3	+1,7	+3,6
	ЄС-(27+3)	+8,5	+15,5	+17,4
	ЄС-27	+10,3	+17,3	+19,2
	ЄС10+2	+2,8	+9,8	+11,7
	ЄС-15	+13,1	+20,1	+22,0

Розрахував автор за [28; 67; 160; 161]

Рівень субсидій у С-3 з 1980 р. перевищує значення ЄС (рис. Р3). Найвищий показник в Україні – 5,6% ВВП (вище рівня ЄС-27 і ЄС-15) і у Хорватії – 2,1%, найнижчий у Туреччині – 0,7% [27; 160; 161]. Спад відбувся в усіх країнах, окрім України. Зазначимо, що в Україні посилюється залежність населення від субсидій. У країнах ЄС-27 субсидії витісняють поступовим реальним збільшенням доходів населення, що в Україні поки нівелюється високою інфляцією.

Валові національні заощадження у групі С-3 перевищують показник ЄС-10+2 і наближаються до середнього значення групи ЄС-15 (рис. Н3). Найвищий показник – у Хорватії (24,5% ВВП), найнижчий – в Україні (18,9%), Туреччина наближається до ЄС-27 (20,9%) (див. табл. 2.18). Так, в Україні показник несуттєво зростає з 2003 р., що свідчить про малі доходи і високий рівень споживання. Частка загальних витрат сімей на споживання у ВВП в країнах групи С-3 перевищує рівень ЄС-27 (рис. Н6). Найвищий показник в Україні – 74,5% ВВП (4500 євро на душу населення) і Туреччині – 72,6% (4300 євро), найнижчий у Хорватії – 65,6% (5900 євро) [розраховано за 27; 160; 161]. Хорватія за витратами сімей на споживання частково наблизилася до групи країн ЄС-10+2, але поступається ЄС-27 (див. табл. 2.18). Високий показник України і Туреччини підтверджує неспроможність населення заощаджувати, тобто на низькі доходи.

Ціна за спожиту електроенергію в країнах групи С-3 нижча, ніж у за ЄС-27 і дещо нижча, ніж у ЄС-10+2. (див. додаток Ч, табл. 9). Низькі ціни на електроенергію в Україні можливі за рахунок власного її виробництва, а також експорту електроенергії в країни ЄС і РФ. Зауважимо, що в Україні ціни можуть динамічно зрости, що створить суттєві проблеми як у економіці, так і в соціальній сфері. Ціна на газ у країнах С-3 вища, ніж у ЄС-10+2, і стрімко зростає в довготривалому періоді (див. додаток Ч, табл. 9). Найбільш позитивна тенденція до зростання ціни на електроенергію – в Україні, негативна в Хорватії. В Україні високий рівень споживання і, відповідно, залежності економіки від природного газу. Ціна на бензин зростала майже щоденно до середини 2008 р., на початок 2009 р. вона знизилась внаслідок світової фінансової кризи, хоча, враховуючи вичерпність і обмеження нафти як природного ресурсу, прогнозуємо її швидке зростання в 2010 р. (див. додаток Ч, табл. 9). Зауважимо, що Україна володіє великими нафтопереробними заводами, але не контролює ситуацію на ринку нафтопродуктів. Ціни на зв'язок у країнах групи С-3 нижчі, ніж у ЄС-27. Водночас, місцевий зв'язок подорожчав із 2001 р., а загальнодержавний – подешевшав із 2002 р. (див. додаток Ч, табл. 9). Негативна ситуація в Хорватії, де ціни на зв'язок зростають у супереч загальноєвропейській тенденції.

Витрати на соціальний захист у С-3 найнижчі в ЄС: зростання почалось із 1998 р., Україна і Хорватія наближаються до рівня ЄС-10+2 (рис. П3). Найвищий рівень показника в Україні – 16,9% ВВП і Хорватії – 15,3%, найнижчий у Туреччині – 10,1% (див. табл. 2.18). Найпозитивніша тенденція в Україні, найменш позитивна – у Туреччині, де витрати на соціальний захист зростають повільно і економіка менш соціально орієнтована. Відсоток населення в зоні ризику бідності у країнах групи С-3 вищий за ЄС-27 – 31% населення до здійснення соціальних виплат (чоловіки – 29%, жінки – 32%) і 22% після державних соціальних виплат (чоловіки – 22%, жінки – 23%). Ситуація свідчить про високу залежність населення від соціальних виплат, а також про недостатність цих виплат, що підтверджує велика частка населення,

котра навіть після отримання соціальної допомоги перебуває під загрозою бідності. В Хорватії та Україні здійснюють високоякісніші соціальні виплати, ніж у Туреччині (особливо це стосується виплат жінкам), де загроза бідності після соціальних виплат перевищує рівень ЄС-27 до їх здійснення.

Кількість студентів і школярів у групі С-3 стрімко зростає з 2001 р., це стосується насамперед Туреччини і Хорватії (рис. В3). Найвища густина студентів і школярів в Туреччині (226 осіб/1000 жителів (16,379 млн. осіб), найнижча в Хорватії (164 осіб/1000 жителів (730 тис. осіб) і Україні (179 осіб/1000 жителів (8,44 млн. осіб). Зауважимо, що Україна відзначається високим рівнем розвитку освіти, але позитивне зростання показника пояснюється негативною демографічною тенденцією в країні. Показник густоти людей із вищою освітою у групі С-3 – на рівні ЄС-15 і поступається ЄС-10+2. Найвища густина високоосвічених людей в Україні – 54 осіб/1000 жителів (2,553 млн. осіб), найнижча в Туреччині – 27 осіб/1000 жителів (1,973 млн. осіб) і Хорватії – 28 осіб/1000 жителів (126 тис. осіб), яка приділяє недостатньо уваги розвитку вищої школи. Витрати на освіту в С-3 нижчі, ніж у ЄС-27, – 20,5 млрд. євро, або 39% від ЄС-10+2. Найбільше на освіту виділила в 2006 р. Хорватія – 2,0% ВВП (700 млн. євро) і 4,6% приватних інвестицій (1,6 млрд. євро), Україна – 5,0% ВВП (4,4 млрд. євро) і 0,2% приватних інвестицій (200 млн. євро), найменше Туреччина – 3,6% ВВП (13,3 млрд. євро) і 0,1% приватних інвестицій (400 млн. євро).

Отже, політика конвергенції доходів населення не поширюється на країни-апліканти, тому виконання критеріїв реальної конвергенції для цих країн забезпечують засобами внутрішньої соціально-економічної політики. Враховуючи те, що країни-апліканти перебувають на нижчому рівні розвитку, ніж нові члени ЄС, а Європейський Союз складається з двох неоднорідних груп, для забезпечення зближення країнам-аплікантам необхідно обрати свої, відмінні від тих, що застосовують в ЄС (у ЄС-15 і ЄС-10+2) інструменти конвергенції. Проаналізувавши соціально-економічний стан країн-аплікантів, можна зробити висновок, що їхній поточний стан, особливо рівень доходів

населення (рівень заощаджень, реальна заробітна плата) перебуває на дещо нижчому рівні порівняно з ЄС-10+2, але їх конвергенція в довготривалому періоді можлива, особливо, якщо забезпечити зростання валових національних заощаджень (див. додаток У). Також варто зауважити, що Україна – країна, яка географічно межує з Європейським Союзом, – намагається демонструвати соціальну орієнтацію економіки і високі темпи зростання доходів, беручи приклад із сусідніх держав-членів ЄС. Тому, якщо курс соціалізації української економіки не буде підкріплений реальним її зростанням, то підвищення доходів не зможе збільшити обсяг заощаджень, а буде знівельоване інфляційними процесами і зростанням цін.

Висновки до розділу 2

Тенденції конвергенції доходів населення в євроінтеграційному просторі виявлено на основі аналізу соціально-економічних показників країн ЄС-15, нових членів (ЄС-10+2) і країн-аплікантів (С-3). Соціально-економічний аналіз ЄС-15 показав, що країни частково намагаються змінити демографічну ситуацію за рахунок групи ЄС-10+2. Приріст населення відображає реальне зростання доходів населення і на цей показник впливає ступінь економічної активності території країни, який приваблює робочу силу з інших регіонів ЄС. Імміграція не збільшить якісний приріст населення, проте може стати вагомим пом'якшуючим чинником. У всіх країнах групи С-3 відбулось зростання чистої міграції, в основному завдяки поверненню великої кількості заробітчан на батьківщину.

При розробленні напрямків трансформації політики конвергенції доходів в ЄС потрібно орієнтуватися на макроекономічні та соціально-демографічні пропорції в ЄС-15, а також на те, що в перспективі вони поліпшуватимуться, що створить додатковий бар'єр для конвергенції. Приріст доходів населення в ЄС-15 відбувся за рахунок збільшення грошових виплат, пов'язаних із соціальним забезпеченням і заходами щодо соціального захисту населення, а також за рахунок зростання доходів від власності. Конвергенція основних

економічних показників членів ЄС-15 відображає гармонійне функціонування всього Євросоюзу. Рівень інфляції у країнах ЄС-27 коливається в необхідному для номінальної конвергенції діапазоні, а в ЄС-15 він один із найнижчих у світі. Збільшення доходів населення ЄС-10+2 відбувається за рахунок часткового зростання рівня дефіциту бюджету в ЄС-15, що відображає поступове зближення доходів між групами країн та забезпечує виплату соціальних пільг, субсидій, урядових виплат соціально незахищеним верствам населення.

Збільшення кількості безробітних зменшує доходи населення, але в загальному тенденція зростання зайнятості для групи країн ЄС-15 позитивна. В середньостроковому періоді не відбувається конвергенція зайнятості населення між групами країн ЄС у зв'язку з різними темпами зростання, відповідно пріоритетним напрямком політики ЄС є забезпечення збільшення рівня зайнятості населення в ЄС-10+2. Конвергенція продуктивності праці є економічно необхідною для ЄС, адже відмінність показника між групами країн спричиняє різницю в оплаті праці, а отже і в доходах населення.

Відбулась дивергенція показника мінімальної заробітної плати, що в майбутньому призведе до нового перерозподілу кваліфікованої робочої сили і фрагментації виробництва. Зростання конкуренції робочої сили позитивно вплине на кінцевий продукт і рівень задоволення потреб споживачів. Стабільне зростання реальної заробітної плати у ЄС-10+2 в довготривалому періоді вказує на правильні дії в сфері соціальної, регіональної, зовнішньоторговельної, фіскальної і грошово-кредитної політик, хоча для повної конвергенції доходів з ЄС-15 потрібно підвищити їх ефективність. В Україні відбулось найбільш позитивне зростання показника реальної заробітної плати, тому країна серед країн-аплікантів може найшвидше подолати розрив з ЄС-27.

Конвергенція валових національних заощаджень відбулась внаслідок тісного зв'язку банківських систем і чіткої їх координації Європейським центральним банком. Україна потребує масштабного притоку закордонних інвестицій, зниження рівня інфляції і підвищення рівня продуктивності праці. Рівень цін в країнах-претендентах зростає в довготривалому періоді

непропорційно до реального зростання доходів населення, в Хорватії та Туреччині це відбулось поступово, на відміну від України, де ціни раптово підвищуються, що вкрай негативно відображається на економіці і соціальній сфері країни.

Для зростання доходів населення в ЄС-15 необхідно забезпечити стабільний розвиток сфери освіти і охорони здоров'я, а також забезпечити демографічний приріст поступовим зміщенням акцентів з міграції на зростання кількості новонароджених. Конвергенція доходів країн-нових членів ЄС з ЄС-15 можлива за умов стримування рівня інфляції, а також підвищення рівня зайнятості їх населення. Ключовим фактором швидкого зростання і конвергенції доходів населення країн-аплікантів та України є поступове зростання валових національних заощаджень.

Основні положення даного розділу знайшли своє відображення в таких друкованих працях: [43, 44, 45, 48, 49, 50].

РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОПОРЦІЙ У ЄС ТА КРАЇНАХ-АПЛІКАНТАХ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ОНОВЛЕНОЇ ПОЛІТИКИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Механізми вирішення соціально-економічних проблем у ЄС-15 в контексті підвищення конвергенції доходів населення

В аналітичній частині дослідження доведено, що всі регіони Європейського Союзу економічно розвиваються протягом довготривалого періоду. Група найрозвинутіших країн ЄС стимулює до розвитку весь Європейський Союз; інша група поступово скорочує різницю в економічному розвитку і наближається до них, демонструючи вищі темпи економічного зростання. Конвергенція доходів населення між різними групами країн Європейського Союзу залежить від ефективності механізмів її здійснення. Так, стабільний економічний розвиток країн ЄС-15 дає підставу прогнозувати подальше зростання доходів громадян цієї групи й відповідно необхідність здійснення політики конвергенції доходів у ЄС-10+2 з метою запобігання поляризації доходів в ЄС-27. Для країн групи ЄС-15 – соціально орієнтованих держав – зростання доходів населення знаходить відображення в розвитку та доступності освіти і медицини⁶⁷ всім верствам населення. В умовах економічного розвитку для цих країн також важливе розв'язання демографічних проблем у контексті збільшення показника народжуваності³⁶. Завдання, окреслені перед політикою конвергенції доходів, – це забезпечення зростання доходів населення ЄС-15, поступова конвергенція доходів населення країн-нових членів ЄС із економічно розвиненими країнами ЄС-15 та конвергенція доходів населення країн-аплікантів на вступ із Європейським Союзом.

Напрацювання основних економіко-політичних важелів щодо забезпечення оптимальних макроекономічних та соціальних показників у нових членах ЄС у контексті підвищення доходів населення ґрунтоване на

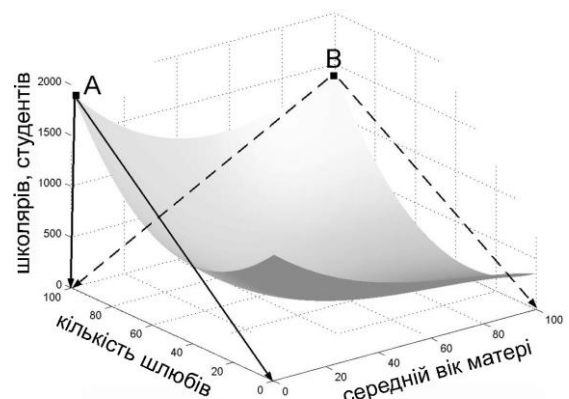
⁶⁷ Пріоритетність цього каталізатора визначена на основі аналізу соціально-економічного розвитку ЄС-15: див. параграф 2.1.

використанні методу ідентифікації функції економічної поведінки. Соціально-економічні пропорції в ЄС і країнах-аплікантах оптимізовано на основі пошуку точки оптимуму – кінцевого результату процесу кількісного та якісного співставлення показників. У даному випадку отримуємо функцію, що дає змогу охарактеризувати поведінку суб'єкта залежно від впливу на нього різних економічних сил. Цей метод придатний для розкриття економічних закономірностей, таких, як залежність зміни рівня інфляції і зайнятості населення від основних макроекономічних та соціальних показників на основі аналізу масивів економічних даних за останніх вісімнадцять років. У результаті отримуємо функцію, котру використовують як засіб економічного моделювання їх прогнозу на наступних п'ять років. Змоделювавши зміни рівня показника народжуваності, витрат на охорону здоров'я і медицину від зміни основних макроекономічних та соціальних показників в ЄС-15, ми відібрали ті комбінації, що відображають найпозитивніші характеристики і сформували відповідні макромоделі.

Доступність освіти призводить до зростання кількості школярів і студентів, завдяки платоспроможності батьків, державній допомозі й розвитку освітніх послуг. Для економічно розвинених держав така орієнтація необхідна, вона обумовлена науково-технічним прогресом і розвитком сучасного інформаційного суспільства. Найсуттєвіше залежатиме зростання школярів і студентів, а відповідно й зростання доходів від рівня чистої міграції та середнього віку народження матір'ю першої дитини. Проаналізувавши дані за останніх 45 років, можна зробити висновок, що найбільш позитивного ефекту ЄС-15 досягне, утримуючи чисту міграції на рівні 27 тис. осіб* і середнього віку матері – 29,7 р.* Стримати приплив емігрантів можливо завдяки таким важелям соціальної політики, як перегляд міністерствами країн ЄС-15 та Європейською Комісією угод, що регламентують трудову міграцію (перегляд прав та компенсацій трудовим мігрантам), посилення податкового контролю мігрантів (перегляд норм податку на прибуток), також шляхом перегляду правових статусів біженців (звуження прав в отриманні соціального захисту).

Соціальну політику ЄС потрібно посилити у сфері консультацій, рекомендацій і заохочень матерів до народження дитини, зокрема виконання цієї функції варто покласти на Європейську фундацію з поліпшення умов життя і праці та на місцеві державні соціальні служби. Ця ситуація пояснюється економічною необхідністю контролювати міграційні потоки, що спричиняють суттєві проблеми вже сьогодні. Зростання кількості освічених людей завдяки підвищенню середнього віку матері поступово змінює статус жінки в суспільстві. Не менш позитивного ефекту політики конвергенції доходів населення можна домогтись, утримуючи в ЄС-15 середній вік матері 29,2 р.*, але в такому випадку для загальноекономічного ефекту потрібно послабити контроль чистої міграції до показника 41 тис. осіб*. Це можна вирішити, зокрема, на державному рівні, через регламентацію угод щодо трудової міграції законодавчими органами. Такий підхід досить ризиковий і може призвести до того, що європейці поступово втратять свою національність. Часткові спроби щодо зменшення міграції зроблені в 2008 р., одночасно з прийняттям до шенгенської зони 10 нових країн. Рисунок 1 відображає залежність кількості школярів і студентів у ЄС-15 від зміни середнього віку матері та кількості шлюбів. Шкала від нуля до 100 – це діапазон від мінімального до максимального значення показника за останніх вісімнадцять років (1990–2008 рр.), що може бути зафіксоване⁶⁸ стосовно залежної змінної (кількості школярів і студентів) протягом наступних п'яти років (2009–2014 рр.) у групі країн ЄС-15.

Зростання показника середнього віку матері до 29,7 р.* (що відповідає 100%⁶⁹ на графіку) потребує перегляду інституту шлюбу, який у Європі дискредитований. Зростання показника віку матері дасть позитивний ефект тільки в результаті

*Рис. 3.1. Залежність рівня школярів і студентів від віку матері та кількості шлюбів у ЄС-15.

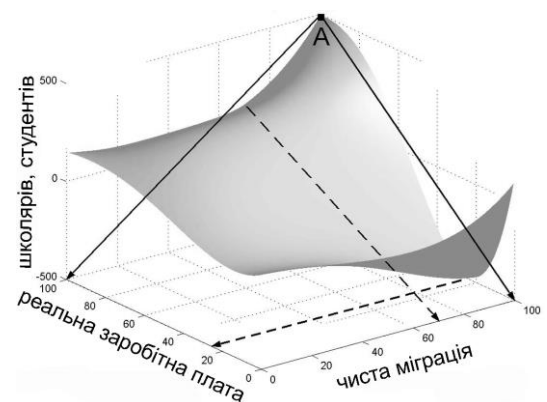
⁶⁸ Може бути зафіксоване за умов забезпечення комбінації незалежних змінних.

⁶⁹ Шкала від нуля до 100 – це діапазон від мінімального до максимального значення соціального захисту в країнах ЄС-15 протягом 1990–2008 рр.

підвищення показника кількості шлюбів до рівня 5,2 од./1000 осіб* (що відповідає 90% на графіку) і вище (див. точка А і В Рис. 3.1). Для забезпечення позитивного ефекту, соціальна служба Європейського Союзу вже займається соціально-громадськими роботами та відновленням сприйняття інституту шлюбу як важливого етапу в житті кожної людини. Зокрема, на загальноєвропейському рівні варто розширити програми пільгового кредитування молодих сімей через Європейський соціальний та інвестиційний фонди, а на державному рівні – збільшити фінансову урядову допомогу молодим сім'ям. Поступова переорієнтація на громадянський шлюб – це типова проблема соціально розвинених країн, до яких належать країни ЄС-15. Також варто зауважити ймовірне зростання кількості студентів, завдяки максимізації показника кількості шлюбів та мінімізації середнього віку матері, що теоретично є можливим, але практично не зовсім. Основа проблема – в термінах, тобто швидке зростання показника середнього віку матері можливе за умов приросту показника чистої міграції завдяки припливу робочої сили з економічно нерозвинених країн. Враховуючи низьку ймовірність цього приросту, можна стверджувати, що максимального ефекту ми не отримаємо, через нелінійну залежність рівня чистої міграції і показника кількості шлюбів. Ситуація в ЄС-15 зводиться до того, що максимальний ефект для розвитку освіти та зростання доходів можна отримати, максимізувавши показник кількості шлюбів і при цьому утримуючи чисту міграцію на рівні 34 тис. осіб. Саме таке співвідношення є найбільш оптимальним для розвитку освіти. Стримуючи міграцію в певних рамках (контроль переміщення трудових мігрантів із боку Комітету зі зайнятості ЄС), ЄС демографічно поповнюється, відбираючи одночасно найперспективнішу частину емігрантів, відсоток котрих здобуватиме освіту безпосередньо в ЄС, а інша частина зробить інвестиції в освіту протягом наступних 5–10 років. Відома низка економічних факторів, що суттєво впливають на розвиток освіти і зростання доходів. Збільшення середнього віку матері як важливий демографічний чинник може дати позитивний ефект у контексті зростання показника ВВП на душу населення до

25000 євро* і вище. Тому необхідно активізувати діяльність Європейського інвестиційного фонду в Португалії, Греції, Іспанії та Італії, а також цілеспрямовану державну інвестиційну політику. Збільшення ВВП дає змогу підвищити доходи населення і зробити освіту доступнішою, особливо для тієї частини абітурієнтів, які отримують стабільні доходи на теренах ЄС. Ситуація негативно вплине на закордонних студентів, особливо з країн, що не є членами ЄС. Динамічне зростання ВВП на душу населення – це якісний індикатор економічного розвитку не тільки для ЄС, а й для всієї Європи. Рівень чистої міграції позитивно відобразиться на доходах, а отже, і на освіті в контексті реального зростання заробітної плати, особливо за умов, коли чиста міграція перевищує 31 тис. осіб* (що відповідає 60% на графіку), що шкідливо для населення ЄС, але цілком імовірно в контексті розширення в 2008 р. Шенгенської зони (див. точку А на *рис. 3.2). Показник зростання реальної заробітної плати може ефективніше стимулювати збільшення кількості студентів, починаючи з 0,8 %* (що відповідає 25% на графіку), особливо враховуючи те, що заробітна плата для кваліфікованої робочої сили з вищою освітою в ЄС – одна з найвищих у світі, а рівень безробіття становить лише 5% від числа всіх безробітних у Євросоюзі [160]. Стимулювання освіти, відповідно і доходів населення через збільшення реальної заробітної плати має певні обмеження. Так, зростання реальної заробітної плати дасть максимальний результат лише в умовах оптимального рівня оподаткування – 14,1%*.

Оптимальний рівень оподаткування в ЄС потребує поступової максимізації зайнятості населення. ЄС-15 є одним із лідерів створення нових робочих місць у світі, хоча протягом останніх 10 років зіштовхнувся з низкою проблем, головними з яких є згода нелегальної робочої сили працювати за низьку оплату праці,

*Рис. 3.2. Залежність рівня школярів та студентів від зарплати і чистої міграції у ЄС-15

* Примітка – розрахував автор на основі методу ідентифікації функції економічної поведінки за [160; 161]

довший робочий день, по суті, стимулюючи цим безробіття в групі країн. Розв'язання цієї проблеми, насамперед через контроль міграційних потоків із боку прикордонних служб, законодавчо закріплений захист прав заробітчан і додаткове стимулювання громадян ЄС-15 із боку Європейської фундації з поліпшення умов життя і праці та Європейського агентства з безпеки й охорони здоров'я на роботі до зайнятості позитивно вплине на зростання доходів населення.

Протягом 1998–2008 рр. темпи зростання реальної заробітної плати частково сповільнились, і така ситуація спостерігатиметься протягом 2010–2014 рр. Так, у європейських країнах постійно відбуваються страйки працівників, які організують профспілкові комітети. Найгостріше в останні роки ця проблема дошкулила Франції, Німеччині, Нідерландам і Бельгії. Компенсувати повільніші темпи зростання заробітної плати можливо завдяки частковому субсидуванню населення. Найоптимальнішого результату можна досягнути, збільшивши субсидії до 1,4%*, при цьому слід утримувати зростання оплати праці на рівні 0,8%*, що є прийнятно для соціально орієнтованої економіки, або утримувати субсидії в межах 1,19%*, рівень зарплати – 0,8%*, що притаманне західноєвропейським країнам. Кошти на фінансування субсидій для населення можна виділяти як із державних бюджетів, так і з Європейського фонду регіонального розвитку. Субсидії та інші соціальні виплати тісно пов'язані з рівнем безробіття. Вони будуть найефективнішими при наближенні рівня безробіття до мінімуму. В іншому випадку соціальні виплати не стимулюватимуть здобуття освіти, вони залишаться основним і єдиним доходом для сім'ї і зменшать у громадян бажання здобути освіту.

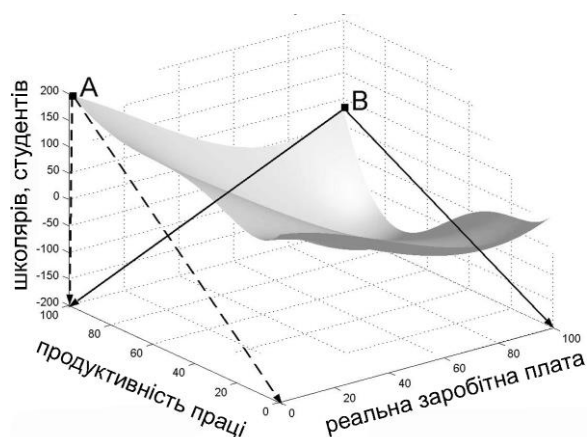
Схожа ситуація в США, де багато громадян живуть за рахунок державних соціальних виплат, при цьому, будучи безробітними, вони не бажають шукати робоче місце. У частині країн ЄС змушені платити державну допомогу своїм громадянам у внаслідок імпорту робочої сили з ЦСЄ та Азії, що негативно впливає на розвиток нації і частково призводить до її деградації. ЄС-15

вдається до різного роду заходів щодо зменшення безробіття, найсуттєвішим із них було підписання Маастрихтського договору, який передбачає моніторинг цього показника як важливого соціального індикатора. Зниження безробіття в майбутньому тісно взаємопов'язане з рівнем заощаджень населення. Враховуючи високий рівень доходів громадян ЄС-15, внаслідок чого 60% витрачають на заощадження, найоптимальнішою буде ситуація, за якої безробіття поступово зменшується, а заощадження стабілізуються на показникові 22,1%*. За такого рівня заощадження забезпечать грошові вливання в економіку ЄС, стабілізуючи фінансування освіти та освітніх послуг. Тобто, контролюючи валові національні заощадження на рівні 22,1%*, економіка стабільно розвиватиметься на користь освіти і не буде перевантаженою. З урахуванням цього у країнах ЄС-15 необхідно виділити кошти додатково, насамперед із джерел Європейського соціального фонду на фінансування проектів щодо перекваліфікації безробітних на конкурентоспроможнішу спеціальність. Втримати валові національні заощадження на певному рівні протягом довготермінового періоду для групи країн складно, але можливо, зокрема, через такий важіль монетарного механізму як відсоткова ставка. Показник заощаджень у коридорі 22,1%* і вище позитивно впливає на доходи населення і на освіту за максимально можливою довготерміною відсотковою ставкою 8,3%*. Показник відсоткової ставки координує на загальноєвропейському рівні Європейський центральний банк, хоча у Великобританії, Данії і Швеції це є прерогативою державних центральних банків.

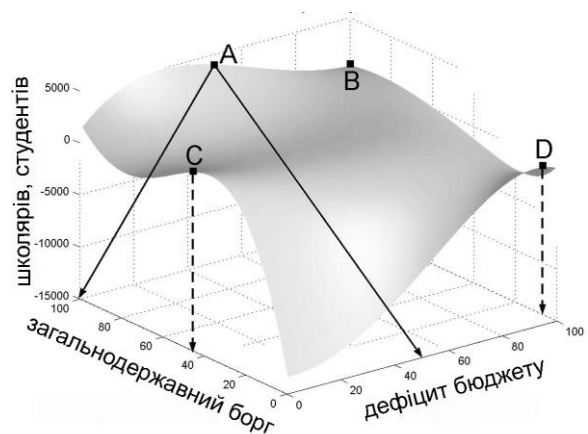
Високий показник відсоткової ставки приваблюватиме як вітчизняних інвесторів, так і закордонних, що приведе до створення робочих місць та більшої потреби в кваліфікованій робочій силі. Високий показник відсоткової ставки позитивно впливатиме тільки за низької інфляції. Рівень інфляції підлягає моніторингу як один із критеріїв номінальної конвергенції в Європейському Союзі. В умовах низької інфляції, чи коли її нема, відбуваються стимулювання розвитку освіти і реальне зростання доходів населення. Варто

зауважити, що при утримуванні валових національних заощаджень на рівні 22,1%* відносно збільшення або зменшення кількості людей з вищою освітою не впливає на розвиток освіти і на кількість школярів та студентів у ЄС-15. Потреба в кваліфікованій робочій силі за таких обставин буде стабільно високою. Звичайно, в країнах, де відсоток працівників із вищою освітою низький, попит на освітні послуги стане частково вищим, але у загальному ситуація буде стабільно позитивною в усіх країнах.

Розвиток освіти, відповідно і зростання доходів населення, зазнають значних позитивних змін, якщо в рамках реалізації політики конвергенції доходів у наступних 10 років продовжувати демонструвати повільне зростання реальної заробітної плати, але при цьому суттєво поліпшити показник продуктивності праці (див. точку А на рис. 3.3). Максимально високий рівень продуктивності праці та високі темпи зростання реальної заробітної плати можуть позитивно відобразитися на розвитку й доступності освіти, але позитивніший ефект ЄС-15 отримає, якщо сповільнить темпи зростання зарплати. Тобто першочергова мета політики конвергенції доходів населення – замінити номінальне зростання заробітної плати реальним (зменшити інфляцію, підвищити доступність освіти і медицини). За таких умов значна частина великих підприємств, що залучені у міжнародну фрагментацію виробництва в напрямку країн із низькою оплатою праці, зможуть залишитися на теренах ЄС-15, збільшивши зайнятість, особливо серед працівників із вищою освітою. Така ситуація якісно впливатиме на розвиток сфери освітніх послуг, стимулюючи

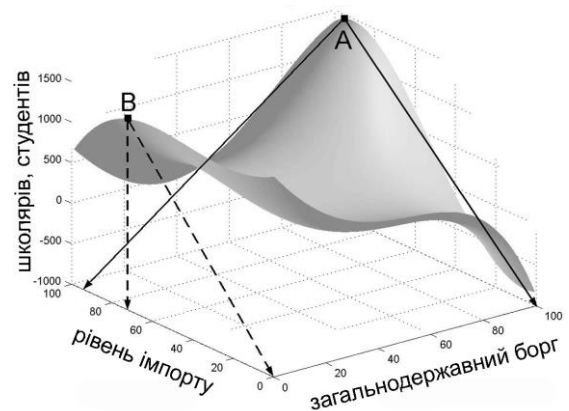

*Рис. 3.3. Залежність школярів і студентів від продуктивності праці й зарплати в ЄС-15.

*Рис. 3.4. Залежність школярів та студентів від загальнодержавного боргу і дефіциту бюджету в ЄС-15.

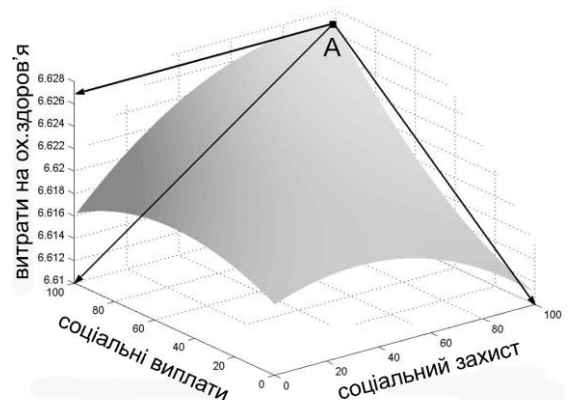
населення до підвищення рівня кваліфікації і не обтяжуючи при цьому бюджет. Для зростання доходів та розвитку освіти країн групи ЄС-15 розмір дефіциту бюджету буде оптимальним на рівні, не нижчому 2,3% ВВП* (50%), за умов, що розмір загальнодержавного боргу не перевищуватиме 60,6% ВВП* (що відповідає 100% на графіку) (див. точку А на рис. 3.4). Можна використовувати й інші шляхи досягнення максимального ефекту в розвитку сфери освіти. Так максимальний ефект можливий при зниженні загальнодержавного боргу до 56,2% ВВП* (що відповідає 45% на графіку) і дефіциту бюджету до 5,3% ВВП* (що відповідає 0% на графіку) (див. точку С на рис. 3.4), або за 53,3%* (що відповідає 8% на графіку) загальнодержавного боргу та підвищенні профіциту бюджету до 0,6%* (що відповідає 100% на графіку) (див. точку D на рис. 3.4), чи 60,6%* (що відповідає 100% на графіку) загальнодержавного боргу і профіциту бюджету 0,6%* (див. точку В на рис. 3.4), хоча найперспективнішим і ймовірним є перший варіант комбінації. Переваги цієї соціально-економічної пропорції – у тому, що в посткризовому короткотерміновому періоді країнам ЄС-15 неможливо у великому обсязі зменшити загальнодержавний борг. Збільшуючи відсоток загальнодержавного боргу, ЄС-15 знизить дефіцит бюджету і при цьому скерує кошти на розвиток освіти і науки та створить додаткові робочі місця для науковців. Зокрема, вагому роль у зниженні дефіциту бюджету окремих країн відіграватиме Європейський інвестиційний банк, діяльність – спрямована на економічне та соціальне вирівнювання і забезпечення збалансованого розвитку ЄС. Збільшуючи загальнодержавний борг ЄС-15, доцільно забезпечити імпорт на рівні, не вищому 39,4% ВВП* (що відповідає 90% на графіку) (див. точку А на рис. 3.5), чого можна досягнути спрямовуючи кошти з Європейського фонду регіонального розвитку на створення нових робочих місць у сфері

*Рис. 3.5. Залежність школярів та студентів від рівня імпорту і загальнодержавного боргу ЄС-15.

малого підприємництва. Саме за такого показника імпорту можна задовольнити внутрішній попит, при цьому контролювати ринок і втримувати високу зайнятість населення, стимулювати зростання доходів через доступність для населення освітніх послуг і розвиток науки.

Збільшення загальних витрат на охорону здоров'я дає змогу розвиватися цій сфері, робить її доступнішою для громадськості й забезпечує реальне зростання доходів населення. Структурні зміни, що почали відбуватися в освітній сфері ЄС-15, потребують збільшення обсягу субсидій⁷⁰ громадянам для стрімкого поштовху в медичній сфері. У результаті зростання кількості людей, які здобувають освіту, необхідно збільшити на державному рівні (кошти з державного бюджету) розмір субсидування до 1,4% ВВП*. Студенти і школярі – це та частина суспільства, яка найуразливіша до підвищення цін, особливо на медикаменти й медичні послуги, що суттєво зростають під тиском новітніх технологій. Більшість країн групи ЄС-15, як правило, не зможе швидко прореагувати на розвиток освіти, на відміну від медицини, розвиток якої є першочерговим завданням для збереження здорової нації. Отже, важливу роль у зростанні доходів населення та доступності медицини відіграватимуть соціальні виплати, що частково компенсуватимуть зростання поточних цін. Більше того, соціальні виплати матимуть неабияке значення у контексті старіння нації, що є актуальним для сучасної Європи. Стабільний і високий рівень соціальних виплат, особливо в контексті зростання інфляції, забезпечить додаткове фінансування медицини з боку населення. Стабільне фінансування охорони здоров'я в контексті збільшення соціальних виплат потребуватиме від країн посилення соціального захисту (див. точку А на рис. 3.6). Не можна говорити про соціальну орієнтованість

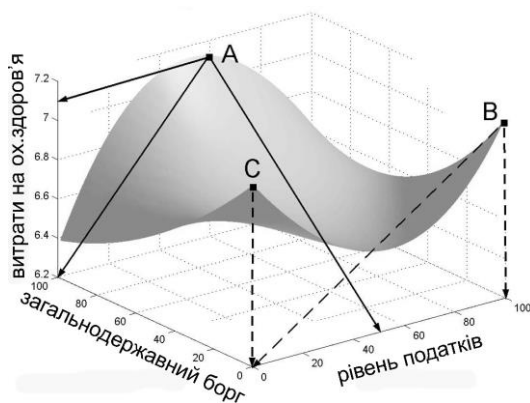

*Рис. 3.6. Залежність витрат на охорону здоров'я від соціальних виплат і соціального захисту в ЄС-15.

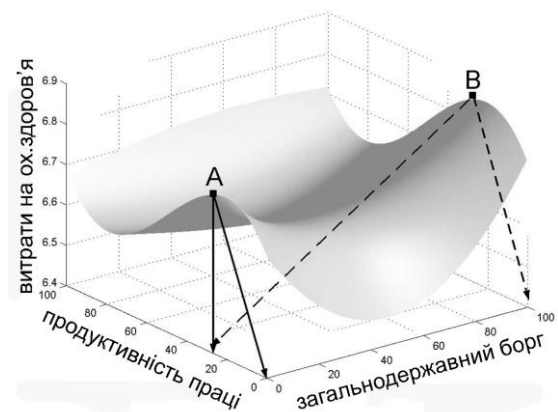
⁷⁰ У даному випадку маємо на увазі виплату субсидій для отримання медичних послуг.

економіки, якщо в країні є багато соціально незабезпечених громадян.

Отже, ЄС слід приділяти увагу всім верствам населення, адже неправильна політика конвергенції доходів може посилити розшарування суспільства, внаслідок забезпечення одних верств й ігнорування інших. Варто зауважити, що група країн ЄС-15 за рівнем соціального захисту вже нині суттєво неоднорідна. Так, Скандинавські країни більш соціально орієнтовані порівняно з Францією та Німеччиною. Стабільно високі соціальні виплати здійснюють завдяки високому рівневі податкових відрахувань із боку інших верств населення. Більшість країн групи ЄС-15 зможуть забезпечити високі відрахування на охорону здоров'я завдяки податковим відрахуванням в обсязі 13,8% ВВП* (що відповідає 50% на графіку), при цьому збільшуючи загальнодержавний борг до 60,6% ВВП* (що відповідає 100% на графіку) (див. точку А на рис. 3.7). Скандинавські країни зможуть утримувати стабільно високі податки на рівні 14,4%* (що відповідає 100% на графіку), при цьому загальнодержавний борг потрібно зменшити до 52,6%* (що відповідає 0% на графіку) (див. точку В на рис. 3.7). Є й інша найменша група країн (Греція, Португалія, Іспанія), яка зможе високоякісно фінансувати медицину за низького рівня податків – 13,2%* (що відповідає 0% на графіку) і загальнодержавного боргу – 52,6%* (що відповідає 0% на графіку) (менш розвинені економіки потребують капітальних вливань, особливо з боку населення) (див. точку С на рис. 3.7). Податкове навантаження варто

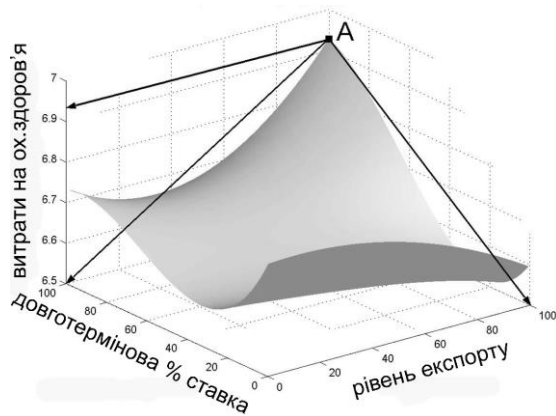
*Рис. 3.7. Залежність витрат на охорону здоров'я від загальнодержавного боргу і податків у ЄС-15.

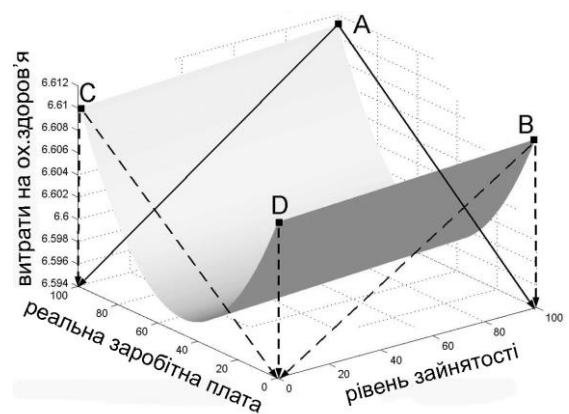
*Рис. 3.8. Залежність витрат на охорону здоров'я від продуктивності праці й загальнодержавного боргу в ЄС-15.

впроваджувати через збільшення обсягів непрямих податків. Часткове скорочення загальнодержавного боргу можна забезпечити припливом інвестицій, для чого необхідно законодавчо гарантувати на державному рівні податкові та кредитні пільги для інвесторів, надати їм державні гарантії, розвинути діяльність консалтингових груп. Незалежно від розміру загальнодержавного боргу, зростання якості й доступності охорони здоров'я та доходів населення потребуватиме зростання продуктивності праці в межах 105,6%* (що відповідає 25% на графіку) (див. точки А, В на рис. 3.8). Таке зростання можна забезпечити, якщо вдасться до якісних змін у підході до менеджменту в залученні інвестицій, фінансуванні науки і створенні нових технологій з боку Європейського фонду регіонального розвитку та Європейської фундації з поліпшення умов життя і праці. Низька продуктивність праці призводить до подорожчання надання медичних послуг, роблячи їх менш доступними населенню і неспроможними до конкуренції на світових ринках медичних послуг. Утримування передових позицій щодо зростання продуктивності праці є капіталомістким процесом для ЄС, але нині згаданий показник у групі ЄС-15 – один із найвищих у світі. Враховуючи це, можна спрогнозувати, що протягом 2009–2014 рр. експорт не нижче 39,5% ВВП* зможе забезпечити стабільне фінансування медицини в ЄС. Такий показник для ЄС-15 є прийнятним завдяки високій продуктивності праці й конкурентоспроможності експорту на світовому ринку. В умовах зростання експорту протягом 1994–2009 рр., Європейському центральному банкові необхідно підвищити довготермінову відсоткову ставку (див. точку А на рис. 3.9). Ситуація в ЄС свідчить про те, що для забезпечення високої конкурентоспроможності експорту необхідно продовжувати залучати нові технології, котрі потребують великого обсягу інвестицій. Відомо, що в економічно розвинених країнах основним інвестором є національний споживач, але цих інвестицій в умовах глобальної конкуренції виявиться недостатньо. Висока довготермінова відсоткова ставка може позитивно вплинути на доходи і медицину тільки в умовах високої зайнятості. Зайнятість національного

споживача забезпечує йому стабільні доходи, які в певному обсязі будуть спрямовані на заощадження, що є першочерговим кроком в умовах підвищення довготермінової відсоткової ставки з боку держави. Також висока зайнятість зможе забезпечити громадянам доступність медицини, при цьому суттєво не обтяжуючи бюджет соціальними виплатами. Отримано чотири пропорції щодо подальшого розвитку медицини ЄС-15 в залежності від зайнятості та зростання реальної заробітної плати. Перша пропорція свідчить, що витрати на охорону здоров'я зростатимуть, при цьому зайнятість населення залишиться на рівні 64,7%* (що відповідає 0% на графіку), а зростання реальної заробітної плати на $-0,6\%*$ (що відповідає 0% на графіку) (див. точку D на рис. 3.10). Дана ситуація притаманна країнам, яким властиве залучення послуг нелегальної робочої сили (Португалія, Італія). Другий варіант передбачає максимальне зростання зайнятості – до 67,6%* (що відповідає 100% на графіку) та мінімальне зростання заробітної плати – $0,5\%*$ (що відповідає 0% на графіку) (див. точку B на рис. 3.10). Ситуація буде притаманна країнам, які повертатимуть на батьківщину робочу силу (Португалія, Греція). Максимальне зростання заробітної плати за стабільно низького рівня зайнятості притаманне соціально орієнтованим країнам (Данія, Фінляндія) (див. точку C на рис. 3.10). Тому найбільш економічно і соціально ефективною для фінансування охорони здоров'я є пропорція, що передбачає постійне зростання як зайнятості – 67,6%* (що відповідає 100% на графіку), так і заробітної плати – $1,5\%*$ (що відповідає

*Рис. 3.9. Залежність витрат на охорону здоров'я від % ставки та експорту в ЄС-15.

*Рис. 3.10. Залежність витрат на охорону здоров'я від зарплати і зайнятості в ЄС-15.

100% на графіку) (див. точку А на рис. 3.10). Для зростання обох показників варто залучати кошти як Європейського інвестиційного банку, так і Європейського соціального фонду та Європейського інвестиційного фонду, розподіл яких мають забезпечити комітет ЄС із зайнятості, Європейська фундація з поліпшення умов життя і праці, Європейське агентство з безпеки й охорони здоров'я на роботі та державні комітети країн.

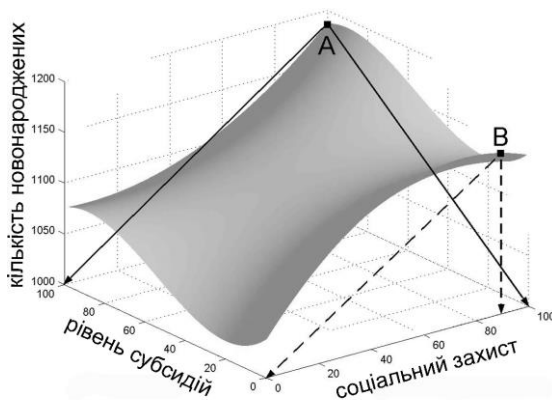
На зростання доходів і розвиток охорони здоров'я вагомо впливатимуть демографічні фактори. Так, в умовах швидкого темпу життя і демократичності в стосунках суттєво зростає показник кількості розлучень. Зокрема, витрати на охорону здоров'я максимально зростуть за умов збільшення кількості розлучень до – 1,6 од./1000 осіб*, якщо число укладених шлюбів не зменшуватиметься нижче 4,9 од./1000 осіб*. Це можна пояснити збільшенням психологічних стресів серед громадян, які розлучилися. Тому, на нашу думку, для політики конвергенції доходів ЄС характерним буде забезпечення іншої пропорції для ЄС-15, яка передбачає збільшення витрат на охорону здоров'я через максимізацію зростання показника кількості шлюбів та мінімізації розлучень. Завдяки цьому підходові медицина отримає частково нижчу ефективність у своєму розвитку, але нація залишиться психологічно здоровою. Відповідно до цього на Європейське агентство з відбудови та державні соціальні служби має бути покладена додаткова функція, спрямована на відновлення репутації інституту шлюбу в ЄС, кошти на яке необхідно виділяти з Європейського соціального фонду. Варто зауважити, що порівняно важко вплинути на зростання показника кількості шлюбів в умовах постійного зростання середнього віку матері, яка народжує першу дитину. Поточна ситуація в ЄС-15 свідчить про стабільне фінансування медицини за умов, коли зростають середній вік матері й частково – показника кількості шлюбів. Дана тенденція притаманна тільки ЄС-15 і викликана цілеспрямованою орієнтацією жінок на кар'єрне зростання з одного боку і високим рівнем міграційних потоків, які впливають на рівень укладення шлюбів – з іншого.

Найпроблемнішою є ситуація, пов'язана зі залежністю зростання доходів населення від показника народжуваності в Європейському Союзі. Найвідчутніший ефект у зростанні доходів громадяни ЄС-15 отримують, коли демографічну проблему розв'язуватимуть завдяки зростанню показника народжуваності дітей, замість високої чистої міграції. Зростання даного показника в майбутньому і надалі суттєво залежатиме від густоти населення та кількості шлюбів, до того ж, найзначніший «бебі-бум⁷¹» може відбутися внаслідок максимізації обох показників. Показник густоти населення відображає економічний розвиток країни, регіону чи міста, котрі є найпривабливішими, як для зовнішньої, так і для внутрішньої міграції. В певних країнах ЄС-15 народжуваність зростатиме за порівняно низького рівня густоти населення. При цьому для Фінляндії і Швеції така ситуація може бути характерною за максимального зростання кількості шлюбів, а для Греції та Іспанії за мінімального їх зростання. Найнегативніше на кількість шлюбів у контексті зростання народжуваності в ЄС-15 впливатиме показник чистої міграції. Показник народжуваності зможе максимізуватися за умов приросту чистої міграції на рівні 39 тис. осіб* і кількості шлюбів – 4,8 од./1000 осіб*, або за зростання кількості шлюбів до 5,3 од./1000 осіб* і зниження міграції до 26 тис. осіб*. Перша пропорція можливого розвитку негативно позначиться на збереженні національного генофонду, а друга є важкою для втілення в ЄС протягом короткотермінового періоду. Варто зауважити, що в більшості країн ЄС-15 до влади прийшли націоналістично налаштовані сили, які суттєво підтримує місцеве населення і для котрих контроль міграційних процесів є першочерговим завданням. Для зростання народжуваності в контексті значної кількості шлюбів необхідно знизити середній вік матері, яка народжує першу дитину. Ситуація, за якої зростає показник середнього віку матері й суттєво зменшувалася кількість шлюбів, було протягом 1990–2009 рр. і призвела до зниження народжуваності й загострення міжнаціональних конфліктів. Уряди країн ЄС-15 уже нині вдаються до заохочувальних кроків. Так, Франція

⁷¹ «бебі-бум» – пік народжуваності.

витрачає близько 4,5% ВВП з державного бюджету на програми створення і зміцнення сім'ї, в Скандинавських країнах реалізували продуману політику виплат компенсацій і збереження робочих місць для батьків з метою стимулювання народжуваності.

Враховуючи поступове зростання доходів населення, що об'єктивно буде викликане підвищенням рівня якості та доступності медицини, підвищення показника народжуваності буде очевидним у контексті здійснення соціальних виплат. За стабільного розвитку медицини та фінансування охорони здоров'я на рівні – 6,6% ВВП* рівень соціальних виплат виявить свою біполярність. Для однієї групи країн зростання показника народжуваності буде наслідком зниження соціальних виплат (Швеція, Данія, Франція), для іншої – результатом їх зростання (Греція, Іспанія, Ірландія). Соціальні виплати для таких країн, як Іспанія, Ірландія і Греція є акселератором показника народжуваності в умовах стабільного субсидування населення на рівні 1,3% ВВП*. Таке субсидування буде оптимальним у контексті наявності диференціації в доходах населення цих країн порівняно з іншими членами ЄС-15, а також у ефективному контролі безробіття. Незалежно від збільшення чи зменшення соціальних виплат із державного бюджету та Європейського соціального фонду, для зростання показника народжуваності рівень субсидій має бути стабільним упродовж 2010–2020 рр. Також стабільно високим в ЄС-15 слід утримувати рівень соціального захисту (див. точку А на рис. 3.11). Зауважимо, що в ЄС-15 соціально незахищені переважно, молоді сім'ї, допомога яким – це обов'язок

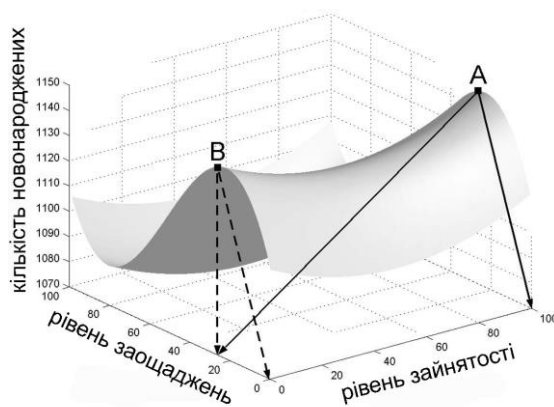

*Рис. 3.11. Залежність кількості новонароджених від субсидій і соціального захисту в ЄС-15.

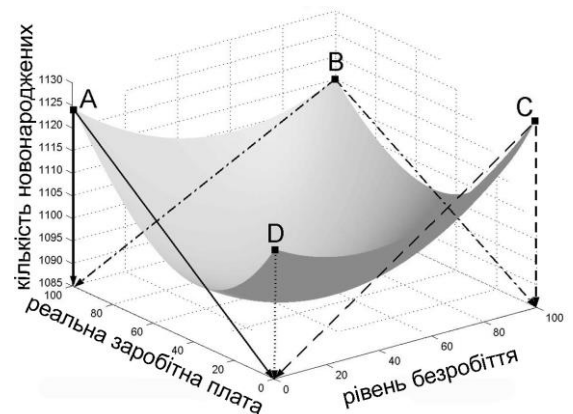
держави. Протягом останніх 20 років Європейський Союз приділяв багато уваги людям літнього віку та їхньому забезпеченню, внаслідок чого нація поступово старіла. Пенсіонери в ЄС-15 – найзабезпеченіша категорія населення, поступове збільшення їх числа змушує уряди реформувати державну пенсійну

систему (збільшення пенсійного віку). Так, згідно з новим законодавством, шведи можуть виходити на пенсію у 61 рік, але фіксованої дати не передбачено, ті, хто працює до 65 років, матимуть змогу отримувати більшу пенсію. Тобто, така пенсійна реформа є нині актуальною для всіх країн-членів ЄС-15.

Зростання народжуваності буде більш динамічним навіть за умов зниження заощаджень до 21,4% ВВП* (що відповідає 25% на графіку) (див. точки А, В на рис. 3.12). До того ж, показник буде оптимально виправданим для всіх країн групи ЄС-15, особливо в контексті підвищення зайнятості населення. Перерозподіл доходів населення із заощаджень на споживання пояснюється впливом світової фінансової кризи в другій половині 2008 р. на свідомість населення, а також значною кількістю катаклізмів (землетрусів, повеней, страйків) протягом 2000–2009 рр. у Європі. Така тенденція є позитивною, адже перерозподіл із заощаджень на споживання допомагатиме урядам фінансувати соціальні програми, і при цьому населення не перейматиметься можливими зниженнями доходів втрату робочого місця внаслідок народження дитини. Зростання зайнятості – позитивне явище в контексті зменшення безробіття. Хоча одночасне збільшення як реальної заробітної плати, так і безробіття має чотири вектори розвитку. Для Європейського Союзу найоптимальнішим є перший, закріплений Римським договором. Його суть полягає в поступовому зростанні реальної заробітної плати і суворому контролю за рівнем безробіття (див. точку А на Рис. 3.13) з боку Комітетів із зайнятості ЄС, державних служб

*Рис. 3.12 Залежність кількості новонароджених від заощаджень і зайнятості в ЄС-15

*Рис. 3.13 Залежність кількості новонароджених від реальної зарплати і безробіття в ЄС-15

та державних комітетів. Такий підхід є позитивним як для зростання показника народжуваності, так і для соціального та економічного зростання регіону.

Таблиця 3.1

Механізми посилення зростання доходів в ЄС-15

Механізм	Інструмент	Інституція-реалізатор
Фіскальний	впровадження податкового контролю мігрантів (перегляд норм податку на прибуток)	Європейська Комісія; профільне міністерство
Грошово-кредитний	підвищення довгострокової відсоткової ставки	Європейський центральний банк; державні центральні банки
Зовнішньо-торговельний	надання державних гарантій інвесторам, розвиток діяльності консалтингових груп	законодавчий орган країни-члена
Соціальний	перегляд правових статусів біженців (звуження прав в отриманні соціального захисту)	Європейська Комісія; профільне міністерство
Соціальний	надання консультацій, рекомендацій та заохочення матерів до народження дитини	Європейська фундація з поліпшення умов життя та праці; місцеві державні соціальні служби
Соціальний	відновлення репутації інституту шлюбу в ЄС	Європейський соціальний фонд, Європейське агентство з відбудови; державні соціальні служби
Соціальний	розширення програми пільгового кредитування молодих сімей	Європейський соціальний фонд, Європейський інвестиційний фонд
Соціальний	збільшення фінансової допомоги молодим сім'ям	уряд країни-члена
Соціальний	фінансування проектів щодо перекваліфікації безробітних на більш конкурентоспроможну спеціальність	Європейський соціальний фонд
Соціальний	регламентація угод щодо трудової міграції	законодавчий орган країни-члена
Соціальний	реформування державної пенсійної системи (збільшення пенсійного віку)	уряд, законодавчий орган країни-члена
Соціальний	посилення контролю рівня безробіття	Комітет із зайнятості ЄС; державні служби, державні комітети
Соціальний	посилення контролю переміщення трудових мігрантів	Комітетом із зайнятості ЄС; прикордонні службами
Соціальний / Регіональний	створення нових робочих місць в сфері малого підприємництва	Європейський фонд регіонального розвитку
Регіональний	перенесення та інтенсифікація нових технологій	Європейський фонд регіонального розвитку, Європейська фундація з поліпшення умов життя та праці

Склав автор

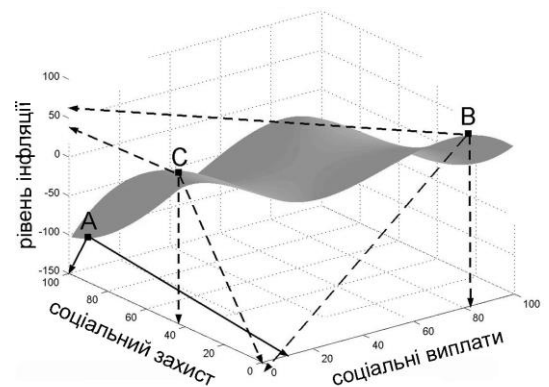
У цілому ми прогнозуємо реальне зростання доходів населення групи ЄС-15 протягом 2010–2025 рр. – завдяки збільшенню доступності освіти та медицини, а також демографічному зростанню. Забезпечення цього курсу покладено на політику конвергенції доходів населення, котру реалізують як на загальноєвропейському рівні, так і на рівні окремої країни-члена ЄС-15 (див. табл. 3.1). Отже, важливим завданням для політики конвергенції доходів у ЄС-15 є адекватна реакція на економічні та соціальні зміни в групі країн, суть якої полягає у розмежуванні основних заходів щодо розвитку освіти і високоякісного вдосконалення освітніх послуг, збільшенні видатків на фінансування охорони здоров'я й забезпеченні зростання показника народжуваності. Гарантування доступності та розвитку освіти й охорони здоров'я в ЄС-15, а також зростання рівня народжуваності не тільки взаємопов'язані, вони не суперечать один одному і мають розвиватися тільки в комплексі.

3.2. Економіко-політичні важелі забезпечення оптимальних макроекономічних та соціальних показників у нових членах ЄС

Здійснення неправильної економічної політики та інфляційні процеси є, зазвичай, нормальним явищем у процесі трансформації економіки. Однак неможливо говорити про зростання реальних доходів, якщо воно відбувається в умовах значного їх знецінення. Концепція раціоналізації політики конвергенції доходів у Європейському Союзі потребує не тільки зростання доходів населення нових членів, а й їх максимального наближення до рівня ЄС-15. Отже, конвергенція доходів населення у Розширеному ЄС можлива завдяки вищим темпам зростання доходів у групі країн ЄС-10+2, ніж у ЄС-15, що передбачатиме дотримання критеріїв номінальної та реальної конвергенції і, як показав аналіз, насамперед, контролю за рівнем інфляції.

Соціальна політика Європейського Союзу як складова політики конвергенції доходів ефективна за умови подолання інфляції, що можна розглядати як каталізатор зростання доходів населення країн групи ЄС-10+2.

Пріоритетність цього каталізатора визначена на основі аналізу процесів конвергенції доходів населення у Розширеному ЄС⁷³. Рисунок 3.14 відображає поведінку рівня інфляції в ЄС-10+2 залежно від зміни рівнів соціального захисту і соціальних виплат. Шкала від нуля до 100 – це діапазон від мінімального до максимального значення показника, що було за останніх вісімнадцять років (1990–2008 рр.) і може бути зафіксоване⁷⁴ щодо залежної змінної (рівня інфляції) протягом наступних п'яти років (2009–2014 рр.) у групі країн ЄС-10+2. Так, із врахуванням змодельованої ситуації (див. точку С на рис. 3.14) зростання інфляції в ЄС-10+2 стимулюватиметься соціальним захистом на рівні нижчому, ніж 16% ВВП* (на графіку відповідає значенню 40⁷⁵). Найоптимальніша комбінація, що суттєво мінімізує рівень інфляції, – це максимізація рівня соціального захисту в ЄС-10+2 протягом 2009–2014 рр., за умов утримання соціальних виплат у рамках до 9,9% ВВП* (20% на графіку) (див. точку А на рис. 3.14). Максимізації рівня соціального захисту можливо досягнути завдяки використанню міністерствами окремих країн ЄС-10+2 таких важелів соціальної політики, як перегляд угод щодо регламентації трудової міграції (надання ширших прав заробітчанами, скорочення терміну робочого часу, збільшення компенсацій унаслідок отриманих виробничих травм), пенсійного забезпечення мігрантів із країн Східної Європи, також завдяки перегляду правових статусів безробітних (унаслідок чого їх кількість може суттєво зменшитися чи збільшитися), біженців (надання ширших прав в отриманні соціального захисту). Під час економічної кризи Європейській Комісії, державним законодавчим органам та органам місцевого самоврядування необхідно звернути

*Рис. 3.14. Залежність рівня інфляції від зміни витрат на соціальний захист і соціальні виплати в ЄС-10+2.

* Примітка – розрахував автор на основі методу ідентифікації функції економічної поведінки за [160; 161]

⁷³ Див. параграф 2.2.

⁷⁴ Може бути зафіксоване за умов забезпечення комбінації незалежних змінних.

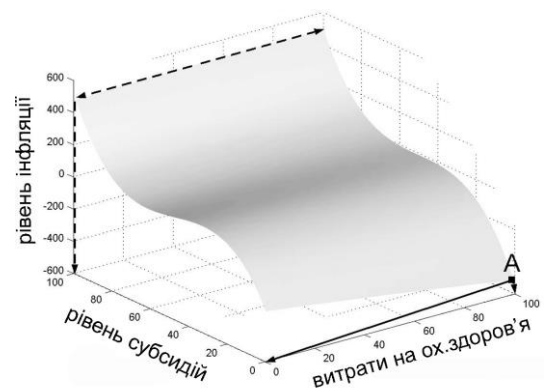
⁷⁵ Шкала від нуля до 100 – це діапазон від мінімального до максимального значення соціального захисту в країнах ЄС-10+2, що було протягом 1990–2008 рр.

увагу на розподіл державного бюджету як на важіль антициклічної політики, рівень соціальної орієнтації якого можна змінювати настільки, наскільки економіка країн групи ЄС-10+2 зможе стримувати інфляцію. Що стосується втримування соціальних виплат на рівні 9,9% ВВП*, то країни ЄС-10+2 умовно можна поділити на дві групи. Для першої групи країн (Чехія, Угорщина, Мальта, Словенія) даний показник необхідно знизити, а це можливо при використанні важелів соціальної політики, а саме наданні з боку державних служб послуг як державної допомоги щодо перекваліфікації безробітних на конкурентоспроможнішу спеціальність. Також можна зменшити соціальні виплати за допомогою важелів бюджетно-фіскальної політики, зокрема, державного субсидування підприємств, які наймають робочу силу з попереднім її навчанням і перекваліфікацією. Друга група країн (Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Румунія, Болгарія) змушена збільшити соціальні виплати за рахунок структурної політики ЄС, а саме функціонування Європейського соціального фонду – як важеля, котрий координує соціальні виплати в ЄС. Також це можливо в умовах здійснення соціальної політики міністерствами країн – вдосконалення угод щодо пенсійного забезпечення мігрантів та угод між соціальними партнерами. Така цілеспрямована політика допоможе країнам зблизити різні соціальні верстви населення, особливо це стосується Болгарії, Румунії, Словаччини, Латвії, Литви та Естонії, тобто тих країн, де ця різниця очевидна і викликана насамперед нещодавніми приватизаційними процесами на їх теренах. Із іншого боку, потрібно звернути увагу на соціальні виплати, що суттєво стимулюють інфляцію в регіоні. Їх рівень до 9,8%* (10% на графіку) зовсім не відобразиться на інфляційних коливаннях.

Розглядаючи соціальні виплати, особливу увагу потрібно приділити субсидіям, які в наступних 10 років можуть стати значним стимулятором інфляції в ЄС-10+2 (рис. 3.15). Найпозитивніший ефект можна отримати, зменшуючи субсидії до мінімуму і при цьому постійно збільшуючи витрати на охорону здоров'я (див. точку А на рис. 3.15). Зниження субсидій в умовах

одночасного підвищення доходів населення можна досягти через Бюро гармонізації внутрішнього ринку ЄС завдяки використанню інструментів цінової політики (стабільної ціни та мінімальної цінової націнки), а також використовуючи гранти Європейської фундації з поліпшення умов життя і праці завдяки важелям соціальної політики (внесення змін до угод щодо тарифів, субсидування і модернізації нерентабельних чи застарілих виробництв для запобігання безробіття).

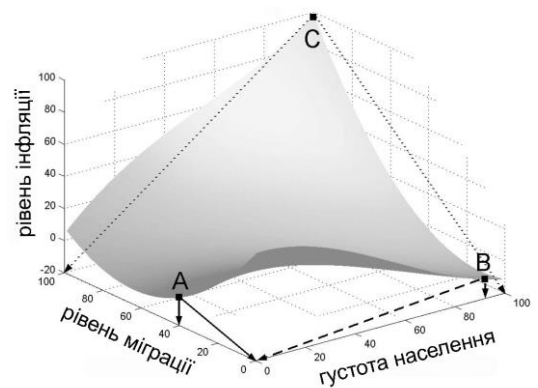
У рамках здійснення регіональної політики країни групи ЄС-10+2 мають законодавчо зменшити субсидії населенню, спрямовані на державні позики і на енергоспоживання, поступово замінивши їх реальними виплатами. Також можна забезпечити зменшення виплат субсидій населенню в рамках реалізації конкурентної політики кожної окремої країни даної групи. Зростання витрат на охорону здоров'я (також на освіту) країни ЄС-10+2 зможуть забезпечити як важелями соціальної політики через Європейське агентство з безпеки й охорони здоров'я на роботі та Європейську освітню фундацію (завдяки державній фінансовій допомозі закладам охорони здоров'я, безготівковій допомозі як медичним, так і освітнім закладам, пільговому оподаткуванню приватних закладів охорони здоров'я, державним соціальним заходам щодо взаємодії груп населення та установ, які надають послуги), а також важелям державної конкурентної політики (пільгові умови для освітніх і медичних закладів на отримання ліцензії, поточний контроль, спрямований на запобігання монополізму з боку закордонних клінік та освітніх закладів, обов'язкове введення до загальнодержавних соціальних пакетів можливості отримання належної освіти та лікування). Так, швидке зменшення обсягів субсидій буде відчутним, особливо в умовах розвитку малого і середнього бізнесу. Також швидке зменшення обсягів субсидій стало відчутним в умовах створення спільного

*Рис. 3.15. Залежність рівня інфляції від обсягу субсидій і витрат на охорону здоров'я в ЄС-10+2.

ринку між ЄС-15 і ЄС-10+2, що практично зрівняло ціни в регіоні. Тому йдеться про десятирічний⁷⁶ період поступового зменшення згаданих субсидій і перерозподілу коштів на розвиток та доступність освіти й охорони здоров'я для населення. Розвиток сфери охорони здоров'я не буде стимулятором інфляції, відповідно, поступовий перерозподіл коштів міністерствами зі соціальних виплат (субсидій) у соціальні доплати (до заробітної плати, пенсії) не спричинить жодних економічних дисбалансів. Такі умови не тільки зменшать інфляцію, вони суттєво збільшать доходи населення.

Крім соціальних чинників, на рівень інфляції в регіоні впливатимуть демографічні чинники. Найвразливішим стимулятором інфляції буде показник густоти населення в контексті міграційних процесів у регіоні. Густина населення в країнах групи ЄС-10+2 найменша в Європейському Союзі, тому протягом наступних років імміграції вона зростатиме. Для Латвії, Литви і Болгарії, тобто країн з низькою густиною населення, слід утримувати чисту міграцію на рівні 174 осіб* (що відповідає 40% на графіку), зменшення чи збільшення показника стимулюватиме суттєве зростання цін у країні (див. точку А на рис. 3.16). Стимулювання міграційних потоків можливе в умовах використання важелів соціальної політики (заохочення іммігрантів із боку органів місцевого самоврядування та створення для них сприятливого економічного клімату, правового врегулювання з боку законодавчих органів статусу заробітчанина), міграційної політики (спрощення з боку Європейського Парламенту процедури отримання візи і перетину кордону ЄС для кваліфікованої робочої сили), регіональної політики (організація так званих промислових ділянок із залученням іммігрантів, надання з боку державних банків податкових та інших пільг

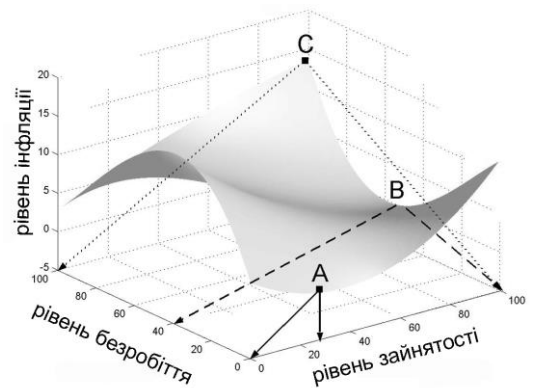
*Рис. 3.16. Залежність інфляції від міграції і густоти населення в ЄС-10+2.

⁷⁶ Маємо на увазі період 2007–2017 рр., встановлений на основі дослідження Ульріха Тіссена: Фіскальний федералізм у західноєвропейських та інших країнах: Централізація чи децентралізація? Що краще для економічного зростання? Чи матиме це наслідки для України?

для підприємств, які створюють нові робочі місця). Для Польщі, Чехії та інших густозаселених країн чисту міграцію слід зменшувати до мінімального значення завдяки суворому контролю за переміщенням робочої сили зі Сходу на Захід (див. точку В на рис. 3.16). Досягнути бажаного результату можна, використовуючи важелі міграційної політики (цілеспрямований державний контроль із боку прикордонних служб міграційних потоків на території даних країн), соціальної політики (спеціальні стягнення з боку державних наглядових служб за працевлаштування нелегальних мігрантів, заборона та обмеження на в'їзд із боку парламентів країн певних категорій трудових іммігрантів). Найнесприятливішим для всього регіону буде суттєве зростання показника чистої міграції в найбільш густозаселених країнах (див. точку С на рис. 3.16). У даному випадку ЄС слід звернути увагу на Польщу як основний коридор потоку нелегальної робочої сили в ЄС, частина якої залишається в країні. Так, поляки, виїжджаючи у пошуках роботи в економічно розвинені країни ЄС-15 і США, звільняють вакансії для заробітчан із України, Білорусії та інших країн Сходу. Такі міграційні процеси стали актуальними для ЄС на початку 1990-х рр. і з кожним роком динамічнішають. Із іншого боку, країни вдаються до стимулювання народжуваності. Ситуація природна, особливо в умовах старіння і часткового вимирання нації. Соціальна програма стимулювання сімей до народження дітей є загальноєвропейською. Ця система вже успішно діє на теренах як ЄС-15, так і ЄС-10+2. Суть полягає в суттєвих компенсаційних виплатах сім'ям із державного бюджету після народження дитини і в подальшому сприянні через відповідні державні служби в пошуку робочого місця, а також у наданні суттєвих пільг на здобуття освіти і охорони здоров'я.

Для забезпечення оптимальних макроекономічних та соціальних показників у нових членах ЄС слід звернути увагу на економічні складові проблеми знецінення доходів. Одним із найвпливовіших чинників зростання доходів громадян і зменшення інфляції є показники ринку праці (зайнятість, безробіття, продуктивність праці). Так, зменшення безробіття до мінімуму для таких країн, як Мальта, Польща, Словаччина, Болгарія і Угорщина (тобто країн

із низькою зайнятістю) допоможе уникнути тиску інфляції (див. точку А на рис. 3.17). Найважче це буде зробити Польщі та Словаччині, які за згаданим показником є лідерами впродовж восьми попередніх років. Це можливо забезпечити важелями зовнішньоторговельної політики (перевага вітчизняним виробникам при здійсненні з боку

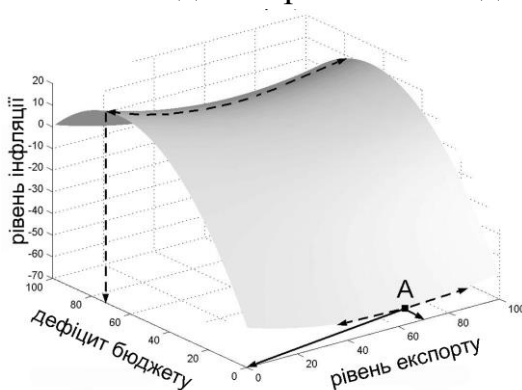

*Рис. 3.17. Залежність інфляції від безробіття і зайнятості в ЄС-10+2.

урядових комітетів державних закупівель), регіональної політики (надаючи податкові пільги через державні банки підприємствам, які залучають працівників із числа тих, які перебувають на обліку в соціальних біржах зайнятості), структурної політики (через координацію з боку Європейського соціального фонду, Європейського фонду регіонального розвитку). Дозволити безробіття на рівні до 8,0%* (що відповідає значенню 40% на графіку) можуть собі Чехія, Кіпр і Естонія, тобто країни, які в останніх п'ять років демонструють цілком протилежну тенденцію, знижуючи його рівень (див. точку В на рис. 3.17). Значним поштовхом до інфляції в регіоні може стати підвищення рівнів зайнятості та безробіття водночас. Ситуацію може спричинити великий притік капіталу одночасно з масовим напливом емігрантів із Азії. Тому низький рівень безробіття має бути підкріплений певним рівнем експорту. Тільки тоді зменшення безробіття матиме об'ємний і тривалий ефект, в іншому випадку капітал поступово перетече в країни, де виробництво товарів буде менш капіталомістким.

Зниження безробіття завдяки поступовому зростанню експорту може не позначитися позитивно на доходах громадян через інфляцію в Румунії і Польщі. Така тенденція ймовірна, якщо не вдасться до кардинальних заходів уже нині. Тому, найвдалішим, на нашу думку, цільовим орієнтиром політики конвергенції доходів у боротьбі з інфляцією в ЄС-10+2 є утримування експорту на рівні не нижчому, ніж 56,4%* (відповідає значенню 70% на графіку), що протягом останніх п'яти років вдало роблять Мальта, Словаччина та Угорщина.

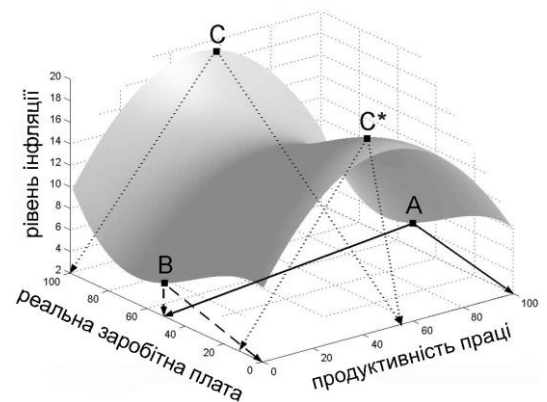
За допомогою фіскальної політики країни законодавчо коригують рівень податкових ставок, для розвитку експорту, а за допомогою зовнішньоторговельної політики – частково знизили експортне мито, збільшили імпорتنі квоти з країнами – не членами СОТ. Також можна вдатися до важелів структурної політики, зокрема тісної співпраці з Європейським гарантійним фондом розвитку сільського господарства і важелів інвестиційної політики – податкових та кредитних пільг для виробників, діяльності інформаційної системи й державних гарантій інвесторам. Хоча на рівень експорту розмір дефіциту бюджету прямо не впливає він суттєво стимулюватиме рівень інфляції в регіоні (див. точку А на рис. 3.18). Так Естонія і Болгарія через високий дефіцит бюджету змушені будуть у близькому майбутньому боротися з підвищеною інфляцією. Найвідчутнішим і ключовим у даному випадку буде розмір дефіциту на рівні, не нижчому 1,7%* (відповідає значенню 70% на графіку). Зменшити дефіцит бюджету країн-членів ЄС-10+2 можливо завдяки використанню важелів грошово-кредитної політики (регулювання з боку центральних банків норми обов'язкових резервів, відсоткової ставки за кредитами, обсягів імпорту та експорту капіталу) міністерствам через регулювання державних витрат у рамках фіскальної політики, перегляд правових статусів окремих груп населення в умовах соціальної політики та координацію і контроль створених інвестиційних фондів через реалізацію структурної політики. Найстабільнішою щодо цього виглядає Угорщина з плюсовим довготривалим бюджетним профіцитом. Для більшості країн групи

*Рис. 3.18. Залежність інфляції від дефіциту бюджету і експорту в ЄС-10+2.

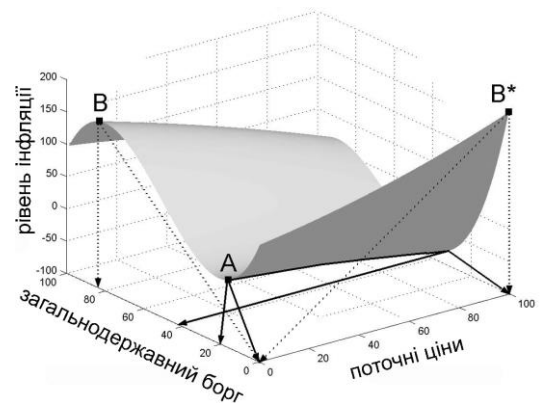
ЄС-10+2 буде притаманний невеликий дефіцит – 2,7%* (що відповідає значенню 30% на графіку). Такі країни, як Мальта, Кіпр, Словенія і Угорщина зможуть стримати інфляцію завдяки високій продуктивності праці. Хоча є й інша група країн: Румунія і Болгарія, які завдяки найнижчій продуктивності праці також частково зможуть

стримувати інфляцію, але це явище не буде довготривалим. Згадані країни будуть змушені подолати період підвищення продуктивності праці, який проходять нині Словаччина, Угорщина, Естонія і Польща. Держави стимулюють зростання показника переважно шляхом використання механізму іноваційної політики (державні капіталовкладення через державні агентства в розвиток науково-дослідних інститутів), інвестиційної політики завдяки коштам Європейського інвестиційного фонду (пільговий податок на прибуток, кредитна відсоткова ставки для підприємств), амортизаційної політики завдяки податковим інспекціям країн (контроль за нормою амортизаційних відрахувань оцінки вартості основних фондів). Пройшовши цей період, країни стануть чутливішими до зростання дефіциту бюджету, яке зможе суттєво збільшити інфляцію. Зростання продуктивності праці потребує адекватного підвищення реальної заробітної плати. Для країн із найвищою і найнижчою продуктивністю праці зростання реальної заробітної плати потрібно утримувати на рівні 3,4%* (відповідає значенню 50% на графіку), що й роблять Словенія і Румунія (див. точки С, С* на рис. 3.19). Для тих країн, які перебувають на етапі зростання продуктивності праці, збільшення чи зменшення реальної заробітної плати може відчутно позначитися на доходах громадян (див. точку В на рис. 3.19). До того ж відчутнішою інфляція буде в країнах, які суттєво збільшуватимуть зростання реальної заробітної плати (Латвія, Естонія), хоча інфляційний тиск можна частково знизити завдяки грошово-кредитній політиці національного банку, підтримуючи курс національної валюти і тим зміцнюючи паритет купівельної спроможності населення. Зростання реальної заробітної плати на 3,4%* є найоптимальнішим в умовах підвищення поточних ринкових цін. Це свідчить про те, що дана економічна ситуація буде найбільш сприятлива і прогнозована для соціальної сфери. Звичайно зростання поточних

*Рис. 3.19. Залежність інфляції від реальної з/п і продуктивності праці в ЄС-10+2.

ринкових цін – це природна економічна ситуація і вона матиме місце в майбутньому. Маловідчутна інфляція для населення в групі країн ЄС-10+2 за умов зростання реальної заробітної плати 3,4%* підтверджує, що ринкові ціни підвищуються внаслідок загальносвітової тенденції, і це не є наслідком суб'єктивних внутрішніх соціальних чинників чи неправильних дій держави. Варто зауважити, що є пряма взаємозалежність між поточними ринковими цінами і державними запозиченнями. Якщо нема соціального стимулу зростання цін (наднормові темпи підвищення реальної заробітної плати, соціальні виплати), загальнодержавний борг слід утримувати в рамках 22–23%* (що відповідає значенню 20–40% на графіку) (див. точку А на рис. 3.20). В іншому випадку зростання чи зменшення обсягу боргу адекватно відобразиться на поточних цінах і на рівні інфляції. В умовах економічної кризи важко забезпечити підвищення доходів населення і при цьому не збільшити загальнодержавний борг, хоча це можливо, якщо пріоритетними на певний стабілізаційний період будуть антициклічна політика кожної окремої країни ЄС-10+2, яка дасть змогу здійснювати стабільне кредитування бізнесу, лояльна податкова політика і постійне регулювання норми відсотка. Варто зауважити, що стрімке зменшення загальнодержавного боргу в умовах незначного зростання інфляції спричинить зростання цін, і навпаки – збільшення державних запозичень призведе до підвищення інфляції. Протягом останніх п'яти років стрімко зменшують загальнодержавні запозичення Чехія, Румунія та Словаччина і навпаки – збільшує Угорщина. Інфляція, спричинена стрімким зменшенням чи збільшенням обсягів боргу, також залежатиме від обсягу імпорту, який для групи ЄС-10+2 є оптимальним на рівні 54,7%*. Такий обсяг імпорту зможе покрити необхідний попит і дати поштовх до розвитку національних економік. Критичне зростання імпорту незалежно від

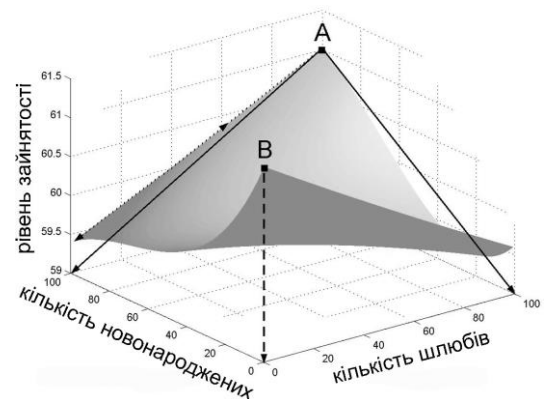
*Рис. 3.20. Залежність інфляції від загальнодержавного боргу і цін в ЄС-10+2.

загальнодержавного боргу суттєво збільшить, інфляцію. Країни ЄС-10+2 характерні наявністю великого запасу сировини, робочої сили, а також тим, що майже не мають капіталу і новітніх технологій. Тобто, продукцію треба виробляти на території ЄС-10+2 й експортувати як готовий продукт. Така ситуація підвищить рівень зайнятості, суттєво знизить безробіття і дасть відчутний економічний поштовх розвитку регіону. Контроль над рівнем інфляції також можна здійснювати за допомогою координації обсягу збору поточних податків. Так, країни з рівнем безробіття 8,0%* і поточними податками 8,5%* перебувають у зоні ризику зростання інфляції. Для цих країн найоптимальнішим виходом із ситуації є поступове зниження безробіття з одночасним підвищенням податкових надходжень – до 8,8% ВВП*.

Реалізація політики конвергенції доходів населення в ЄС-10+2 у боротьбі з інфляцією наштовхнеться на інші проблеми, пов'язані з підвищенням загальноєвропейського рівня зайнятості. З одного боку, для економік, що взяли курс на конвергенцію і почали стрімко розвиватися, це значна перепона, з іншого боку, економічна конвергенція має зробити суттєвий поштовх до посилення конвергенції у соціальній сфері й доходах громадян. Зростання зайнятості в ЄС-10+2 – це якісні перетворення у соціальній сфері регіону, які підвищать доходи населення. Показник зайнятості не залежатиме від густоти населення країн ЄС-10+2. Враховуючи збільшення чистої міграції в ЄС-10+2, найефективнішого підвищення рівня зайнятості в близькій перспективі зможуть досягнути країни з середньою густиною заселення, а саме Польща, Угорщина, Чехія і Словаччина (на рівні – 72 осіб/км²). Варто зауважити, що зростання чистої міграції буде тривалим, адже в ЄС-10+2, крім значного припливу нелегальної робочої сили зі Східної Європи й Азії також відбувається повернення власних громадян-заробітчан із країн ЄС-15 і США. На відміну від рівня густоти населення рівень зайнятості відчутніше реагуватиме на показник кількості шлюбів у контексті зростання чистої міграції. Оптимально зросте зайнятість у країнах, для яких економічно вигідно втримувати максимальний приріст чистої інфляції і при цьому стимулювати показник кількості шлюбів на

рівні 5,2 од./1000 осіб*. Важливу роль відіграватимуть важелі соціальної політики (державна матеріальна допомога молодим сім'ям, профілактична робота державних служб, спрямована на підвищення громадської свідомості щодо інституту шлюбу, консультування і заохочення до створення молодих сімей). Найближчі до цього Угорщина і Чехія, які дотримувалися схожої політики протягом 2003–2008 рр. Інше співвідношення цих показників частково знижуватиме приріст зайнятості.

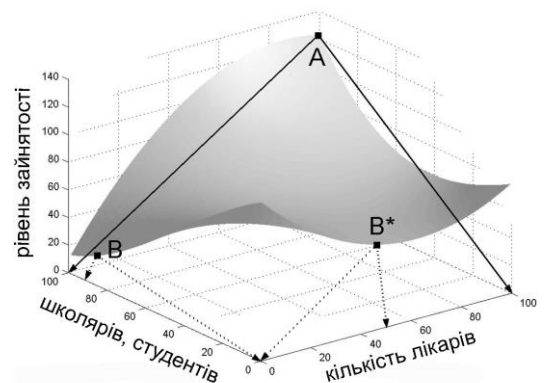
Суттєвіше впливатиме на рівень зайнятості показник кількості новонароджених дітей, який із кожним роком стає дедалі актуальнішим у Європі. Зниження показника народжуваності спричиняє поступове старіння населення ЄС, що є довготривалим із синхронним перенесенням на майбутнє (див точку В на рис. 3.21). Стимулювання народжуваності – це першочергове завдання демографічної політики Європейського Союзу. Основними важелями в групі країн ЄС-10+2 будуть важелі соціальної політики, а саме: фінансова державна та місцева допомога молодим сім'ям, збереження робочого місця за батьками на термін декретної відпустки та їх пільгове працевлаштування, право на отримання високоякісної і доступної медичної державної допомоги, забезпечення молодих сімей житлом, коштами державних фондів і лояльні для них кредитні умови. Міграційні процеси частково змогли омолодити нації країн ЄС-10+2, але не мають довготривалого ефекту. Частина емігрантів повернеться на батьківщину, а частина перебереться в країни з вищим рівнем оплати праці. З іншого боку, поступове заселення території емігрантами, буде негативною тенденцією, оскільки може призвести до сутичок із корінним населенням (наприклад Франція), або поступової втрати національності (наприклад Люксембург). Така ситуація змусить створювати сприятливі умови для емігрантів і частково підвищить рівень зайнятості, хоча більшого ефекту можна

*Рис. 3.21. Залежність зайнятості від густоти новонароджених і шлюбів в ЄС-10+2.

домогтися, стимулюючи зростання показника кількості шлюбів (створення нових, повноцінних сімей) і відповідно народжуваність у країні. Демографічні чинники значно менше впливають на зростання показника зайнятості у регіоні ЄС-10+2, ніж соціальні та економічні, хоча в комплексі вони дають позитивний ефект.

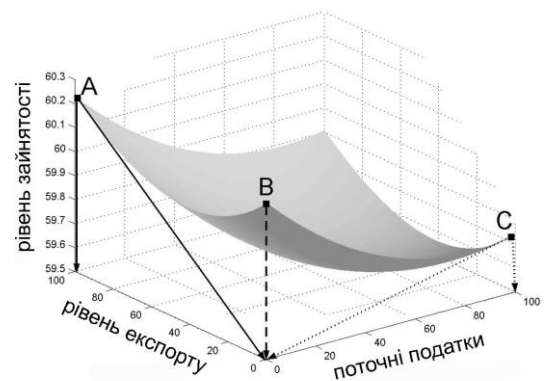
Поточний стан та фінансування охорони здоров'я й освіти суттєво впливатиме на зростання зайнятості в ЄС-10+2. Як і в ЄС-15, загальні витрати на охорону здоров'я (державні + приватні) в ЄС-10+2 мають забезпечити збільшення показника зайнятості. Протягом 2009–2014 рр. суттєвішу увагу слід звернути на фінансування, розвиток і доступність освіти для населення, особливо підготовку медичного персоналу. Зауважимо, що економіка ЄС-10+2 не зможе адекватно реагувати на значне зростання кількості працівників, які отримали належну професійну підготовку, через неспроможність фінансувати освіту та охорону здоров'я, тому така ситуація частково знизить рівень зайнятості й суттєво підвищить рівень безробіття. Найоптимальнішою комбінацією буде зростання показника доступності освіти, особливо в медичній сфері – до 4,5% за суттєвого зростання фінансування охорони здоров'я. До схожих дій протягом останніх десяти років вдаються Словенія і Чехія. Загалом в ЄС-10+2 є необхідність поліпшення фінансування освіти, зокрема тієї частини, яка стосується медичної сфери (див. точки А, В, В* на рис. 3.22). Така необхідність викликана поступовим зростанням кількості медичного персоналу в ЄС-15, на відміну від країн ЄС-10+2, де спостерігається протилежно-спадна тенденція, що спричиняє зростання безробіття в медицині. Країни ЄС-10+2 зможуть стимулювати зростання зайнятості, збільшуючи доступність освіти, особливо в підготовці лікарів і медичного персоналу. Так, у рамках здійснення соціальної політики громадським організаціям слід вдатися до інформування суспільства щодо вибору і

*Рис. 3.22. Залежність зайнятості від рівня густоти студентів і лікарів в ЄС-10+2.

здобуття професійної підготовки спеціаліста та додаткового фінансування служби зайнятості населення. Уряди держав ЄС-10+2 також мають збільшити податкові та кредитні пільги щодо здобуття освіти соціально незабезпеченими верствами населення і забезпечити їх працевлаштуванням. Слід на загальноєвропейському рівні (Європейській Комісії) переглянути умови вступу абітурієнтів за державним замовленням і розпочати загальнодержавну політику інформатизації суспільства, поступово запровадивши навчання у вищій школі як загальнообов'язкове. Варто зауважити, що перекваліфікація робочої сили на користь медичної сфери за низької доступності освіти позитивно вплине на зростання зайнятості населення тому, що в країнах-нових членах ЄС у медичній сфері є потреба в кваліфікованій робочій силі.

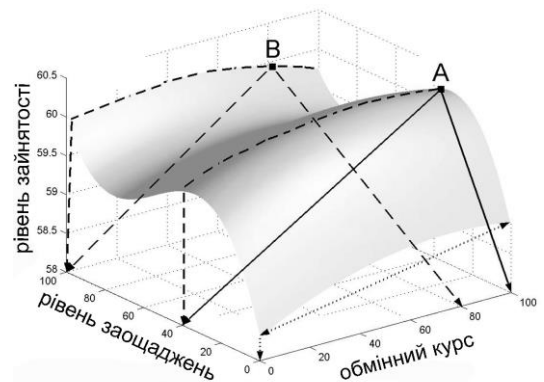
Економічний розвиток держави і регіону ЄС-10+2 в умовах зростання рівня зайнятості населення – це запорука соціальної стабільності для майбутніх поколінь. Суть соціального курсу Європейського Союзу передбачає швидку економічну конвергенцію між групами країн ЄС-15 та ЄС-10+2, що суттєво впливатиме на ринок праці. Фахівці очікують зростання ринку праці завдяки збільшенню експорту країн-членів ЄС-10+2 (див. точку А на рис. 3.23). Зростання експорту передбачають у країнах, які суттєво поліпшили інвестиційний клімат і забезпечили належні умови для виробництва (сприятливе податкове середовище та сприятливі умови для імпорту сировини). В рамках здійснення зовнішньоторговельної політики головними важелями контролю за експортом буде регулювання з боку профільних міністерств державних квот, субвенцій та податків. У межах реалізації регіональної політики Європейський фонд регіонального розвитку здійснює державне субсидування позик, капіталовкладень, транспортних витрат, а також створює спеціальні економічні зони і території пріоритетного розвитку. Контролювати експорт можливо також

*Рис. 3.23. Залежність зайнятості від експорту і поточних податків в ЄС-10+2

важелями інвестиційної політики, зокрема поліпшення із боку центрального банку інвестиційного клімату держави, кредитного рейтингу й активним розвитком фінансового інжинірингу. Найсуттєвіше протягом останніх п'яти років наростили експорт Естонія, Словаччина, Чехія та Угорщина, до того ж, така тенденція в довготерміновому періоді залишатиметься незмінною. Варто зауважити, що нарощування обсягу експорту за рахунок продажу готової продукції, а не сировини матиме позитивні результати для ринку праці завдяки додатковому створенню робочих місць у поєднанні з низьким рівнем податків. Зміни в податковій системі необхідно забезпечити на регіональному рівні: модернізувавши податковий метод амортизації та податкову норму, а також змінивши податкові ставки. Щодо цього найсприятливіша податкова система в Словаччині, Естонії, які мають отримати економічну вигоду протягом 2009–2014 рр. Можна спрогнозувати, що такі країни, як Польща і Румунія значно поліпшать зайнятість населення завдяки лояльності податкової системи (пільгові локальні умови для інвесторів, які створюють нові робочі місця) навіть за низького рівня експорту. Найнегативніша ситуація може виникнути в державах, які суттєво нарощують податкові надходження, водночас недостатньо уваги приділяючи експортові. Схожа ситуація щодо цього протягом трьох років на Кіпрі.

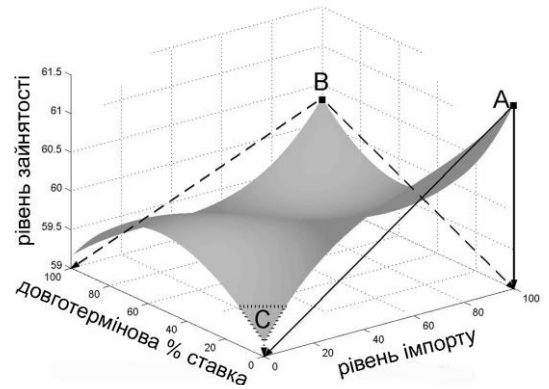
Ринок праці суттєво реагує на зменшення валових національних заощаджень. Важливою передумовою зростання зайнятості є показник заощаджень населення, не нижчий 19,5%* (відповідає значенню 40% на графіку), що відчутно для таких країн, як Мальта, Румунія, Кіпр, Угорщина, Болгарія і Литва (див. точки А, В на рис. 3.24). Це можна забезпечити, якщо підвищити реальну заробітну плату і поступову мінімізацію інфляції. При цьому коливання обмінного курсу не буде настільки суттєвим і відіграватиме опосередковану роль, хоча

*Рис. 3.24. Залежність зайнятості від заощаджень і обмінного курсу в ЄС-10+2.

Словенія, за умов утримування стабільного обмінного курсу зможе економічно розвиватись і стимулювати зростання зайнятості завдяки високим валовим національним заощадженням. Центральний банк може утримувати обмінний курс як завдяки важелям грошово-кредитної політики (рефінансування комерційних банків, операції з цінними паперами на відкритому ринку, регулювання норм обов'язкових резервів, регулювання імпорту й експорту капіталу), так і в умовах економічної кризи завдяки важелям антициклічної політики (регулювання норми облікової ставки, кредитування банків, зміни до державного бюджету, податкова політика). Більшого зростання ринку праці зможуть досягти країни, які нарощують валові національні заощадження і утримують високу довготермінову відсоткову ставку. Так, високу довготермінову відсоткову ставку забезпечить зростання зайнятості населення як при високому рівні заощаджень, так і при низькому. Поки що найвищу відсоткову ставки утримували Угорщина, Польща та Кіпр, суттєво знизили ставки Чехія. Польща й Угорщина – це країни з найбільшим в ЄС-10+2 промисловим потенціалом, який потребує суттєвих інвестиційних вливань. Тому прогнозуємо, що такі вливання мають дати свої позитиви як для економіки, так і для соціальної сфери, зайнятості та доходів населення протягом семи років. Чехія, на відміну від сусідів, частково стабілізувала вітчизняну економіку і з 1998 р. суттєво знизила відсоткову ставку. Утримування на Кіпрі порівняно високого і стабільного рівня відсоткової ставки, а також певна лояльність податкової системи забезпечили країні утворення сприятливої офшорної зони для притоку капіталу, особливо з постсоціалістичних країн. Протягом 2007–2008 рр. відбулися процеси, пов'язані з поверненням капіталу, тому Кіпр став основним інвестором у постсоціалістичні країни, особливо в Україну, поступивши Німеччині. Країнам, які внаслідок певних економічно-об'єктивних процесів знизили довготермінову відсоткову ставку, щоб забезпечити зростання ринку праці, слід звернути увагу на збільшення імпорту, яке позитивно впливатиме на зайнятість населення (див. точки А, В на рис. 3.25). Країни ЄС-10+2 завдяки динамічному розвитку

промисловості, наявності сировини і через низький рівень заробітної плати беруть участь у міжнародних коопераційних системах, особливо в процесах внутрішньо-європейської фрагментації виробництва. Зростання інтраімпорту в межах Європейського Союзу відіграє важливу роль і є можливим в умовах здійснення регіональної політики країн ЄС-10+2,

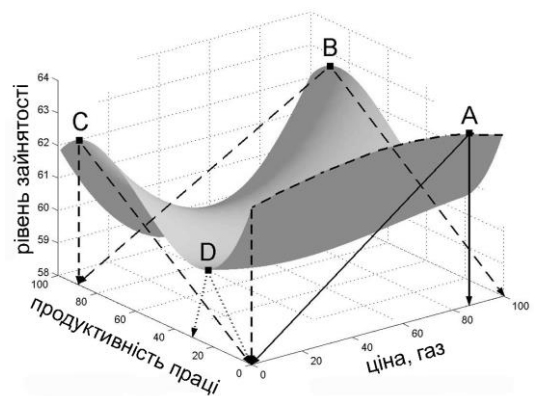

*Рис. 3.25. Залежність зайнятості від довготермінової % ставки і імпорту в ЄС-10+2.

зокрема завдяки створенню спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, організації так званих промислових ділянок або полігонів та цілеспрямованій державній інвестиційній політиці. Суттєво наростили даний показник за останніх чотири роки Словаччина, Естонія і Чехія, зростання очікують в Угорщині, до того ж, рівень імпорту несуттєво залежатиме від продуктивності праці країни, що підтверджує торговий взаємозв'язок країн. Для країн як із високою продуктивністю праці (Мальта, Кіпр, Словенія), так і з низькою (Болгарія, Румунія, Латвія, Литва) зростання імпорту приведе до створення нових робочих місць та збільшення зайнятості населення, хоча, скажімо, для Польщі можливе зростання зайнятості за низького рівня імпорту і високої продуктивності праці (54,1%) завдяки внутрішньому споживанню. Відносна перевага зростання імпорту в країнах ЄС-10+2 над ЄС-15 є у собівартості виробленого продукту завдяки низькій продуктивності праці, заробітній платі, сприятливій податковій політиці й наявності сировини. Загальносвітова тенденція зростання цін на енергоносії, яку ми прогнозуємо після закінчення світової фінансової кризи, окреслить дедалі складніші завдання перед промисловістю Європейського Союзу.

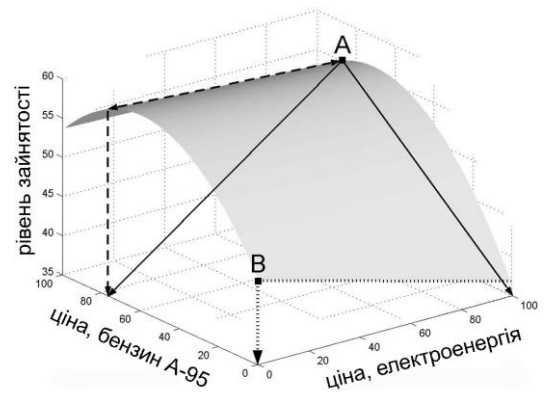
Для країн із низьким рівнем продуктивності праці та порівняно високою ціною за газ (Чехія, Словаччина, Польща) (див. точку А на рис. 3.26) ситуація для зростання зайнятості буде сприятливою, хоча в довготерміновій перспективі їх очікують певні скорочення робочої сили завдяки автоматизації

виробництва. Головною метою уряду буде забезпечення звільнених працівників новими робочими місцями, насамперед завдяки їх перекваліфікації. Продуктивність праці має зростати завдяки регулюванню з боку держави оподаткування прибутку. Висока ціна за газ змушує виробництво поступово пристосовуватися до цього, тому значного економічного потрясіння від підвищення цін не очікують. Для країн із високою продуктивністю праці і високим рівнем цін за газ (Мальта, Кіпр, Словенія) (див. точку В на рис. 3.26) критична точка імміграції робочої сили спостерігалась у 2002 р. Отже, якщо враховувати поступовий економічний розвиток ЄС і невелику кількість населення, цінові стрибки на енергоносії в майбутньому не мають негативно вплинути на рівень зайнятості. Для країн із низькою ціною на газ і високим рівнем продуктивності праці (Угорщина, Естонія, Латвія, Литва, Болгарія, Румунія) (див. точку С на рис. 3.26) майбутнє зростання ціни на енергоносії негативно позначиться на стані розвитку ринку робочої сили. Цим країнам потрібно впроваджувати нові енергозберігаючі технології, адже згадані держави будуть найчутливішими до цінових потрясінь. Промисловість ЄС-10+2 частково вже пристосована до ймовірного зростання цін на бензин. Розташування на території ЄС-10+2 нафтопереробних комплексів покриває внутрішнє споживання Європейського Союзу, частково наповнює бюджет і забезпечує робочими місцями багатьох громадян. Більше того, зменшення споживання пального негативно позначиться на економіці ЄС-10+2, особливо за умов зростання споживання в ЄС біопалива. Найвиграшніше становище буде в країн, які володіють великим запасом «землі» як фактора виробництва, це стосується насамперед України. Україна збільшуватиме обсяги посівів ріпаку для експорту в Європейський Союз і цим завдасть часткових збитків нафтопереробним заводам країн ЄС-10+2, особливо в умовах

*Рис. 3.26. Залежність зайнятості від продуктивності праці і ціни на газ в ЄС-10+2.

поступового переходу України до безпосереднього виробництва і продажу кінцевого продукту – біопалива. Ринок праці ЄС-10+2 може відчувати стрімке зростання цін на електроенергію (див. точку А на рис. 3.27). Так, країни ЄС-15 змушені використовувати альтернативні джерела електроенергії: енергію води, вітру, сонця. Такий процес потребує великих

*Рис. 3.27. Залежність зайнятості від цін на бензин і електроенергію в ЄС-10+2.

капіталовкладень, для країн ЄС-10+2 – це завдання для Комітетів ЄС із політики та безпеки та регіонів протягом 2009–2025 рр., на цьому етапі вони змушені шукати інші шляхи подолання проблеми. Дедалі частіше тривають переговори про об'єднання електромереж ЄС-10+2 у Загальноєвропейську електромережу. Таке об'єднання частково стабілізує ціни завдяки створенню потужної надструктури і краще забезпечить громадян електроенергією.

Одночасно зі зростанням зайнятості в ЄС-10+2 з 2004 р. стрімкими темпами зростають доходи населення (заробітна плата, заощадження). Звичайно, на їх зростання впливає багато як соціальних, демографічних, так і економічних чинників. Подолання інфляційних процесів є одним із пріоритетів для Європейського Союзу. Конвергенція доходів у ЄС залежатиме також від зовнішньої допомоги ЄС-10+2 з боку країн ЄС-15. Позитивні кроки у цьому напрямку зроблено у 2004 р., разом із вступом десяти нових членів у ЄС, вдалося зупинити зростання інфляції. Значних проблем соціальній сфері Європейського Союзу завдало приєднання в 2007 р. нових членів – Болгарії і Румунії (знизився загальноєвропейський рівень соціального захисту). Звичайно, вимір доходів населення ЄС-10+2 не можуть бути ті самі економічні та соціальні критерії, що для громадян ЄС-15, адже група країн перебуває в динамічному процесі зближення і змушена наздоганяти своїх попередників. Виважена, правильна й економічно обґрунтована політика конвергенції доходів Європейського Союзу передбачає в майбутньому об'єднання таких критеріїв у

єдине ціле і синхронний розвиток усього регіону, з цією метою і був розроблений ряд першочергових заходів, що передбачають забезпечення оптимальних макроекономічних та соціальних показників у країн-нових членів ЄС і поступову конвергенцію груп.

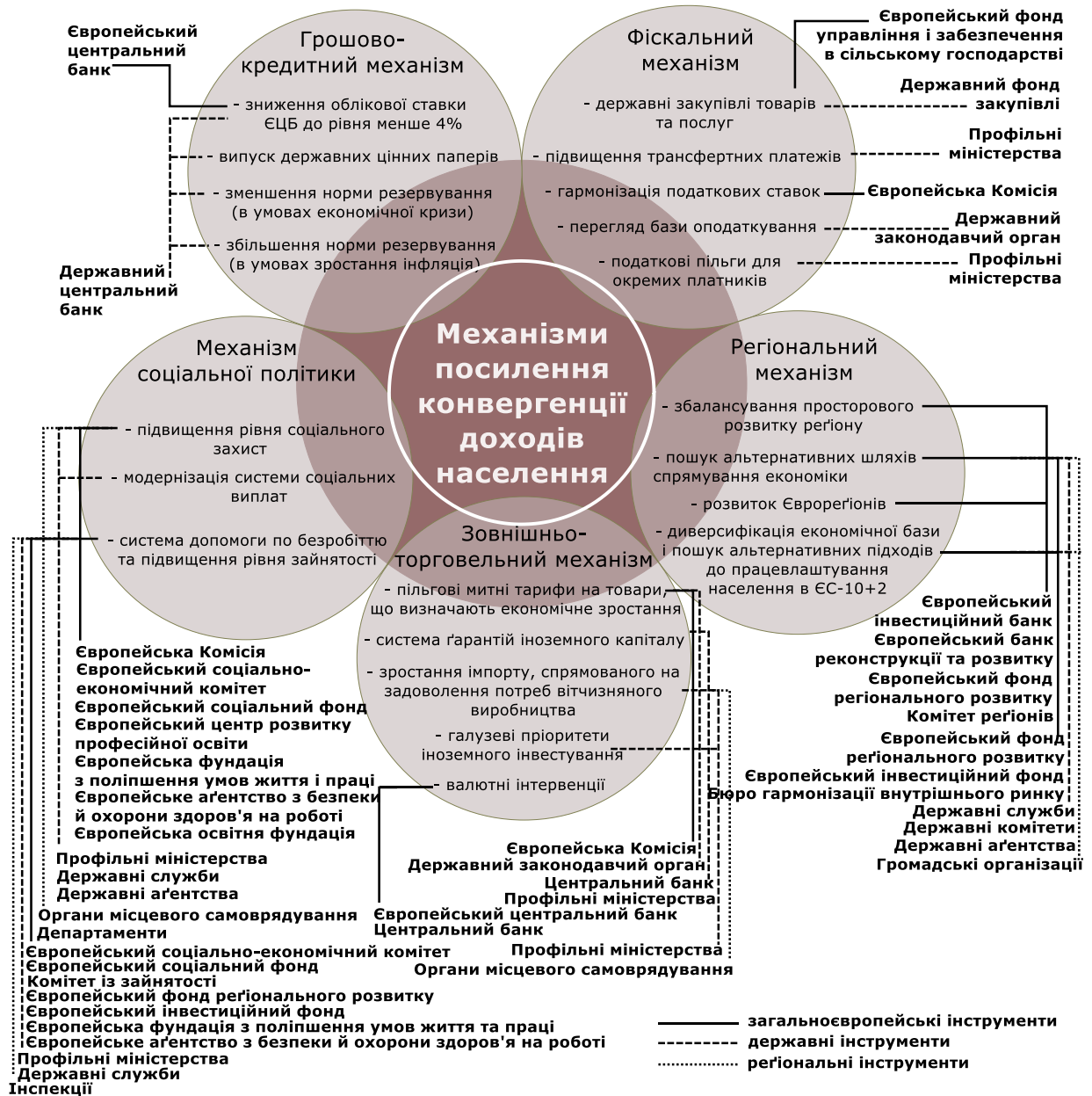

Рис. 3.28. Механізми посилення конвергенції доходів населення у Розширеному ЄС.

Склав автор

Можна зробити висновок, що реалізація основних механізмів посилення конвергенції доходів населення в ЄС (див. рис. 3.28) дає позитивні результати за умов їх ефективної взаємодії, засади якої визначає загальноєвропейська політика конвергенції доходів населення. Основними виконавчими органами

реалізації механізмів посилення конвергенції доходів є уряди країн-членів і кандидатів на вступ в Європейський Союз. Відповідно до цього гармонійний розвиток ЄС і процес конвергенції доходів населення залежатиме від гнучкого й адекватного реагування кожної окремої країни-члена на зміни в економічній, демографічній, регіональній, зовнішньо-торговельній і соціальній сферах як у звичайних умовах, так і в умовах фінансової кризи.

3.3. Соціально-економічні зміни в Україні як передумова конвергенції доходів з країнами ЄС та євроінтеграції

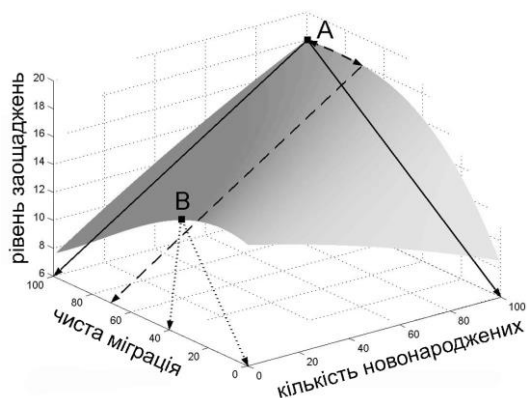
Для країни, яка займає транзитне геополітичне становище між Заходом і Сходом, участь у міжнародних інтеграційних процесах – є неминуча. Найпривабливішим для нашої країни є західний вектор інтеграції, вибір якого обіцяє зростання доходів та підвищення життєвого рівня населення. На нашу думку, членство України в Європейському Союзі потребує змін у її економіці та соціальній сфері для того, щоб поступово перейти на соціальну модель ЄС. Оскільки Україна є лише аплікantom на вступ у ЄС, та, відповідно, політика конвергенції доходів на неї не поширюється, для України слід розробити систему індивідуальних і сепаративних від ЄС заходів із соціально-економічної трансформації. Такий підхід необхідний у зв'язку з різними в Україні та країнах ЄС геополітичними й економічними умовами, зокрема розмірами країни, наявністю запасу сировини і ступенем залежності економіки від інших країн. Найпроблемнішою для України є сфера, пов'язана з валовими загальнонаціональними заощадженнями. Економічно розвинені країни Європейського Союзу можуть дозволити собі збільшення соціальної орієнтованості бюджету, а для нашої країни такий процес може мати негативні наслідки в довготривалому періоді. Президент України (Указ Президента України від 7. 08. 1999 р. «Про Основні напрями політики щодо грошових доходів населення України») та уряд (Постанова КМУ від 12. 03. 2008 р. «Про внесення змін до Порядку проведення індексації грошових доходів населення», Постанова КМУ від 20. 12. 2008 р. «Деякі питання визначення сукупного

доходу сім'ї для окремих видів соціальної допомоги») визначили пріоритетною на 2009–2014 роки таку мету, як зростання доходів населення України з поступовою їх конвергенцією до рівня ЄС. Відповідно до цього пропонуємо механізми реалізації соціально-економічних змін в Україні протягом 2009–2014 рр., що забезпечать підвищення добробуту громадян шляхом зростання валових національних заощаджень населення. Суть соціально-економічної трансформації в Україні передбачає поступове збільшення заощаджень населення як загальнодержавного акселератора інвестування національної економіки і найважливішого дефлятора ризику бідності в нашій країні. При цьому зростання показника передбачає не зменшення загальних витрат сімей на сферу споживання, а, навпаки, їх високоякісне стимулювання. Таке співвідношення можливе у результаті правильної, виваженої й економічно обґрунтованої політики держави в демографічній, соціальній і економічній сферах.

В Україні, як і в більшості країн ЄС, відбувається зменшення кількості населення і старіння нації і цей процес прогресує настільки стрімко, що його сповільнення можливе лише за умов кардинальних змін у демографічній і соціальній політиках країни. Враховуючи негативну тенденцію в Україні протягом 2003–2008 рр., а саме: збільшення кількості населення віком старше 60 років, а також зменшення населення віком молодше за 14 років, можна стверджувати, що ці процеси триватимуть [28]. Оскільки кількість людей пенсійного віку зростає непропорційно до збільшення створених нових робочих місць, можна стверджувати, що через 20 років наша пенсійна система не витримає демографічного навантаження. Зростання заощаджень суттєво знизить ризик бідності, частково законсервує імміграційні процеси і стимулюватиме збільшення народжуваності. Найважливішою перешкодою зростання заощаджень сімей на сучасному етапі є рівень доходів населення, що практично еквівалентний витратам на споживання. Підвищення показника кількості зареєстрованих шлюбів та зростання кількості новонароджених могло б позитивно вплинути на рівень заощаджень. Варто зауважити, що такі якісні

перетворення почали відбуватися з 2005 р., тобто зростання суми виплат після народження дитини суттєво підвищили рівень народжуваності, й ці процеси триватимуть. Україна займає одне з перших місць за кількістю зареєстрованих шлюбів у Європі з 2001 р., а також випередила ЄС-12 за показником кількості новонароджених до загальної кількості населення в 2005 р. Такі зміни в демографічній політиці держави є справді кардинальними, адже сьогодні поява в сім'ї навіть однієї дитини підвищує ризик бідності практично вдвічі. У нашому суспільстві сім'ї, в яких є діти, становлять найбільшу частку бідних сімей [3]. Важливо те, що в Україні рівень заощаджень прямо залежить від кількості зареєстрованих шлюбів і практично не залежить від показника новонароджених. Це свідчить про суттєву зміну менталітету нації на користь заощадливості після реєстрації шлюбу, особливо враховуючи несуттєвий вплив показника кількості розлучень на рівень заощаджень. Пріоритетне завдання держави – забезпечити маловідчутний перехід до збільшення заощаджень для кожного громадянина зі збереженням якісно сталого рівня витрат сфери споживання.

Україна є своєрідною транзитною територією для потоку іммігрантів на Захід, переважно з країн Південної та Південно-Східної Азії. Враховуючи те, що частина з них неминуче залишатиметься в нашій країні (показник чистої міграції зростатиме), а показник кількості новонароджених з 2005 р. зростає, рівень заощаджень також буде зростати (див. точку А на рис. 3.29). В Україні

*Рис. 3.29. Залежність заощаджень від чистої міграції і народжуваності в Україні.

кількість новонароджених та рівень міграції прямо впливатиме на рівень заощаджень. По-перше, зростання суми виплат сім'ї після народження дитини частково покриватиме витрати на її утримування протягом трирічного періоду і даватиме батькам змогу заощаджувати, а по-друге – збільшення показника чистої міграції характеризуватиме не тільки приїзд робочої сили зі Сходу, а й

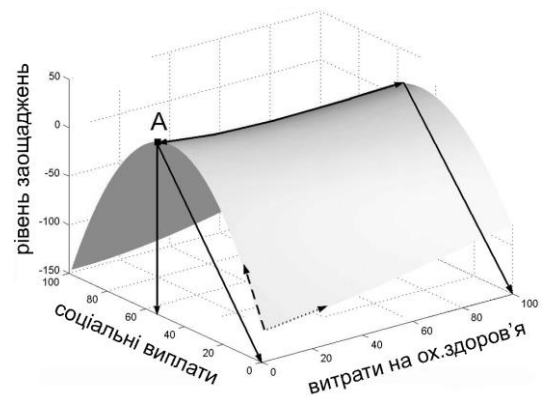
часткове повернення українських заробітчан. В обох випадках держава отримає вигоду, адже порівняно швидко омолоджуватиметься нація, а також посилюватиметься гарантія соціальних виплат, у зв'язку з народженням дитини завдяки сплаті податків та соціальних відрахувань із боку працівників-емігрантів. Водночас загрозливим для зростання заощаджень в Україні може стати стрімке зростання показника кількості новонароджених у контексті мінімального зростання рівня чистої міграції, і навпаки. Рівень чистої міграції підвищуватиметься в результаті повернення українських заробітчан. Згідно з найменш песимістичними прогнозами, кількість населення України до 2050 р. зменшиться ще на 10 мільйонів [45]. Природно, що найбільша в центрі Європі держава не зможе протягом тривалого періоду залишатися з низьким рівнем показника густоти населення, тому слід очікувати зростання міграції з країн, для яких Україна економічно приваблива (Грузія, Китай, Індія, Пакистан). У цьому контексті максимально можливий рівень міграції найпозитивніше впливатиме на рівень заощаджень, якщо утримувати показник кількості зареєстрованих шлюбів на рівні 7,5 од./1000 осіб*, що найімовірніше, особливо в умовах зниження загальноєвропейського показника. Досягти такого можливо завдяки використанню інструментів соціальної політики, а саме збільшенню обсягу і терміну молодіжного кредитування, а також підвищенню рівня доступності житла для молодих сімей (довготермінове, пільгове кредитування). З точки зору притоку робочої сили така тенденція позитивна. Що ж стосується демографічних змін, то статистика свідчить: якщо іммігранти є вихідцями з країн, де спостерігається високий рівень народжуваності, то ці традиції зберігатимуть у новій країні також. Якщо кількість таких легальних іммігрантів перевищить критичний рівень – 7–8% від загального населення України, то це дасть поштовх до стрімкої народжуваності в країні, відповідно і зростання показника заощаджень та доходів населення.

Утримування показника кількості зареєстрованих шлюбів на рівні 7,0–7,5%* буде також актуальним в умовах загальноєвропейської тенденції

* Розрахував автор на основі методу ідентифікації функції економічної поведінки за [28; 160; 161]

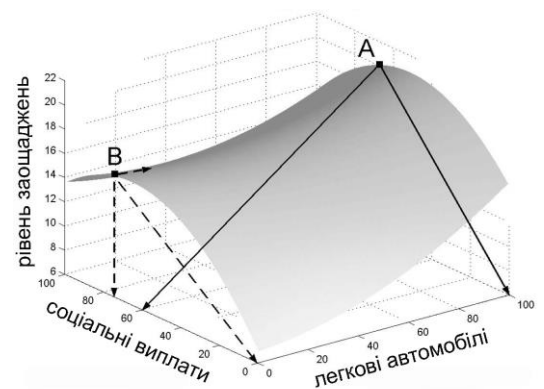
зростання показника середнього віку матері, яка народжує першу дитину; протягом 1994–2008 років він зріс із 25-ти до 27-ми років, і ця тенденція триватиме. Вагомо впливає на показник загальноєвропейська тенденція, що передбачає гендерну рівність, сприяння кар'єрному зростанню і поступову зміну статусу жінки в сім'ї та суспільстві. Українське суспільство, на відміну від економіки, значно швидше інтегрується в ЄС, наслідуючи загальноєвропейські звички, моду та культуру і тим впливаючи на підвищення показника. Зауважимо, що економіка України не отримає значної шкоди від негативних демографічних процесів за несуттєвого зменшення заощаджень та зростання показника середнього віку матері в довготривалому періоді. Важливий для України й інший бік проблеми – забезпечення приросту населення завдяки зростанню показника кількості новонароджених.

Найвідчутніше спостерігатиметься реакція загальнодержавних валових заощаджень на зміну соціальних виплат в умовах зростання витрат на охорону здоров'я (див. точку А на рис. 3.30). Україна з 1990 р. демонструє порівняно високі темпи зростання показника соціальних виплат, і ця тенденція є довготривалою стабільною, що позитивно впливає на розвиток соціальної сфери, але такі високі темпи суттєво загрожують зростанню рівня заощаджень. Найсприятливішим для зростання заощаджень в Україні на п'ять наступних років буде утримування показника соціальних виплат у межах 12,5–12,8%* (відповідає значенню 50–60% на графіку). З одного боку, це можна забезпечити завдяки фіскальному механізму, а саме через зміну рівня державних витрат, а з іншого – завдяки грошово-кредитному механізму через регулювання імпорту та експорту капіталу. Така державна політика, спрямована на зростання доходів населення в Україні, зробить ревізію населення зі статусом «соціально незабезпечене», знизить залежність ризику бідності від соціальних

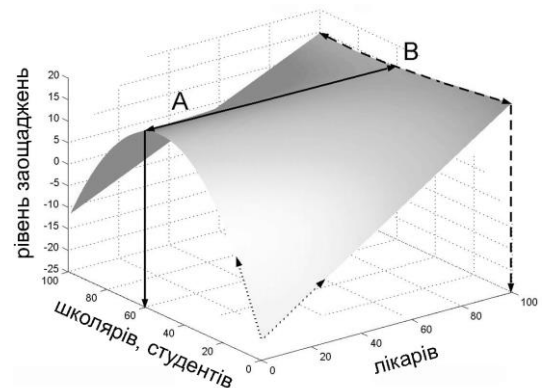
*Рис. 3.30. Залежність заощаджень від соціальних виплат і витрат на охорону здоров'я в Україні.

виплат і не спричинить інфляційного дисбалансу економіки. Отже, це обумовлює необхідність соціальних виплат не більше 12,8%* в умовах зростання витрат на охорону здоров'я за рахунок як державного, так і приватного фінансування. Зростання витрат на охорону здоров'я має позитивно відобразитися на здоров'ї матерів та зменшенні дитячої смертності. В Україні медична сфера потребуватиме реформування первинної медичної допомоги на засадах сімейної медицини, передусім на селі, та вдосконалення системи надання екстреної медичної допомоги. З іншого боку, моніторинг соціальних виплат допоможе забезпечити зростання загальнодержавних валових заощаджень в умовах стрімкого збільшення кількості легкових автомобілів (див. точку А на рис. 3.31). Кількість легкових автомобілів за останніх десять років в Україні подвоїлась, а рівень їх густоти залишається одним із найнижчих в Європі, випереджаючи лише показник Туреччини. З 2010 р., в умовах членства України в СОТ, очікують динамічнішої тенденції приросту показника, за умов скасування урядової постанови про запровадження 13% мита на імпорту автомобілів – як такої, котра суперечить вимогам організації. Найсуттєвішими чинниками, що пов'язані з членством країни в СОТ, мають стати рівні умови для всіх автомобільних дилерів, що дасть змогу частково здешевити собівартість продукції і тим додатково простимулювати попит, стабілізація інвестиційного клімату, яка з появою міжнародних банків сприятиме суттєвому зниженню відсотків за кредит на купівлю автомобіля, а також поступовому зростанню доходів громадян. Незважаючи на ймовірний приріст ринку продажу нових автомобілів в Україні після подолання наслідків світової фінансової кризи, збільшення заощаджень буде незначним, тобто частина населення витратить заощадження на купівлю автомобіля.

*Рис. 3.31. Залежність заощаджень від соціальних виплат і продажу автомобілів в Україні.

Динамічний розвиток соціальної сфери в умовах зростання витрат на охорону здоров'я потребуватиме адекватної реакції сфери освітніх послуг (див. точку В на рис. 3.32). Стабільно зростаюча кількість лікарів, яку щорічно готує Україна, стимулюватиме подальше довготермінове зростання показника, особливо в контексті розвитку міжнародного ринку надання освітньо-

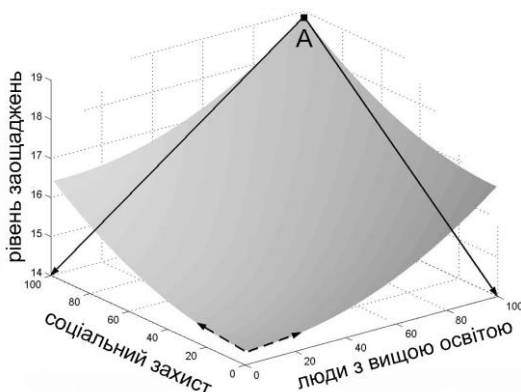

*Рис. 3.32. Залежність заощаджень від кількості школярів, студентів і лікарів в Україні.

кваліфікаційних послуг. Із іншого боку, нестабільність показника кількості школярів і студентів в Україні, який до 2002 р. частково зростав, а з 2003 р. є спадним, ставить під сумнів розвиток освітньої сфери, особливо в умовах негативного демографічного прогнозу на наступних п'ятдесят років. В умовах відносної нестабільності у сфері освітніх послуг пропонуємо для зростання показника заощаджень координацію кількості школярів і студентів в довготривалому періоді на рівні 180/1000 осіб* (відповідає значенню 55–65% на графіку), що можливе в умовах підвищення доступності освіти і зростання показника народжуваності. Досягнення цього рівня підвищить доступність освіти населенню і впливатиме на посилення українських позицій на міжнародному ринку освітньо-кваліфікаційних послуг. Для поліпшення ситуації у сфері освіти України варто суттєво збільшити охоплення освітою, підвищити питому вагу витрат на неї з державного бюджету, забезпечити населення пільговими кредитами на здобуття вищої та професійно-технічної освіти зі здешевленням кредитів на професії, щодо яких склався дефіцит, забезпечити надання адресної державної допомоги учням і студентам із дітей-сиріт, інвалідів, малозабезпечених сімей та обдарованої молоді. Поліпшення ситуації у сфері освіти потребує також суттєвого підвищення якості освіти, для цього слід забезпечити впровадження сучасних інформаційних технологій, у т. ч. Інтернету, особливо у сільській місцевості, застосування комп'ютерних технологій при оцінюванні знань учнів та студентів, розвиток дистанційної

освіти. Також необхідно забезпечити роботодавцям участь у функціонуванні та розвитку професійно-технічної освіти з подальшим працевлаштування випускників професійно-технічних та вищих навчальних закладів. Іншим важливим завданням є поглиблення інтеграції, партнерства і співробітництва між Україною та ЄС у галузі освіти завдяки вдосконаленню національної системи моніторингу якості освіти на основі критеріїв держав-членів Європейського Союзу й участі загальноосвітніх навчальних закладів у міжнародних перевірках якості освіти.

Всупереч спадній тенденції кількості школярів і студентів Україна відзначається позитивним приростом числа людей з вищою освітою. Країна займає п'яте місце в Європі з 1999 р., збільшивши показник на 80%, що дає підстави прогнозувати подальше його зростання в довготривалому періоді. Тенденція буде позитивною, особливо в умовах зростання заощаджень і доходів населення в цілому (див. точка А на рис. 3.33). Проте, для отримання позитивного ефекту, необхідно посилити соціальний захист. Це можна забезпечити завдяки перегляду правових статусів таких категорій, як ветерани війни, потерпілі від аварії на ЧАЕС, безробітні, депутати. Після перегляду правових статусів і перевірки населення щодо приналежності до них можуть з'явитися вільні кошти, які слід спрямувати на фінансування соціальних програм. Першочергову увагу варто звернути на підвищення розміру гарантованого мінімуму для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям,

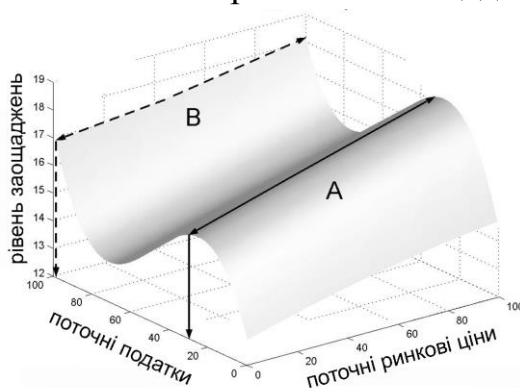

*Рис. 3.33. Зміна заощаджень від зміни витрат на соціальний захист і освічених людей в Україні.

непрацездатним особам та інвалідам. Слід збільшити фінансування програм щодо забезпечення інвалідів спеціальним автотранспортом, протезно-ортопедичними виробами, засобами пересування та реабілітації. Важливу роль відіграватиме впровадження нових форм соціальної допомоги бездомним громадянам та особам, звільненим із місць позбавлення волі, зокрема

у розробленні нормативно-правових основ функціонування закладів із соціальної адаптації зазначених категорій осіб. Також суттєву роль у системі соціального захисту ЄС відіграє сприяння поширенню волонтерського руху, особливо створення умов для нормального існування і розвитку дітей із неблагополучних сімей та бездомних дітей. Якісні зміни, що мають відбутися в соціальній сфері країни, безпосередньо впливатимуть на зростання доходів населення та демографічне становище і залежатимуть від своєчасних змін в економічній сфері України.

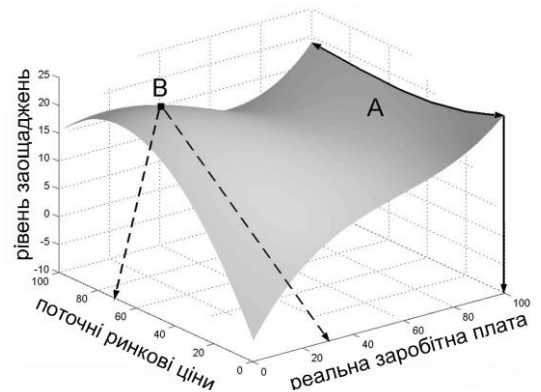
В Україні спостерігається залежність рівня заощаджень від обсягу поточних податків, особливо в умовах підвищення цін (див. точки А, В на рис. 3.34). Поступово зростає обсяг непрямих податків, який уже перевищив показник Європейського Союзу, поступаючись Хорватії і Туреччині. Тому вважаємо, що в довготривалому періоді цей показник поступово стабілізується, що є однією з обов'язкових передумов щодо створення та поглиблення зони вільної торгівлі з ЄС. Прямі податки в Україні суттєво зменшилися, хоча й випереджають значення ЄС-10+2. Основні причини спаду – динамічне зростання показника ВВП протягом 2004–2008 рр., лібералізація податкової політики для приваблення інвесторів, створення вільних економічних зон і адаптування законодавства України до вимог членства в СОТ. Найоптимальнішим протягом 2009–2014 рр. буде обсяг поточних податків не вище 9,7% ВВП* (відповідає значенню 30% на графіку), що забезпечить максимальне зростання заощаджень, відповідно і доходів населення, особливо в

*Рис. 3.34. Залежність заощаджень від % поточних податків і цін в Україні.

умовах підвищення поточних ринкових цін. Із іншого боку, неконтрольоване зростання ринкових цін не зможе не відобразитися на доходах населення за умов підвищення показника реальної заробітної плати (див. точку А на рис. 3.35). Підвищення ринкових цін найменш негативно вплине на зростання заощаджень за умов адекватного реагування

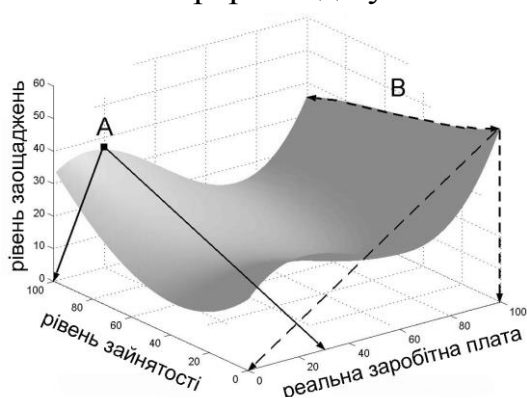
на них уряду; така ситуація потребуватиме збільшення реальної заробітної плати. З іншого боку, згадане підвищення суттєво обтяжить бюджет країни що, своєю чергою спричинить короткотермінові зміни в соціальній сфері країни. Для отримання довготермінового позитивного ефекту збільшення доходів населення у наступних декілька років необхідно стримувати зростання ринкових цін не вище 15%* (відповідає значенню 70% на графіку) і при цьому забезпечити щорічний приріст реальної заробітної плати не менше 9,1%* (відповідає значенню 30% на графіку) (див. точку В на рис. 3.35). Контроль за інфляційними процесами забезпечують завдяки використанню грошово-кредитного механізму, а саме підтримці курсу національної валюти та фінансовій допомозі державним підприємствам і малому бізнесові. Що стосується зростання реальної заробітної плати, то тут можна використовувати інструменти як регіонального механізму, зокрема через надання податкових пільг економічно відсталим регіонам, так і соціального механізму, спрямованого на формування середнього класу.

*Рис. 3.35. Залежність заощаджень від ринкових цін і зарплати в Україні.

Найнегативніше впливало на рівень доходів українців протягом 2003–2008 рр. різке зростання ринкових цін. Основна небезпека полягає в їх непередбачуваності, тому уряд має спрямовувати свою діяльність на прогнозування об'єктивної необхідності зростання цін. Процес економічної трансформації в Україні та необхідність конвергенції з Європейським Союзом потребують переосмислення обраної стратегії розвитку саме в контексті принципової корекції політики доходів – перенесення акцентів із підтримки соціально вразливих верств населення на стимулювання ефективної економічної діяльності працездатних громадян. Державна політика, спрямована на подолання бідності та збільшення валових національних заощаджень, має забезпечити перехід від використання дешевої праці до створення економіко-

правових умов для зростання доходів, підвищення економічної активності населення та зменшення його розшарування за рівнем доходів. У контексті зростання доходів і заощаджень населення, а також конвергенції з Європейським Союзом важливим питанням на наступних десять років буде підвищення рівня зайнятості, що є одним із найнижчих в Європі й створення нових робочих місць. За умов максимально сприятливого підвищення реальної заробітної плати впродовж наступних п'яти років – 9,1%* (відповідає значенню 30% на графіку), для максимізації зростання заощаджень необхідним є максимально можливе збільшення зайнятості (див. точку А на рис. 3.36). Забезпечення таких темпів зростання реальної заробітної плати буде пріоритетним завданням уряду завдяки реалізації комплексу цілеспрямованих заходів щодо реформування оплати праці. Для реалізації структурних змін у соціальному страхуванні та пенсійній реформі необхідно забезпечити поетапне наближення мінімальних державних гарантій до прожиткового мінімуму. Важливим кроком буде вдосконалення законодавства щодо порядку та критеріїв визначення мінімальної заробітної плати і законодавче забезпечення запровадження мінімальної погодинної заробітної плати як державного соціального стандарту. Також варто підвищити оплату праці працівникам бюджетної сфери, усунувши диспропорції у міжпосадових та міжгалузевих співвідношеннях на основі впровадження другого етапу Єдиної тарифної сітки. Іншим важливим завданням буде зниження видатків із фонду оплати праці шляхом перерозподілу платежів, зборів і страхових внесків до фондів

*Рис. 3.36. Залежність заощаджень від зайнятості і реальної зарплати в Україні.

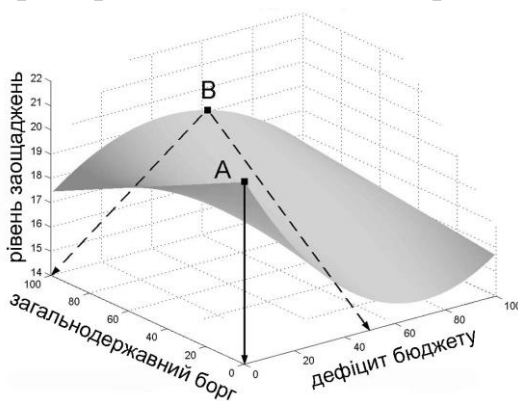
соціального страхування між роботодавцями й працівниками з одночасним підвищенням заробітної плати. Необхідно забезпечити захист прав працівників щодо своєчасного отримання заробітної плати у повному її розмірі, а також погашення накопиченої заборгованості. Крім того, варто здійснити повне впровадження системи системи

персоніфікованого обліку та створення автоматизованої системи моніторингу стану накопичувальних пенсійних рахунків застрахованих осіб і пенсійних активів. Також потрібно проводити гнучку податкову політику, спрямовану на те, щоб стимулювати роботодавців та працюючих громадян добровільно здійснювати додаткові заощадження в системі недержавного пенсійного забезпечення. Варто посилити інформування населення про недержавне пенсійне забезпечення та хід розвитку системи недержавних пенсійних фондів.

Вагомим стимулом забезпечення високої зайнятості населення може стати зростання експорту. Тобто, зростання показника експорту також стимулюватиме збільшення заощаджень населення. Враховуючи те, що рівень продуктивності праці в Україні найнижчий у Центрально-Східній Європі й майже втричі нижчий, ніж у ЄС-27, в умовах динамічного зростання експорту можна спрогнозувати суттєве зростання показника зайнятості протягом 2009–2014 рр. (експорт зростатиме за умов залучення додаткової кількості робочої сили). Для розв'язання проблеми зайнятості населення також варто розширювати сфери застосування робочої сили, реалізувати загальнодержавну програму розвитку малих міст України, щоб забезпечити зайнятість населення на депресивних територіях, зокрема в малих багатофункціональних містах, шахтарських регіонах. Також слід стимулювати створення додаткових робочих місць для селян, розвиваючи в сільській місцевості альтернативні види діяльності, зокрема, „зелений” туризм, відроджуючи народні промисли та ремесла через використання пільгових фінансово-кредитних механізмів. Необхідно впровадити для підвищення зайнятості населення систему державних замовлень та оплачуваних громадських робіт, вдосконалити форми соціальної підтримки безробітних осіб, зареєстрованих у державній службі зайнятості, з метою повернення їх до продуктивної праці. Що ж стосується проблем вітчизняного експорту, то тут важливо звернути увагу на його структуру, яку потрібно змінити зі сировинно-орієнтованої на спрямовану на експорт готової продукції. Пріоритетним у наступних десять років ми визначаємо розвиток експортної орієнтації України на продаж біодизелю і

електроенергії. Великі запаси ресурсу робочої сили і землі забезпечать прихід в Україну великих ТНК, особливо в контексті міжнародної фрагментації виробництва, членства в СОТ та підписання документів щодо зони вільної торгівлі з ЄС.

Докорінні зміни в економічній і соціальній сферах потребуватимуть наявності фінансового ресурсу. Якщо протягом 2008–2014⁷⁷ рр. таку наявність можна забезпечити завдяки приватизаційним процесам, то в довготерміновому, більш як десятирічному періоді, основну функцію стабілізації і економічного розвитку відіграватимуть загальнодержавні запозичення. Україна протягом 2000–2008 рр. суттєво зменшила загальнодержавний борг. Беручи до уваги наслідки світової фінансової кризи, можна стверджувати, що ця тенденція зможе відновитися лише на початок 2011 р. Дотримуючись курсу на довготривале економічне зростання, країна зможе розраховувати на збільшення обсягу державного боргу, особливо в умовах суттєвого дефіциту бюджету, при цьому не нашкодивши загальнодержавному зростанню заощаджень (див. точку В на рис. 3.37). Сприятливими для збільшення заощаджень будуть 2011–2014 рр., що забезпечить економічне зростання країни, насамперед, завдяки приватизації великих стратегічних об'єктів, таких, як Укртелеком, Одеський припортовий завод, Укрзалізниця та інші. Якщо брати до уваги

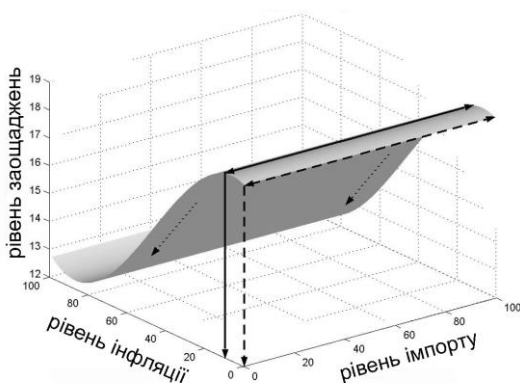
*Рис. 3.37. Залежність заощаджень від державного боргу і дефіциту бюджету в Україні.

довготерміновий період, то для України він буде сприятливим завдяки не високому показнику загальнодержавного боргу та невикористанню в повному обсязі своєї квоти у МВФ. Зростання дефіциту бюджету можна ліквідувати завдяки загальнодержавним запозиченням, що може негативно відобразитись у довготривалому періоді на економіці країни в цілому, але

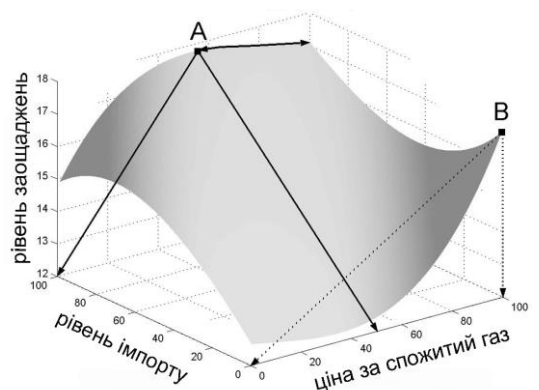
⁷⁷ 2008–2014 – це середньотерміновий період, протягом якого приватизаційні процеси в Україні будуть актуальними.

забезпечить зростання заощаджень населення в короткотривалому періоді, якщо не допускати критично високого рівня дефіциту, – більше 4,5%* (відповідає значенню 50% на рис. 3.37).

Інфляційні процеси, що відбуваються в Україні, характерні найвищим у Європі рівнем. Із іншого боку, членство України в СОТ має дати позитивні економічні зрушення, але негативно позначиться на конкурентоспроможності вітчизняного виробника певних галузей (сільськогосподарської, промислової, текстильної, харчової) на внутрішньому ринку. Така ситуація негативно впливатиме на рівень доходів населення й особливо на зростання показника заощаджень (рис. 3.38). Враховуючи поступову відмову уряду від будь-якої протекціоністської політики і швидкий перехід до умов СОТ після подолання наслідків світової фінансової кризи, актуальним питанням 2009–2012 рр. стане стримування темпу інфляції. Тому, найсприятливішим буде утримування темпу інфляції до 12%* (відповідає значенню 10% на графіку), що забезпечить державі стабільно високий рівень зростання заощаджень. Основними чинниками, що стимулюватимуть інфляцію, будуть загальносвітове зростання цін, пов'язане із вичерпністю ресурсів, а також зростанням оплати праці. Важливу роль відіграватиме монетарна політика Національного банку України у сфері контролю обмінного курсу «гривня/долар» в умовах загальносвітової доларової нестабільності. Суттєво впливатиме політика соціального захисту,

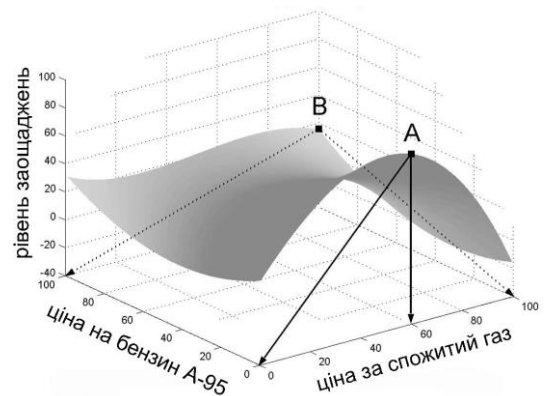
*Рис. 3.38. Залежність заощаджень від інфляції та імпорту в Україні.

*Рис. 3.39. Залежність заощаджень від обсягу імпорту та ціни на газ в Україні.

соціальних виплат і зокрема субсидування населення, а також зростання українського виробництва та експорту.

В умовах членства України в СОТ та підписання документів щодо зони вільної торгівлі з ЄС одночасно з експортом у довготривалому періоді зростатиме імпорт. При стримуванні інфляції залежність валових національних заощаджень від обсягу імпорту буде меншою, але може посилитися за умов зростання ціни на газ (див. точку А, В на рис. 3.39). Виробництво ВВП в Україні найбільш енергоємне в Європі, що негативно впливає як на обсяг експорту, так і на конкурентоспроможність країни. Враховуючи суттєву залежність вітчизняного виробника від цього ресурсу та споживання газу за найнижчими цінами в Європі, прогнозуємо значне зростання цін на газ для населення протягом 2010–2011 рр. У цій ситуації важливим завданням для країни буде зменшення частки природного газу в загальному обсязі імпорту завдяки поступовому впровадженню енергозберігаючих технологій і розробці власних родовищ природного газу на території держави. Крім ціни на газ, в Україні відбуваються систематичні стрибки цін на паливно-мастильні матеріали. Зростання цін на автомобільне паливо найвідчутніше впливає на рівень доходів населення й особливо на валові національні заощадження (див. точки А, В на рис. 3.40). Підвищення ціни на паливо буде довготривалим загальносвітовим унаслідок поступового зменшення запасів нафти в світі. У цьому випадку Україну чекає поступове зростання цін на товари вітчизняного виробництва, стримування якого можливе завдяки застосуванню новітніх технологій, підвищенню продуктивності праці, а також застосуванню альтернативних джерел енергії. Наявність в Україні ресурсу «землі», на нашу думку, зробить країну в близькому майбутньому основним експортером біопалива в Європі. Такий потенціал допоможе Україні швидше подолати

*Рис. 3.40. Залежність рівня заощаджень від ціни на бензин і газ в Україні.

наслідки світової фінансової кризи, наповнювати бюджет і диверсифікувати енергозалежність. Диверсифікація джерел енергопостачання, а також часткове їх власне виробництво мають забезпечити довготривале економічне зростання, розвиток, а також конвергенцію з Європейським Союзом.

Так, оптимізація соціально-економічних пропорцій в Україні дозволила розробити механізми посилення конвергенції доходів населення з ЄС-27 для оновленої політики конвергенції доходів (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Механізми посилення конвергенції доходів населення України з ЄС-27

Механізм	Інструмент	Інституція реалізатор
1	2	3
Соціальний	збільшення обсягу і терміну молодіжного кредитування, а також підвищенню рівня доступності житла для молодих сімей	Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту; Міністерство фінансів України
Соціальний	підвищення питомої ваги витрат на освіту з державного бюджету; забезпечення населення пільговими кредитами на здобуття вищої та професійно-технічної освіти; забезпечення адресною державною допомогою учнів і студентів із дітей-сиріт, інвалідів, малозабезпечених сімей та обдарованої молоді	Міністерство освіти і науки України; Міністерство фінансів України
Соціальний	підвищення якості освіти через впровадження сучасних інформаційних технологій, особливо у сільській місцевості	Міністерство освіти і науки України
Соціальний	посилення соціального захисту через перегляд правових статусів таких категорій, як ветерани війни, потерпілі від аварії на ЧАЕС, безробітні, депутати; підвищення розміру гарантованого мінімуму для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям, непрацездатним особам та інвалідам	Міністерство праці та соціальної політики України; Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи; Органи місцевої влади
Грошово-кредитний	прогнозування об'єктивної необхідності зростання ринкових цін	Міністерство економіки України; Міністерство фінансів України; Мін праці та соціальної політики України

Продовження таблиці 3.2

1	2	3
Регіональний	надання податкових пільг економічно відсталим регіонам	Міністерство регіонального розвитку та будівництва; АТ „Державний експортно–імпортний банк України”; ВАТ „Ощадбанк”
Соціальний	формування середнього класу в державі	Міністерство праці та соціальної політики України
Соціальний	запровадження мінімальної погодинної заробітної плати як державного соціального стандарту	Верховна Рада України

Склав автор

Участь України в міжнародних інтеграційних процесах дасть країні змогу стабільно розвиватися завдяки довготерміновій меті й правильній урядовій політиці як у соціально-демографічній, так і в економічній сферах. Враховуючи суттєву різницю в рівнях доходів між ЄС-27 і Україною, найважливішим питанням у наступні десять років, окрім зростання доходів громадян, буде їх динамічна конвергенція з Європейським Союзом, забезпеченням якої може стати збільшення заощаджень населення. Суттєві економічні зрушення відбуваються в Україні з 2005 р., але найбільші зміни мають відбутися протягом 2009–2012⁷⁸рр. Період економічного розвитку України до 2012 р. має відповісти на запитання, чи може країна претендувати на членство в Європейському Союзі. Якщо цей період не забезпечить значних змін у державі, то можна говорити про втрачену можливість повноправної інтеграції в європейське суспільство, і в цьому випадку Україну чекатиме модель економічного розвитку, яка більше притаманна країнам Латинської Америки, де економічний розвиток держави не передбачає реального зростання доходів населення. Перевага повної інтеграції в ЄС – не тільки в економічному зростанні України, а й у становленні її як повноправного економічного гравця на світовому ринку, що проявиться у соціальному розвитку країни і в зростанні доходів громадян. Важливим кроком до вирішення цього питання може стати законодавче визначення показника рівня бідності в Україні зі соціально-

⁷⁸ 2009–2012 рр. – середньотерміновий період, протягом якого мають відбутися кардинальні зміни. Якщо цей період не дасть позитивних зрушень, то в довготривалому періоді спостерігатиметься поляризація між Україною та ЄС-27, що унеможливить членство країни в ЄС.

економічним обґрунтуванням із боку фахівців і експертів. Визначивши кількість людей, які живуть за межею бідності чи наближаються до неї, органи влади можуть правильно розподілити виплати на соціальний захист і цим зробити суттєвий крок до зміцнення середнього класу в державі, що, своєю чергою, забезпечить зростання заощадження, зниження ризику бідності й найголовніше, високі та своєчасні доходи громадян (реальна заробітна плата, заощадження, витрати сімей на споживання). Економічно доцільним чинником інтеграції України в Європейський Союз стануть динамічне зростання і конвергенція доходів громадян, досягнувши якої, можна розраховувати на повноправне членство в ЄС.

Висновки до розділу 3

Визначення оптимальних соціально-економічних пропорцій в ЄС-27 дозволили зробити наступні висновки. Показник народжуваності максимізується за умов приросту чистої міграції. Стимування припливу емігрантів можна вирішити на державному рівні, через регламентацію угод щодо трудової міграції законодавчими органами. Максимальний ефект для розвитку освіти і зростання доходів в ЄС-15 можна отримати, стимулюючи зростання кількості шлюбів. Зростання середнього віку матері принесе позитивний ефект для зростання доходів лише в контексті приросту показника ВВП на душу населення. Реальна заробітна плата буде більш позитивно впливати на зростання доходів населення за умов оптимального рівня оподаткування і поступової максимізації рівня зайнятості. Важливу роль в зростанні доходів населення та доступності медицини будуть відігравати соціальні виплати, які частково компенсуватимуть зростання поточних цін. Також, соціальні виплати відіграватимуть важливу роль в контексті старіння нації, що є актуальним для сучасної Європи. Субсидії і інші соціальні виплати будуть найбільш ефективними при наближенні рівня безробіття до мінімуму. Оптимальною буде ситуація при якій рівень безробіття поступово спадатиме, а заощадження населення стабілізуються, що забезпечить грошові вливання в

економіку ЄС і забезпечить реальне зростання доходів населення. Для зростання доходів населення та розвитку освіти країн групи ЄС-15 необхідно скорочувати розмір дефіциту бюджету і загальнодержавний борг. При цьому необхідно забезпечити зростання імпорту, спрямовуючи кошти з Європейського фонду регіонального розвитку на створення нових робочих місць в сфері малого підприємництва.

Соціальна політика Європейського Союзу як складова політики конвергенції доходів є ефективною за умови подолання інфляції, що можна розглядати як каталізатор зростання доходів населення країн групи ЄС-10+2. Оптимальною для конвергенції доходів в ЄС-27 є пропорція, щодо максимізація рівня соціального захисту в ЄС-10+2 протягом 2009-2014 рр. і стримування соціальних виплат. Позитивним буде скорочення субсидій до мінімуму і постійне збільшення витрат на охорону здоров'я. Швидке скорочення обсягів субсидій буде досить відчутним кроком в умовах розвитку малого і середнього бізнесу. Найбільш несприятливим для всього регіону буде зростання показника чистої міграції в густозаселених країнах ЄС-10+2. Вагомим чинником зростання доходів громадян і зменшення інфляції є показники ринку праці (зайнятість, безробіття, продуктивність праці). Цільовим орієнтиром політики конвергенції доходів для ЄС-10+2 є забезпечення приросту експорту, що протягом останніх п'яти років вдало роблять Мальта, Словаччина і Угорщина. Збільшення дефіциту бюджету буде стимулювати рівень інфляції в групі країн ЄС-10+2. Зростання рівня зайнятості в ЄС-10+2 – це якісні перетворення у соціальній сфері регіону, які підвищують доходи населення. Важливою передумовою зростання рівня зайнятості і доходів населення є поступовий приріст заощаджень, особливо для таких країн як Мальта, Румунія, Кіпр, Угорщина, Болгарія і Литва.

Участь України в європейських інтеграційних процесах, а саме перспектива підписання зони вільної торгівлі з ЄС та майбутнього членства в Співтоваристві, дозволить країні стабільно економічно розвиватись. Різниця в рівнях доходів населення між ЄС-27 і Україною актуалізує завданням

динамічної конвергенції з Європейським Союзом на наступні п'ять років за рахунок зростання рівня валових національних заощаджень. Період економічного розвитку України до 2014 р. – це термін подолання наслідків світової фінансової кризи, який дасть відповідь на запитання, чи може країна претендувати на членство в Європейському Союзі. Перспектива повної інтеграції в ЄС передбачає не тільки економічне зростання, але становлення України як повноправного економічного гравця на світовому ринку, а також соціальний розвиток і зростання доходів громадян. Для вирішення цього питання Україні слід законодавчо визначити показник рівня бідності, економічно забезпечити реальне зростання заробітної плати, зайнятості населення, зниження рівня безробіття та інфляції. Встановлення кількості людей, які живуть за межею бідності чи наближаються до неї, допоможе уряду вірно розподілити виплати на соціальний захист, зробити вагомий крок до зміцнення середнього класу в державі. Адаптація України до загальноєвропейської політики конвергенції доходів допоможе вирішити проблеми, пов'язані із заощадженням, зниженням ризику бідності, пристосуванням економіки до світового зростання цін і найголовніше, конвергенції доходів населення з Європейським Союзом.

Основні положення даного розділу знайшли своє відображення в наступних друкованих працях [41, 45, 46, 49].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано нове розв'язання проблеми теоретичних та методичних підходів до дослідження політики конвергенції доходів населення на основі особливостей її реалізації в умовах розширення Європейського Союзу. Це дало змогу не тільки сформулювати висновки щодо необхідності й напрямків її трансформації, а й запропонувати механізми оптимізації соціально-економічних пропорцій у євроінтеграційному просторі в контексті посилення конвергенції доходів.

1. Дослідження еволюції інтеграційних процесів у Європейському Союзі показало, що економічна інтеграція, а саме перехід регіонального блоку на етап економічного союзу, актуалізує проблему конвергенції доходів в його межах. Враховуючи різницю в соціально-економічному розвитку між країнами-членами ЄС та країнами-аплікантами, для дослідження процесів конвергенції об'єктивно необхідним є поділ країн на групи за соціально-економічним розвитком: ЄС-15 (15 економічно розвинених країн-старих членів), ЄС-10+2 (12 країн-нових членів) та С-3 (країни-апліканти: Хорватія, Туреччина, Україна). Виходячи з цього мета для політики конвергенції доходів буде специфічною для кожної групи країн, зокрема основним завданням політики для групи ЄС-15 буде забезпечення зростання доходів населення, адже ця група є орієнтиром для інших країн. Метою реалізації політики конвергенції доходів ЄС-10+2 є забезпечення зближення країн групи з ЄС-15. На країни-апліканти і Україну зокрема політика конвергенції доходів не поширюється, але її впровадження у цих країнах допоможе їм зблизити доходи населення і стати повноправними членами Європейського Союзу.

2. Складність зазначеної проблеми, її багаторівневність і неоднозначність проявлення для різних регіональних груп і країн Європи, а також специфіка об'єкта та предмета дослідження обумовили розробку категорійного та термінологічного апарату з уточненням низки понять і трактувань. Автором запропоновано власне трактування базового поняття „політика конвергенції доходів” у зв'язку з недостатністю охоплення існуючим визначенням усієї суті питання в ЄС як діяльності національних та наддержавних інституцій у межах інтеграційного

об'єднання, спрямованої на поліпшення та зближення соціально-економічних показників країн-членів ЄС, що характеризують рівень доходів їх громадян. Дослідження проблеми реалізації політики конвергенції доходів передбачало розгляд не лише елементів національного доходу, які населення використовує для споживання або заощадження, а саме: оплату праці, дохід від підприємницької діяльності, соціальні трансферти, кошти, отримані від реалізації продукції особистого підсобного господарства та індивідуальної трудової діяльності, доходи від власності, але й факторів, що прямо чи опосередковано визначають „доходи населення” – якість освітніх і медичних послуг, схильність до заощадження, рівень зайнятості, демографічний приріст. У дисертації доведено, що критерії конвергенції доходів охоплюють критерії як номінальної, так і реальної конвергенції. Відповідно до цього визначено „інструменти реалізації політики конвергенції доходів” як засоби, призначені для впливу на зростання доходів населення країн ЄС з метою зближення їх рівнів.

3. Беручи до уваги відмінність в завданнях політики конвергенції доходів для різних груп країн, необхідною є ідентифікація механізмів конвергенції доходів населення, інструментів і напрямків політики із врахуванням специфіки кожної групи. Такий підхід до дослідження обумовлює необхідність вибору специфічних методів аналізу. Зокрема, визначення тенденцій конвергенції доходів населення країн Європи проведено на основі якісного і кількісного співставлення групи соціальних, економічних та демографічних показників для кожної країни та середнього значення цих показників для тих чи інших груп країн. При цьому середнє значення показників обраховано за допомогою методу зваженого усереднення, що дозволило визначити важелі оновленої політики конвергенції доходів, які забезпечать їх зростання і конвергенцію для окремих груп країн, іншими словами, – оптимальні соціально-економічні пропорції.

4. У процесі аналізу соціально-економічних процесів в Європейському Союзі виявлено, що економічний розвиток країни забезпечує зростання доходів населення і впливає на підвищення соціальних стандартів. До найбільш позитивних тенденцій в ЄС-15 автором віднесено: зростання ВВП на душу населення, валових

національних заощаджень, соціальних виплат і експорту товарів та послуг, а також зниження темпів інфляції та державного боргу. До найбільш негативних – зростання кількості розлучень, середнього віку матері при народженні першої дитини і зниження темпів зростання реальної заробітної плати та кількості шлюбів. За більшістю макроекономічних показників в групі спостерігається конвергенція за винятком витрат на охорону здоров'я, приросту студентів і школярів та густоти новонароджених. Тому важливим завданням для політики конвергенції доходів у ЄС-15 є адекватна реакція на економічні та соціальні зміни в членах групи, суть якої полягає у збільшенні видатків на фінансування охорони здоров'я, розвитку освіти та забезпеченні зростання показника народжуваності.

5. Соціально-економічні показники, що характеризують доходи населення в ЄС-10+2, поступово наближаються до рівня ЄС-15. Конвергенція між групами країн спостерігається майже за всіма критеріями, крім рівня інфляції і зайнятості, тенденція зміни яких за характером схожа на поляризацію. Основні проблеми, що заважають конвергенції доходів населення у ЄС-27, потребують їх розв'язання на місцевому рівні. Також варто зауважити, що позитивні економічні зрушення в ЄС-15 за умов відсутності кардинальних демографічних, економічних та соціальних змін знизять темпи конвергенції доходів населення у ЄС-27. Автор прийшов до висновку, що їх прискорення можливе, передусім, за умови мінімізації інфляції, а також підвищення зайнятості населення країн-нових членів ЄС. Застосування основних механізмів посилення конвергенції доходів населення в ЄС дає позитивні результати за умов їх ефективної взаємодії, засади якої визначає загальноєвропейська політика конвергенції доходів населення. Основними інституціями-реалізаторами механізмів посилення конвергенції доходів є уряди країн-членів і кандидатів на вступ в Європейський Союз.

6. Європейська політика конвергенції доходів населення не поширюється на країни-апліканти, тому виконання європейських критеріїв номінальної і реальної конвергенції забезпечується засобами внутрішньої соціально-економічної політики. Враховуючи те, що країни-апліканти перебувають на нижчому рівні розвитку, ніж нові члени ЄС, а Європейський Союз складається з двох неоднорідних груп, для

забезпечення зближення країнам-аплікантам необхідно обрати свої, відмінні від тих, що застосовують в ЄС (у ЄС-15 і ЄС-10+2) інструменти конвергенції. Конвергенція доходів населення в довготривалому періоді можлива за умови забезпечення зростання валових національних заощаджень. До основних механізмів посилення конвергенції доходів населення України з ЄС-27 автор відносить соціальний, грошово-кредитний і регіональний, в рамках яких в ЄС було запропоновано основні інструменти і інституції-реалізатори (загальноєвропейські, державні і регіональні).

7. Загальна концепція трансформації політики конвергенції доходів населення для країн Європи передбачає індивідуальний підхід до країни в залежності від того, до якої інтеграційної групи вона входить. Приналежність країни до певної групи залежить від ступеня її економічної інтеграції та соціально-економічного розвитку, тому трансформація політики конвергенції доходів населення має передбачати використання для кожної групи країн індивідуальної системи механізмів, які базуються на специфічних важелях та інструментах зростання доходів і відповідному інституційному забезпеченні: в ЄС-15 – використання системи заходів із розв'язання демографічних проблем; у ЄС-10+2 – забезпечення виконання фіскальних критеріїв номінальної конвергенції та формування ефективного ринку праці; в Україні як апліканті на вступ у ЄС – зміщення акценту з використання фінансово необґрунтованих важелів соціальної політики на вдосконалення економічних механізмів підвищення рівня життя населення.

Рівень конвергенції кількості шлюбів та розлучень в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

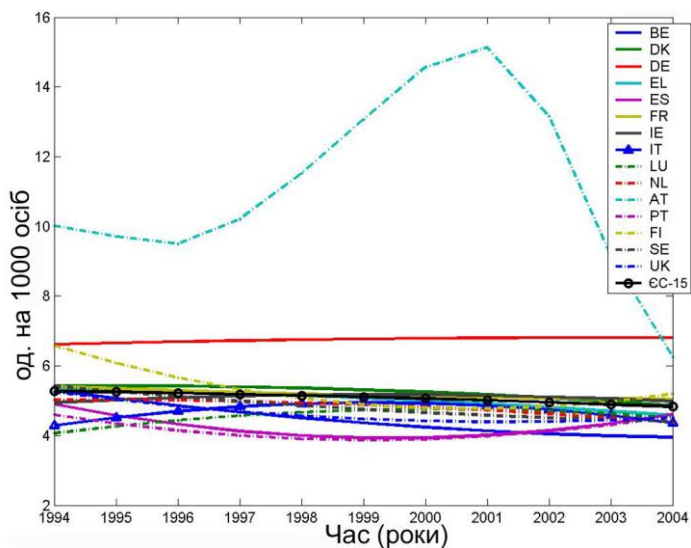

Рис. А1 Кількість шлюбів в ЄС-15

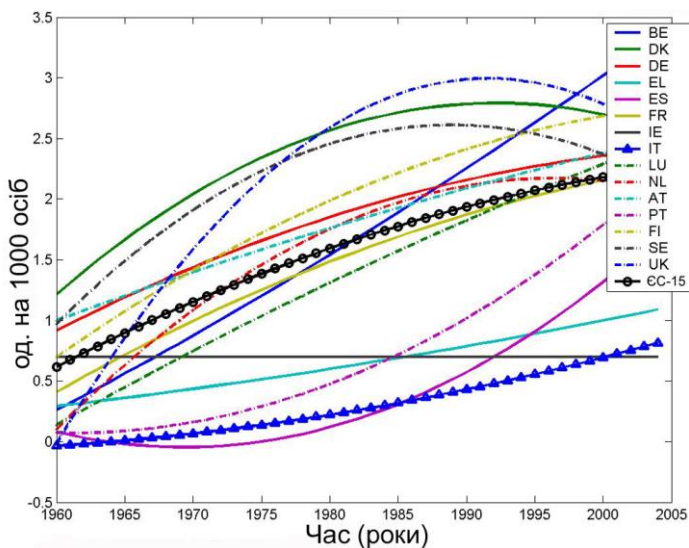

Рис. А4 Кількість розлучень в ЄС-15

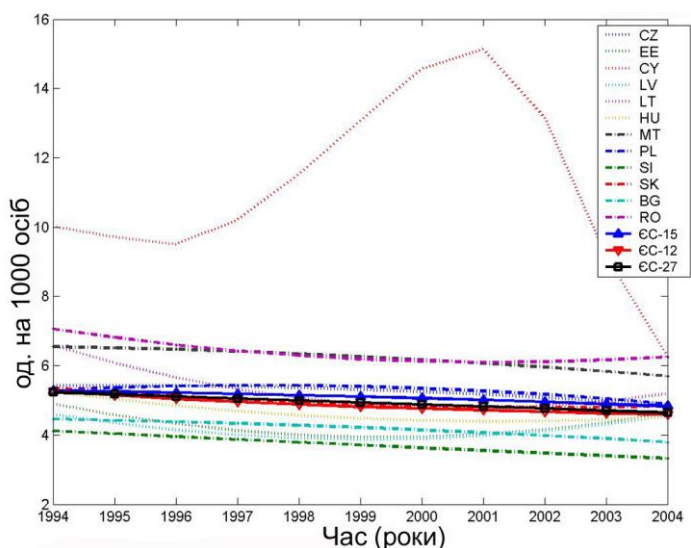

Рис. А2 Кількість шлюбів в ЄС-27

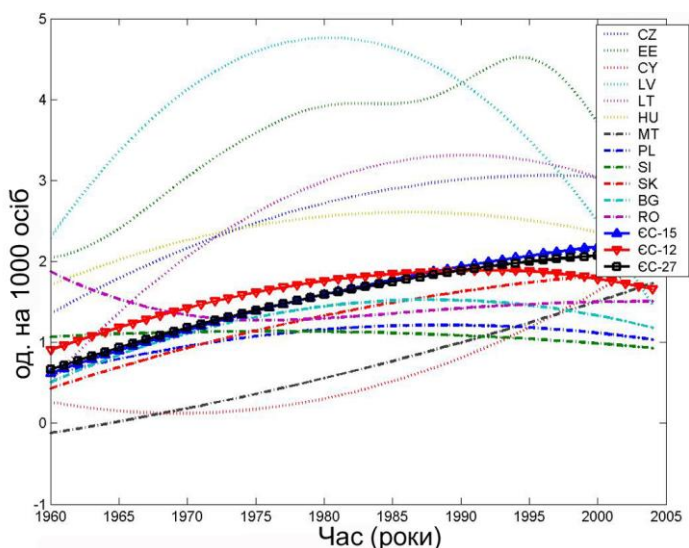

Рис. А5 Кількість розлучень в ЄС-27

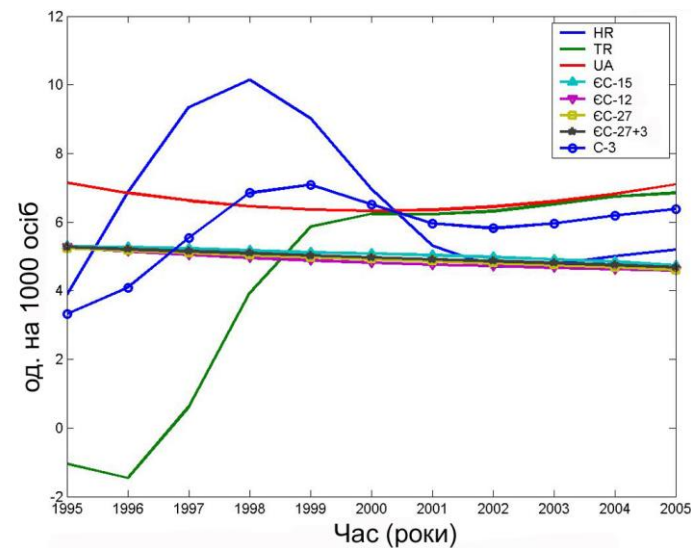

Рис. А3 Кількість шлюбів в ЄС-27 + C3

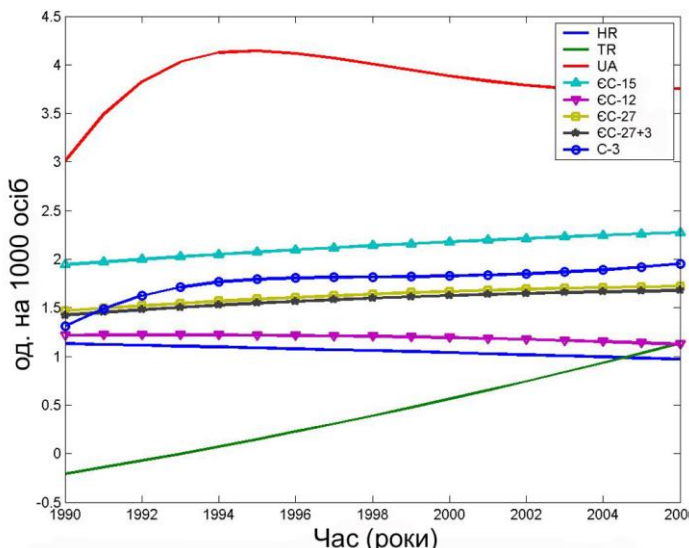

Рис. А6 Кількість розлучень в ЄС-27 + C3

Рівень конвергенції кількості новонароджених та чистої міграції в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

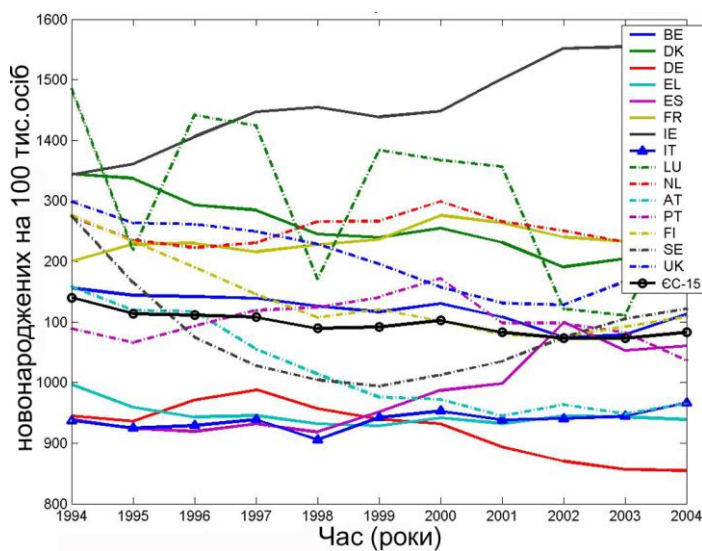

Рис. Б1 Кількість новонароджених в ЄС-15

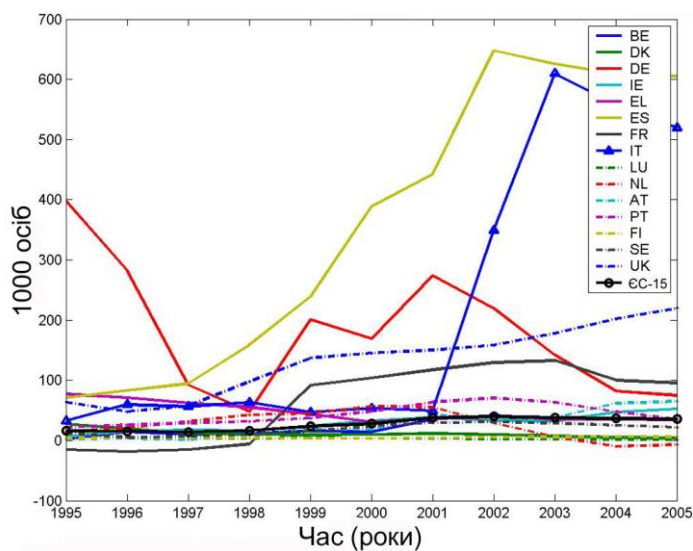

Рис. Б4 Чиста міграція в ЄС-15

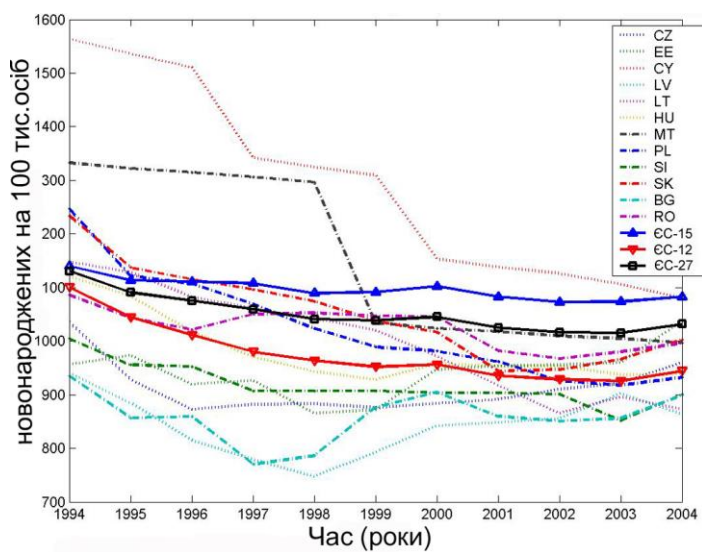

Рис. Б2 Кількість новонароджених в ЄС-27

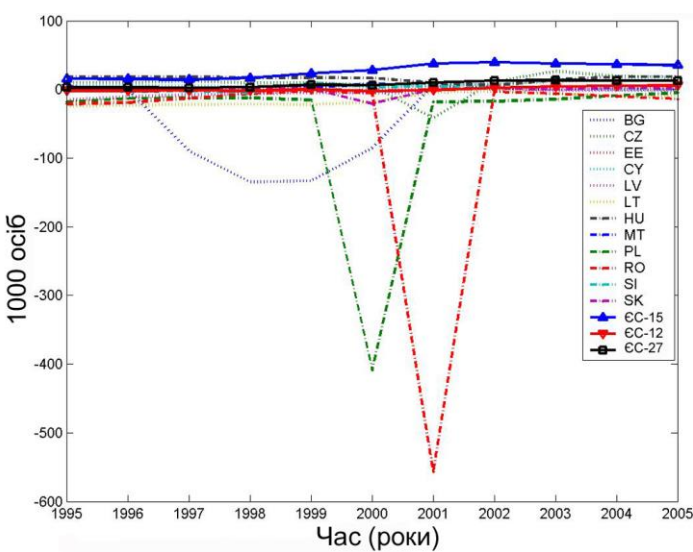

Рис. Б5 Чиста міграція в ЄС-27

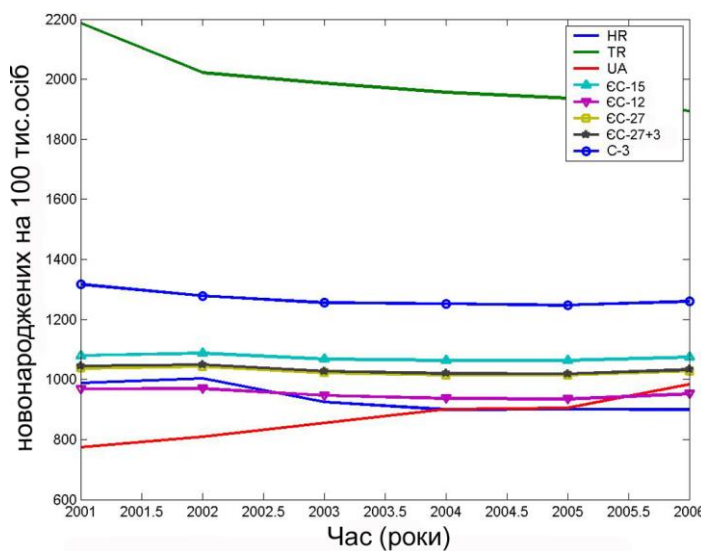

Рис. Б3 Кількість новонароджених в ЄС-27+C3

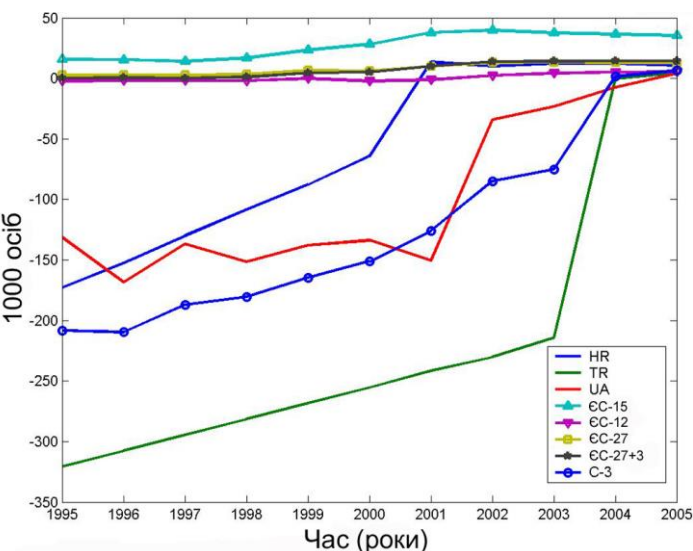

Рис. Б6 Чиста міграція в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції густоти школярів та студентів та витрат на охорону здоров'я в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

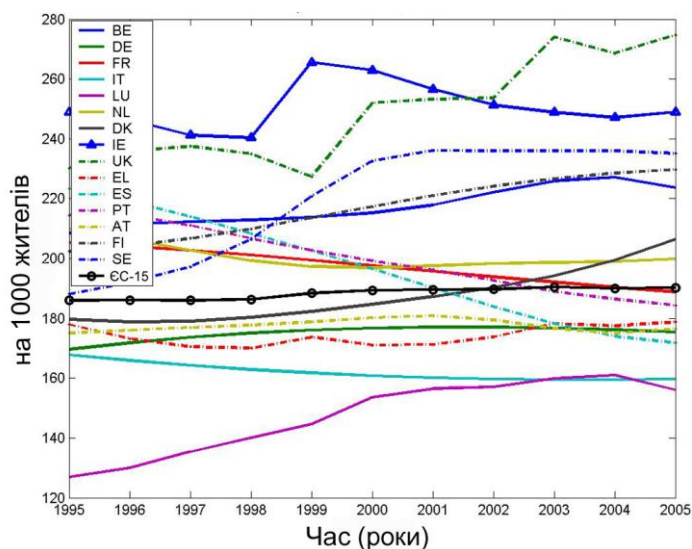

Рис. В1 Школярів і студентів в ЄС-15

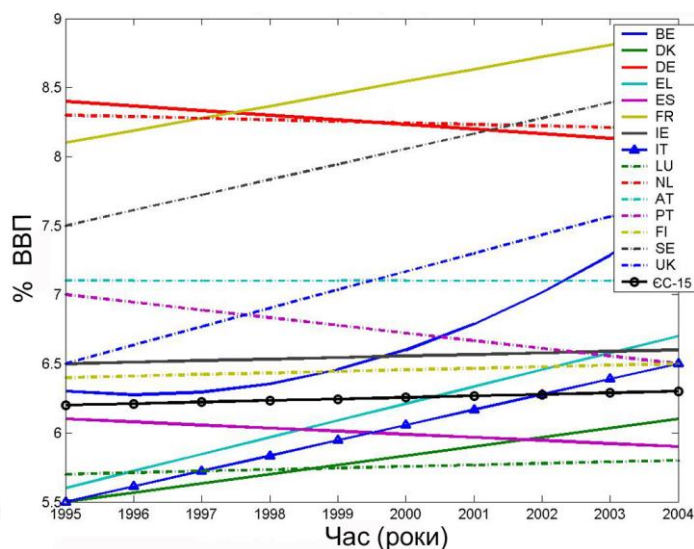

Рис. В4 Витрати на ох.здоров'я в ЄС-15

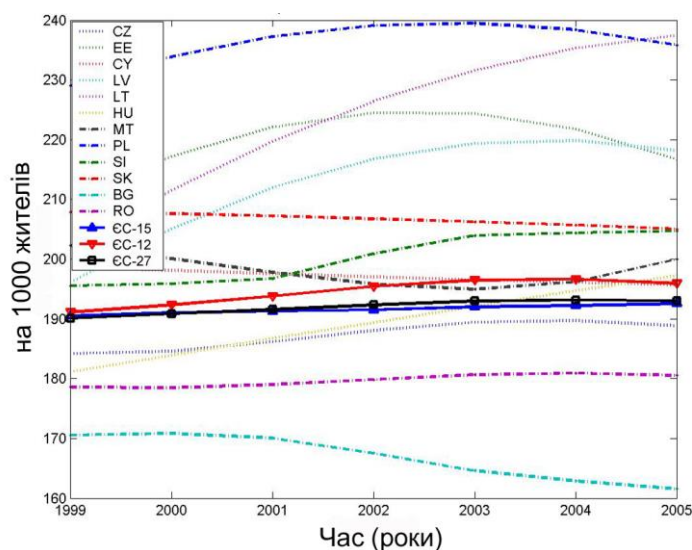

Рис. В2 Школярів і студентів в ЄС-27

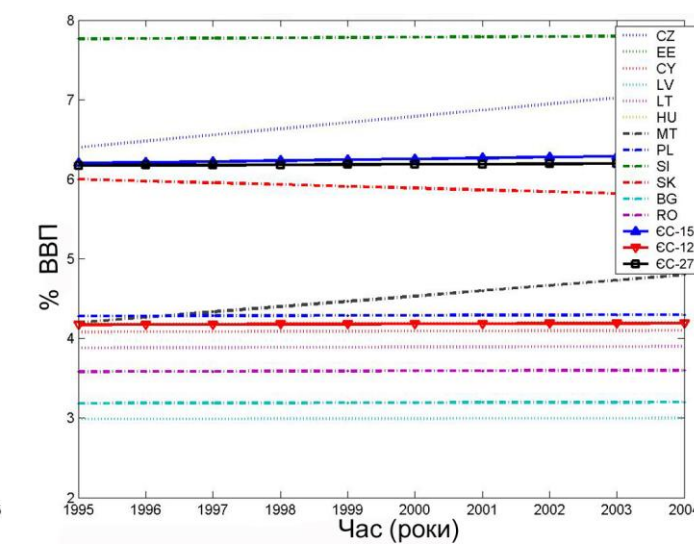

Рис. В5 Витрати на ох.здоров'я в ЄС-27

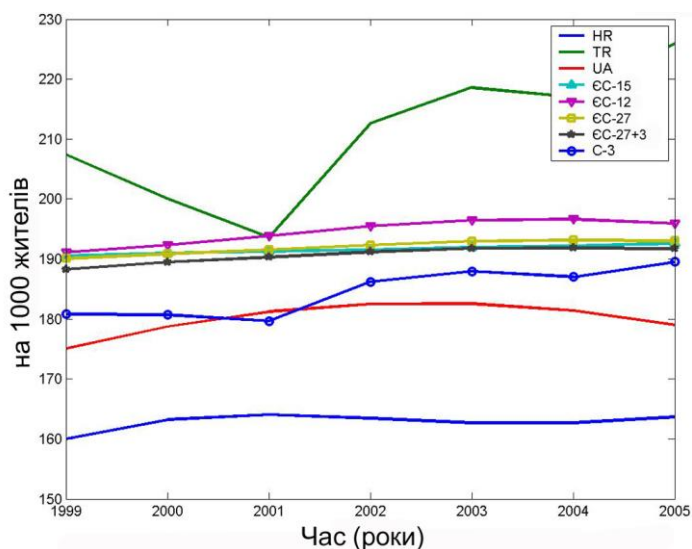

Рис. В3 Школярів і студентів в ЄС-27+C3

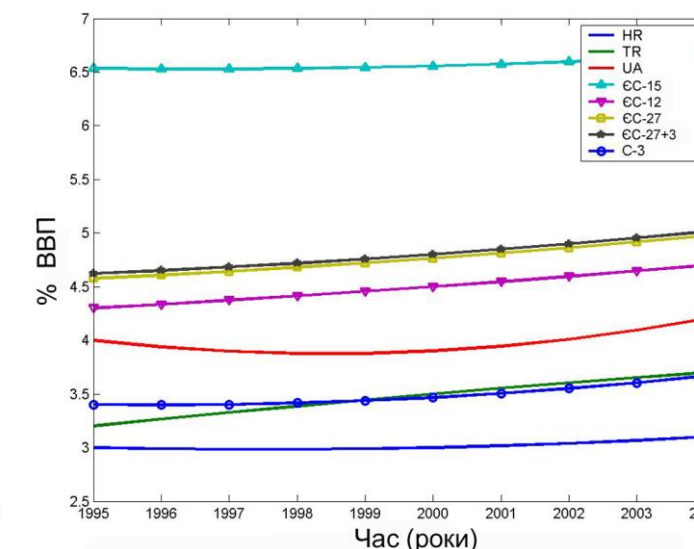

Рис. В6 Витрати на ох.здоров'я в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції ВВП на душу населення та інфляції міграції в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

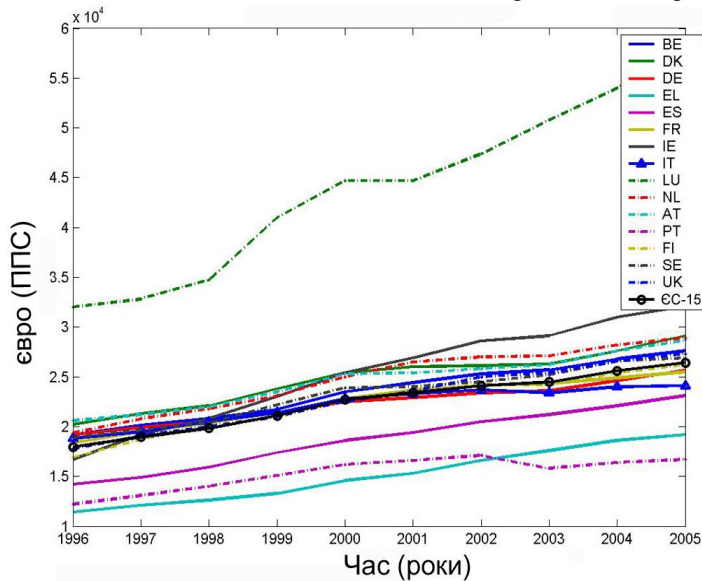

Рис. Д1 ВВП на душу населення в ЄС-15

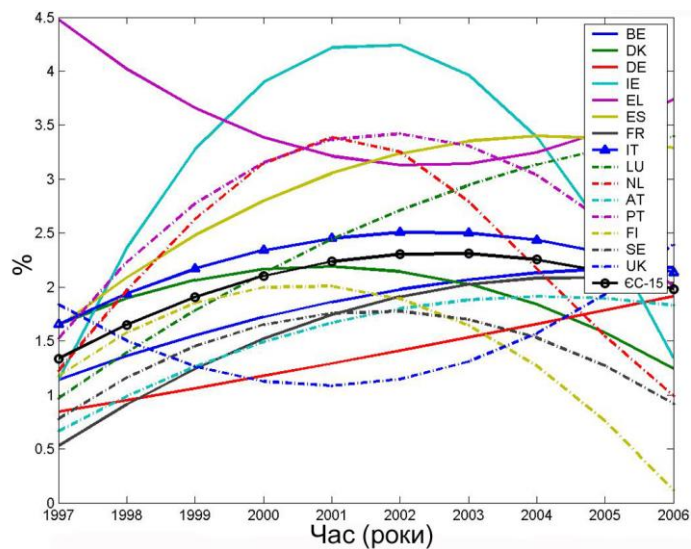

Рис. Д4 Рівень інфляції в ЄС-15

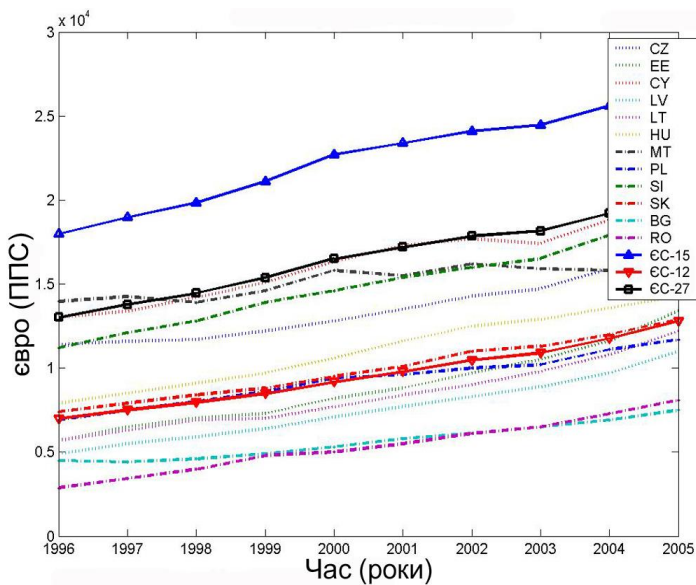

Рис. Д2 ВВП на душу населення в ЄС-27

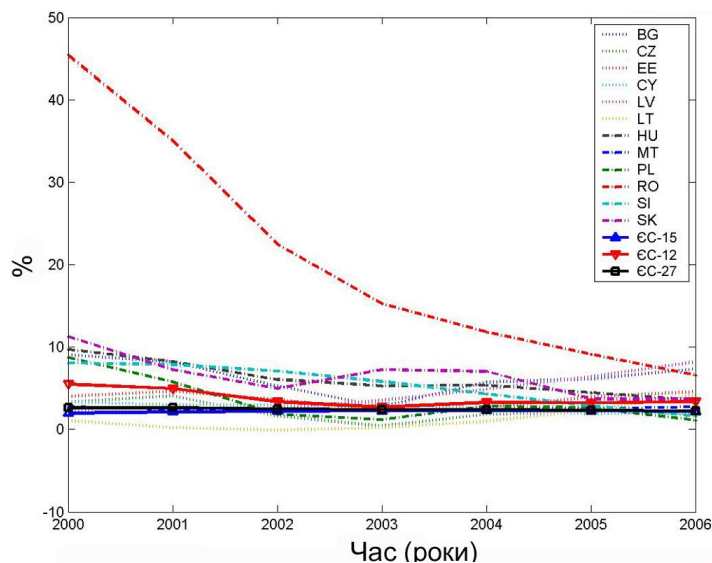

Рис. Д5 Рівень інфляції в ЄС-27

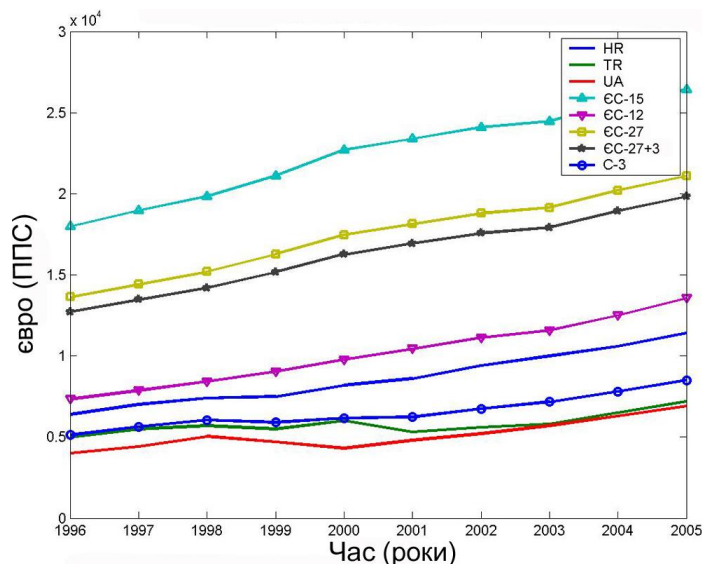

Рис. Д3 ВВП на душу населення в ЄС-27+C3

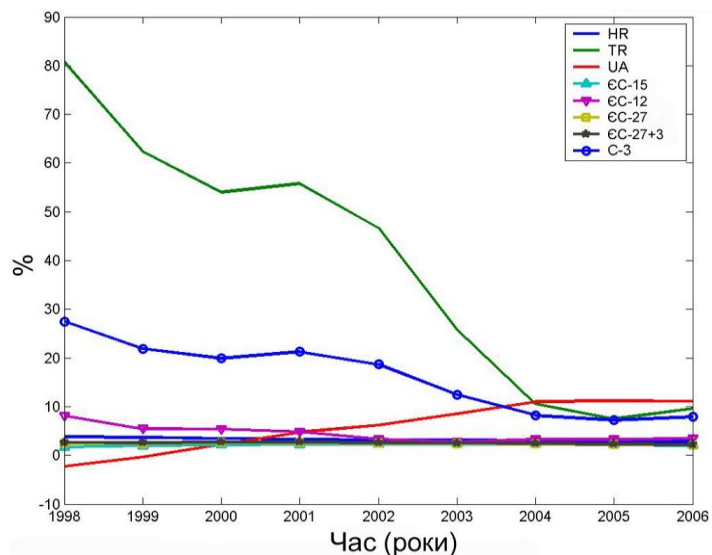

Рис. Д6 Рівень інфляції в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції експорту та імпорту товарів та послуг в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

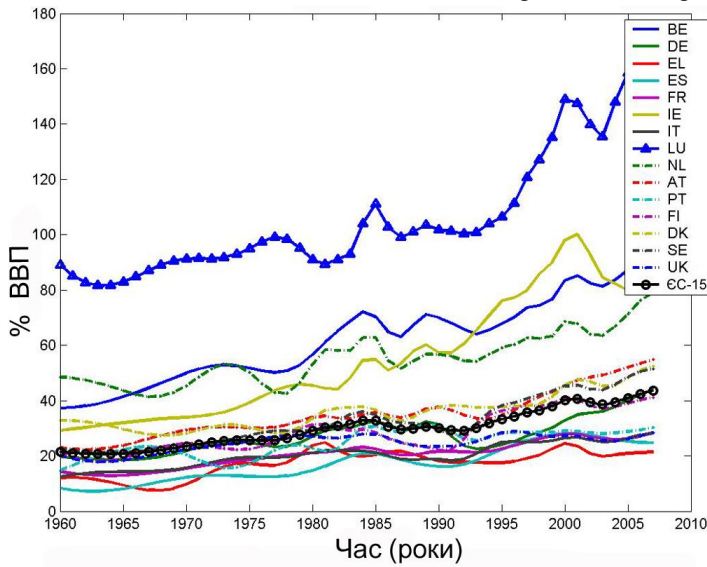

Рис. Е1 Експорт товарів і послуг в ЄС-15

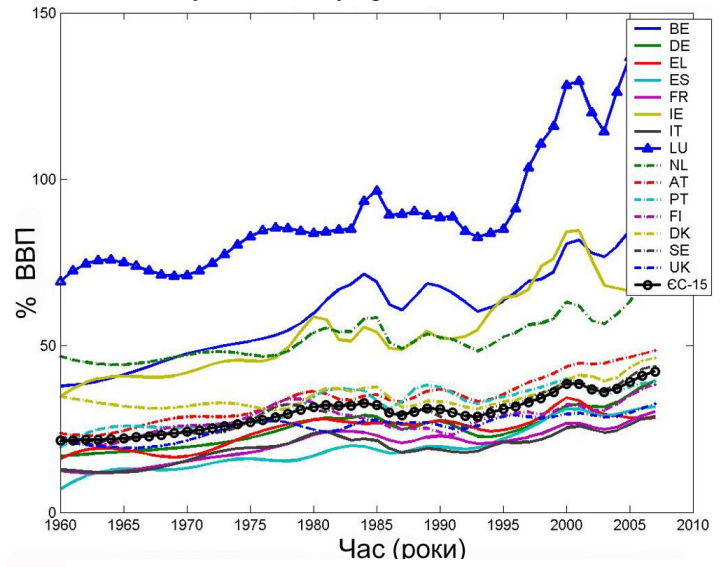

Рис. Е4 Імпорт товарів і послуг в ЄС-15

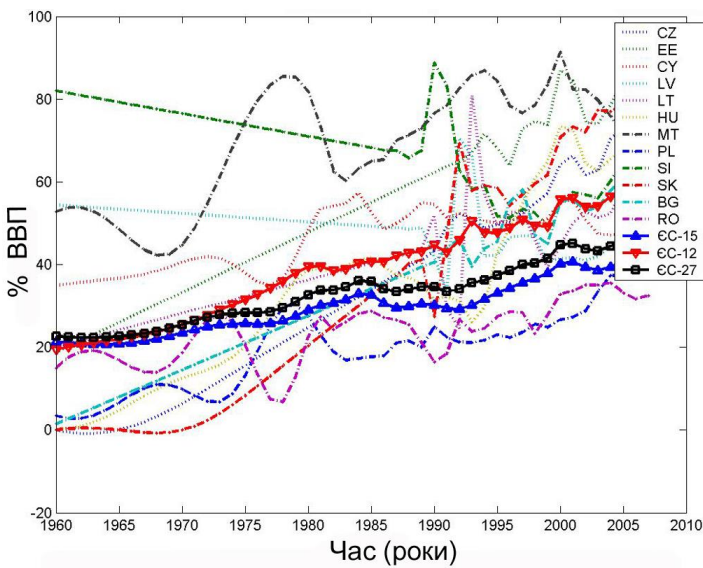

Рис. Е2 Експорт товарів і послуг в ЄС-27

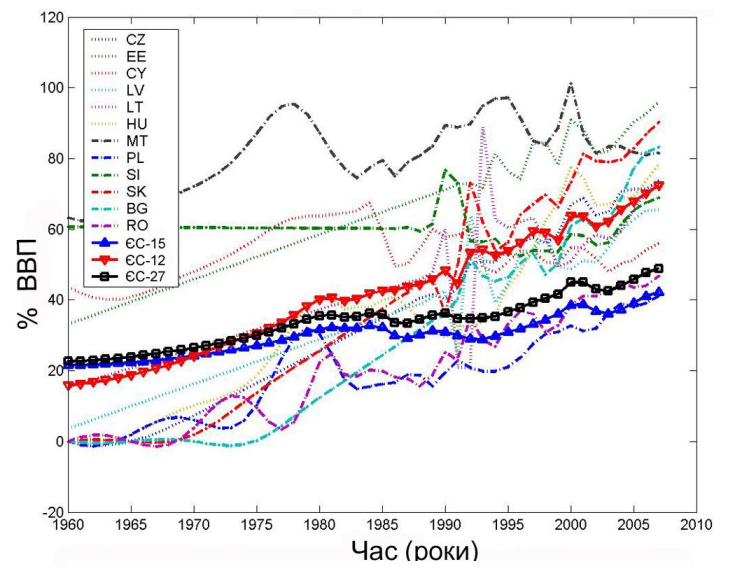

Рис. Е5 Імпорт товарів і послуг в ЄС-27

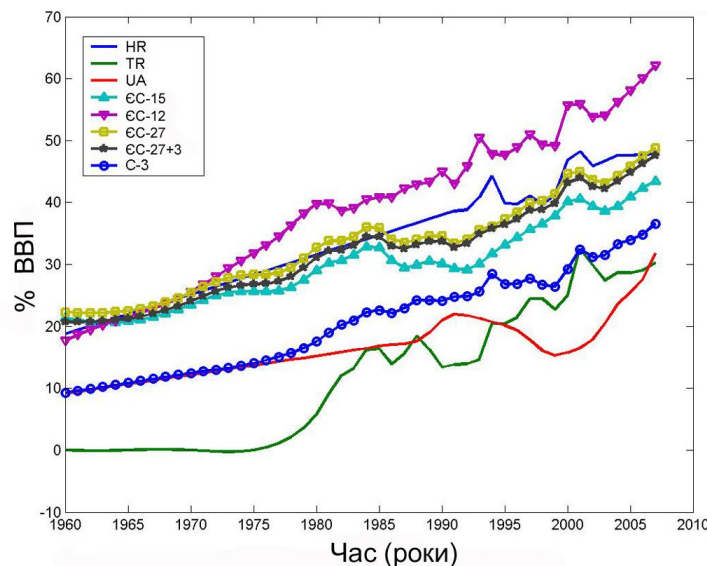

Рис. Е3 Експорт товарів і послуг в ЄС-27+C3

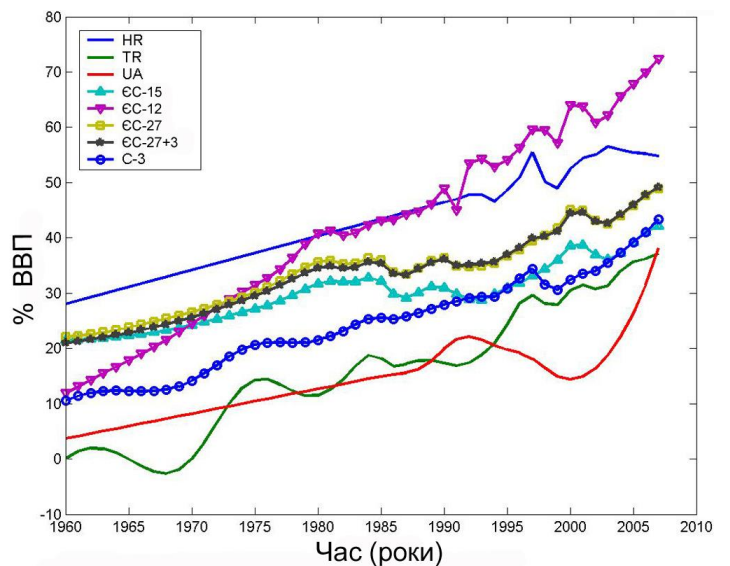

Рис. Е6 Імпорт товарів і послуг в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції дефіциту бюджету та державного боргу в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

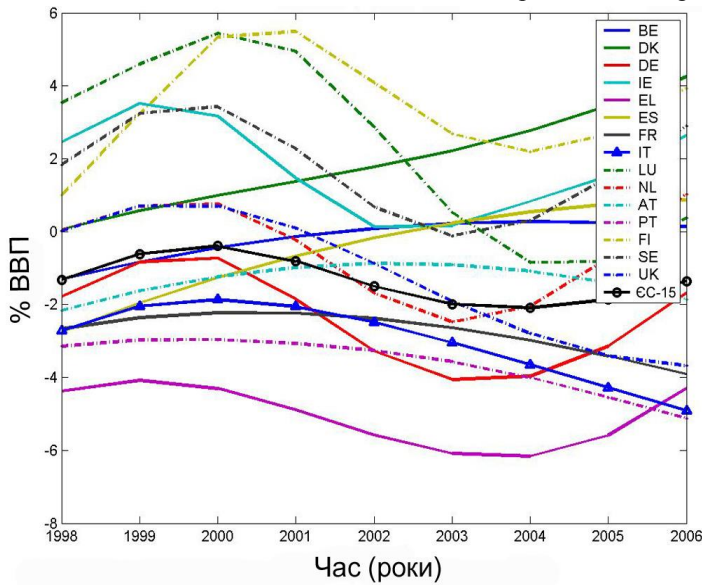

Рис. Ж1 Дефіцит бюджету в ЄС-15

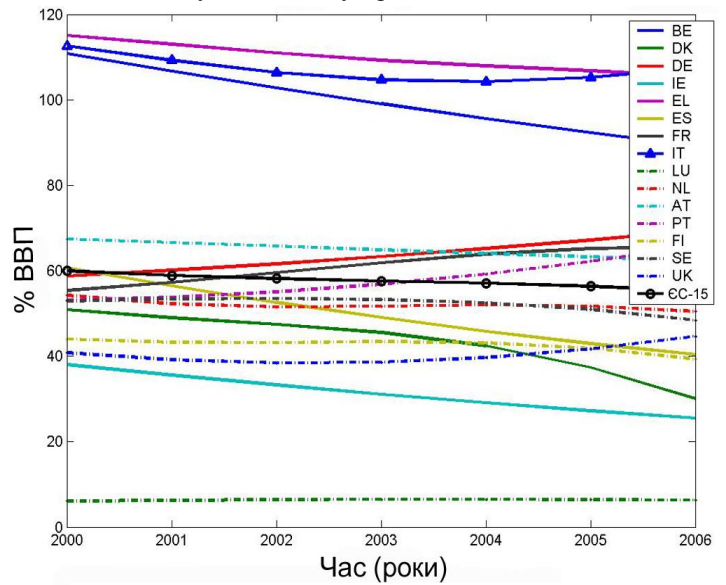

Рис. Ж4 Державний борг в ЄС-15

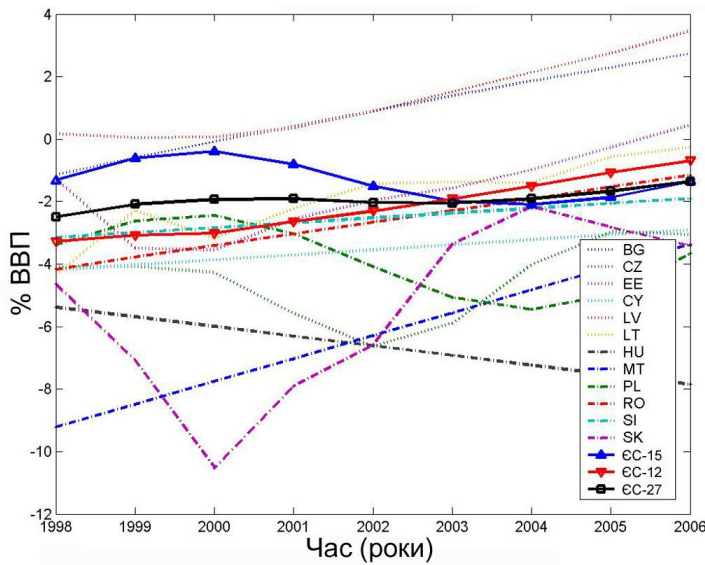

Рис. Ж2 Дефіцит бюджету в ЄС-27

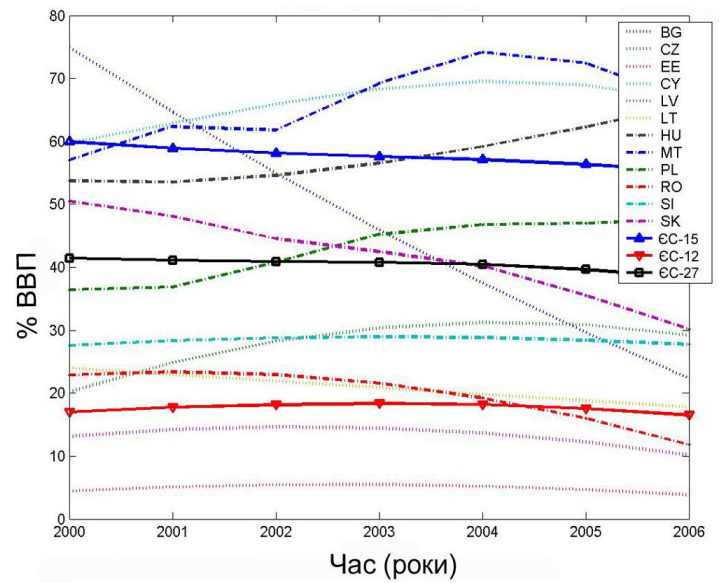

Рис. Ж5 Державний борг в ЄС-27

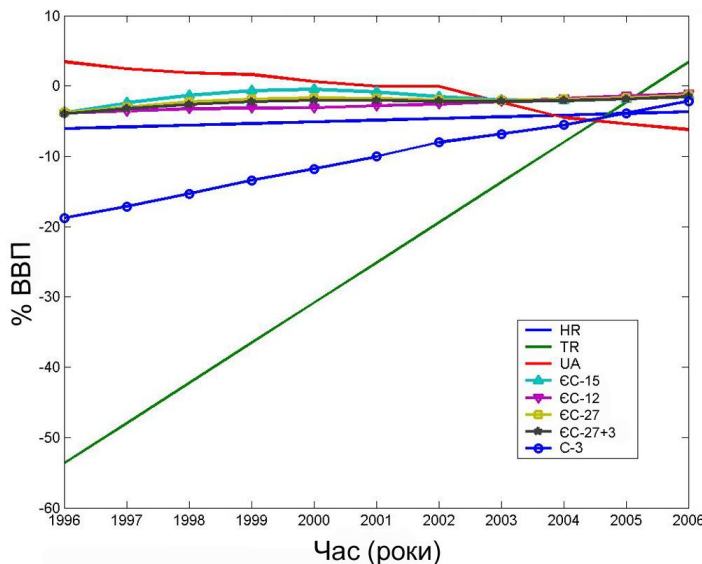

Рис. Ж3 Дефіцит бюджету в ЄС-27+C3

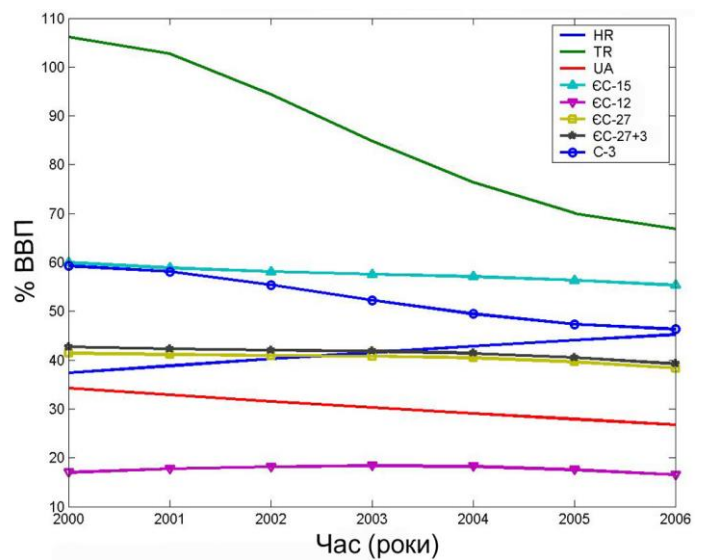

Рис. Ж6 Державний борг в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції обмінного курсу та довготермінової ставки в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

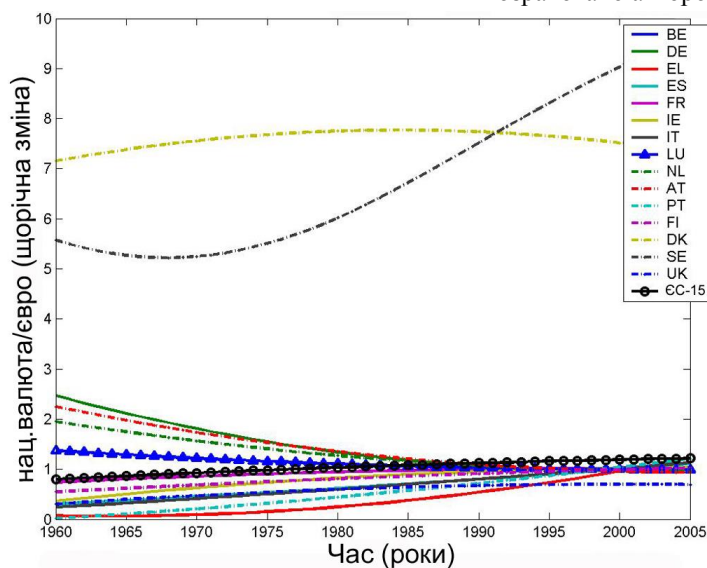

Рис. 31 Обмінний курс (Екю-Євро) в ЄС-15

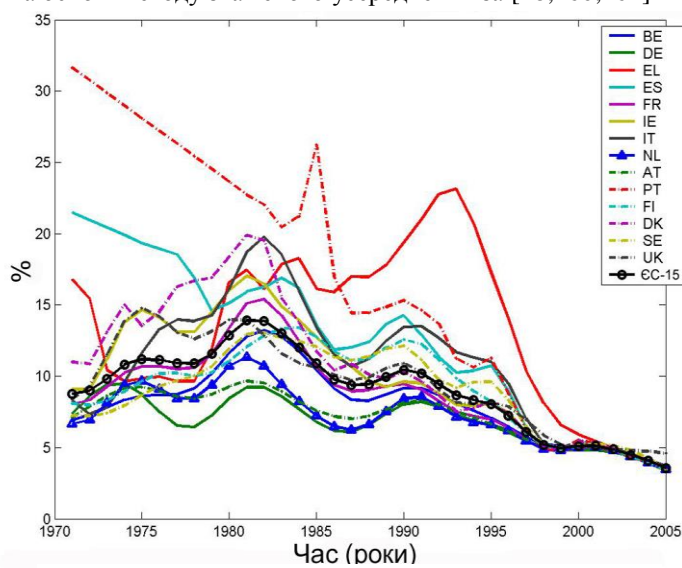

Рис. 34 Довготермінова % ставка в ЄС-15

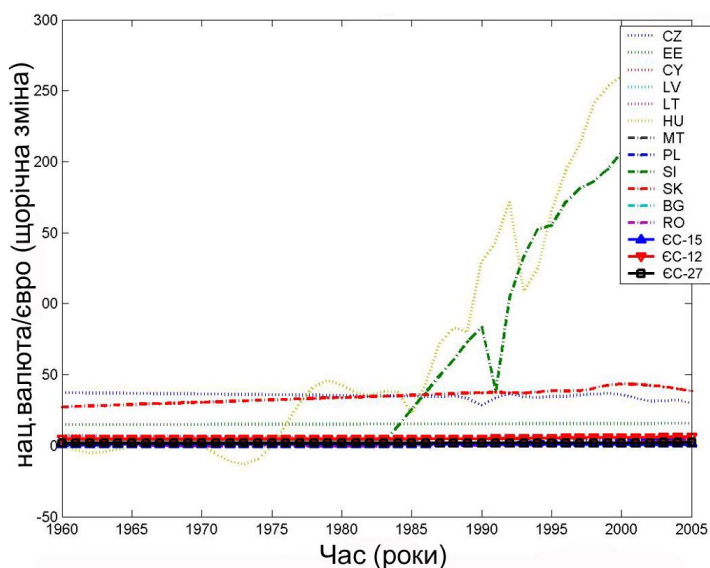

Рис. 32 Обмінний курс (Екю-Євро) в ЄС-27

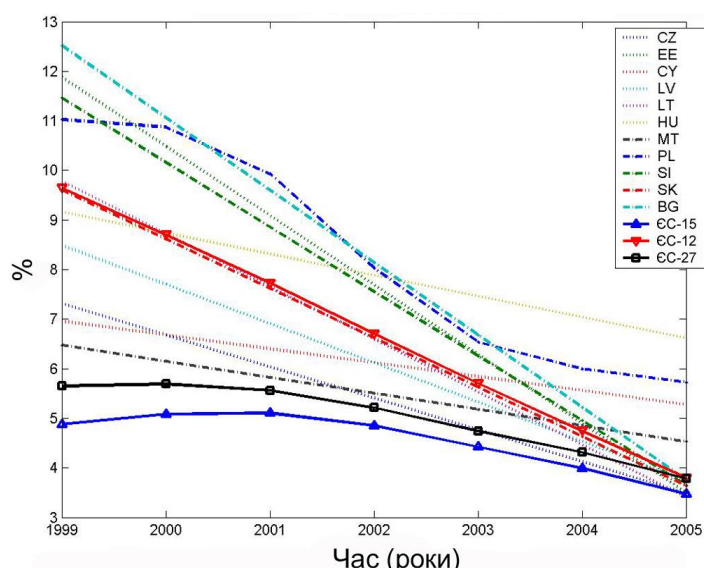

Рис. 35 Довготермінова % ставка в ЄС-27

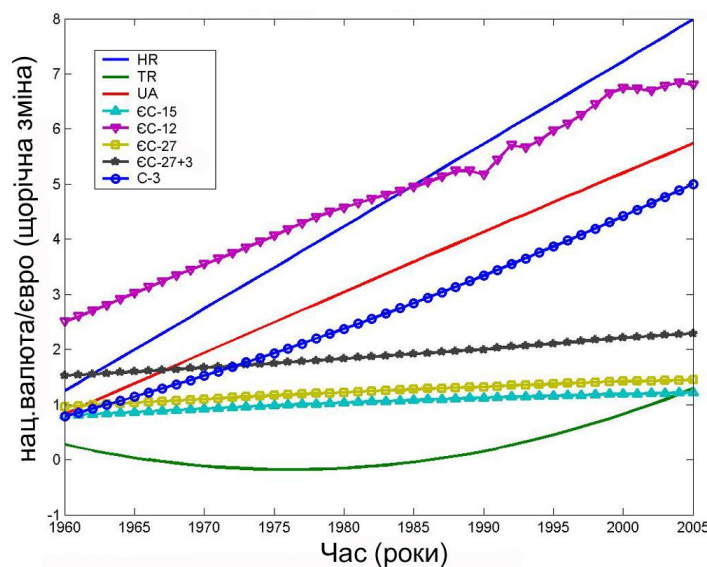

Рис. 33 Обмінний курс (Екю-Євро) в ЄС-27+C3

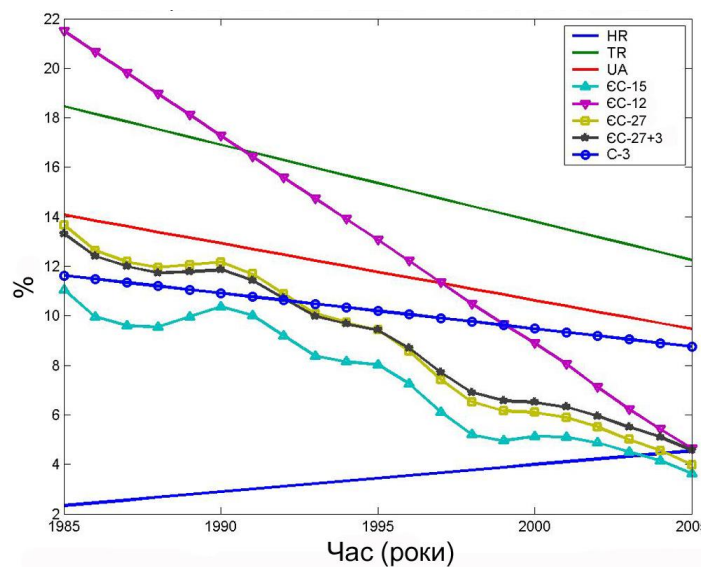

Рис. 36 Довготермінова % ставка в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції зайнятості та безробіття в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

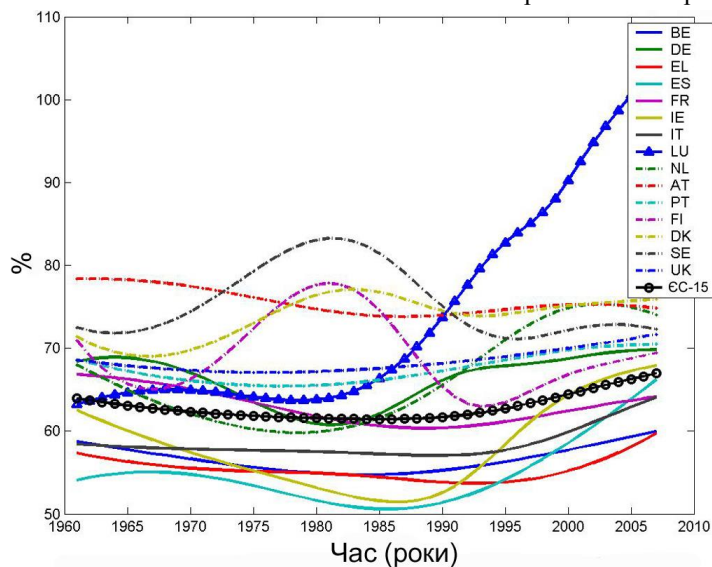

Рис. И1 Рівень зайнятості в ЄС-15

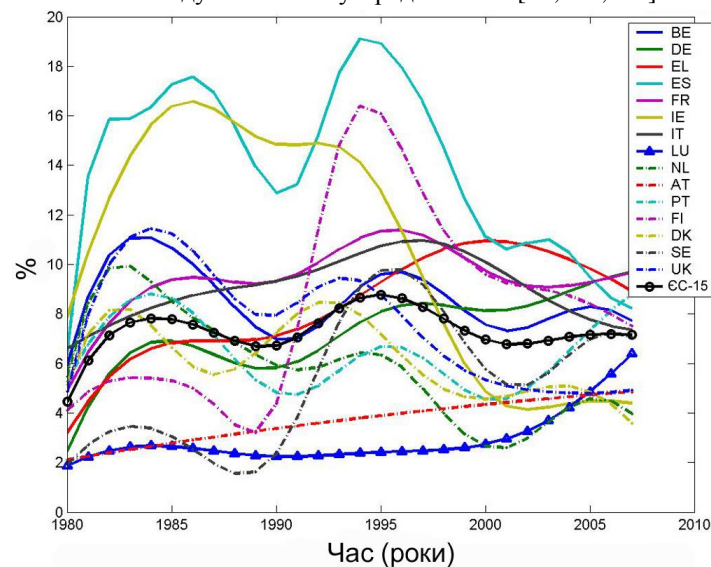

Рис. И4 Рівень безробіття в ЄС-15

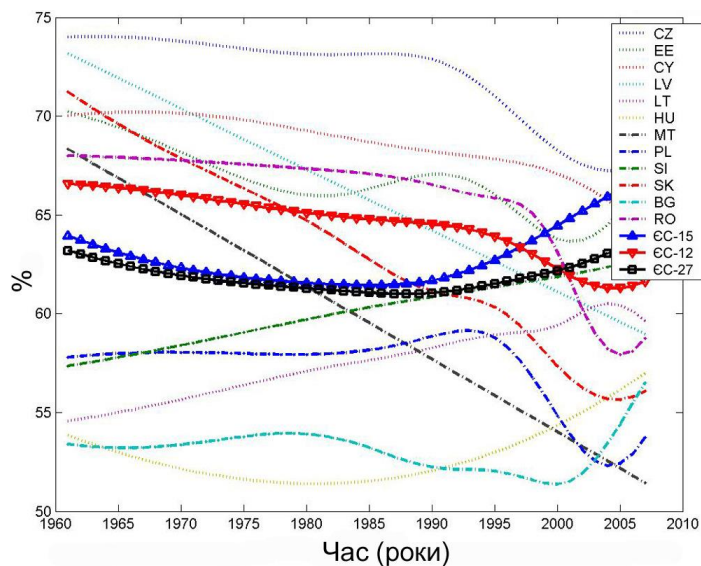

Рис. И2 Рівень зайнятості в ЄС-27

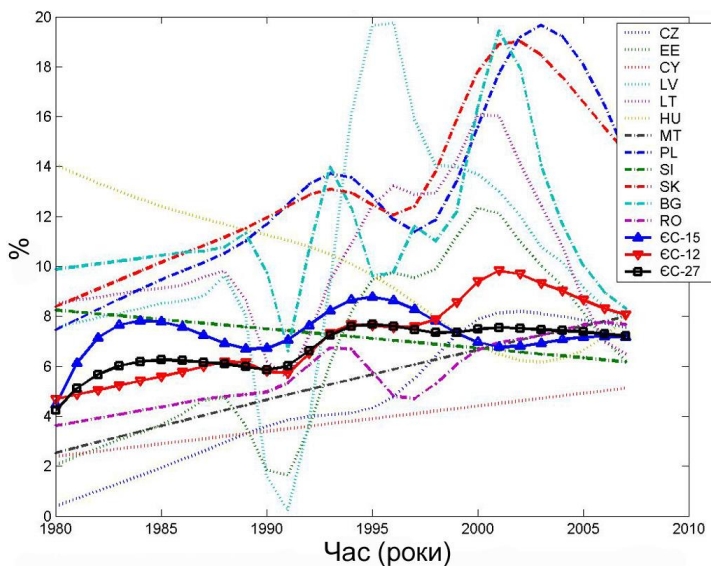

Рис. И5 Рівень безробіття в ЄС-27

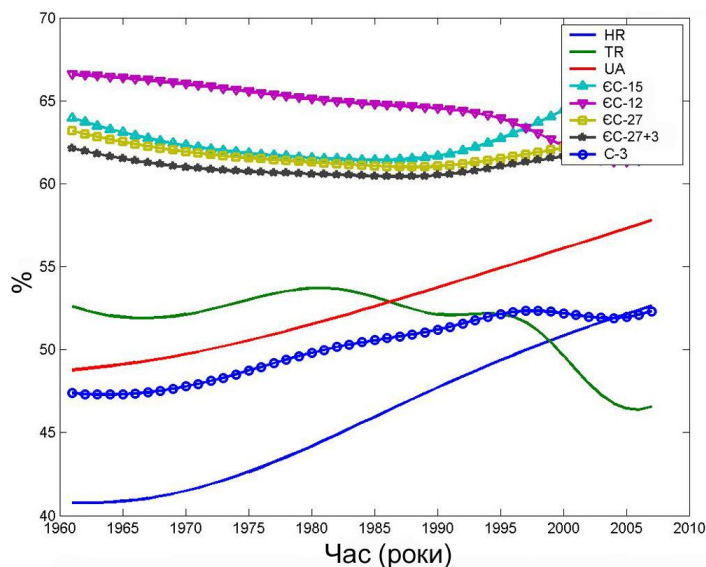

Рис. И3 Рівень зайнятості в ЄС-27+C3

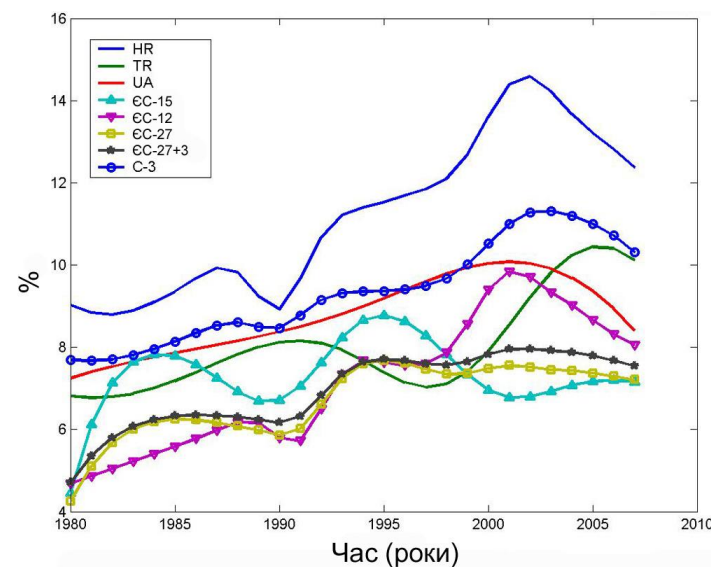

Рис. И6 Рівень безробіття в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції продуктивності праці на одного працівника та продуктивності праці на годину в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

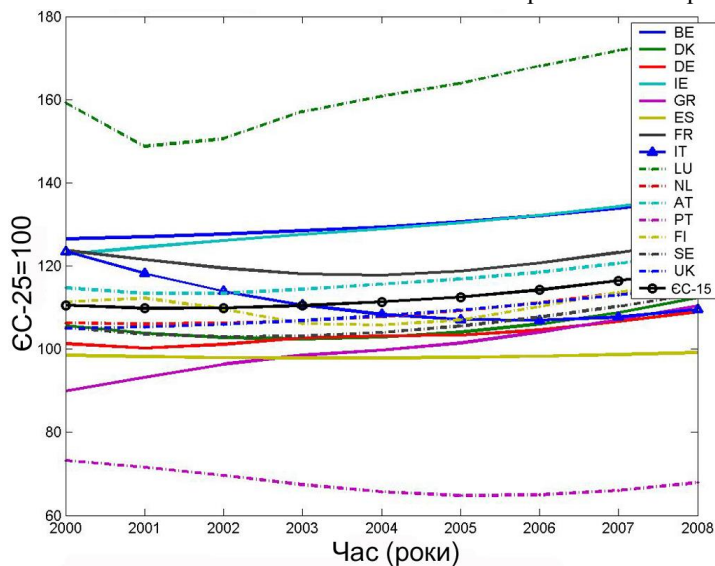

Рис. К1 Продуктивність праці на працівника в ЄС-15

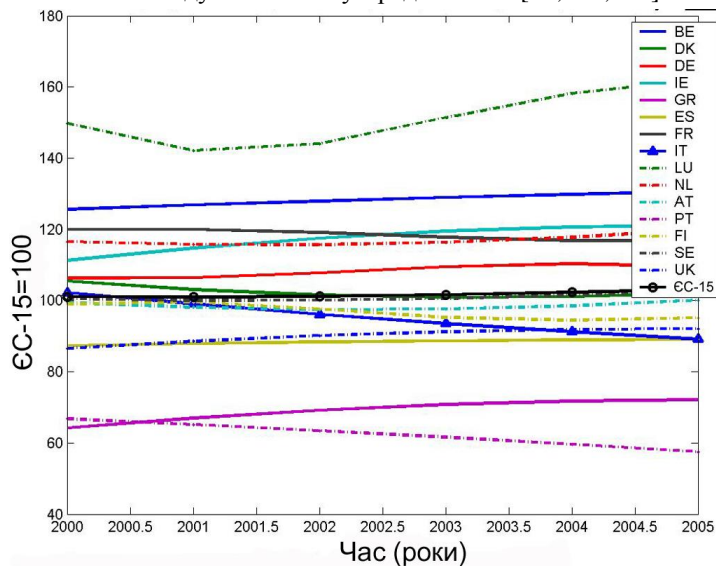

Рис. К4 Продуктивність праці на годину в ЄС-15

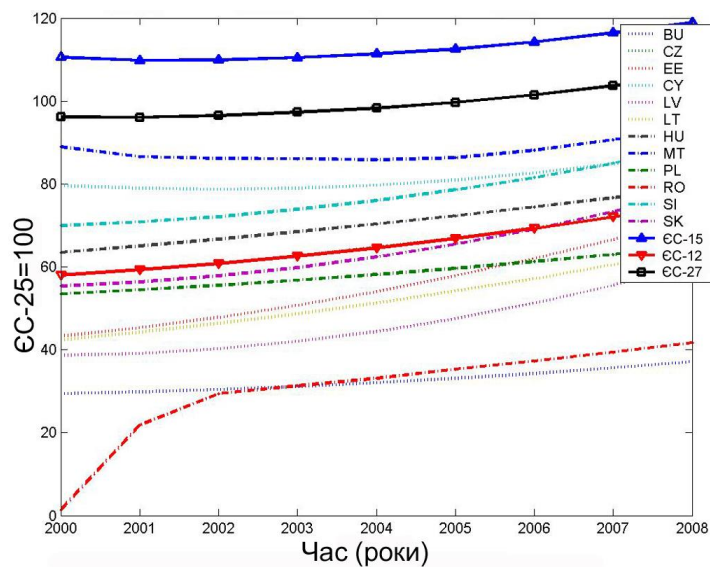

Рис. К2 Продуктивність праці на працівника в ЄС-27

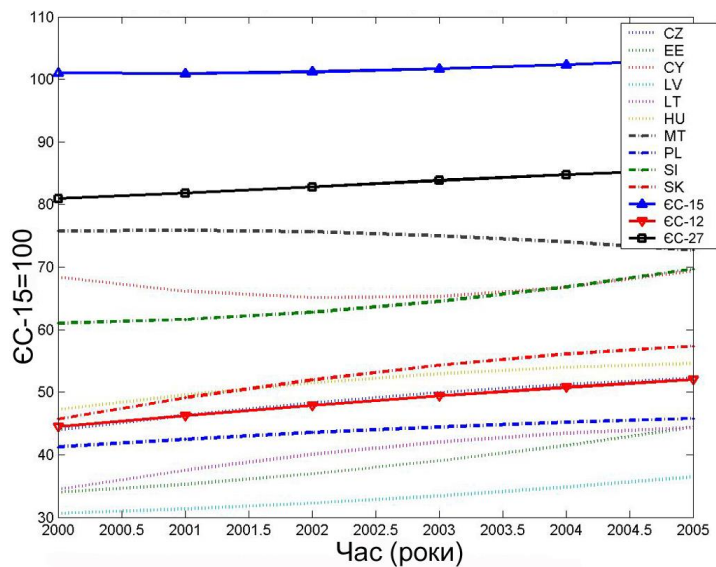

Рис. К5 Продуктивність праці на годину в ЄС-27

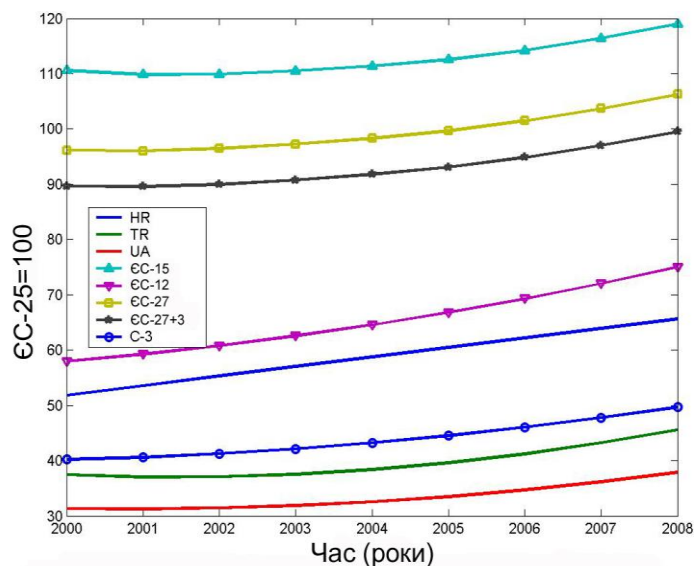

Рис. К3 Продуктивність праці на працівника в ЄС-27+C3

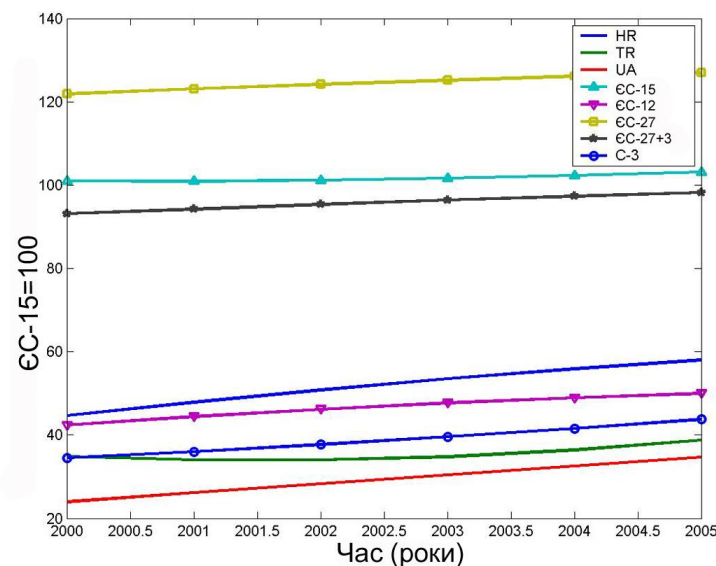

Рис. К6 Продуктивність праці на годину в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції зростання номінальної та реальної заробітної плати в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

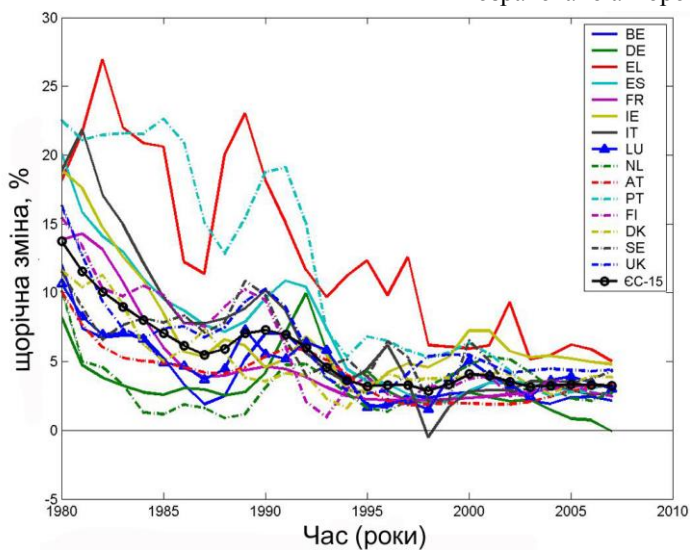

Рис. Л1 Зростання номінальної з/п в ЄС-15

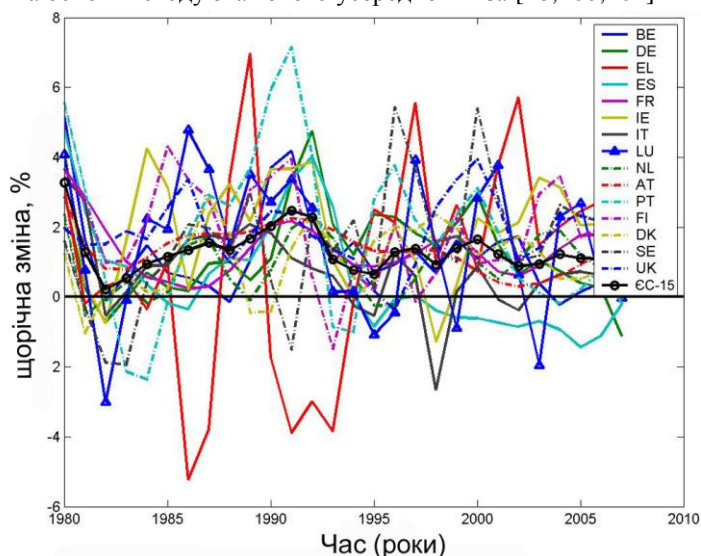

Рис. Л4 Зростання реальної з/п в ЄС-15

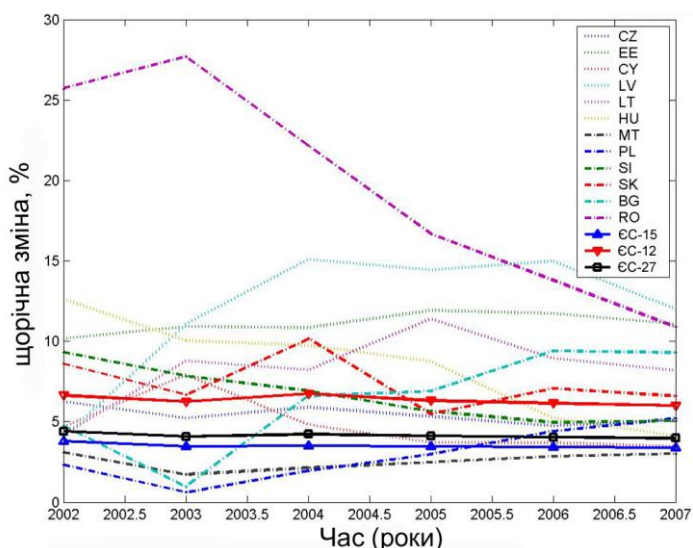

Рис. Л2 Зростання номінальної з/п в ЄС-27

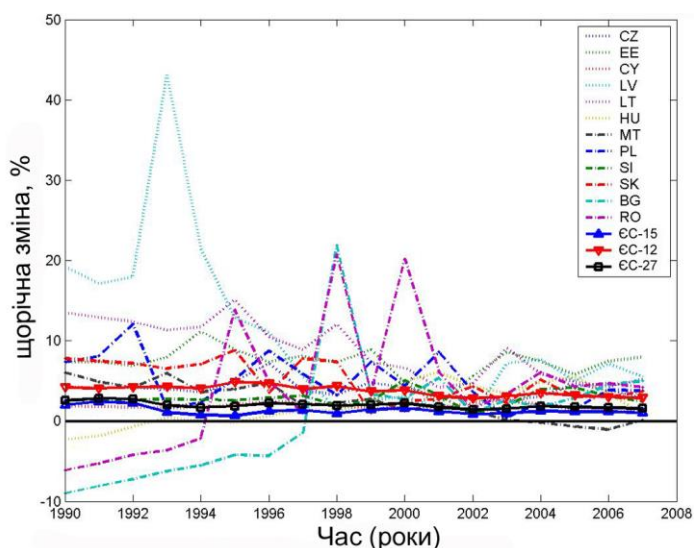

Рис. Л5 Зростання реальної з/п в ЄС-27

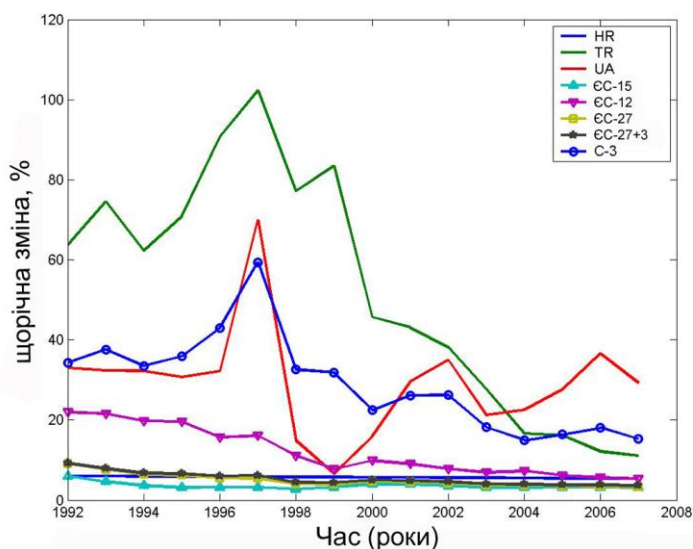

Рис. Л3 Зростання номінальної з/п в ЄС-27+C3

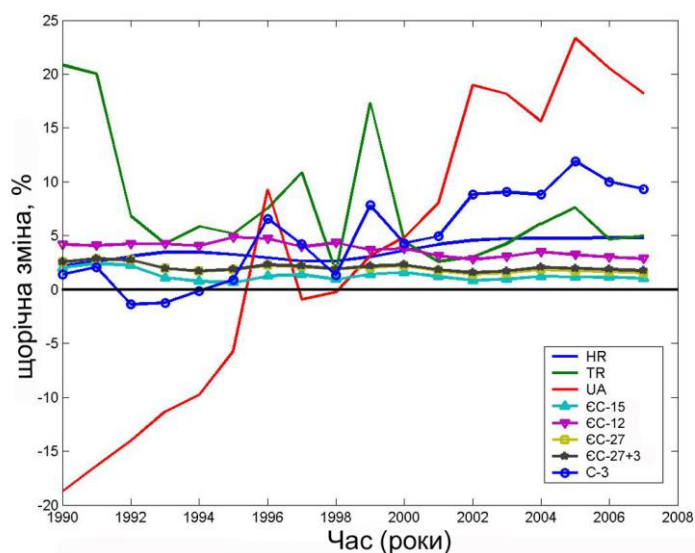

Рис. Л6 Зростання реальної з/п в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції прямих та непрямих податків в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

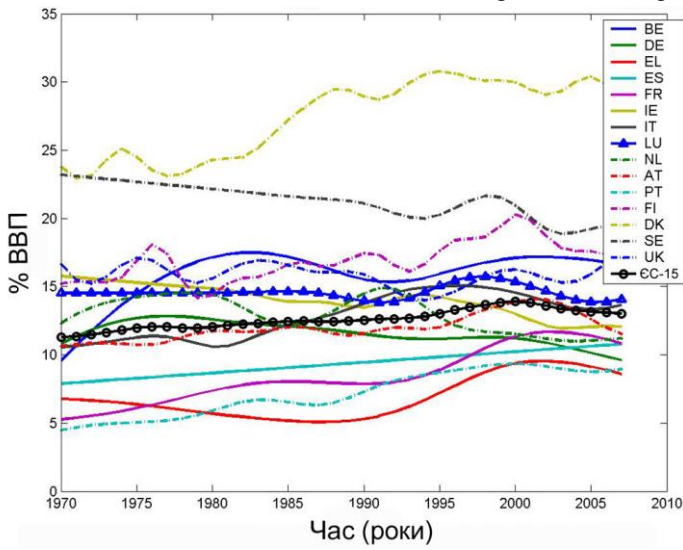

Рис. М1 Прямі податки в ЄС-15

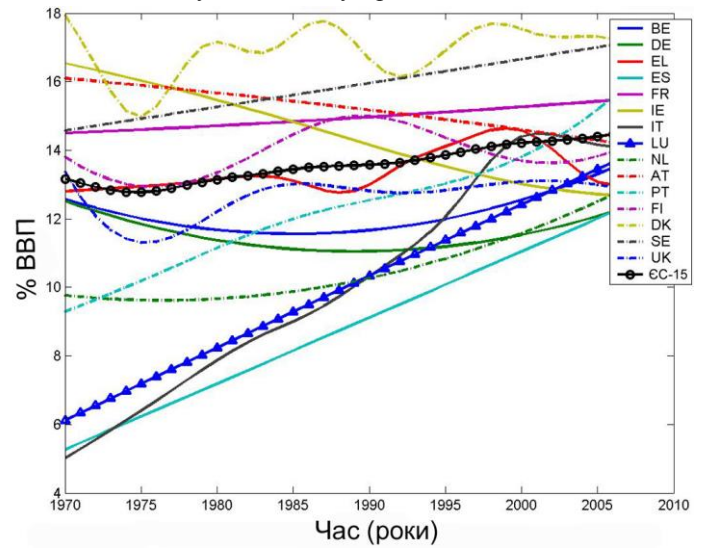

Рис. М4 Непрямі податки в ЄС-15

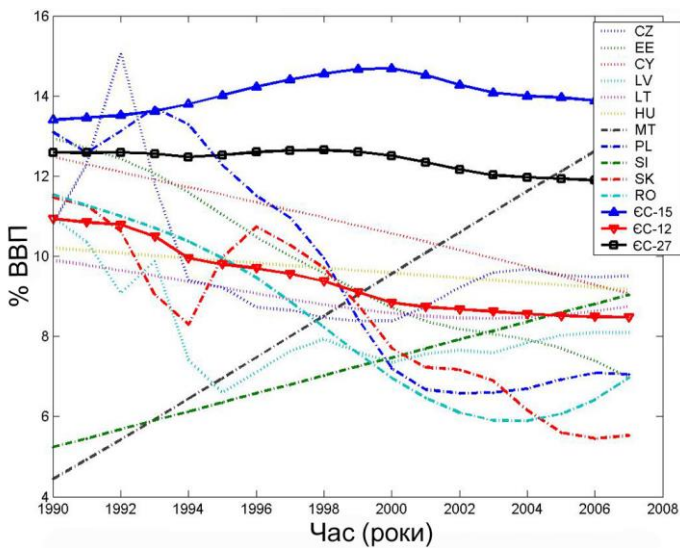

Рис. М2 Прямі податки в ЄС-27

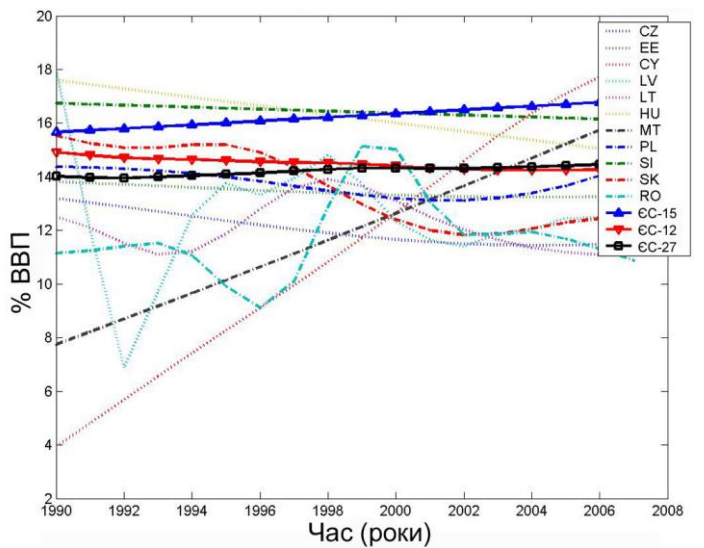

Рис. М5 Непрямі податки в ЄС-27

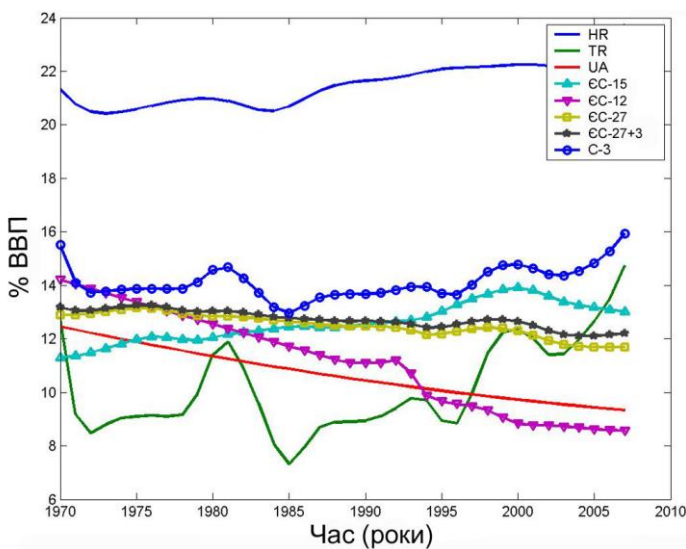

Рис. М3 Прямі податки в ЄС-27+C3

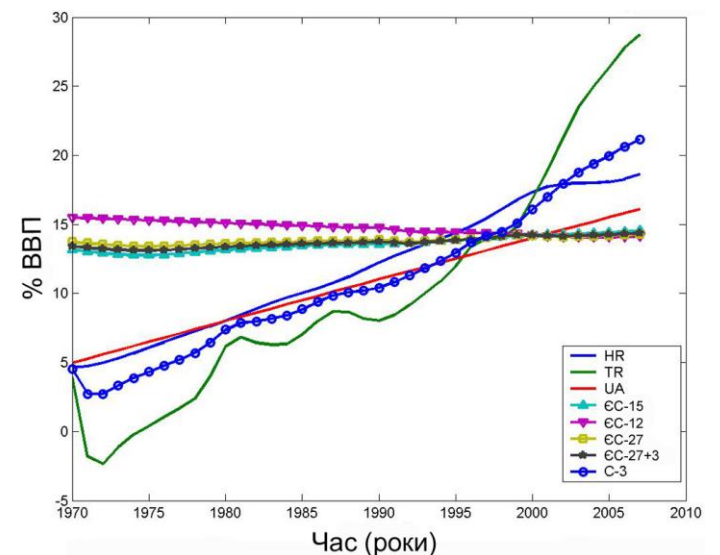

Рис. М6 Непрямі податки в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції валових заощаджень та валових споживчих витрат в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

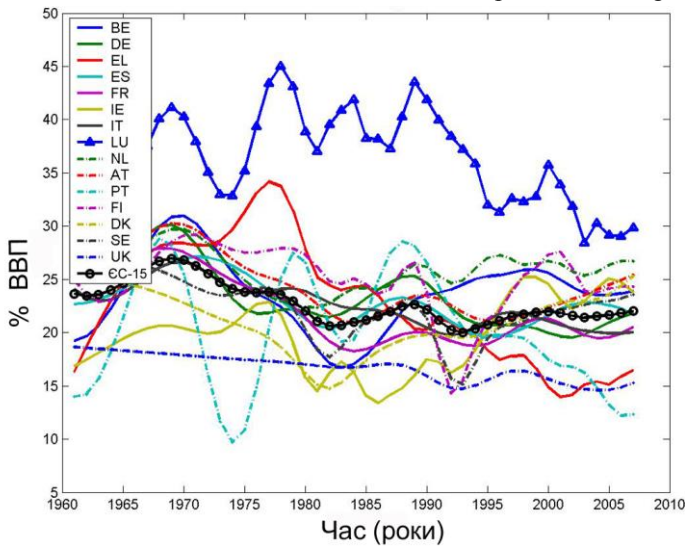

Рис. Н1 Валові заощадження в ЄС-15

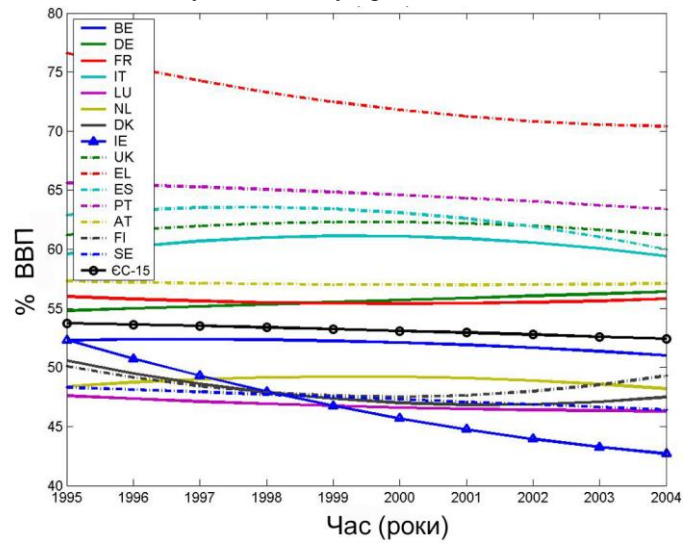

Рис. Н4 Валові споживчі витрати в ЄС-15

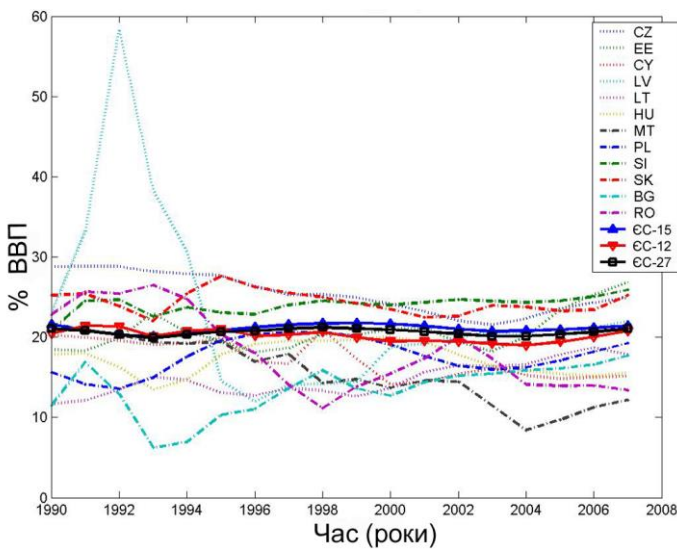

Рис. Н2 Валові заощадження в ЄС-27

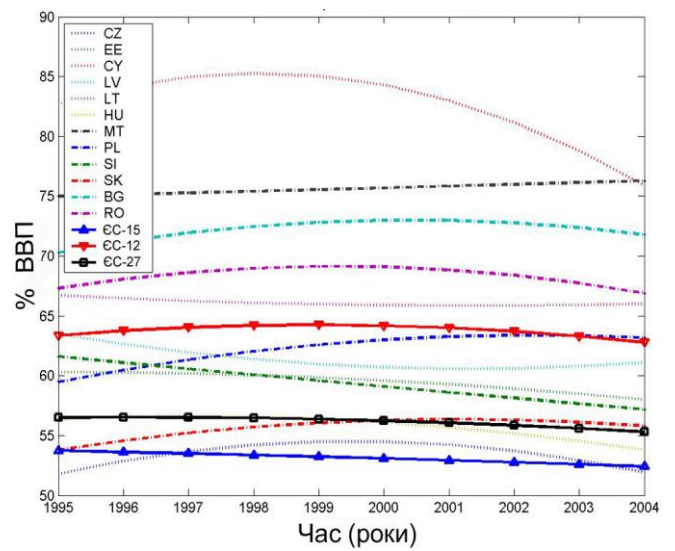

Рис. Н5 Валові споживчі витрати в ЄС-27

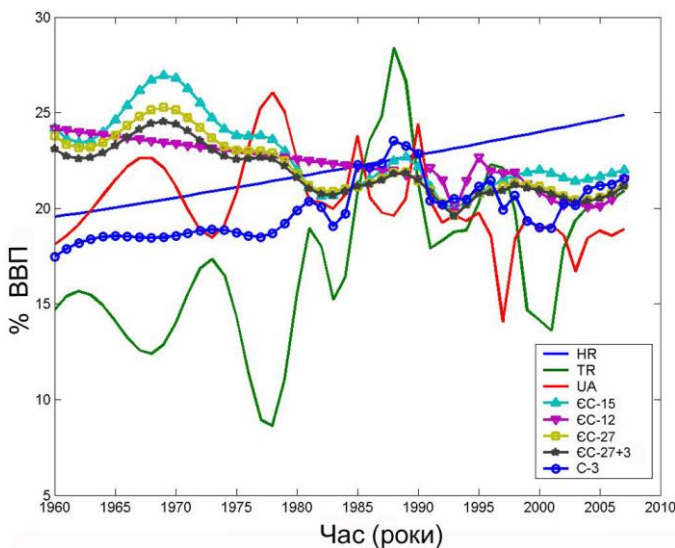

Рис. Н3 Валові заощадження в ЄС-27+C3

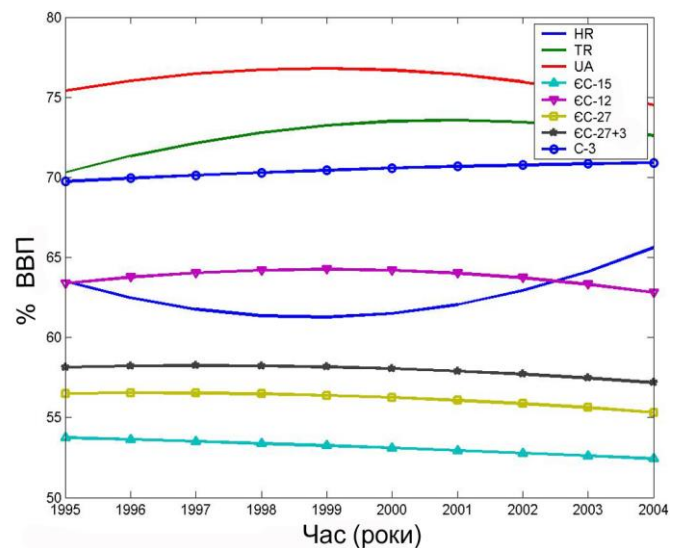

Рис. Н6 Валові споживчі витрати в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції витрат на соціальний захист та соціальних виплат в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

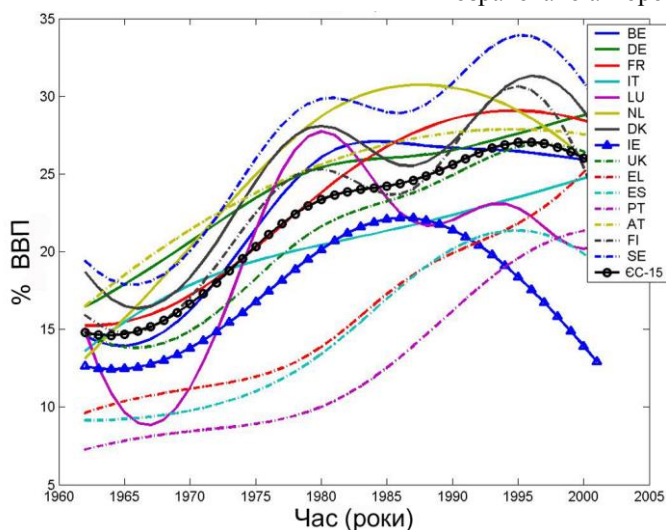

Рис. П1 Витрати на соціальний захист в ЄС-15

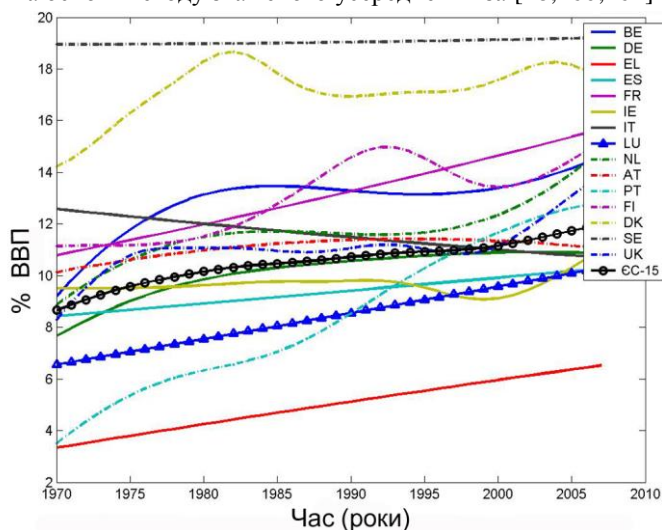

Рис. П4 Соціальні виплати в ЄС-15

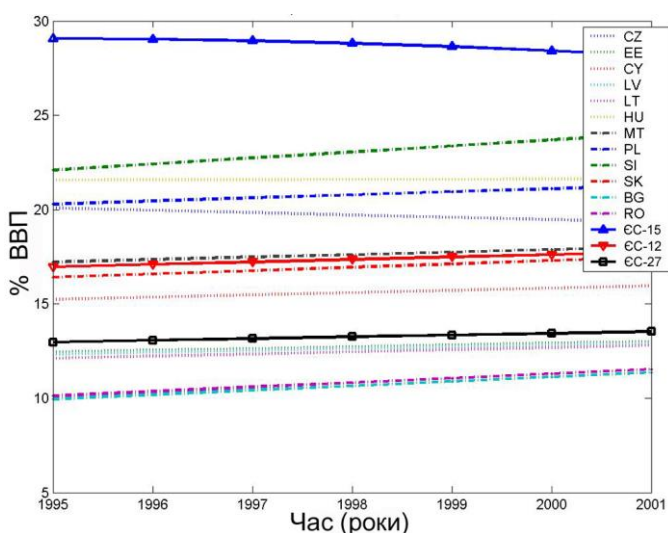

Рис. П2 Витрати на соціальний захист в ЄС-27

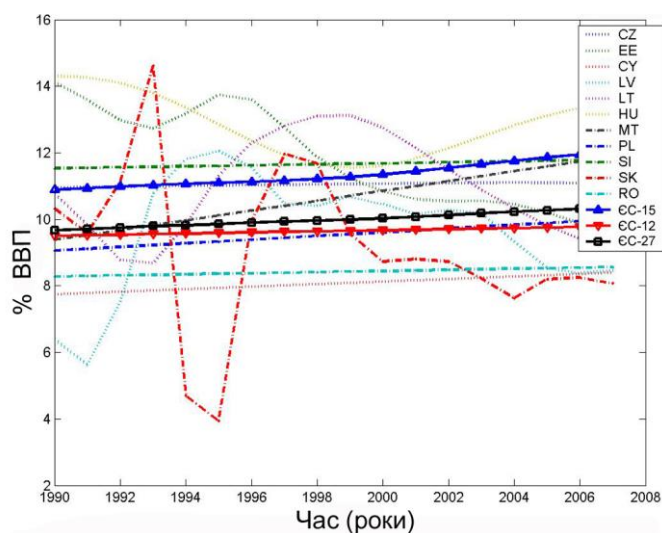

Рис. П5 Соціальні виплати в ЄС-27

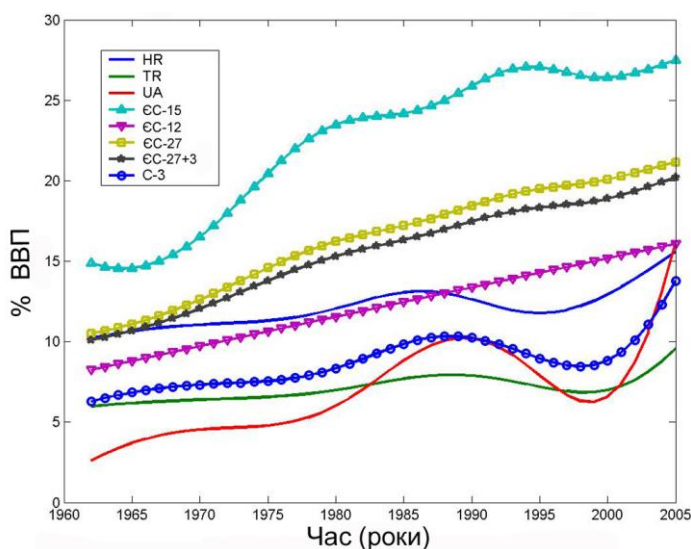

Рис. П3 Витрати на соціальний захист в ЄС-27+C3

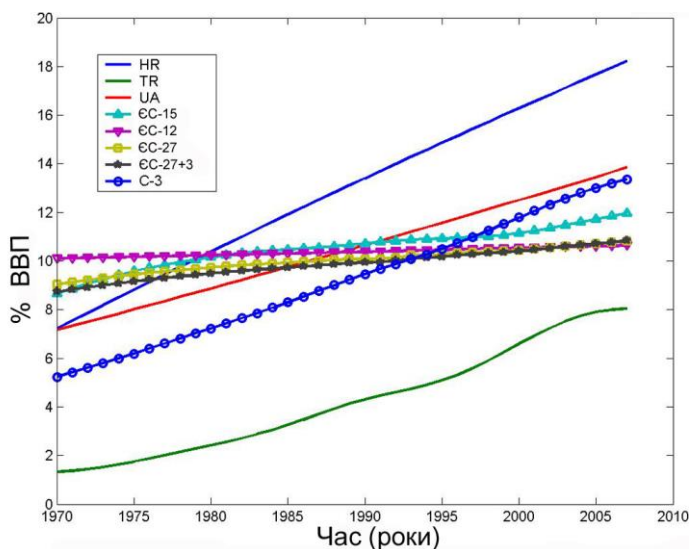

Рис. П6 Соціальні виплати в ЄС-27+C3

Рівень конвергенції субсидій та урядових компенсацій працівникам в ЄС та країнах-аплікантах

Розраховано автором на основі методу зваженого усереднення за [28;160;161]

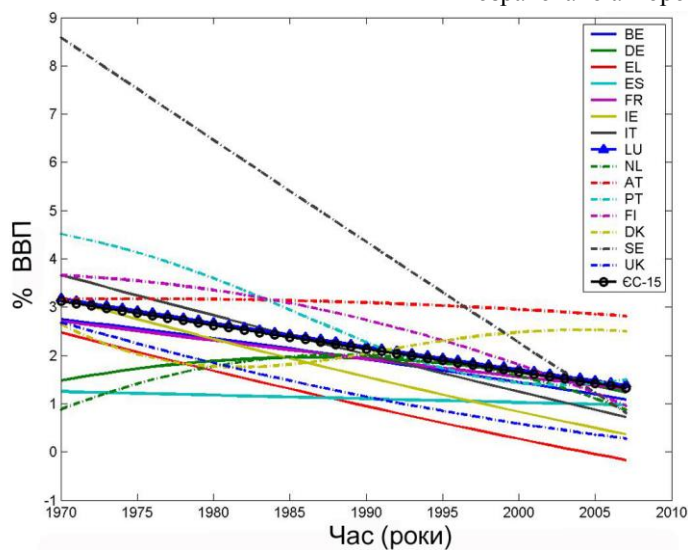

Рис. Р1 Субсидій в ЄС-15

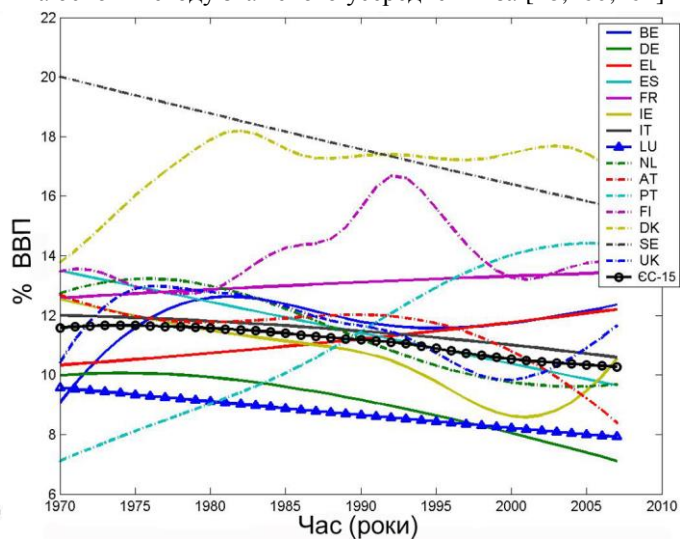

Рис. Р4 Урядові компенсації працівникам в ЄС-15

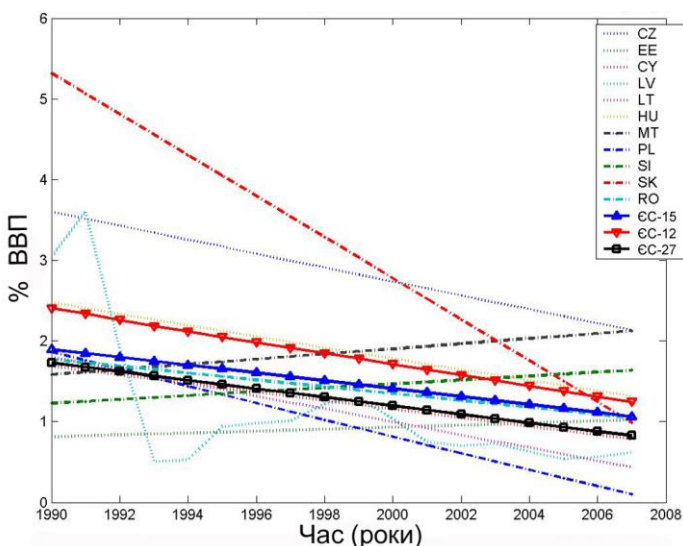

Рис. Р2 Субсидій в ЄС-27

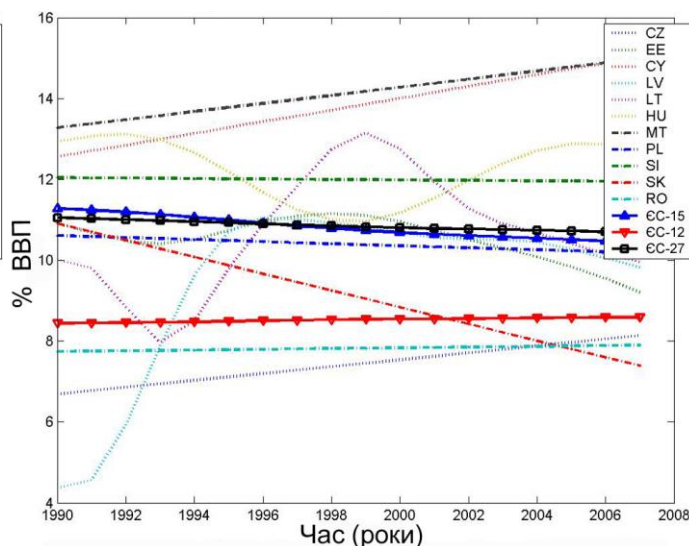

Рис. Р5 Урядові компенсації працівникам в ЄС-27

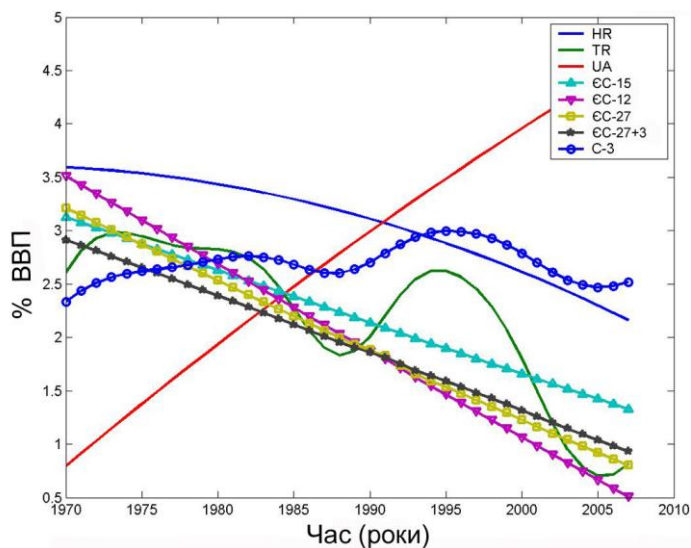

Рис. Р3 Субсидій в ЄС-27+C3

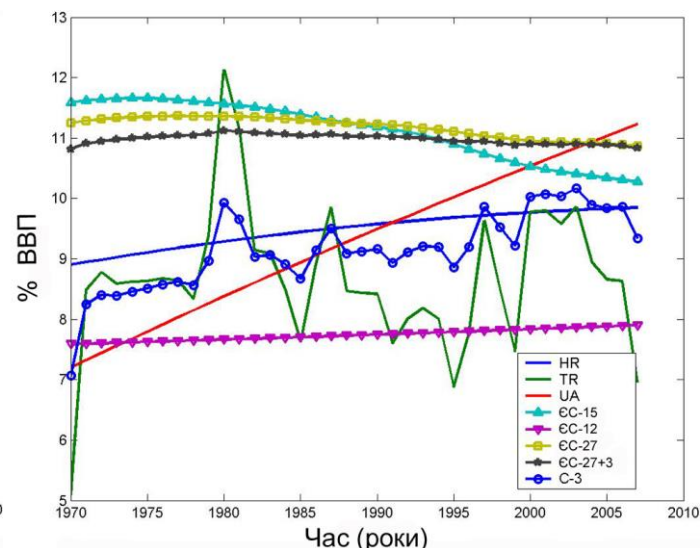

Рис. Р6 Урядові компенсації працівникам в ЄС-27+C3

Додаток С

Густота школярів і студентів та витрати на охорону здоров'я в Європі

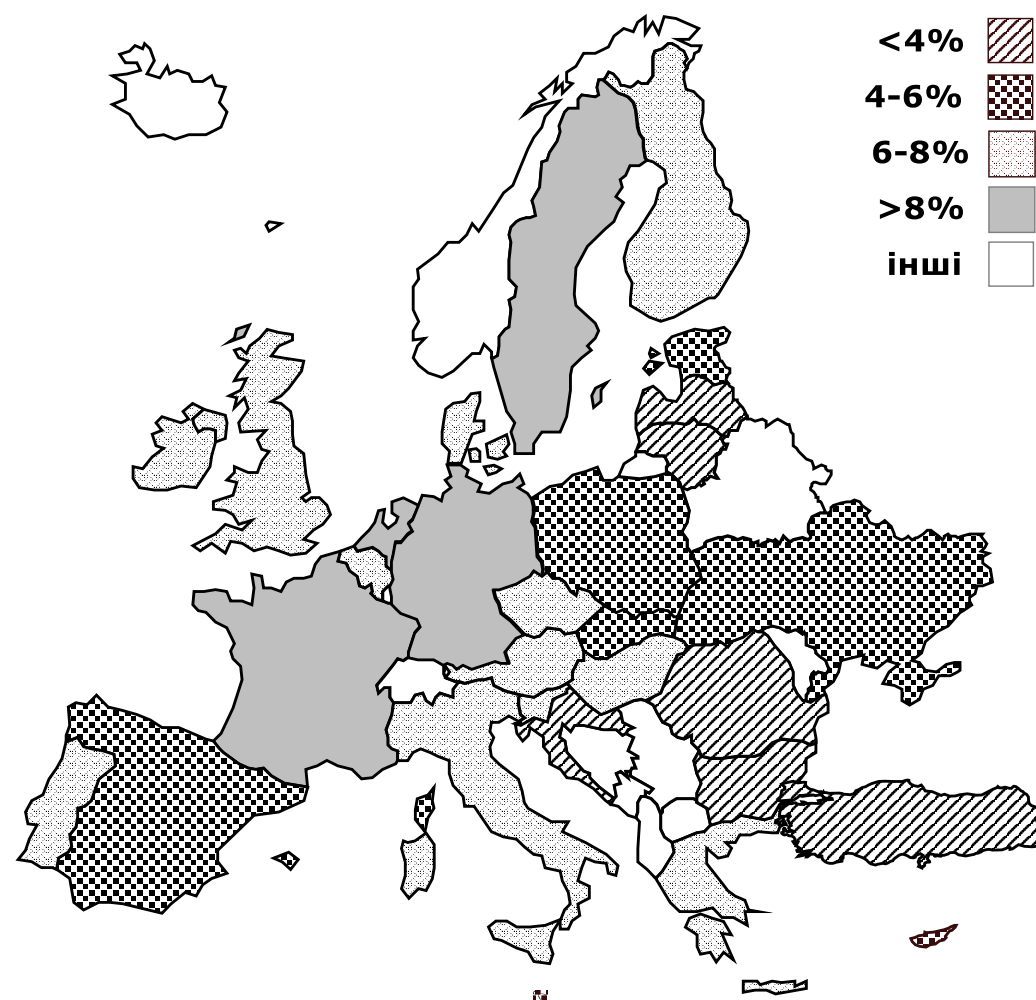
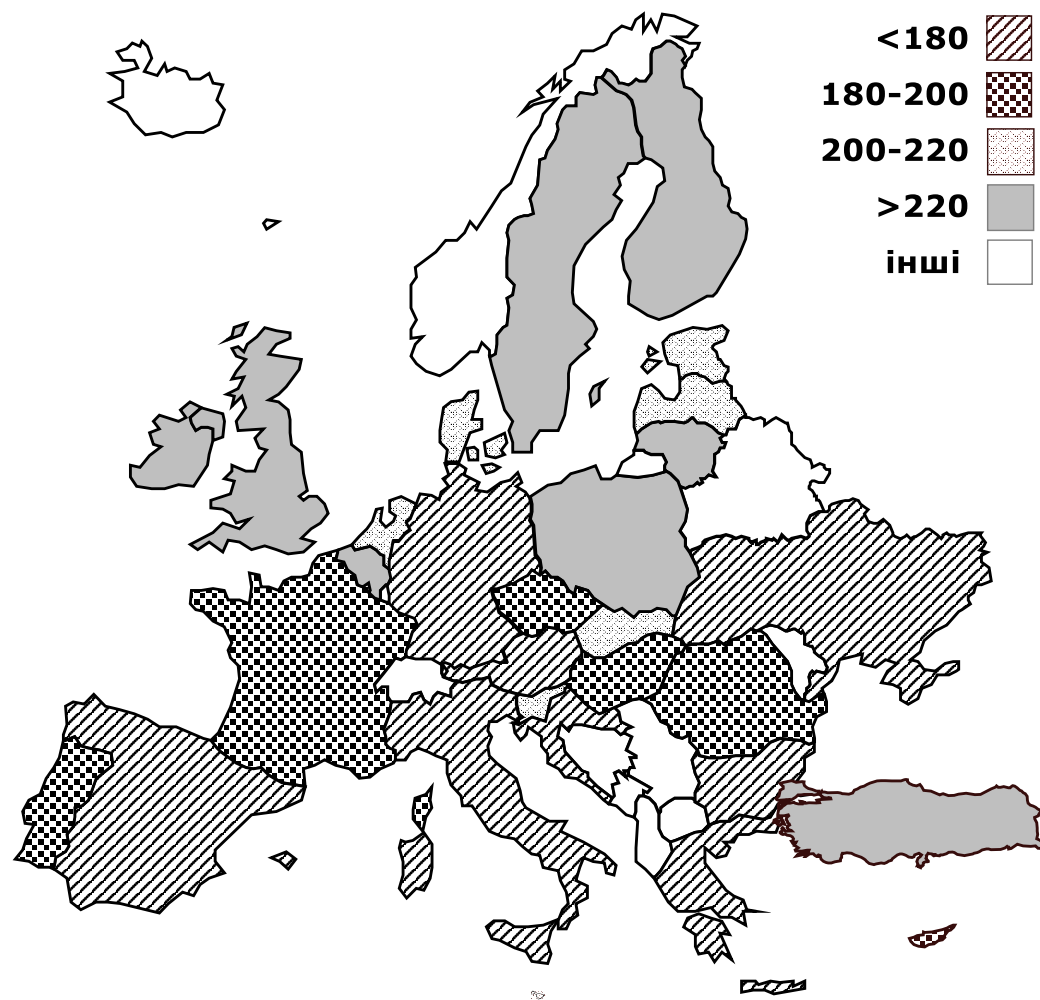
Складено автором за [28;160;161]

осіб/1000 жителів

% ВВП

Густота школярів і студентів в Європі, 2006

Витрати на охорону здоров'я в Європі, 2005

Додаток Т
Густота новонароджених та рівень інфляції в Європі

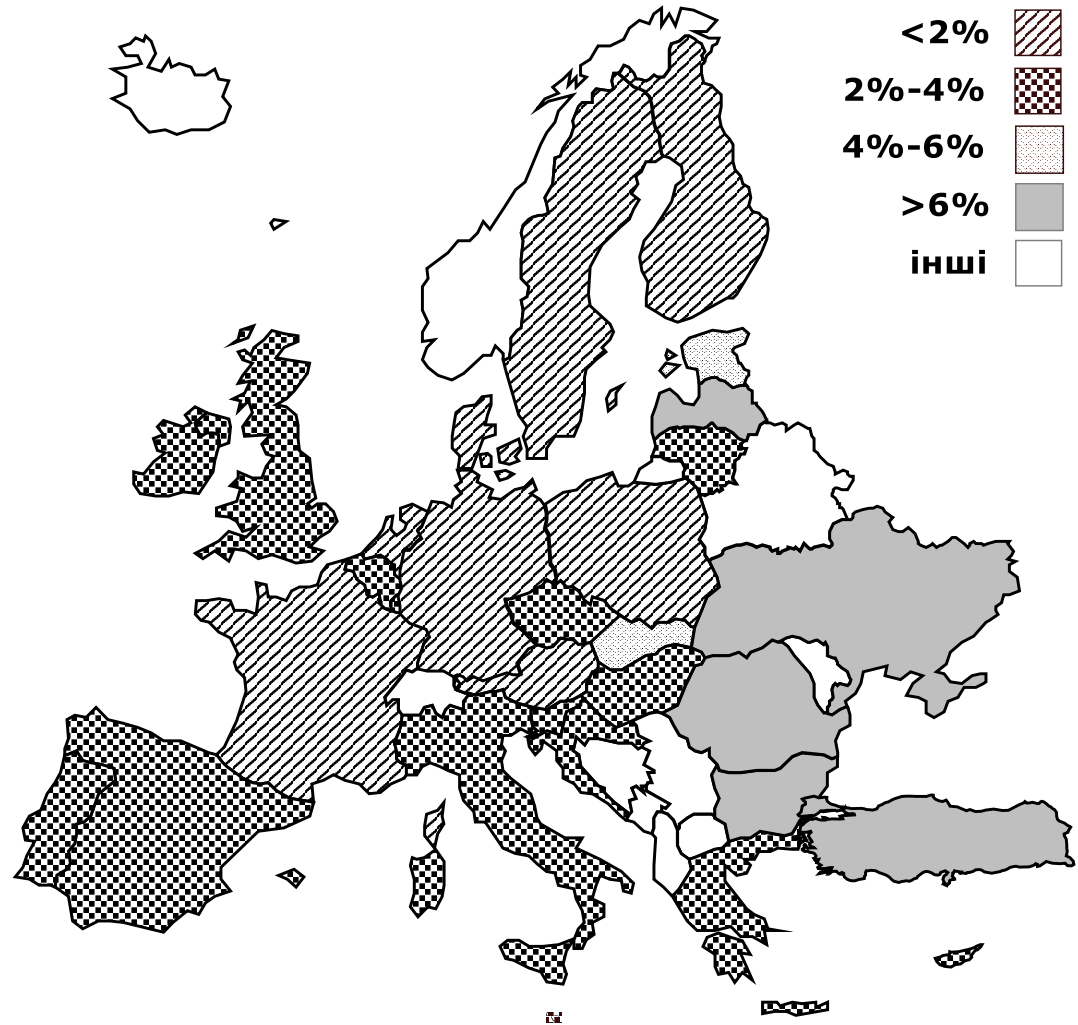
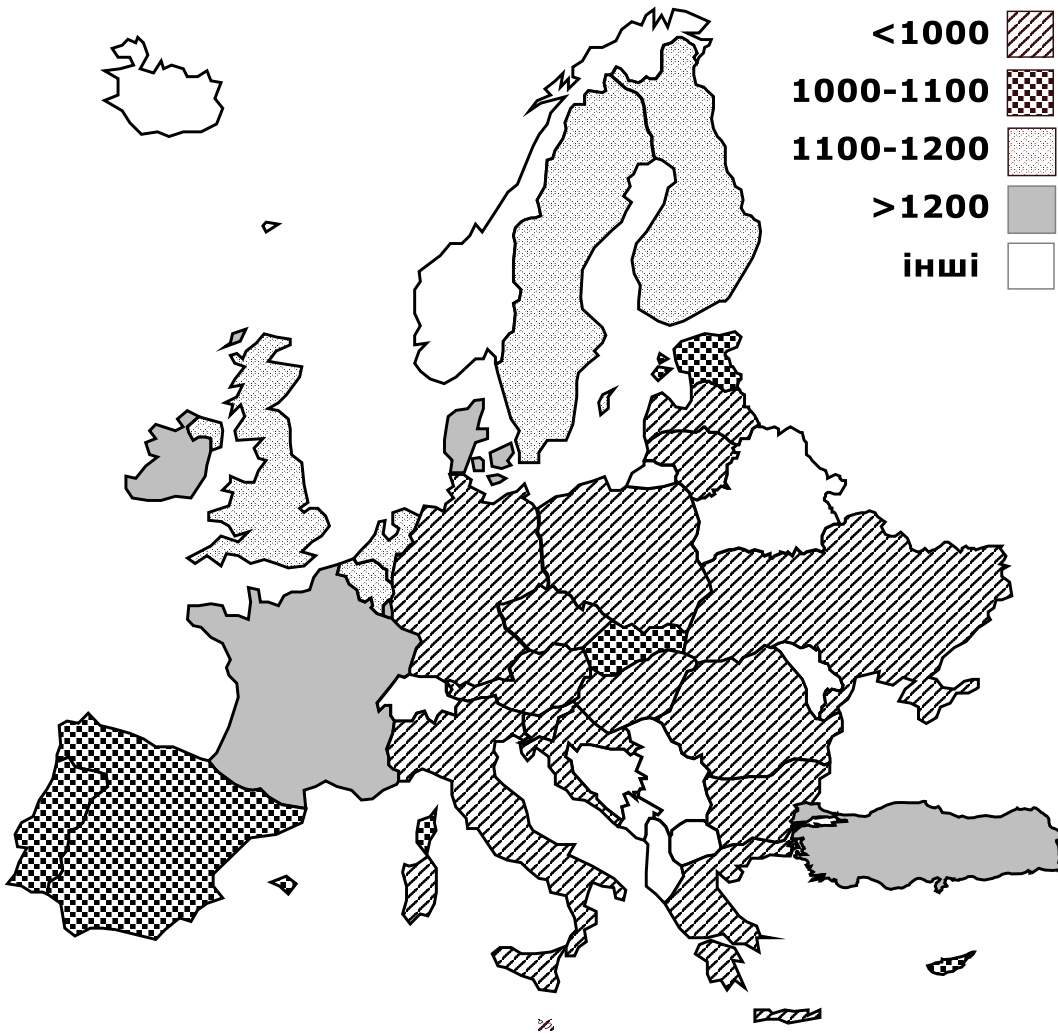
Складено автором за [28;160;161]

новонароджених/100000 жителів

% до попереднього року

Густота новонароджених в Європі, 2007

Рівень інфляції в Європі, 2007

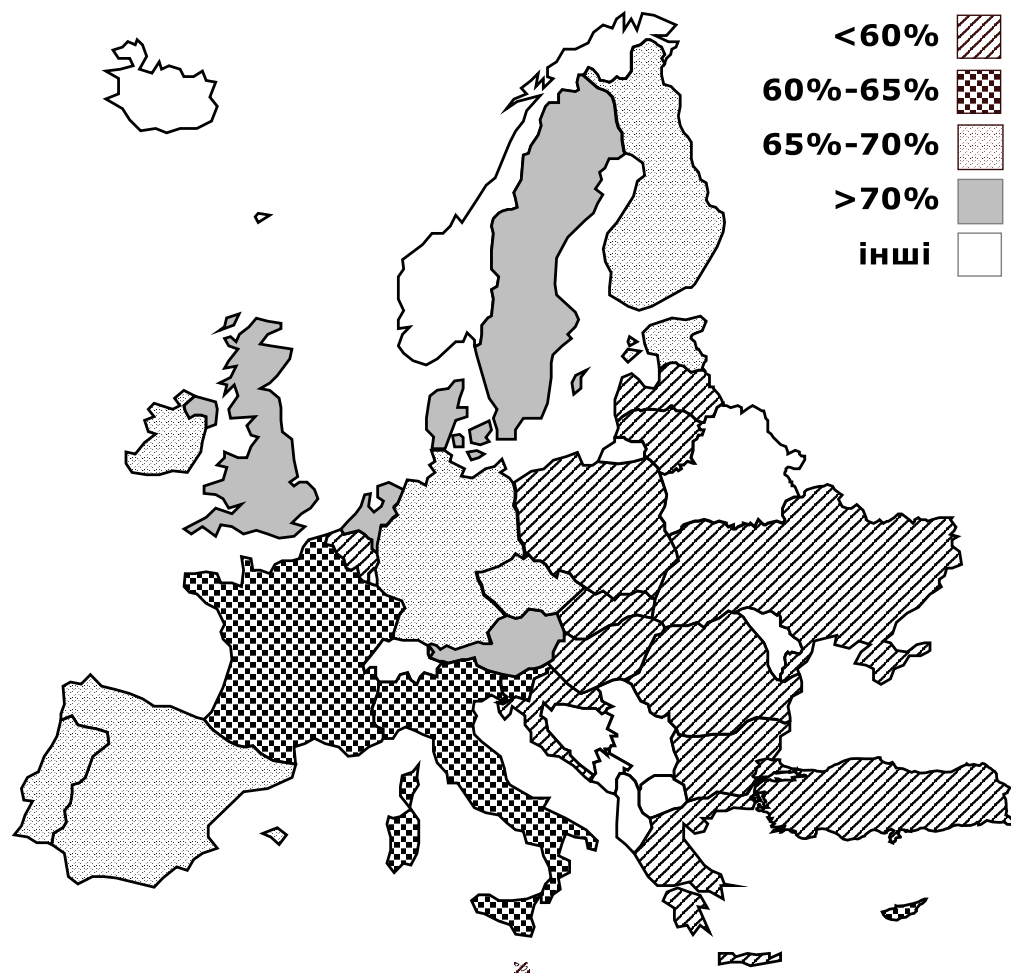

Додаток У
Рівень зайнятості та валові національні заощадження в Європі

Складено автором за [28;160;161]

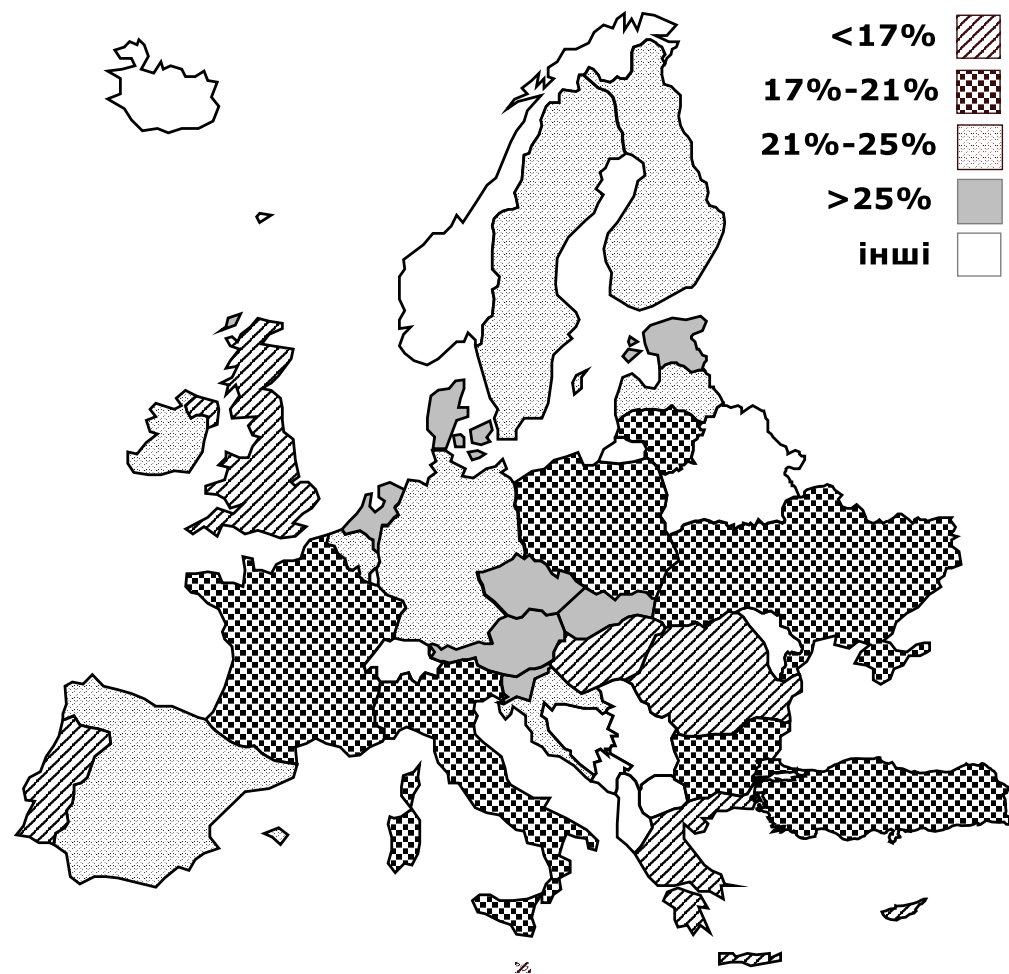
Рівень зайнятості в Європі, 2007

% зайнятості

Валові національні заощаджень в Європі, 2007

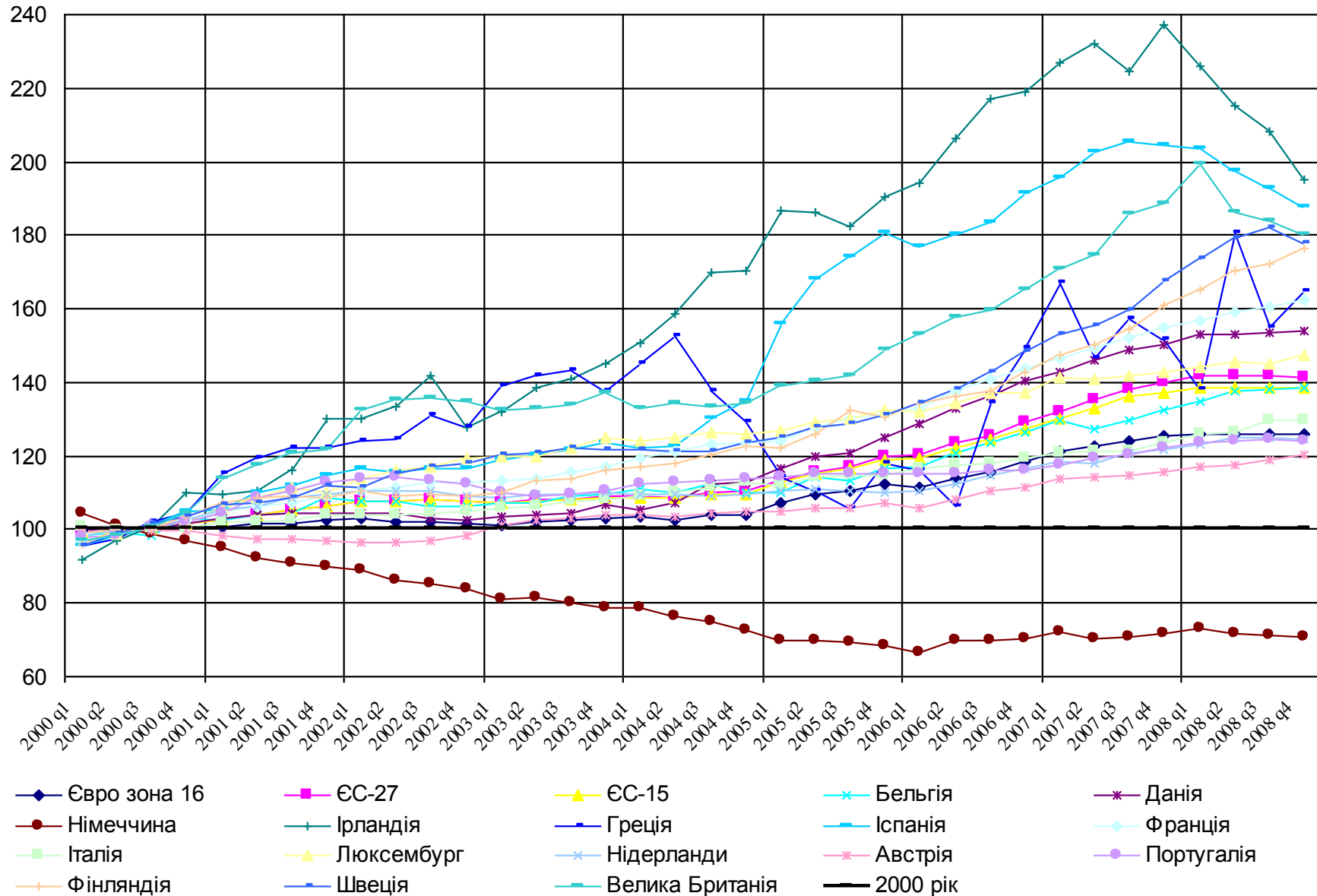
% ВВП

Додаток Ф

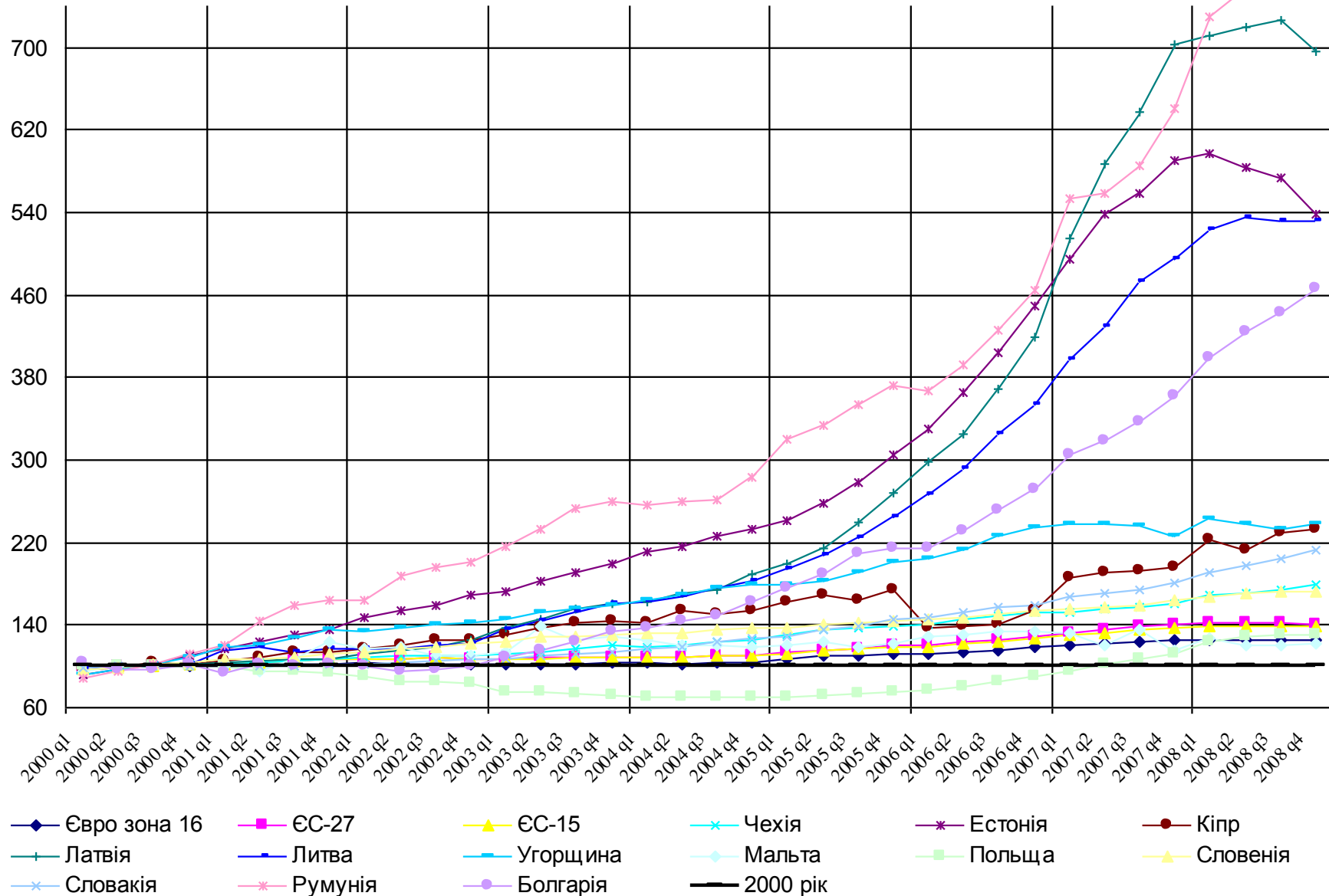
Доходи населення в ЄС-15, %, 2000=100

Складено автором за [161]

Додаток Х Доходи населення в ЄС-27, %, 2000=100

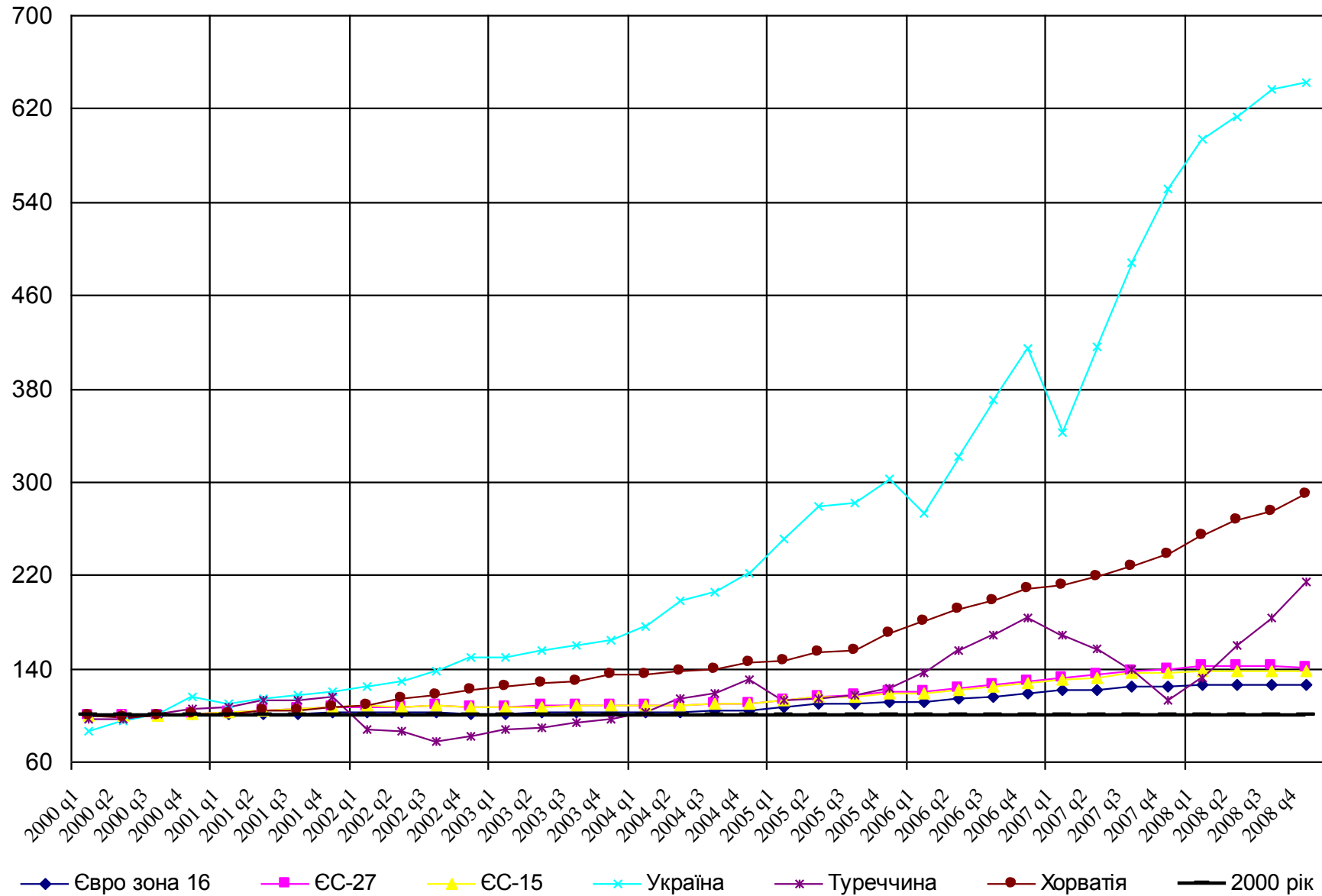
Складено автором за [161]

Додаток Ц

Доходи населення в Україні, Туреччині, Хорватії, ЄС-27, %, 2000=100

Складено автором за [28;161]

Додаток Ч

Таблиця 1

Кількість населення в ЄС-15, млн. чоловік, 2007р.

BE	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	DK	SE	UK
10,4	82,4	11,1	43,8	63,2	4,24	58,6	0,45	16,3	8,26	10,6	5,25	5,41	9,06	60,6

Складено автором за: [160]

Таблиця 2

Причини смертності в ЄС-15, на 100 тис. жителів, 2007р.

Причина	BE	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	DK	SE	UK
Рак	—	169,8	162,0	164,2	181,0	186,5	175,3	165,0	191,2	170,7	155,6	143,8	218,8	155,5	185,6
Хворе серце	—	110,1	88,5	57,3	45,3	122,7	72,4	76,2	64,0	115,2	57,1	145,4	111,5	113,2	122,7
Нещасні випадки	—	18,0	29,3	23,5	34,6	17,3	26,1	30,0	16,0	24,2	26,9	47,5	29,0	22,2	16,8
Пневмонія	—	13,4	5,0	9,9	11,4	42,3	8,3	17,9	21,4	10,4	20,9	19,8	13,4	13,8	36,4
Народжені з хронічн. хворобою	—	15,5	4,7	9,5	12,6	5,0	12,7	11,8	4,4	17,5	13,3	16,0	13,9	5,7	11,0
Суїцид	—	11,0	2,8	7,0	16,4	10,3	6,0	13,2	8,7	15,2	9,6	19,3	12,2	11,4	6,4
Нервова система	—	13,6	7,9	19,9	26,2	16,4	14,3	17,5	15,8	15,3	15,1	30,9	16,6	15,2	19,5
Діабет	—	17,0	6,0	13,7	12,8	10,3	17,0	7,2	16,9	29,6	27,5	7,4	17,9	11,9	7,9
Алкоголь	—	4,9	0,1	0,7	4,9	1,5	0,3	3,9	1,0	4,0	1,0	4,0	8,6	3,8	1,4
СНІД	—	0,6	0,1	3,3	1,7	0,3	1,5	0,9	0,5	0,6	8,1	0,2	0,6	0,3	0,4
Вбивство	—	0,6	0,8	1,3	0,8	0,6	0,9	0,5	1,2	0,7	1,7	2,4	0,9	0,9	0,5
Наркотики	—	0,8	0,0	0,4	0,2	2,2	0,7	—	0,1	2,3	0,1	0,6	0,6	0,3	1,7

Складено автором за: [160]

Таблиця 3

Тривалість життя населення в ЄС-15, років, 2007р.

	BE	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	DK	SE	UK
Сер.	77,9	77,0	78,0	78,8	79,0	77,4	79,7	79,3	78,0	78,0	76,2	77,0	76,5	79,7	77,8
Чол.	74,6	74,0	75,0	76,0	75,5	75,1	76,5	76,4	76,0	75,0	72,7	73,0	73,9	77,0	75,3
Жін.	81,4	80,0	80,0	81,0	82,9	80,2	82,8	81,1	80,7	81,0	79,7	81,0	79,2	82,5	80,1

Складено автором за: [дані Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України]

Таблиця 4

Ціни в ЄС-15, 2008

Показник	BE	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	DK	SE	UK
Електроенергія, €/100кВтГ	14,8	17,8	6,88	10,9	11,9	14,3	19,7	14,7	19,5	14,1	13,8	10,5	22,7	13,9	8,77
Газ, €/100м ³	11,1	13,5	11,2	11,9	10,5	9,98	15,3	8,14	15,1	13,3	12,3	12,4	28,4	22,1	7,26
Бензин А95, €/літр	1,07	1,11	0,77	0,84	1,04	0,94	1,09	0,90	1,25	0,91	1,00	1,14	1,10	1,10	1,13
Місцевий зв'язок, €/10хв.	0,57	0,42	0,31	0,28	0,39	0,49	0,25	0,31	0,33	0,49	0,40	0,24	0,37	0,30	0,44
Національний зв'язок, €/10хв.	0,57	1,20	0,73	0,88	0,96	0,82	1,15	0,97	0,49	0,59	0,65	0,90	0,37	0,30	0,44

Складено автором за: [161]

Таблиця 5

Кількість населення в ЄС-10+2, млн. чоловік, 2007

CZ	EE	CY	LV	LT	HU	MT	PL	SI	SK	BG	RO
10,2	13,4	0,77	2,28	3,40	10,0	0,40	38,1	2,00	5,39	7,73	21,6

Складено автором за: [160]

Продовження додатку Ч

Таблиця 6

Причини смертності в ЄС-10+2, на 100 тис. жителів, 2007р.

Причина	CZ	EE	CY	LV	LT	HU	MT	PL	SI	SK	BG	RO
Рак	229.9	194.5	122.9	193.9	194.9	260.8	151.8	213.8	198.6	225.6	156.5	178.0
Хворе серця	163.5	312.5	76.9	291.6	330.2	233.6	131.9	117.5	82.0	290.0	171.6	228.4
Нещасні, випадки	40.8	87.0	35.9	88.5	85.7	48.9	20.7	39.0	32.7	37.3	29.0	45.1
Пневмонія	18.9	18.5	11.7	16.2	13.6	6.7	16.6	18.3	30.1	29.7	16.1	28.9
Народжені з хр. хворобою	15.7	20.0	6.0	14.0	21.1	51.0	5.5	14.1	27.2	25.7	15.0	46.6
Суїцид	14.0	23.7	0.7	24.1	38.9	24.3	5.4	15.1	22.7	12.7	11.0	12.8
Нервова система	15.9	13.5	12.7	14.5	11.3	13.9	14.0	10.0	9.9	10.9	7.7	8.2
Діабет	10.3	9.0	41.6	9.2	7.2	17.0	23.3	11.6	23.0	14.2	16.8	8.3
Алкоголь	1.5	10.6	0.4	2.5	0.8	4.1	0.5	4.0	4.6	—	0.9	4.4
СНІД	1.1	0.5	0.1	0.5	0.2	0.1	0.5	0.3	0.1	0.0	0.0	1.2
Вбивство	0.0	10.8	1.5	10.3	8.3	2.0	1.4	1.5	1.8	2.1	2.7	3.8
Наркотики	229.9	—	—	—	0.3	—	—	0.1	0.2	0.0	0.1	—

Складено автором за:[160]

Таблиця 7

Ціни на енергопродукти та телекомунікації в ЄС-10+2, 2007р.

Показник	CZ	EE	CY	LV	LT	HU	MT	PL	SI	SK	BG	RO
Електроенергія, €/100кВт/Г	8,68	6,78	10,7	8,28	7,18	10,6	7,64	10,6	10,3	13,3	6,44	7,79
Газ, €/100м ³	7,49	4,63	7,60	4,54	5,41	5,10	7,22	7,55	10,3	8,14	6,73	4,79
Бензин А95, €/літр	0,81	0,67	0,76	0,72	0,71	0,96	0,87	0,88	0,82	0,86	0,70	0,69
Місцевий зв'язок, €/10хв.	0,44	0,25	0,20	0,37	0,39	0,46	0,25	0,32	0,26	0,56	0,15	0,15
Національний зв'язок, €/10хв.	1,15	0,25	0,20	1,09	0,79	1,22	1,08	1,11	0,26	1,22	0,45	0,40

Складено автором за: [161]

Таблиця 8

Причини смертності в С-3, на 100 тис. жителів, 2007р.

Причина	HR	TR	UA
Рак	213,3	210,0	214,0
Хворе серця	159,5	167,0	155,0
Нещасні, випадки	35,3	37,0	36,0
Пневмонія	18,2	17,2	18,0
Народжені з хронічною хворобою	26,0	28,0	20,1
Суїцид	17,4	19,5	18,2
Нервова система	9,0	13,3	16,4
Діабет	14,9	12,9	14,5
Алкоголь	2,7	2,9	4,1
СНІД	0,1	1,2	1,4
Вбивство	1,4	2,1	1,7
Наркотики	0,8	0,5	0,8

Складено автором за:[28;160]

Продовження додатку Ч

Таблиця 9

Ціни в країнах групи С-3, 2007р.

Показник	HR	TR	UA
Електроенергія, €/100кВт/Г	7,50	5,45	3,04
Газ, €/100м ³	5,24	4,40	4,36
Бензин А95, €/літр	0,71	0,67	0,66
Місцевий зв'язок, €/10хв.	0,19	0,11	0,11
Національний зв'язок, €/10хв.	0,80	0,60	0,60

Складено автором за: [28;161]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Європейські стандарти належного урядування та напрями їх запровадження у сфері виконавчої влади / В. Авер'янов // *Вибори та демократія*. – 2006. – № 3. – С. 43–50.
2. Актуальні питання євроатлантичної інтеграції України: Збірник наукових праць. Вип. 5. – К.: Євроатлантикінформ, 2005. – 363 с.
3. Актуальні проблеми реалізації Українського стратегічного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію: громадська думка та експертні оцінки: Науково-інформаційний збірник. Вип. 12. – К.: Євроатлантикінформ, 2005. – 256 с.
4. Актуальні проблеми формування та реалізації державної політики України на Євроатлантичному векторі: Науково-інформаційний збірник. Вип. 8. – К.: Євроатлантикінформ, 2005. – 215 с.
5. Балян А. Особливості та принципи здійснення регіональної політики в країнах-членах ЄС / А. Балян // *Економіст*. – 2005. – № 2. – С. 50–52.
6. Балян А. Пріоритетні напрями регіональної політики Європейського Союзу / А. Балян // *Вісник аграрної науки*. – 2005. – № 3. – С. 59–61.
7. Безп'ятчук Ж. Україна – ЄС: між енергетичним абсолютом і реадмісійним люфтом / Ж. Безп'ятчук // *Слово Просвіти*. – 2006. – № 43. – С. 2.
8. Білоченко А. Перспективи розвитку депозитарної системи в Україні та можливості використання досвіду Республіки Польща / А. Білоченко // *Фінанси України*. – 2007. – № 2. – С. 69–76.
9. Більш ніж сусіди. Розширений Європейський Союз та Україна – нові відносини: Аналітичний звіт – К., 2004. – 30 с.
10. Быховский С. В. Страны Центральной и Восточной Европы в преддверии вступления в ЕС / С. В. Быховский // *Європейський союз на порозі ХХІ століття*. – 2001. – С. 318–320.
11. Большой Энциклопедический словарь // Режим доступу до словника: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/116326>.

12. Большая советская энциклопедия // Режим доступа до енциклопедії: <http://bse.sci-lib.com>.
13. Брюкер Г. Другий економічний поділ в Європі? / Г. Брюкер // Наукові матеріали. – січень 2001. – № 5.
14. Будкін В. С. Співробітництво західних областей України з країнами ЄС/ В. С. Будкін // Журнал європейської економіки. – Том 5, № 4. – грудень 2006. – С. 428–444.
15. Бурлай Т. В., Лісогор Л. С. Економічна інтеграція та перспективи конвергенції європейських економік / Т. В. Бурлай, Л. С. Лісогор // сайт сектору економічного моніторингу та прогнозування ФППР. – Режим доступу до ресурсу: <http://fppr.org.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=89>
16. Вайнер Д. Проблеми митного союзу / Д. Вайнер. – 1950.
17. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 644–706.
18. Верховна Рада України. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон № 137-V від 14. 09. 2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 40. – С. 36–54.
19. Вишняков О. Режим генералізованих тарифних преференцій ЄС / О. Вишняков // Право України. – 2006. – № 10. – С. 37–41.
20. Волошко В. Інституційне забезпечення регіональної політики Європейського Союзу / В. Волошко // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 148–155.
21. Галушка З. Об'єктивні основи соціалізації сучасної економіки: європейський досвід і проблеми в Україні / З. Галушка // Науковий вісник ЧНУ. Вип. 281. – 2006. – С. 3–6.
22. Гетьманчук О. Євроінтеграція уповільненої дії / О. Гетьманчук // Дзеркало тижня. – 2006. – № 41. – С. 5.
23. Гладій І. Й. Регіоналізація світового ринку: євроінтеграційний аспект: Монографія / І. Й. Гладій. – Тернопіль. – 2006.

24. Гринюк В. У Румунії найбільше живуть селяни, а половина країни мігрує / В. Гринюк // Молодий буковинець. – 2007. – № 26. – С. 8.
25. Грубінко А. Євроінтеграція України: позиція Великої Британії (Історичний дискурс проблеми) / А. Грубінко // Історичний журнал. – 2006. – № 5. – С. 56–64.
26. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Д. Дайнен – К., 2006. – 696 с.
27. Дейвідсон І. Старіння Європи та міфи імміграції / І. Дейвідсон // День. – 4 квітня 2001. – № 61.
28. Державний комітет статистики України // сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
29. Дмитрієв О. Великий тлумачний словник сучасної української мови / О. Дмитрієв. – проект «Словник.нет» (Ліцензійний договір N 1 – Т С від 01. 01. 2006 р.).
30. Довгорук Л. Про організацію, що контролює фінансову діяльність Європейського Союзу / Л. Довгорук // Економіка. Фінанси. Право. – 2003. – № 10. – С. 34–35.
31. Долішній М. Стратегія розвитку університетської освіти: європейський, національний та регіональний контекст / М. Долішній // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 10–20.
32. Друзенко Г. Жовте світло подальшому розширенню ЄС / Г. Друзенко // Дзеркало тижня. – 2006. – № 44. – С. 6.
33. Економічна енциклопедія / ТАНГ, 2001. – С. 796.
34. Європейська і євроатлантична інтеграція крізь призму якості життя / Харків, 2006. – 96 с.
35. Європейський Союз / К., 2006. – 140 с.
36. Євросоюз відкриває кордони для заробітчан // Молодий буковинець. – 2007. – № 19. – С. 6.
37. Євросоюз не може передбачити майбутнього, але готовий вільно торгувати // Голос України. – 2007. – № 54. – С. 1–2.

38. ЄС 15+10: нові безпекові виклики чи перспективи // Політика і час. – 2006. – № 11. – С. 24–27.
39. ЄС і суміжні країни // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 238. – С. 12.
40. Зварич Р. Антикризове управління у соціальній сфері в країнах Європейського Союзу: уроки для України / Р. Зварич // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 5. – С. 311–317.
41. Зварич Р. Інтеграція та конвергенція економік розширеного ЄС / Р. Зварич // Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету «Наука молода». – 2006. – № 6. – С. 78–83.
42. Зварич Р. Зварич Р. Інтеграція та конвергенція європейських економік / Р. Зварич // Економічний і соціальний розвиток України у ХХІ столітті: національна ідентичність та проблеми глобалізації: Зб. тез доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Тернопіль, 2006. – С. 56–59.
43. Зварич Р. Конвергенція ринку праці нових членів ЄС / Р. Зварич // Інтеграція України у світовий економічний простір: Зб. тез доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених. – Тернопіль, 2008. – С. 199–202.
44. Зварич Р. Перешкоди вступу Туреччини в ЄС / Р. Зварич // Економіка країн Євроазіатського та Африканського континентів і Україна: Зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених. – Тернопіль, 2007. – С. 28–31.
45. Зварич Р. Соціально-економічна трансформація в Україні як перспектива конвергенції з Європейським Союзом / Р. Зварич // Журнал європейської економіки. – Том 7. – № 2. – червень 2008. – С. 162–184.
46. Зварич Р. Соціально-економічна трансформація як можливість зростання і конвергенції доходів населення нових членів Європейського союзу / Р. Зварич // Наука й економіка. – 2009. – № 3 (15). – С. 230–236.
47. Зварич Р. Грошово-кредитний механізм посилення конвергенції доходів населення у розширеному ЄС / Р. Зварич // Економічний і соціальний

- розвиток України у XXI столітті: Зб. тез доповідей VI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Тернопіль, 2009. – С. 47–48.
48. Зварич Р. Соціальні аспекти економічного розвитку Болгарії / Р. Зварич // Економічний і соціальний розвиток України у XXI столітті: Зб. тез доповідей IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Тернопіль, 2007. – С. 61–64.
49. Зварич Р. Соціальний розвиток Європейського Союзу / Р. Зварич // Економічний і соціальний розвиток України у XXI столітті: національна ідентичність та проблеми глобалізації: Зб. тез доповідей V Ювілейної міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Тернопіль, 2008. – С. 45–46.
50. Зварич Р. Україна: перспективи номінальної конвергенції з ЄС / Р. Зварич // Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір: Зб. тез доповідей II Всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених. – Маріуполь, 2006. – С. 213–215.
51. Зварич Р. Зварич Р. Фіскальний механізм посилення конвергенції доходів населення у розширеному ЄС / Р. Зварич // Формування нового світового економічного порядку: Зб. тез доповідей Наук. конф. молодих вчених. – Тернопіль, 2009. – С. 53–55.
52. Ісаченко Л. На межі Євросоюзу / Л. Ісаченко // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 21. – С. 5.
53. Кашпір Р. Фінансово-економічні передумови і окремі проблеми монетарної інтеграції нових членів ЄС / Р. Кашпір // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 64–70.
54. Кіш Є. Пошуки теоретичних моделей Європейської інтеграції / Є. Кіш // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6. – С. 103–114.
55. Кіш Є. Проблеми транскордонного співробітництва України і Євросоюзу / Є. Кіш // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 131–144.
56. Корсунський С. Європейська енергетична політика / С. Корсунський // Політика і час. – 2007. – № 2. – С. 9–15.
57. Костенко Ю. Інтеграційні уроки європейського вибору / Ю. Костенко // Україна – НАТО. – 2006. – № 5. – С. 5–7.

58. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО // Інтеграційні перспективи України. – К., 2004. – 88 с.
59. Кузнєцова А. Інтеграція України в європейський та світовий фінансовий простір / А. Кузнєцова // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 3. – С. 141–148.
60. Кузьменко А. Адміністративна реформа як одна з передумов адаптації Польщі до вступу до Європейського Союзу / А. Кузьменко // Регіональна економіка. – 2006. – № 4. – С. 233–237.
61. Курганевич А., Матвійчук Я. Регуляризація задачі ідентифікації макромоделей нелінійних динамічних систем методом редукції апроксимаційного базису / А. Курганевич, Я. Матвійчук // Теоретична електротехніка. Збірник наукових праць Львівського національного університету ім. І. Франка. – Вип. 55. – 2000. – С. 31–36.
62. Кухарская Н. Украина и Европейский Союз / Н. Кухарская. – МЭМО. – 2005.
63. Литвин М. Український кордон: курс до стандартів європейських країн / М. Литвин // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 217. – С. 7.
64. Ліщук Н. Соціальна держава в Україні як чинник адекватності стратегічним цілям Європейського Союзу / Н. Ліщук // Стратегічний розвиток регіону – економічне зростання та інтеграція. – Ч. I. – 2006. – С. 372–375.
65. Максаковський В. Європейський Союз: уроки інтеграції / В. Максаковський // Краєзнавство, географія, туризм. – 2004. – липень (№ 25-28). – С. 3–5.
66. Матвійчук Я. М., Буяк Л. М., Паучок В. К. «Регуляризована ідентифікація функцій економічної поведінки за експериментальними даними» / Я. М. Матвійчук, Л. М. Буяк, В. К. Паучок // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – 2007. – Вип. IV. Економічні науки. – С. 412–415.
67. Матвійчук Я., Паучок В. Регуляризована ідентифікація динамічних прогностичних макромоделей / Я. Матвійчук, В. Паучок // Теоретична електротехніка. – 2003. – Вип. 57. – С. 13–18.

68. Мельник В. В. Механізми трансформації моделі україно-польських економічних відносин у контексті стратегічного партнерства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.05.01 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини” / В. В. Мельник – Тернопіль, 2001. – 20, [1] с.
69. Мітряєва С. Європейська модель залучення громадян як інструмент планування та управління розвитком регіону / С. Мітряєва // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 159–166.
70. Морозова О. Європейські принципи та стандарти системи соціальних гарантій / О. Морозова // Вісник Пенсійного фонду України. – 2005. – № 5. – С. 20–21.
71. Московкин В. Матричный анализ товарно-страновой структуры внешней торговли: на примере Украины и стран ЕС / В. Московкин // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С. 26–36.
72. Нам допоможуть інтегруватися в Європейську енергосистему // День. – 2007. – № 40. – С. 5.
73. На шляху до Європейського Союзу. Досвід Польщі. – К., 2006. – 148 с.
74. Нікульча В. Міжнародна конкурентоспроможність країни в умовах глобалізації та євроінтеграції / В. Нікульча // Науковий вісник ЧТЕІКНТЕУ. – В. I. – 2006. – С. 104–112.
75. Онуфрик М. Порівняльний аналіз податкових систем і податкового навантаження країн-членів ЄС та України / М. Онуфрик // Економіка і держава. – 2006. – № 11. – С. 14–18.
76. Павко А. Інноваційні педагогічні технології в контексті євроінтеграційних тенденцій у сфері вищої освіти України / А. Павко // Трибуна. – 2006. – № 9–10. – С. 22–23.
77. Павлюк К. Досвід реформування державних фінансів у нових країнах-членах Європейського Союзу / К. Павлюк // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 44–55.
78. Панарин А. С. Философия политики / А. С. Панарин. – М., 1996. – 424 с. (С.7)

79. Панцир С. Політика зайнятості Європейського союзу: Перспективи для України / С. Панцир // Парламент. – 2004. – № 3. – С. 25–33.
80. Парканский А. Б. США в мировых интеграционных процессах / А. Б. Парканский. – М., 1991.
81. Перспективи економічного розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів. – Ч. 1–4., 2007. – 443 с.
82. План дій Україна-ЄС // Представництво Європейської Комісії в Україні, схвалено 21. 02. 2005 р. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.delukr.cec.eu.int>
83. Посилена угода стає реальністю // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 12. – С. 3.
84. Рендюк Т. Шлях Румунії до Європейського Союзу: досвід, проблеми, перспективи / Т. Рендюк // Політика і час. – 2007. – № 2. – С. 32–36.
85. Рябчук М. «Четверта свобода»: вільний рух людей між Україною та Європейським Союзом / М. Рябчук // Проблеми і перспективи. – К., 2006. – 84 с.
86. Савельєв Є. В. Європейська інтеграція і маркетинг: Наукові нариси / Є. В. Савельєв, С. І. Юрій (наук.ред.). – Тернопіль, 2003. – 482 с.
87. Савельєв Є. В., Мельник В. В., Чеботар С. І. Українсько-польські економічні відносини у контексті стратегічного партнерства / Є. В. Савельєв, В. В. Мельник, С. І. Чеботар. – Тернопіль, 2003. – 344 с.
88. Савельєв Є. В. Міжнародна економіка: Підручник / Є. В. Савельєв. – 3-е вид., переробл. і допов. – К., 2008, – 622 с.
89. Силіна Т. Перспектива членства в ЄС повинна бути відкритою / Т. Силіна // Дзеркало тижня. – 2007. – № 7. – С. 3.
90. Сірук М. 100 днів до мети. ЄС приймає Болгарію та Румунію з умовами / М. Сірук // День. – 2006. – № 162. – С. 3.
91. Словарь бизнес-терминов. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.businessvoc.ru/>.
92. Словарь экономических терминов. – Режим доступу до ресурсу: <http://dic.academic.ru/>.

93. Соціальна політика Європейського Союзу. – Донецьк, 2006. – 128 с.
94. Степанюк О. Перспективи розвитку Європейського Союзу зі вступом нових країн: економічний аспект / О. Степанюк // Стратегічний розвиток регіону – економічне зростання та інтеграція. – Ч. 1–4. – 2006. – С. 298–301.
95. Стручук Є. Україна: нова парадигма поступу. Аналітичне дослідження / Є. Стручук // Структури випереджаючого розвитку та європейська інтеграція України. – К., 2001. – С. 170–172.
96. Твердохліб В. Україна, Румунія і об'єднана Європа / В. Твердохліб // Буковинське віче. – 2005. – 27 квітня – С. 3.
97. Терех Н. С 1 января 2007 года Болгарию и Румынию примут в Евросоюз / Н. Терех // Факты. – 2006. – № 177. – С. 2.
98. Тимків Я. Республіка Польща як новий фактор в європейській політиці безпеки і оборони / Я. Тимків // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 154–163.
99. Тихонов А. Н., Гончарский А. В., Степанов В. В., Ягола А. Г. Численные методы решения некорректных задач / А. Н. Тихонов, А. В. Гончарский, В. В. Степанов, А. Г. Ягола. – М., 1990. – 232 с.
100. Україна. Президент України Ющенко В. А. Про Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України: Указ № 157 від 28. 02. 06 // Урядовий кур'єр. – 2006. – 22 березня. – С. 15. – (Орієнтир. – 2005. – № 37. – С. 13).
101. Україна. Президент України Ющенко В. А. Про деякі питання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції: Розпорядження № 1184/2005-рп від 03. 10. 05 // Урядовий кур'єр. – 2005. – 12 жовтня. – (Орієнтир. – 2005. – № 37. – С. 13).
102. Філіпенко А. Природа та особливості сучасного міжнародного інтеграційного процесу / А. Філіпенко // Економічний Часопис. – 2003. – № 4. – С. 53–57.
103. Фліссак Н. Трансформація Державної податкової служби України в орган державного управління європейського зразка - важлива складова подальшої європейської інтеграції України / Н. Фліссак // Вісник податкової служби України. – 2006. – № 36. – С. 9–14.

104. Фойгт Н. Формування демографічного потенціалу як передумова реалізації європейського вибору України / Н. Фойгт // Економічний Часопис. – 2005. – № 1–2. – С. 12.
105. Харитоненко О. Перемовини Туреччини та ЄС провалилися / О. Харитоненко // Погляд. – 2006. – № 94. – С. 3.
106. Цуркан Т. Миграционно-правовая политика Европейского Союза / Т. Цуркан // Митна справа. – 2007. – № 1. – С. 64–66.
107. Черненко С. М. К вопросу неравномерности распределения доходов населения в контексте социально-экономического развития Украины / С. М. Черненко // Научно информационный журнал «Бизнес информ». – 2009. – №2(3). – С.75–78.
108. Чугаєв О. А. Валютно-курсові орієнтири для запобігання валютній кризі / О. А. Чугаєв // Проблемы развития внешне-экономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сборник научных трудов. – Донецк, 2006. – Т. 1. – С. 423–429.
109. Шнирков О. Економіка ЄС-10: два роки після вступу до Союзу / О. Шнирков // Дзеркало тижня. – 2006. – 9 вересня. – № 34. – С. 11.
110. Шнирков О. ЄС та соціально-економічне зближення в Європі / О. Шнирков // Аналітичний щоквартальник. – 2003. – № 2. – С. 10–18.
111. Шпек Р. Європейська політика сусідства очима європейського сусіда / Р. Шпек. – К., 2007. – 33 с.
112. Abreu M., De Groot H., Florax R. Space and Growth: A survey of empirical evidence and methods. / M. Abreu, H. De Groot, R. Florax // Region et Developpement 21. – 2005. – P. 14–38.
113. Aghion P., Bacchetta P., Banerjee A. Capital Markets and the Instability of Market Economies / P. Aghion, P. Bacchetta, A. Banerjee // Working Paper of Swiss National Bank. – 2000. – № 99.01. – P. 46.
114. Aghion P., Bacchetta P., Banerjee A. Currency Crises and Monetary Policy in an Economy with Credit Constraints / P. Aghion, P. Bacchetta, A. Banerjee // Working Paper of Swiss National Bank. – 2000. – № 00.07. – P 43.

115. Anioł W. Europejska polityka społeczna: Implikacje dla Polski / W. Anioł // Instytut Polityki Społecznej, Uniwersytetu Warszawskiego. – Warszawa, 2003.
116. Arbia G., Dominicus L., Piras G. The Relationship between Regional Growth and Regional Inequality in EU and Transition Countries: a Spatial Econometric Analysis / G. Arbia, L. Dominicus, G. Piras // Paper prepared for Spatial Econometrics Workshop. – University of Kiel, 2005. – April.
117. Artis M., Marcellino M., Proietti T. Business Cycles in the New EU Member Countries and Their Conformity with the Euro Area / M. Artis, M. Marcellino, T. Proietti // Journal of Business Cycle Measurement and Analysis. – 2005. – № 2. – P. 7–41.
118. Atkinson A. B. On the measurement of poverty / A. B. Atkinson // Econometrica. – 1987. – № 55. – P. 749–764.
119. Ayrault J. M. Europe's Social Model / J. M. Ayrault // Economie. Social Europe. – 2006. – Vol. 2. – July. – P. 26–31.
120. Aziz J., Caramazza F., Salgado R. Currency Crises: In Search for Common Elements. / J. Aziz, F. Caramazza, R. Salgado // Working Paper IMF. – Wash. D. C., 2000. – № 00/67. – P. 20.
121. Baizan P. Couples' labour force participation and fertility. An event-history analysis of the ECHP samples of Denmark, Italy, Spain, and United Kingdom, ESPAnet conference / P. Baizan // The Network for the European Social Policy Analysis. – 2004. – Oxford, England.
122. Balassa B. The theory of Economic Integration / B. Balassa // Homewood. – 1961. – P. 8.
123. Baldwin R., Francois J., Portes R. The costs and benefits of eastern enlargement: the impact on the EU and central Europe / R. Baldwin, J. Francois, R. Portes // Centre for Economic Policy Research. – 1997.
124. Ben-David D. Trade, Growth and Disparity Among Nations / D. Ben-David // Trade and Poverty. – Geneva: WTO. – 2000.

125. Billari F. Becoming an adult in Europe: A macro (micro) demographic perspective, *Demographic Research* , / F. Billari, // special collection 3/2. – 2000. –Source: www.demographic-research.org.
126. Bjornerud S., De-la-Maisonneuve C., Martins O. Health and long term care expenditure projections 2005–2050 / S. Bjornerud, C. De-la-Maisonneuve, O. Martins // *Methodology and first baseline results (OECD/WP 1 Project)*, presentation for the AWG meeting, Brussels. – 2005.
127. Blackorby C., Bossert W., Donaldson D. Income inequality measurement: the normative approach / C. Blackorby, W. Bossert, D. Donaldson // *Handbook of Income Inequality Measurement* (Kluwer Academic Publishers, Boston). – 1999. – P. 133–157.
128. Blejer M., Schumacher L. Central Bank Vulnerability and the Credibility of Commitments: A Value-at-Risk Approach to Currency Crises / M. Blejer, L. Schumacher // *Working Paper IMF*. — Wash. D. C., 1998. – № 98/65. – P. 21–23.
129. Boeri T. Unemployment, Restructuring and The Labour Market in Eastern Europe and Russia / T. Boeri, // *World Bank, Economic Development Institute Development Studies*. – Washington, D. C., 1995.
130. Boeri T., Edwards S. Long-term unemployment and short-term unemployment benefits: The changing nature of non-employment subsidies in Central and Eastern Europe. / T. Boeri, S. Edwards // *Empirical Economics*. – 1998. – № 23. – P. 31–54.
131. Boreiko D. EMU and accession countries: Fuzzy cluster analysis of membership / D. Boreiko // *International Journal of Finance and Economics*. – 2003. – № 8. – P. 309–325.
132. Börzel T. Shaping and Taking EU Policies: Member States Responses to Europeanization / T. Börzel // *Queen's Papers on Europeanisation*. – 2003. – № 2.
133. Brada J., Kutan A., Zhou S. Real and Monetary Convergence between the European Union and Transition-Economy Candidate Countries: Market Integration

- and Policy Coordination, forthcoming / J. Brada, A. Kutan, S. Zhou // *Journal of Banking and Finance*. – 2003. – № 14.
134. Bräuninger M., Niebuhr A. Agglomeration, Spatial Interaction and Convergence in the EU / M. Bräuninger, A. Niebuhr // *HWWA Discussion Paper*. – Hamburg. – 2005. – № 322.
135. Breuss F. The Role of Time in EU Enlargement. Eastern Enlargement: The Sooner, the Better? / F. Breuss, S. Arndt, H. Handler // *European Academy of Excellence*. – 2001. – P. 118–132.
136. Brucker H. Konvergenz oder Divergenz? Wachstumstheoretische Überlegungen zur wirtschaftlichen Entwicklung in den Transformationsländern Mittel- und Osteuropas / H. Brucker // *Schriftenreihe des Vereins für Sozialpolitik*, forthcoming. – 2000. – P. 120.
137. Brucker H., Schrettl W. Transformation, Investitionen und Wachstum: Eine theoretische Perspektive / H. Brucker, W. Schrettl // *Vierteljahreshefte zur Wirtschaftsforschung*. – 1996. – Vol. 65. – № 1. – P. 5–13.
138. Carrasco C. Tiempos, trabajos y flexibilidad: una cuestion de genero / C. Carrasco // *Instituto de la Mujer*. – Madrid, 2003. – Est. 78.
139. Cass D. Optimum Growth in an Aggregative Model of Capital Accumulation / D. Cass // *Review of Economic Studies*. – 1965. – Vol. 32. – P. 233–240.
140. Chakravarty S., Mukhejee D. Measures of deprivation and their meaning in terms of social satisfaction / S. Chakravarty, D. Mukhejee // *Theory and Decision*. – 1999. – Vol. 47. – № 89. – P. 100.
141. Cheng I., Wall H. Controlling for Heterogeneity in Gravity Models of Trade and Integration / I. Cheng, H. Wall // *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*. – 2005. – January/February. – № 1. – P. 87.
142. Clark S., Ulph D. On indices for the measurement of poverty / S. Clark, D. Ulph // *Economic Journal*. – 1981. № 91. – P. 515–526.
143. Connolly M., Taylor D. The Exact Timing of the Collapse of an Exchange Rate Regime and Its Impact on the Relative Price of Traded Goods / M. Connolly,

- D. Taylor // *Journal of Money, Credit and Banking*. – 1984. – Vol. 16. – № 2. – P. 194–207.
144. Coricelli F. Exchange rate arrangements in the transition to EMU: some arguments in favour of an early adoption of the euro / F. Coricelli // *The NBP conference paper “Polish Way to the Euro”*. – 2001. – P. 38.
145. Corsetti G., Mackowiak B. Nominal Debt and the Dynamics of Currency Crises / G. Corsetti, B. Mackowiak // *Discussion Paper*. – Yale University. Economic Growth Center, 2000. – № 820. – P. 33.
146. Cowell E. A. *Measuring Inequality* / E. A. Cowell. – London, 1995. – 2nd Edition. – 320 p.
147. Dardanoni V. Measuring social mobility / V. Dardanoni // *Journal of Economic Theory*. – 1993. – № 61. – P. 372–394.
148. Dardanoni V. Monotone mobility matrices and income distribution dynamics / V. Dardanoni // *Social Choice and Welfare*. – 1995. – № 12. – P. 181–192.
149. Datta A. Time-series tests of convergence and transitional dynamics / A. Datta // *Economics Letters*. – 2003. – № 81. – P. 233–240.
150. Davies J., Hoy M. Making inequality comparisons when lorenz curves intersect / J. Davies, M. Hoy // *American Economic Review*. – 1995. – № 85. – P. 980–986.
151. De-la-Fuente A. Convergence across countries and regions: Theory and empirics / A. De-la-Fuente // *EIB Papers*. – 2001. – Vol. 5. – № 2. – P. 25–45.
152. Demeny P. Policy challenges of Europe’s demographic changes: from past perspectives to future prospects / P. Demeny, M. Macura, L. Alphonse // *Economics Letters*. – 2005. – № 102. – P. 117–124.
153. Dutta B., Esteban J. Social welfare and equality / B. Dutta, J. Esteban // *Social Choice and Welfare*. – 1992. – № 9. – P. 267–276.
154. Ebert U. On the decomposition of inequality: partitions into non-overlapping subgroups / U. Ebert // *Measurement in Economics*. – New York, 1988. – P. 399–412.
155. Economic and social context of Slovakia’s integration into the EU / Institute of Slovak and World Economy SAS. – Bratislava, 2003. – 156 p.

156. Egert B., Drine I., Lommtzsh K., Rault C. The Balassa-Samuelson Effect in Central and Eastern Europe: Myth or Reality? / B. Egert, I. Drine, K. Lommtzsh, C. Rault // *Journal of Comparative Economics*. – 2004. – P. 123–127.
157. Ertur C., Le-Gallo J. An Exploratory Spatial Data Analysis of European Regional Disparities, 1980 – 1995 / C. Ertur, J. Le-Gallo, B. Fingleton // *European Regional Growth*, Springer Verlag. – Berlin, 2003. – P. 11–53.
158. Esping-Anderson D., Gosta W. Inequality of incomes and opportunities / D. Esping-Anderson, W. Gosta // Giddens, Anthony and Patrick Diamond: *The New Egalitarianism*. – Cambridge, 2005. – P. 16–21.
159. European Commission. A New Partnership for Cohesion – Convergence Competitiveness Cooperation / European Commission. – Third Report on Economic and Social Cohesion. – Brussels, 2004. – 248 p.
160. European Commission. Europe in figures / European Commission. – Eurostat yearbook 2006-07. – 2007. – 357 p. – <http://ec.europa.eu/eurostat>.
161. European Commission. Statistical Annex of European Economy. / European Commission. – Directorate General ECFIN economic and financial affairs. – 2007. – 218 p. – <http://www.ec.europa.eu>.
162. European Council. Council Regulation (EC) / European Council // *Official Journal of the European Union*. – 11 July 2006. – № 1083/2006. – P. 97.
163. Ferrera M., Hemerijk A., Rhodes M. The future of Social Europe: Recasting work and welfare in the new economy / M. Ferrera, A. Hemerijk, M. Rhodes. – Report for the Portuguese presidency of the EU. – 2000. – 76 p.
164. Fields G. S. The measurement of income mobility: an introduction to the literature / G. S. Fields // *Handbook of Income Inequality Measurement*. – Boston, 1999. – P. 557–596.
165. Fingleton B. Regional Economic Growth and Convergence: Insights from a Spatial Econometric Analysis / B. Fingleton // *Advances in Spatial Econometrics*. – Berlin, 2004. – P. 137–141.

166. Fischer M., Stirbock C. Regional Income Convergence in the Enlarged Europe, 1995–2000 / M. Fischer, C. Stirbock // *A Spatial Econometric Perspective*, ZEW Discussion Paper. – 2004. – № 4. – P. 42.
167. Flood R., Marion N. A Model of the Joint Distribution of Banking and Exchange-Rate Crises / R. Flood, N. Marion // *Working Paper IMF*. – Wash. D. C., 2001. – № 01/213. – P. 31.
168. Foster J. E., Shneyerov A. A. Path independent inequality measures / J. E. Foster, A. A. Shneyerov // *Journal of Economic Theory*. – 2000. – № 91. – P. 199–222.
169. Frankel J., Rose A. Currency Crashes in Emerging Markets: Empirical Indicators / J. Frankel, A. Rose // *Working Paper MA: NBER*. – Cambridge, 1996. – № 5437. – P. 29.
170. Galor O. Convergence? Inferences from Economic Theory / O. Galor // *Economic Journal*. – 1996. – Vol. 106. – P. 1056–1069.
171. Ganghof S. Adjusting national tax policy to economic internationalisation: strategies and outcomes / S. Ganghof // *Welfare and work in the open economy*. – Oxford, 2000. – Vol. 2. – P. 322–331.
172. Hagemann H. The Macroeconomics of Accession: Growth, Convergence and Structural Adjustment / H. Hagemann // *Structural Change and Economic Dynamics*. – 2004. – № 15. – P. 1–12.
173. Hancioğlu A., Akadli B., Unalan T. The population of Turkey at the turn of the XXI. Century: past trends, current situation and future prospects, population challenges, international migration and reproductive health in Turkey and the European Union: Issues and policy implications / A. Hancioğlu, B. Akadli, T. Unalan // *International conference organised by the Turkish Family Health and Family Planning Foundation*. – 11–12 October 2004. – P. 43–50.
174. Havrylyshyn O. Recovery and Growth in Transition: A Decade of Evidence / O. Havrylyshyn // *IMF Staff Paper*. – 2001. – № 48. – P. 53–87.
175. Jenkins S. P., Lambert P. J. Ranking poverty gap distributions: further TIPs for poverty analysis / S. P. Jenkins, P. J. Lambert // *Research on Economic Inequality*. – 1998. – № 8. – P. 74–81.

176. Kaitila V. Convergence of Real GDP Per Capita in the EU15. How Do the Accession Countries Fit In? / V. Kaitila // European Network of Economic Policy Research Institutes Working Paper. – 2004. – № 25. – P. 37–39.
177. Kejak M., Seiter S., Vavra D. Accession Trajectories and Convergence: Endogenous Growth Perspective / M. Kejak, S. Seiter, D. Vavra // Structural Change and Economic Dynamics. – 2004. – № 15. – P. 13–46.
178. King M. An index of inequality with applications to horizontal equity and social mobility / M. King // *Econometrica*. – 1983. – № 51. – P. 99–116.
179. Kočenda E. Macroeconomic Convergence in Transition Countries / E. Kočenda // *Journal of Comparative Economics*. – 2001. – № 29. – P. 1–23.
180. Kolodko G. W. Globalization and Catching-Up: From Recession to Growth in Transition Economies / G. W. Kolodko // IMF Working Paper WP/00/100. – Washington D. C., 2000. – P. 44.
181. Koopmans T. C. On the Concept of Optimal Economic Growth / T. C. Koopmans // *The Econometric Approach to Development Planning*. – Amsterdam, 1965. – P. 18.
182. Krugman P. A Model of Balance-of-Payments Crises / P. Krugman // *Journal of Money, Credit and Banking*. – 1979. – Vol. 11. – № 3. – P. 311–325.
183. Krugman P. *Geography and Trade* / P. Krugman. – MIT Press. – Cambridge, 1991. – 230 p.
184. Kutan A. M., Yigit T. M. Nominal and Real Stochastic Convergence of Transition Economies / A. M. Kutan, T. M. Yigit // *Journal of Comparative Economics*. – 2004. – № 32. – P. 23–36.
185. Kutan A. M., Yigit T. M. Real and Nominal Stochastic Convergence: Are the New EU Members Ready to Join the EuroZone? / A. M. Kutan, T. M. Yigit // *Journal of Comparative Economics*. – 2005. – № 33. – P. 387–400.
186. Lampert H. *Lehrbuch der Sozialpolitik* / H. Lampert. – Berlin, 1996. – 292 p.
187. Le-Gallo J., Ertur C., Baumont C. A Spatial Econometric Analysis of Convergence Across European Regions, 1980. – 1995 / J. Le-Gallo, C. Ertur, C. Baumont // *European Regional Growth*. – Berlin, 2003. – P. 11–53.

188. Leiber S. Europäische Sozialpolitik und nationale Sozialpartnerschaft / S. Leiber. – Frankfurt, 2005. – 118 p.
189. Lopez-Bazo E., Vaya E., Artis M. Regional Externalities and Growth: Evidence from European Regions / E. Lopez-Bazo, E. Vaya, M. Artis // Journal of Regional Science. – 2004. – Vol. 44. – P. 43–73.
190. Lucas R. E. On the Mechanics of Economic Development / R. E. Lucas // Journal of Monetary Economics. – 1988. – № 22. – P. 3–42.
191. Maasoumi E. Continuously distributed attributes and measures of multivariate inequality / E. Maasoumi // Journal of Econometrics. – 1989. – № 42. – P. 131–144.
192. Marini M. Convergence of Candidate Countries to European Union: An Analysis on Industrial Production Index Using Dynamic Factor Model / M. Marini. – Eurostat Colloquium on Modern Tools for Business Cycle Analysis. – Luxembourg, 2003. – 213 p.
193. Martin C., Velazquez F., Funck B. European Integration and Income Convergence. Lessons for Central and Eastern European Countries / C. Martin, F. Velazquez, B. Funck. – World Bank Technical Paper. – 2001. – 514 p.
194. Matkowski Z. Economic Situation of Post-Socialist Countries: Economic and Social Effects of Transformation / Z. Matkowski // Ekonomista. – 2003. – № 6. – P. 737–774.
195. Matkowski Z., Prochniak M. Real economic Convergence in the EU accession countries / Z. Matkowski, M. Prochniak // New Europe: Report on Transformation. – Warsaw, 2005. – P. 121–131.
196. Mountford A. Trade, Convergence and Overtaking / A. Mountford // Journal of International Economics. – 1998. – Vol. 46. – P. 167–182.
197. Neven D., Gouyette C. Regional Convergence in the European Community / D. Neven, C. Gouyette // Journal of Common Market Studies. – 1995. – № 33. – P. 47–65.

198. Niebuhr A., Schlitte F. Convergence, Trade and Factor Mobility in the European Union / A. Niebuhr, F. Schlitte // Implications for Enlargement and Regional Policy. *Intereconomics*. – May/June, 2004. – P. 167–176.
199. Obstfeld M. Models of Currency Crises with Self-Fulfilling Features / M. Obstfeld // *European Economic Review*. – 1996. – Vol. 40. – P. 1037–1047.
200. Obstfeld M. The Logic of Currency Crises / M. Obstfeld // Working Paper MA: NBER. – Cambridge, 1994. – № 4640. – P. 24–38.
201. Paci R., Pigliaru F. Technological diffusion, spatial spillovers and regional convergence in Europe / R. Paci, F. Pigliaru. – Mimeo. – 2001. – 132 p.
202. Philippe M. Public Policies, Regional Inequalities and Growth / M. Philippe // *Public Policy*. – 1999. – № 73. – P. 85–105.
203. Plaetzer H. W. Lernprozess Europa: die EG und die neue Europäische Ordnung / H. W. Plaetzer // eine Einführung. – Bonn, 1992. – P. 146.
204. Ramsey F. A Mathematical Theory of Saving / F. Ramsey // *Economic Journal*. – 1928. – Vol. 38. – P. 543–559.
205. Robson P. The Economics of international Integration / P. Robson // *Economic Journal*. – London, 1987. – P. 5.
206. Rodriguez-Cabrero G. Proteccion social de la dependencia en Espana / G. Rodriguez-Cabrero // Documento de trabajo 44/2004, Laboratorio de Alternativas, Madrid, 2004. – www.fundacionalternativas.com.
207. Romer P. M. Increasing Returns and Long-Run Growth / P. M. Romer // *Journal of Political Economy*. – 1986. – № 94. – P. 1002–1037.
208. Ropke W. Integration und Desintegration der Internationalen Wirtschaft / W. Ropke // *Wirtschaftsfragen der freien Welt*. – Frankfurt, 1957. – P. 500.
209. Sala-i-Martin X. Regional cohesion: Evidence and theories of regional growth and convergence / X. Sala-i-Martin // *European Economic Review*. – 1996. – № 40. – P. 1325–1352.
210. Sasin M. Predicting Currency Crises, the Ultimate Significance of Macroeconomic Fundamentals in Linear Specifications with Nonlinear Extensions / M. Sasin // *Studies and Analyses*. – Warsaw, 2001. – № 224. – P. 21.

211. Silber J. Handbook of Income Inequality Measurement / J. Silber. – Kluwer Academic Publishers. – Boston, 1999. – 137 p.
212. Sissenich B. The Limits of Networks: The Transfer of EU Social Policy to Poland and Hungary / B. Sissenich. – The Europeanization of Central and Eastern Europe. – Cornell, 2005. – 98 p.
213. Solow R. A contribution to the Theory of Economic Growth / R. Solow // Quarterly Journal of Economics. – 1956. – Vol. 70. – P. 64–90.
214. Streeten P. Economic Integration. Aspects and Problems / P. Streeten // Second Revised and Enlarged Edition. – Leyden, 1964. – P. 16.
215. Stropnik N., Stanovnik T., Rebolj M., Prevolnik-Rupel V. Country study Slovenia / N. Stropnik, T. Stanovnik, M. Rebolj, V. Prevolnik-Rupel // Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH. – Berlin, 2003. – № 42. –
http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/social/index_en.htm.
216. Tomczyńska M. Early Indicators of Currency Crises. Review of Some Literature / M. Tomczyńska // Studies and Analyses. – Warsaw, 2000. – № 208. – P. 22.
217. Tondl G. Convergence after Divergence? Regional Growth in Europe / G. Tondl. – New York, 2001. – 78 p.
218. Tondl G., Vuksic G. What makes regions in Eastern Europe catching up? The role of foreign investment, human resources and geography / G. Tondl, G. Vuksic // IEF Working Paper. – 2003. – № 54. – P. 75–77.
219. Uzawa H. On a Two-Sector Model of Economic Growth / H. Uzawa // Review of Economic Studies. – 1961. – Vol. 29. – P. 40–47.
220. Viner J. The Customs Union Issue / J. Viner. – New York, 1950. – 221 p.

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ

01008, м. Київ, вул. М. Грушевського, 12/2,
тел. 253-93-94, факс 226-31-81
www.me.gov.ua E-mail: meconomy@me.gov.ua

MINISTRY OF ECONOMY
OF UKRAINE

01008, Kyiv, 12/2 M. Hrushevskoho str.,
tel. 253-93-94, fax 226-31-81
www.me.gov.ua E-mail: meconomy@me.gov.ua

4.12.2008 № 4701-12/315

На № _____

Тернопільський національний
економічний університет
Спеціалізована вчена рада Д 58.082.01

Щодо впровадження результатів
наукової роботи Зварича Р. Є.

Департамент співробітництва з Європейським Союзом інформує, що окремі положення дисертаційної роботи Зварича Романа Євгеновича на тему „Трансформація політики конвергенції доходів населення в процесі розширення Європейського Союзу”, а саме аналіз теоретико-методологічних основ і середовища реалізації політики конвергенції доходів населення в країнах – членах ЄС, прийнято до використання при розробці основних засад розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом в економічній сфері.

Заступник директора департаменту

О.В.Рожков

МІНІСТЕРСТВО
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
УКРАЇНИ

Михайлівська площа, 1
м.Київ, 01018, Україна

tel: (38044)238 17 77 fax: 212
22 12
telex: 131373 Rubin
e-mail: zsmfa@mfa.gov.ua
www.mfa.gov.ua

MINISTRY
OF FOREIGN AFFAIRS
OF UKRAINE

1, Mykhaylivska sqr.,
Kyiv, 01018, Ukraine

30 грудня 2008 року
УЗ 1177-110-2497

Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.01
Тернопільського національного
економічного університету

Довідка

про впровадження результатів наукової роботи

Зварича Романа Євгеновича

Повідомляємо Вам, що окремі положення дисертаційної роботи Зварича Романа Євгеновича на тему „Трансформація політики конвергенції доходів населення в процесі розширення Європейського Союзу”, а саме аналіз процесів конвергенції доходів населення у розширеному ЄС, можуть бути використані при підготовці позиційних матеріалів щодо розвитку співробітництва України з Європейським Союзом.

Директор департаменту
Європейського Союзу
Міністерства закордонних
справ України

Клімкін Павло Анатолійович

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА
ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН,
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ТА
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УКРАЇНА

THE STATE ADMINISTRATION
OF TERNOPIL REGION

DEPARTMENT OF FOREIGN
RELATIONS, FOREIGN ECONOMIC AND
INVESTMENT ACTIVITY

46021, вул. Грушевського, 8 м. Тернопіль,
тел/факс (0352) 52 26 32, 52 08 65, 25 38 64

E-mail: office@ftrade.gov.te.ua

8, Grushevsky Street, Ternopil 46021
tel/fax (0352) 52 26 32, 52 08 65, 25 38 64

18.11.2008 р. № 449-2/01-19

На № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді
Д 58.082.01 Тернопільського
національного економічного
університету

Довідка
про впровадження результатів наукової роботи
Зварича Романа Євгеновича

Повідомляємо Вам, що окремі положення дисертаційної роботи Зварича Романа Євгеновича на тему «Трансформація політики конвергенції доходів населення в процесі розширення Європейського Союзу», а саме аналіз оцінки готовності країн претендентів на вступ у ЄС за критерієм конвергенції доходів населення, використано при розробці регіональної цільової програми міжрегіонального та зовнішньоекономічного співробітництва Тернопільської області на 2009 – 2013 роки.

Начальник управління

В.П. КРАВЕЦЬ

Теслок 522411

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ
В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

46001, м. Тернопіль, Майдан Волі, 3

тел/факс 43-03-44, 52-20-53

М. П. Одр. № *4503/02*

На № _____

**Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.01
Тернопільського національного
економічного університету**

Довідка

про впровадження результатів наукової роботи

Зварича Романа Євгеновича

Повідомляємо Вам, що окремі положення дисертаційної роботи Зварича Романа Євгеновича на тему „Трансформація політики конвергенції доходів населення в процесі розширення Європейського Союзу”, а саме аналіз соціально-економічного розвитку ЄС-15 як орієнтир для трансформації політики конвергенції доходів населення, прийнято до використання при розробці напрямків соціальної політики України в контексті зовнішньоекономічного співробітництва з Європейським Союзом.

**Начальник Головного управління
Пенсійного фонду України в
Тернопільській області**

[Handwritten signature]

В.С.Коломійчук

Тернопільський національний економічний університет
Ternopil National Economic University

Lvivska Str. 11, Ternopil, 46020, Ukraine
Tel./Fax +380 (352) 43 61 33
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна
Тел./факс +380 (352) 43 61 33
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

№ _____

_____ 200 р.

На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Юрій С. І.

Ректор Тернопільського національного економічного університету,
заступник голови міжнародного програмового комітету Дванадцятій міжнародної наукової конференції "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: світові економічні кризи і Україна"

АКТ

**про впровадження результатів науково-дослідної роботи
Зварича Романа Євгеновича**

Акт складено про те, що при написанні рекомендацій і аналітичної записки Дванадцятій міжнародної наукової конференції "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: світові економічні кризи і Україна", яку організував Тернопільський національний економічний університет (Україна) у м. Анталія (Туреччина) 15–22 вересня 2007 року, використані пропозиції **Зварича Р. Є.**

Використання наукових розробок **Зварича Р. Є.** відзначено в Аналітичній записці Дванадцятій міжнародної наукової конференції "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: світові економічні кризи і Україна", Анталія, Туреччина, 15–22 вересня 2007 року.

Названі матеріали конференції направлені Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, українським міністерствам і відомствам, представництвом Європейського Союзу в Україні, посольствам держав-членів Європейського Союзу в Україні, Комісії Європейського Союзу (Брюссель) для практичного використання.

Член організаційного комітету конференції,
проректор по науковій роботі
Тернопільського національного економічного університету, докт. екон. наук, професор

А. Ф. Мельник

Тернопільський національний економічний університет
Ternopil National Economic University

Lvivska Str. 11, Ternopil, 46020, Ukraine
Tel./Fax +380 (352) 43 61 33
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна
Тел./факс +380 (352) 43 61 33
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

№ 126-06/1913

07-11 2008 р.

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри міжнародної економіки та маркетингу Зварича Романа Євгеновича

Довідка видана аспіранту кафедри міжнародної економіки та маркетингу Зваричу Роману Євгеновичу про те, що результати його дисертаційного дослідження на тему: "Трансформація політики конвергенції доходів населення в процесі розширення Європейського Союзу", зокрема теоретичні узагальнення інтеграційних процесів як основна детермінанта впровадження і трансформації політики конвергенції доходів в Європейському Союзі та науково-концептуальні засади формування завдань та інструментарію політики конвергенції доходів в ЄС використовуються в навчально-методичному процесі кафедри, а саме при викладанні курсів "Теорія міжнародної економіки", "Теорія економічної політики".

Наукові дослідження проведені на основі положень теорій економічного зростання, економічного розвитку та економічної політики, наукових теоретичних та аналітичних праць зарубіжних і вітчизняних вчених щодо проблем посилення інтеграційних процесів на Європейському континенті та передумови євроінтеграції України.

Довідку видано для представлення в спеціалізовану вчену раду Д 58.082.01 Тернопільського національного економічного університету.

Перший проректор
Тернопільського національного
економічного університету,
професор

Г. П. Журавель

Завідувач кафедри міжнародної економіки
та маркетингу, професор

Є. В. Савельєв